

DE VLEESCHWORDING
DES WOORDS.

DOOR,
DR. A. KUIJTER.

LIBRARY OF PRINCETON

MAR 3 2010

THEOLOGICAL SEMINARY

KUYPER BT220 .K89 1887

Kuyper, Abraham, 1837-1920.

Vleeschwording des woords /

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Princeton Theological Seminary Library

DE VLEESCHWORDING DES WOORDS.

DE

VLEESCHWORDING DES WOORDS,

DOOR

D^R. A. K U Y P E R.

LIBRARY OF PRINCETON

MAR - 3 2010

THEOLOGICAL SEMINARY

AMSTERDAM,

J. A. WORMSER.

1887.

INLEIDING.

In 1874 verwekte de heer *J. F. Bula*, predikant te Blumenstein, in Zwitserland, eenig opzien bij het theologisch publiek door zijn vertoog over de leer der Verzoening, dat onder den titel: „*Die Versöhnung des Menschen mit Gott durch Christus*, oder die Genugthuung,” bij Felix Schneider te Bazel het licht zag. Immers, in deze met gloed geschreven verhandeling, die veel kostelijke waarheid tegenover de valsche philosophie onzer *Vermittelungstheologen* verdedigde, wierd niets minder dan de opzienbarende stelling gepredikt, als zou de Christus in zijn zelfvernedering zoo diep tot ons zijn afgedaald, dat Hij zich tot in onze schuld en in onze zonde had ingewikkeld.

Toch ging deze indruk spoedig voorbij.

Bula was geen man van naam, en nergens vond zijn vreemdsoortig gevoelen, zoover men merken kon, bijval. Want wel wierd gemompeld, dat Bula een leerling van wijlen Dr. Kohlbrügge was, en dat er bij de jongere volgelingen van dezen grooten godgeleerde sterker neiging naar zoo heterodoxe gevoelens bestond dan men vermoedde; maar niemand sloeg aan zulk zeggen

geloof. Zoo ver, dus oordeelde men, kon de vrucht niet van den stam zijn gevallen.

Bedenkelijker wierd het intusschen, toen tien jaren later, in 1884, Dr. *E. Böhl*, hoogleeraar te Weenen, met zijn geschrift: *Von der Incarnation des Göttlichen Wortes* voor den dag kwam, en hoewel minder openlijk en met meer omzichtigheid, toch ook zijnerzijds bij den Christus de lijn overschreed, die door Hebreëu 7 : 26 tegen alle inwikkeling van den Zoon van God in schuld en zonde gesteld is. Aan het „*heilig, onnoozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren*“ wierd ook door hem, dit zag elk orthodox theoloog terstond in, op bedenkelijke wijze te kort gedaan.

Intusschen koesterde de kenner nog steeds de hoop, dat men bij Prof. Böhl ten deze meer voor een tijdelijke afdwaling stond, waartoe hij verlokt was door verzet tegen de ergerlijke theoriën van de voorstanders der *Plutosis*, dan dat zulk een vérreikende afwijking van de leer der Heilige Schrift door een zoo invloedrijk godgeleerde zou worden gesystemiseerd.

Doch helaas, ook hierop volgde maar al te spoedig de ontnuchtering, toen in den aanvang dezes jaars de beloofde *Dogmatiek* van dezen hoogleeraar het licht zag, en de stelling, als zou onze Heiland op gelijke wijze als wij onder de toerekening der erfschuld geboren zijn, nu blijkbaar in samenhang met geheel zijn zienswijze over het *beeld Gods* en het *karakter der zonde*, als schakel in de keten van zijn stelsel wierd ingelascht.

Ware toen nog onverwijld door Kohlbrügges overige leerlingen een beslist en cordaat protest tegen deze niterst bedenkelijke dwaalleeringen ingediend, zoo had

men althans het vermoeden nog kunnen onderdrukken, dat Bula en Böhl metterdaad de meening van heel het gezelschap dezer jongere theologen voorstonden.

Toen evenwel niet slechts dit protest uitbleef, maar integendeel uit heel dezen kring, zoover men luisteren kon, slechts één roep over de voortreffelijkheid van Böhls arbeid opging, baatte geen verbloeming meer en stond men onverhoeds voor het ontrustend feit, dat Kohlbrügges epigonen metterdaad tot openlijke *heresie* bleken vervallen te zijn, en een leer onder de gemeente brachten, die dieper dan men waant den bodem van onze Gereformeerde belijdenis omwoelt.

Dit noopte mij reeds kort na de verschijning van Böhls hoofdwerk in *De Heraut* een woord van critiek en waarschuwing te doen hooren, waarop ik zoo straks terugkom.

Daar echter de gemeente in uitgebreider kring, in samenhang, en niet enkel door protest, maar ook in positieven zin, thetisch, dient voorgelicht, zal ze door de schittering van zoo verleidelijk dwaallicht niet afraken van de beproefde paden, besloot ik mijne studie over de *Fleeschwording des Woords* afzonderlijk verkrijgbaar te stellen, en in de inleiding tot deze studie den stand van het geschil eenigszins breeder toe te lichten.

En dan sta op den voorgrond, dat de *bedoeling*, die Dr. Böhl dreef, ongetwijfeld aanspraak heeft op waardeering. De Heiland, zoo roept hij, en terecht, moet, om waarachtig onze Verlosser te kunnen zijn, niet een *vreemde*, maar wel waarlijk *onze* natuur aannemen, en

niet op zekeren afstand van ons staan blijven, maar tot ons nederbukken, om ons op te nemen van die plek en uit die diepte waarin we door zondeschuld verzonken lagen.

En ook zij het vooraf duidelijk uitgesproken dat Dr. Böhl op de vraag: „Acht ge dat de Christus ooit ofte immer ook maar eenigermate in persoonlijke zonde verviel?“ zoo stellig en beslist mogelijk zou antwoorden en geantwoord heeft: „Neen, en nogmaals neen!“

Zulk vermoeden kon zoo licht bij het lezen van zijn bizarre stelling opkomen, en daarom stellen we er onze eere in, om ten deze zelf zijn pleitbezorger bij onze lezers te zijn, en alle ongerechtig vermoeden van hem af te weren.

Neen, Böhls mistred ligt in geheel andere richting, en wel uitsluitend in de lijn van een onzer vroegere landgenooten, te weten *Albertus Piglius*, die uit de polemieken van den Reformatietijd aan elk minnaar van Calvijn overbekend is.

Piglius was gelijk men weet van Kampen geboortig en werd, na zijn promotie te Leuven, tot proost en aartsdiaken van St. Jan te Utrecht aangesteld. Hij was een der kundigste theologen, waarop de Roomsche Kerk ten onzent destijds bogen kon, en stond bij drie op elkander volgende pausen, bij Adriaan VI, bij Clemens VII en bij Paulus III in blakende gunst. Hij behoorde dan ook onder de geduchtste tegenstanders, met wie de Hervormers het zwaard hadden te kruisen, en niet slechts Bucer, maar ook Calvijn zelf trad tegen hem in het krijt. Onder het vele nu dat deze kundige

doctor Pighius schreef was ook zijn *De libero hominis arbitrio et de divina gratia*, alsmede zijn *Explicatio controversiarum*, waarin hij, onder meer, over de verhouding van de *erfschuld* tot de *erfzonde* een meening verkondigde, die niet slechts bij de Protestanten, maar zelfs bij Bellarminus, den pauselijken athleet, aanstoot gaf. Het was een oprakeling van een oude dwaling, die, naar Petrus Lombardus (*Sent.* l. II dist. 30. Ed. Venetiis. 1563, p. 142) meldt, reeds voor lange tijden aanhangers had gevonden, en die ook door Ambrosius Catharinus (*de lapsu hominis et de peccato originali* c. 6), zij het ook minder talentvol, was bepleit. Een dwaling hierin bestaande dat Pighius, op het voetspoor van deze vroegere dwaalleeraars de erfzonde feitelijk ophief en vernietigde door ze met de erfschuld te vereenzelvigen. Adam zondigde, zoo leerde hij; deze zonde van Adam wordt aan allen die naar den vleesche uit hem voortkwamen toegerekend; en deze toerekening nu van Adams schuld aan *alle* zijne nakomelingen, dát is het wezenlijke in de erfzonde; en dat wel in zulk een zin, dat deze nakomelingen, allen zonder uitzondering, geboren worden, ontbloot van de oorspronkelijke gerechtigheid, maar overigens zonder iets in zich wat kan doen denken aan rechtstreeksche *erfsmet*, als waaruit, naar de rechtzinnige leer, de werkelijke zonden, als uit een vuile bron, haar oorsprong zouden nemen en opwellen.

En al is het nu dat Pighius, heel anders dan Dr. Böhl, uit deze stelling Pelagiaansche gevolgtrekkingen ten gunste van den vrijen wil trok, toch is het metterdaad met deze speculatief-spiritualistische door Pighius

voorgestane dwaalleer, dat ook Dr. Böhl's stelling op één en dezelfde lijn ligt.

Het ingewikkeld probleem toch, aan welks oplossing ook Dr. Böhl zijn krachten beproefde, heeft twee termen : 1°. dat niet slechts schijnbaar, maar in streng werkelijken zin, onze schuld op den Middelaar is aangekomen, door Hem is gedragen, en door zijn kruis is verzoend ; en 2°. dat deze Middelaar, die onze schuld in wezenlijken zin droeg, desniettemin in de kern zijner persoonlijkheid geen oogenblik, ook niet één ondeelbaar oogenblik, als wij gezondigd heeft of in zonde viel.

Bestond er nu tusschen onze *schuld* en onze *zondigheid* geen verband, zoo leverde dit geen moeielijkheid op. Maar die band bestaat onloochenbaar. Zonder zonde is er geen schuld, en overmits onze zonden niet als losse atomen naast elkander liggen, maar in genetisch-organischen samenhang staan, zoo treedt de oorsprong van schuld en zonde beide bij ons terug tot in den wortel van onze persoonlijkheid, niet slechts tot in onze geboorte, maar tot achter onze ontvangenis, en blijkt niet slechts zonde en schuld, maar ook erfschuld en erfzonde in onlosmakelijk verband met elkander te staan.

Naardien nu de Christus niet als een engel uit den hemel is gedaald, en niet van de tinne van Jerusalems tempel in Zion is verschenen, maar „als een rijske aan den afgehouden tronk van Isaï opschoot en als een wortel uit een dorre aarde“, en dies tot in onze ontvangenis en tot in onze geboorte inging, om het vleesch en bloed der kinderen deelachtig te zijn, ontstaat hier het moeielijk probleem, hoe de schuld en erfschuld

der kinderen, niet schijnbaar, maar wezenlijk, op den Middelaar is neergekomen, zonder dat tegelijk en noodzakelijkerwijze ook de zonde in hem sloop.

Wie gematigd en bezonnen is, en doet naar het Woord, dat ons beveelt de verborgene dingen voor den Heere onzen God te laten en als schepsel tevreden te zijn met het geopenbaarde, toomt bij dit hachelijke vraagstuk dan ook zijn weetgierigheid in en blijft staan bij de door God gestelde perken. Zijn onwetendheid in dezen deele te belijden, is hem geen smaad maar eere, en liever dan ooit ook maar één enkel woord voort te brengen, waardoor hij den heiligen Naam des Middelaars, op wat wijze dan ook, met de zonde vermengen, of anderszins het gruwelijk karakter der zonde verzwakken en neutraliseeren zou, komt hij er voor uit dat met de profeten en apostelen het antwoord schuldig te blijven, hem hooger wijsheid dunkt, dan met de dwaalleeraren om te dolen op paden die Gods Woord hem niet ontsloot.

Laat men daarentegen van deze heilige voorzichtigheid af en wil men tot elken prijs een oplossing vinden, dan natuurlijk bestaat er slechts tweeërlei mogelijkheid om kwansuis tot een ingebeelde oplossing te geraken.

Staat men toch voor de twee momenten van schuld en zonde, die door hun aard onafscheidelijk saamhangen, en moet men nu een Christus construeeren, die wel de schuld, maar niet de zonde deelachtig zal zijn, dan kan men slechts één van deze beide doen. Te weten, men kan dan óf de schuld *alleen in naam* op den Christus leggen, gelijk de Vermittelungs-theologen doen, óf wel de zonde, voor zoover zij uit de schuld

voortvloeit, feitelijk in de schuld zelve doen opgaan.

Dit laatste nu kozen de dwaalleeraars waartegen Petrus Lombardus waarschuwde; koos Pighius in Calvijns dagen; en koos ook thans Dr. Böhl.

Ondervraagt ge Dr. Böhl over het verfoeilijke en van God gevloekte karakter der zonde, gelijk hij dit in eigen hart en omgeving heeft leeren kennen, dan aarzelt hij geen oogenblik, om dezen gruwel, die tegen de heiligheden des Heeren woedt, te verfoeien met al den ernst van zijn manlijk gemoed. En kwam ooit het vermoeden in u op, alsof uw Heiland en Middelaar ook maar door het allergeeringste spetje of stipje van deze wezenlijke zonde zijn heilige ziel had ontreinigd, hij zal u afwijzen met zijn toornend woord.

Doch daalt ge nu met hem uit deze goddelooze werkelijkheid naar de doolgangen van zijn systeem af, dan poogt hij u aan te toonen, dat Christus evenals wij onder de toerekening van Adams schuld geboren is, en ontziet zich niet, ten einde dezen halsbrekenden theologischen toer naar de eischen der logica te kunnen uitvoeren, om eenerzijds de erfzonde derwijs te verzwakken, dat er schier niets van overblijft dan de schuld zelve, en anderzijds deze erfschuld toch weer zoo op den Christus te leggen, dat hetgeen er zondigs in kleefde nu ook kleeft aan den Christus.

Dat Dr. Böhl hierbij, misschien zonder Pighius te raadplegen, een weg inslaat ook door den pauselijken apologeet Pighius eertijds betreden, zal te minder verwonderen, zoo men zich herinnert, hoe ook de Roomsche Confessie, door haar leer van de *pura naturalia* een gelijksoortige scheiding tusschen het wezen en de

zonde van den mensch zocht, als waarop ook Dr. Böhl ter doelsbereiking moest mikken.

In *De Herant* veroorloofde ik mij dienaangaande in mijn critiek op Dr. Böhl's *Dogmatiek* reeds dit op te merken :

„De droeve werkelijkheid, dat een man als Dr. Böhl heeft meenen te moeten neerschrijven, dat aan Christus, *evenals aan ons*, de schuld van Adam is toegerekend, hangt saâm met geheel zijn dogmatische beschouwing van den mensch.

Gelijk men weet, verschillen te dezen opzichte de inzichten der Roomsche en der Gereformeerde kerken.

De Roomsche kerk deelt Adam, gelijk hij in het Paradijs stond, in twee deelen : 1°. hij zelf, gelijk hij in zijn wezen en natuur bestond; en 2°. hetgeen God uit genade hem bij zijn wezen en natuur bij schonk.

Ze leert dat Adam, naar zijn wezen en natuur beschouwd, en gerekend buiten dit bijzondere Godsgeschenk, tweeërlei strijdige machten in zich gevoelde: een drang naar heiligheid, en een *valsch* begeeren. Dat deze twee vleeschelijke machten in hem strijd voerden. En dat dit ontwaken van strijd tusschen deugd en zonde in zijn binnenste op zichzelf niets zondigs is, maar tot het wezen en de natuur van den mensch behoort, zoo men hem neemt *in puris naturalibus*, d. w. z. in zijn naakte natuur, zonder het hooger Godsgeschenk er bij.

Maar dat nu de Schepper, om den mensch niet willoos aan deze slingering tusschen goed en kwaad over te laten, hem „een gouden teugel“ er bij had gegeven, t. w. *de oorspronkelijke gerechtigheid*, en dat deze, bij

zijn natuur bijkomende, hem een macht schonk, om die begeerte naar het zondige te beteugelen.

Hiermeê overeenkomstig kon ook de val in niets anders bestaan, dan dat de mensch dezen teugel verloor, de oorspronkelijke gerechtigheid kwijt raakte, en nu in zijn *pura naturalia*, d. i. in zijn bloote natuur overblijvende, de gerechtigheid wel mist, maar overigens geen schade leed.

Op dit punt aangekomen heeft echter de Roomsche kerk de noodlottige gevolgen van haar voorstelling gevoeld, en is er ook voor uit den weg gegaan, doch op een wijze die het verband uiteenrukt.

Onze vaders dit inziende hebben daarom geheel deze Roomsche voorstelling gewijzigd, en met de Heilige Schrift aangetoond, dat Adam *niet* „in puris naturalibus“ geschapen was, om er daarna nog een „gouden teugel“ bij te krijgen, maar dat integendeel de oorspronkelijke gerechtigheid hem *ingeschapen* was, en niet bij zijn natuur bijkwam, maar er *toehoorde*. Het paard dat ik den teugel afneem is er evengoed paard om. Maar een schip, waar ik het roer van afficht, kan niet meer voort, ook al blijft het nog altoos een schip.

En zoo nu leerden onze vaders, dat de oorspronkelijke gerechtigheid of het beeld Gods, niet iets *buiten onze* natuur, maar *in onze* natuur was, en niet van ons kon gescheiden, of onze natuur zelve wierd gedeerd.

Val in zonde had daarom, naar de leer onzer vaders, niet ten gevolge dat de mensch iets verloor, dat hem niet was ingeschapen, of buiten hem stond, maar iets dat bij hem hoorde en hem inklevende was.

De zonde, zoo leerden ze, is daarom volstrekt geen enkel *gemis* of enkel *ontstentenis* van gerechtigheid (*ca-rentia justitiae*), maar wel terdege omzetting van positieve *krachten* in *krachten* die nu negatief werken. De zonde is een booze macht.

Nu heeft echter Dr. Böhl zijn pad weer voor een aanmerkelijk deel buiten deze goede wegen van onze vaderen gekozen, en is deels tot Rome teruggegaan, deels Melanchton nagevolgd, deels min goede Philosophie nagelopen.

Hij toch stelt het zoo voor, dat gelijk Rome leert, de mensch wat zijn natuur aangaat buiten de gerechtigheid staat, en dat het beeld Gods hem *niet* is ingedrukt, maar slechts als *een sfeer* om en boven hem was, en als een licht hem van buiten bestraalde.

Hiermeê saamhangend doet hij u gelooven, dat de *begeerte* op zich zelve *geen* zonde zou zijn.

En, wel verre van nu voor de consequentie terug te deinzen gelijk Rome deed, leert hij nu openlijk, dat dus de zonde eenvoudig het *gemis* en de *ontstentenis* van die sfeer der oorspronkelijke gerechtigheid is, en dat de mensch na den zondeval dus zoo kwam te staan als hij naar zijn wezen zonder die bijkomende gerechtigheid, oorspronkelijk in zijn *puris naturalibus* stond om alsnu een andere sfeer in te ademen, die hij noemt de *sfeer* des Doods.

Hiermeê nu is geheel de leer van den Mensch, van het beeld Gods en van de Zonde op onschriftuurlijke paden geleid, en na dit verkeerde fundament gelegd te hebben, kon hij nu wel niet anders komen, dan tot een eveneens verkeerde Christologie.

Immers, stelt men de zaak eenmaal zoo voor, dat de zonde enkel iets negatiefs is, en alleen bestaat in het wegvallen van de oorspronkelijke gerechtigheid, en dat dus de mensch, gelijk hij in zonde zijnde, bestaat, op zichzelf, in zijn *puris naturalibus*, ongeschonden bleef; alsmede dat *begeerte* naar het kwaad nog geen zonde is, — dan natuurlijk belet niets u om deze twee te vereenigen: 1°. dat Christus *zonder zonde* was, en 2°. dat hij desniettemin de *pura naturalia* met hun verkeerde *sfeer* aannam, en dus ook in zich droeg dat *begeeren*.

En zoo verklaart het zich dan ook uitnemend, hoe Dr. Böhl, met zulk een „leer van den mensch“ en zulk een „leer van schuld en zonde“ voor oogen, er toe gekomen is, om ook op den Christus de toerekening van Adams opstand tegen God toe te passen, en Hem, ook wat de innerlijke schuld betreft, voor te stellen als staande met ons op één lijn.

Doch dan gevoelt men ook tevens, hoe Dr. Böhl, zij het ook met de uitnemendste bedoelingen, en zonder iets anders te willen dan de verheerlijking van onzen Heere en Zaligmaker, toch ongemerkt door zijn filosofisch uitgangspunt van het dualisme in den mensch, op een dwaalspoor is geraakt, waarop niemand, die bij Gods heilig Woord leeft, hem volgen kan of mag.

Dit is ons een oorzaak van groote smart.

Reeds voor jaren was de verwachting groot van wat Dr. Böhl ook als *Dogmaticus* worden kon; maar reeds de oude Kohlbrügge waarschuwde schrijver dezès voor jaren, om toch op de ontwikkeling van Dr. Böhl niet al te gerust te zijn.

Hij had dienaangaande een somber voorgevoel.

Thans, nu dit sombere voorgevoel van Dr. Kohlbrügge maar al te zeer gebleken is juist te zijn, rest ons niet anders, dan met de bescheidenheid die ons tegenover een man als Dr. Böhl voegt, en met warme waardeering van het vele dat hij voor de zake Gods deed, niettemin ten ernstigste en ten nadrukkelijkste te protesteeren tegen zijn poging om onder Gereformeerde banier een scheepje te laten uitvaren, dat zóó onschriftuurlijke en ongereformeerde, deels Roomsche, deels Melanchtoniaansche, deels Philosophische lading dekt.

Intusschen leide niemand uit het bovenstaande af, als bedoelde Dr. Böhl *met voorbedachten rade* deze geheele ontwrichting van de Gereformeerde belijdenis te aanvaarden.

Dit is volstrekt *niet* het geval.

Op meer dan ééne bladzijde komt het uit, dat hij persoonlijk en voor zich zelf van geen zweem van zonde in den Immanuël weten wil, en dat hij de Roomsche anthropologie afkeurt en verwerpt; en dit constateeren we met dankbaarheid.

Ook bij hem zijn gelukkige inconsequentien.

Toch ontnemt dit aan onze critiek in niets haar recht.

Dr. Böhl treedt op met een *Dogmatiek*, niet met een persoonlijke geloofsbelijdenis; en bij een Dogmatiek, een ieder zal het toestemmen, komt het juist aan, niet op de druiventrossen die ge aan de takken bindt, maar op den wortel waaruit ge de druiven laat wassen.

Bij een dogmaticus moogt ge u dus niet laten blinddoeken door zijn persoonlijke betuigingen, maar *moet*

ge keuren de fundamenten die hij legt, en dan mag niet anders geoordeeld of de drie in onderling verband staande stellingen: 1°. dat niet het beeld Gods in den mensch, maar de mensch in het beeld Gods geschapen was; 2°. dat de zonde alleen negatief zij te vatten; en 3°. dat aan den Christus, *evenals aan ons*, de schuld van Adam was toegerekend, — worden duidelijk door hem geleerd, en hiermeê geheel het gebouw der Gereformeerde Dogmatiek van zijn grondslag afgeschoven.

Met de stukken toonen we dit nader aan."

Hieraan werd gevolg gegeven in een volgend artikel, waarin ik mijn best deed, om met duidelijke en uitvoerige citaten aan te toonen hoezeer Dr. Böhl afweek van wat eens onze Gereformeerde kerken naar de zuiverheid des Woords beleden, en tevens door breede aanhalingen uit zijn eigen werk aantoonde, dat ik hem waarlijk niets toedichtte wat niet metterdaad door hem geleerd en verdedigd was. Hiervan schreef ik dit:

„De fout zit bij Dr. Böhl in zijn ongereformeerde opvatting van het *Beeld Gods*.

Volgens de Gereformeerde Belijdenis is dit „Beeld Gods“ volstrekt niet de Zoon, en toen in de dagen der Reformatie de Luthersche dwaalleeraar Osiander dit gevoelen voorstond, heeft Calvijn hem reeds omgeworpen met de vraag: Of dan soms de Christus zijn eigen beeld was?

Neen, het beeld Gods, waarvan bij den mensch sprake is, is het Beeld van God, d. w. z. van Vader, Zoon

en Heiligen Geest, en niet de tweede Persoon in de Drieëenheid, maar wel *de mensch Christus Jezus* was de volmaakte drager van het Beeld des onzienlijken Gods.

Nu is Adam geschapen naar dit beeld en naar deze gelijkenis van den Drieëenigen God, en dat op zulk een wijze, dat hij deels in zijn wezen, deels in zijn natuur, deels in de gaven, waarmee God de Schepper 's menschen natuur voorzien had, dit beeld zelf droeg en vertoonde. Het beeld Gods in den eersten mensch was alzoo iets wezenlijks in hem; iets dat niet kon verminkt of bedorven worden, of hij verdierv; en dat, ook waar hij verdierv, nooit zóó verminkt of bedorven kon worden, of hij behield ook als zondaar nog de vaste merkteekenen over waarin dit beeld Gods herkenbaar was.

Dr. Böhl daarentegen werpt nu geheel dezen grondslag van de Gereformeerde „kennisse van den mensch“ onderstboven, en verlokt door Luthers vertaling, dat „de mensch *in* Gods beeld geschapen is,” stelt hij het voor alsof onder dit beeld Gods te verstaan zou zijn „zekere *sfeer* van heiligheid en gerechtigheid,” waarin de mensch geplaatst werd evenals een plant in de zon komt te staan. Zijn „geschapen zijn naar Gods beeld“ zou dus niets anders beduiden, dan dat hij staande in deze sfeer er door bestraald werd, ze inademde en er den invloed van onderging.

Vallende in zonde deed hij dan ook niets anders dan uit deze sfeer weer uitgaan, zoodat ze hem niet meer bestraalde, hij ze niet meer inademde, en ze op hem geen invloed meer had.

Dit maakte echter dat hij nu in een andere sfeer kwam, *de sfeer des Doods*, en nu door *deze* sfeer bestraald wierd, deze *Doodssfeer* inademde, en door *haar* bewerkt wierd.

Christus, ons het leven terugbrengende, zou dus niets anders doen, dan ons die sfeer des levens hergeven, ons daar weer in plaatsen en ons zoo weer doen opbloeien.

En om dit te kunnen, heeft de Christus zich dan een tijdlang met ons in dezelfde Doodssfeer geplaatst en al de schrikkelijkheid daarvan met ons en voor ons geleden.

Tengevolge waarvan dan ook de wedergeboorte niet iets reëls in den mensch is, maar eenvoudig bestaat in het weer geplaatst worden in die sfeer des levens; maar zonder verandering in den mensch zelven.

Zoo ziet men hoe de leer van den mensch, van de zonde, van den Christus en van de wedergeboorte bij Dr. Böhl consequent door deze ééne gedachte van het beeld Gods als een levenssfeer beheerscht wordt, en we zullen er ons daarom alsnu toe zetten en toe bepalen, om aan te toonen, hoe Dr. Böhl in dezen grondslag waarop heel zijn stelsel rust ganschelijk van de Gereformeerde lijn afgaat.

We zullen hem daartoe toetsen aan *Calvijn's Institutie*; desgevorderd bereid deze toetsing over heel de lijn onzer Gereformeerde belijders en denkers voort te zetten.

Een *beeld* en een *sfeer* zijn vlak het tegenovergestelde. Een *beeld* is een streng geconcentreerde samenvoeging van vastgeordende trekken en vormen; terwijl omgekeerd een *sfeer* juist een vaag, algemeen, zich onbepaaldelijk uitbreidend iets is, dat alle vaste vor-

men mist. Een *beeld van God* laat zich daarom denken. Dit is concreet. Dit voegt en past bij het Wezen Gods, als uitdrukkende de onuitwischbare karaktertrekken van zijn hoogheilige Drievoudige Persoonlijkheid; terwijl omgekeerd een *sfeer* een uitdrukking is die, aan *de lucht* ontleend, nog wel figuurlijk van onze menschenlijke vaagheden kan gebezigd, [maar ganschelijk niet voegt noch past bij het Eeuwige Wezen. Gods gerechtigheid en heiligheid en liefde zijn dan ook geen *sferen* van liefde enz., maar ze zijn, gelijk onze vaders dit zoo schoon beleden: de gerechtige, de heilige, de minnende God zelf. *Actus Purissimus!*

Reedshierin gaat dus Dr. Böhl's voorstelling geheel mank.

Maar bovendien, aangenomen al (des neen) dat er zulk een *sfeer Gods* bestond of bestaan kon, van waar krijgt Dr. Böhl zijn *sfeer des Doods*?

Hij verduist zulk een sfeer, om het verderf van onze natuur te verklaren en toch de zonde als iets louter negatiefs te nemen. Maar, eilieve, begeeft hem hier zijn logica niet? Of is die *sfeer des Doods* bij hem niet wel terdege iets positiefs? Immers, ze wordt ingeademd, ze dringt in den zondaar, ze vernielt hem inwendig. En wat, bidden we, baat het ons de wezenlijke macht der zonde *in den mensch* te loochenen, zoo ge toch aanstonds een positieve macht des verderfs *buiten den mensch* optreden laat?

De toeleg zelfs om het onwezenlijk bestaan der zonde en der ellende te verklaren, is zoo niet eenmaal bereikt, maar zelfs geheel verijdeld.

Calvijn verstond het dan ook gansch anders, en teekent ons het beeld Gods zoo scherp mogelijk, als zijnde

niet een sfeer, maar een *afdruk* in den mensch *zelven*.

Dit blijkt voor wie nog twijfelen mocht uit *deze* navolgende uitspraak, genomen uit Calvijns *Institutie*:

Boek I. Hoofdstuk XV, blz. 180. Ofschoon dus de ziel de mensch niet is, zoo is het nochtans niet ongerijmd, dat hij ten aanzien van zijne ziel het beeld Gods genoemd wordt, schoon ik het grondbeginsel dat ik straks gesteld heb, vasthoud, *dat het beeld Gods zich uitstrekt tot de geheele voortreffelijkheid, waardoor des menschen natuur boven alle soorten van dieren uitmunt.* Zoo wordt dan door dit woord aangewezen de rechtheid, waarmede Adam begaafd was, toen hij door een *recht verstand* uitmuntte, *genegenheden* had die naar de rede waren geschikt, en *alle zinnen* in rechte orde ingericht, en waarlijk door zijne uitnemende gaven *de heerlijkheid van zijnen Schepper uitdrukte.* En hoewel de voornaamste *zitplaats* van het goddelijk beeld geweest is in het *verstand* en *hart*, of in *de ziel en hare vermogens*, zoo is er nochtans geen deel geweest, zelfs tot het *lichaam* toe, in hetwelk niet eenige vonkjes glinsterden.

Boek I. Hoofdstuk XV, blz. 181. Waaruit wij opmaken, dat in den beginne het beeld Gods in het licht des verstands, in de rechtheid des harten en in de goede gesteldheid van alle deelen is te zien geweest.

Boek I. Hoofdstuk XV, blz. 182 en 183. Dewijl dan het beeld Gods die volkomene voortreffelijkheid is van de menschelijke natuur, die in Adam vóór den val uitblonk, maar daarna zóó is verdorven en schier uitgewischt, dat er uit die verwoesting niets is overgebleven dan hetgeen verward, verminkt en met vuil ver-

ontreinigd is, zoo wordt hetzelfde nu ten deele gezien in de uitverkorenen, voor zoover zij naar den geest zijn wedergeboren: en zal deszelfs vollen glans erlangen in den hemel. Opdat wij echter mogen weten uit welke deelen het bestaat, zoo zal het noodig zijn te handelen over de vermogens der ziel. Want die bespiegeling van Augustinus heeft geene de minste vastheid, t. w. dat de ziel een spiegel is van de Drieënhed, omdat in haar het verstand, de wil en het herinneringsvermogen zetelen. Ook is niet aannemelijk de meening van hen, die de gelijkenis Gods stellen in de heerschappij hem gegeven, even alsof hij alleen hierin Gode gelijk was, dewijl hij gemaakt is tot een heer en bezitter van alle dingen, *daar het beeld Gods eigenlijk binnen in hem, niet buiten hem moet gezocht worden, ja dit het innerlijke goed is zijner ziel.*

Boek II. Hoofdstuk II, blz. 275 en 276. De bekende spreuk nu, die zij uit Augustinus genomen hebben, bevalt mij wel, t. w. dat de natuurlijke gaven in den mensch door de zonde bedorven zijn, doch dat hij van de bovennatuurlijke is beroofd geworden. Want door dit laatste lid verstaan zij zoowel het licht des geloofs, als de gerechtigheid, die genoegzaam zouden zijn om het hemelsch leven en de eeuwige gelukzaligheid te verkrijgen. Zoo is hij dan, zich van het koninkrijk Gods ontslaande, tevens beroofd van de geestelijke gaven, waarmede hij tot de hoop der eeuwige zaligheid voorzien was geweest. Waaruit volgt, dat hij zóó als balling buiten het koninkrijk Gods omzwerft, dat al wat tot het zalig leven zijner ziel dienstig is, in hem is uitgebluscht, totdat hij hetzelfde door de genade der

wedergeboorte terug bekomt. Hiertoe behooren het geloof, de liefde Gods, de liefde tot den naaste, de beoefening der heiligheid en gerechtigheid. En daar Christus ons die allen wedergeeft, worden ze gerekend als van elders en buiten de natuur tot ons gekomen te zijn, en deswegen besluiten wij dat zij vernietigd zijn geweest. Ook waren de gezondheid des verstands en de rechtheid des harten tevens weggenomen. En dit is de verderving van de natuurlijke gaven. Want hoewel er nog eenig verstand en oordeel met den wil overig blijft, zoo zullen wij nochtans niet zeggen dat het verstand gaaf en gezond is, daar het zwak en met vele nevelen bedekt is, en de boosheid van den wil meer dan genoeg bekend is. Daar derhalve de rede, waardoor de mensch tusschen goed en kwaad onderscheidt, waardoor hij verstaat en oordeelt, eene natuurlijke gaaf is, zoo is die niet geheel kunnen uitgewischt worden; maar zij is ten deele verzwakt, ten deele bedorven geworden, zoodat derzelver misvormde puinhoopen zich vertoonen.

Boek I. Hoofdstuk XI, bl. 179. Meer schijn heeft de scherpzinnigheid van hen die het zóó uitleggen, dat Adam naar het beeld Gods is geschapen, omdat hij Christus, die het eenige Beeld Gods is, gelijk is geweest. *Maar ook in deze scherpzinnigheid is niets degeelijks.*

Tot dusverre Calvin.

Men ziet, zijn uitspraak is zoo beslist mogelijk. Het beeld Gods bestaat *in de den mensch verleende gaven*, die niet *buiten* maar *in* hem te zoeken waren.

Hiertegenover nu stellen we deze uitspraken van Dr.

Böhl, waaruit men zien zal, hoe vlak zijn meening tegen die van Calvijn overstaat:

§ 34, *Seite* 169. Der Mensch nimmt in sich auf die Tugenden und die vielfältige Vollkommenheit, die Gottes Geist ihm vermittelt, so lange er in Gottes Bilde steht. Herausversetzt dagegen aus des Sphäre des Bildes Gottes behält der Mensch zwar alle seine Gaben; er behält Verstand und Willenskraft; aber vom Bilde Gottes ist er geschieden, und demzufolge ist er auch der Gottähnlichkeit ledig. ¹⁾

§ 38, *Seite* 186. Sünde ist das selbstbewusste Hinübertreten des Menschen aus der Sphäre des Bildes Gottes in die Sphäre des Todes und das Verharren in dieser Sphäre. ²⁾

§ 39, *Seite* 187. Adam hatte doch Alles, was zum Stehenbleiben nur nöthig war; mit einer Fülle der Gaben war er von Gott ausgestattet; wie ein schützendes Dach, oder wie ein deckendes Gewand hatte er das Bild Gottes um sich her. ³⁾

¹⁾ De mensch neemt in zich de dengden en veelvuldige volkomenheden op, die Gods Geest hem meedeelt zoolang hij in 't beeld Gods staat. Daarentegen behoudt de mensch, buiten de sfeer van het beeld Gods geplaatst geworden, wel al zijn gaven: hij behoudt verstand en wilskracht; maar van Gods beeld is hij gescheiden en dientengevolge mist hij ook de Godgelijkheid.

²⁾ Zonde is het met bewustheid overgaan van den mensch uit de sfeer en het beeld Gods in de sfeer des doods en het blijven in de laatste.

³⁾ Adam had toch al wat noodig was om staande te blijven; met een volheid van gaven had God hem toegerust; als een beschutend dak of als een dekkend kleed had hij 't beeld Gods om zich.

§ 42, *Seite* 205. So erlitt Adam nach seinem Fall zunächst den geistlichen Tod, d. h. er gerieth in eine Verfassung, wo die Bedingungen des wahren Lebens ihm fehlten. Es war das ein Zustand der Privation, in welchem der Mensch der Gerechtigkeit ledig und eben damit Knecht der Sünde war, Röm. 6, 20. ¹⁾

§ 43, *Seite* 208. Was wir *Sünde* nennen ist ein Accidenz, das da durch verkehrte Stellung sowie durch Abwesenheit der ehemaligen Lebensbedingungen sich einstellte; aber *Sünde* ist nichts Substantielles; nur die Richtung ist eine andre, und zwar verkehrte geworden. ²⁾.

§ 43, *Seite* 208. Vor dem Falle hat Gott es veranstaltet, dass der Mensch unter dem Einfluss des Guten, des Bildes Gottes, zu stehen kam, und somit das Gute that; er war geschaffen in Gerechtigkeit und Heiligkeit, wie sie in Wahrheit ist; Eph. 4, 24; Col. 3, 10. Nach dem Falle nun bleibt zwar die Substanz des Menschen intact; aber es ist nach dem Falle der Mensch mit seinen hohen und höchsten Gaben aus der ersten Stelling herausgetreten und unter die Herrschaft des Todes, also unter ein anderes Regiment, gerathen; in Folge dessen er nunmehr zu seinem früheren Stande

¹⁾ Zoo onderging Adam na zijn val allereerst den geestelijken dood, d. i. hij kwam in een toestand, waarin hem de voorwaarden van het ware leven ontbraken. Dat was een toestand der ontbering, waarin de mensch vrij van de gerechtigheid en juist daardoor dienstknecht der zonde was (Rom 6 : 20).

²⁾ Wat wij *zonde* noemen is een geval dat zich door verkeerden stand en door 't ontbreken der vroegere levensvoorwaarden opdeed; maar *zonde* is niets zelfstandigs; slechts de richting is een andere en wel een verkeerde geworden.

in Gegensatz tritt und das Entgegengesetzte thut, wie früher. Der Stand is schlecht, ebendeshalb ist auch das Werk schlecht ¹⁾.

§ 33, *Seite* 155. Zwar kann der zu erschaffende Mensch keinen Antheil haben an dem ewigen Sein der drei Personen des göttlichen Wesens; aber von Gottes Wesen strahlt ein Abglanz aus, in welchem der zu erschaffende Mensch aufgenommen und geborgen ist.

Machen wir uns das deutlicher. Schon in den irdischen Verhältnissen wünscht jeder rechte Vater, dass seine Kinder sein Bild tragen; des Hausherrn Ruhm ist, wenn das ganze Haus sein Bild trägt, d. h. seiner Art zu sein entspricht und ihr sich fügt. Und wirklich herrschen, je nachdem der Hausherr ist, allerlei Arten oder auch Unarten im Hause; die Art des Hausherrn reflektirt sich eben in den Kindern und Untergebenen. Gott nun, der Alles zubereitet hat, spricht Gen. 1, 26 den gleichen Vorsatz aus: er wolle Menschen machen in seinem Bilde, Menschen, die in seiner Art zu sein sich allein glücklich fühlten und die in sein Element hinein-und sich ihm anpassten. Bild

¹⁾ Vóór den val had God het zoo gemaakt, dat de mensch onder den invloed van 't goede, in het beeld Gods kwam te staan, en alzoo 't goede deed; hij was geschapen in gerechtigheid en heiligheid, gelijk zij in waarheid is (Ef. 4 : 24; Col. 3 : 10). Na den val nu blijft wel 't wezen des menschen ongeschonden, maar na den val is de mensch met zijn hooge en hoogste gaven uit den eersten stand getreden en onder de heerschappij des doods, dus onder een andere macht geraakt; tengevolge waarvan hij voortaan in strijd geraakt met zijn vroegeren staat en het tegenovergestelde doet van vroeger. De stand is slecht, juist daarom is ook 't werk slecht.

Gottes ist demnach eine geistige Atmosphäre, die den in ihr lebenden Menschen sich assimiliert und ihm een bestimmtes Gepräge verleent.¹⁾

Het geschapen zijn van Kaïn naar Adams beeld wordt dan ook aldus omschreven:

§ 33. *Seite* 156 „, 157. Nach dem Fall redet die Schrift davon, dass Adam in seiner Gleichheit Kinder gezeugt habe (Gen. 5, 3). Fortan bewegt sich also Adam bei dieser Thätigkeit der Fortpflanzung seines Geschlechts in seiner eigenen Sphäre. Er hat, so zu sagen, seinen eigenen Dunstkreis; er steht dabei in einem ihm eigenthümlichen Bereiche, das seinen Namen trägt, von ihm ganz erfüllt ist. Er ist nicht mehr im

¹⁾ Wel kan de nog te scheppen mensch geen deel hebben aan 't eeuwig bestaan der drie Personen in het goddelijk Wezen, maar uit Gods Wezen straalt een glans, waarin de te scheppen mensch opgenomen en geborgen is.

Verklaren wij dit nader. Reeds in de aardsche toestanden wenscht elk goed vader, dat zijn kinderen zijn beeld dragen; de roem van 't hoofd des huizes is, dat heel het huis zijn beeld draagt, d. i. zijn wijze van leven weergeeft, zich daarnaar voegt. Werkelijk heerschen dan ook, al naar de heer des huizes is allerlei goede of wel kwade zeden in het huis. Het karakter van den huisheer wordt zelfs in de kinderen en ondergeschikten weerkaatst. God nu, die alles beschikt heeft, spreekt in Gen. 1 : 26 hetzelfde voornemen uit: Hij wil menschen maken naar zijn beeld; menschen die zich alleen gelukkig zouden gevoelen door een wijze van zijn als de zijne, die pasten in zijn element en zich naar Hem vormden. Beeld Gods is dus een geestelijke atmosfeer, die de mensch, welke er in leeft, in zich geheel opneemt en hem een bepaalden stempel indrukt.

Bilde Gottes, sondern steht von demselben abgeschieden da. ¹⁾

§ 33, *Seite* 158. Es ist etwas durchaus Analoges, wenn einerseits die Rede is vom Sein im Bilde Gottes, und andererseits vom Sein in Christo. Christus hat es uns erworben, dass wir wiederum erneuert werden zur rechten Erkenntniss gemäss dem Bilde unseres Schöpfers: Col. 3, 10; Eph. 4, 24. In Christo erlangen wir den ersten Stand im Bilde Gottes wieder. Er is gekomen, das Bild Gottes, die Sphäre, in welcher der Mensch ursprünglich lebte, uns zu restituieren, dass wir die verlassene Position wiedereinnähmen und zwar jetzt in bleibender Weise und auf ewig. ²⁾

§ 33, *Seite* 159. Der Mensch war durch Gottes Schöpfung in sein reches Element versetzt worden. Wie nun die Pflanze im Sonnenlicht und die Muschel im Meereswasser alles findet, was da dient, um ihre Eigen-

¹⁾ Na den val zegt de Schrift dat Adam naar zijn gelijkenis kinderen gewonnen heeft (Gen. 5 : 3). Voortaan beweegt zich Adam dus bij deze werkzaamheid der voortplanting van zijn geslacht in zijn eigen sfeer. Hij heeft, als 't ware, zijn eigen dampkring: hij staat daarbij in een hem eigenaardigen kring, die zijn naam draagt, geheel door hem vervuld is. Hij is niet meer in Gods beeld, maar staat er gescheiden van.

²⁾ Het is iets geheel gelijksoortigs, als eenerzijds sprake is van een Zijn in 't beeld Gods, anderzijds van een Zijn in Christus. Christus heeft voor ons verworven, dat wij wederom vernieuwd worden tot rechte kennis van het beeld onzes Scheppers (Col. 3 : 10; Ef. 4 : 24). In Christus verkrijgen wij weer den eersten stand in het beeld Gods. Hij is gekomen om ons het beeld Gods, de sfeer waarin de mensch oorspronkelijk leefde, weder te geven opdat wij de verlaten plaats weer zouden innemen en wel thans blijvend en voor eeuwig.

schaften recht zu entfalten und in voller Herrlichkeit dazustehen, so auch der Mensch im Bilde Gottes. Hier entfaltete er sich seiner Bestimmung gemäss, indem er hier so recht in seinem Elemente war ¹⁾.

Wel mocht Dr. Böhl dan zeggen op blz. 161: „Auf die Definition des Urstandes kommt ungemein viel an — *hic Rhodus, hic salta!*“

Om aan Dr. Böhl volkomen recht te laten weder-varen voegen we hier echter bij, dat hij het denkbeeld alsof in 's mensen wezen „het dier reeds sluimerde,“ gelijk de Roomschen dat soms voorstellen, op blz. 160 bepaaldelijk verwerpt. En op blz. 173 weer wel iets *in* den mensch erkent, als hij zegt: „*Das Gefäss war bis zum Rande voll. Die Creatur war gesättigt,*“ al kan men zijn bevreemding kwalijk verbergen, dat dit van een *lichtsfeer* gezegd wordt, alsof een bloem ooit vol van *licht* was.

En komt Dr. Böhl nu aan zijne Christologie toe, dan moet hij zichzelf wel weerspreken. Dan toch zegt hij eenerzijds: „Christus stand wie wir unter die Zürechnung der Schuld Adams,“ wat naar zijn eigen definitie op blz. 207 zeggen wil: dat hij „in einer Grundverkehrte Stellung zu Gott gerathen ist,“ of gelijk het elders heet: in de sfeer van den booze is komen te staan; terwijl hij anderzijds, zelf hiervan het absurde

¹⁾ De mensch was door Gods schepping in zijn recht element geplaatst. Gelijk nu de plant in 't zonlicht en de schelp in 't zeewater alles vindt wat dient om haar eigenschappen volkomen te doen uitkomen, en in volle heerlijkheid zich te ver-toonen, zoo ook de mensch in God beeld.

inziende, op blz. 210 voor Christus eene *Ausnahme* maakt, als hij zegt :

Um eine Ausnahme zu machen, müsste der Betreffende nachweisen können, dass Gott ihn als einen zweiten Adam ins Dasein gerufen und sich zu ihm in ein neues ursprüngliches Verhältniss gesetzt habe, wie einst bei Adam, so dass er also einen ganz neuen Anfang bildete im menschlichen Geschlecht. Dies aber ist nur bei Christus der Fall. ¹⁾

Een uitzondering waardoor hij zijn eerste beweren geheel omverwerpt. Dankbaar mag dus erkend dat hij eigenlijk zelf zijn opzienbarend zeggen, alsof Christus onder de erschuld stond, toch feitelijk terugnam. Maar voor zijn Dogmatiek baat hem dit niet.

Zelf zegt hij, en terecht, dat onze belijdenis omtrent *het Beeld Gods* de zaak beslist, en op dit cardinale punt zag men, hoe verre hij van de Gereformeerde waarheid afdooft.²⁾

Tot dusver het toen geschrevene.

En metterdaad, in de onjuiste voorstelling van het *Beeld Gods* ligt hier de wortel van het kwaad.

Dr. Böhl was er op uit, om een zoodanige voorstelling van de schuld te geven, dat hij den Christus gelijk

¹⁾ Om een uitzondering te zijn, zou hij dien 't geldt moeten kunnen aantoonen, dat God hem als een tweeden Adam tot aanzijn geroepen en zich tot hem in een nieuwe, oorspronkelijke betrekking gesteld had, als eens bij Adam, zoodat hij dus een geheel nieuw begin van 't menschelijk geslacht vormde. Dat is echter slechts bij Christus 't geval.

ieder onzer onder de schuld van Adam kon doen geboren worden, zonder zijn heilig Wezen te deren. Ten einde nu hiertoe te geraken, moest hij wel onze schuld en onze zonde van ons menschelijk wezen los maken. En om nu dit doel te treffen, schoot er wel niet anders over dan om het Beeld Gods als iets dat buiten onze natuur lag op te vatten. In den grond de fout der Roomsche dogmatiek.

Dan toch gaat alles geleidelijk, gelijk klaar blijkt uit dezen gedachtengang :

Het beeld Gods is niet *in* u en gij zijt niet *naar* Gods beeld geschapen, maar dit beeld Gods is een sfeer van heiligheid en gerechtigheid *buiten u*, waarin ge geplaatst kunt worden, maar waaruit ge ook kunt weggaan.

De zonde nu is het leven buiten deze sfeer, uw schuld dat ge het bestaan hebt, u uit deze sfeer te verwijderen.

Toen gij buiten deze sfeer gesteld waart, mistet ge al wat die sfeer u aanbracht. Er was *carentia iustitiae* voor u ingetreden, d. i. ontstentenis, gemis van de oorspronkelijk u omstralende en in u instralende gerechtigheid.

Toen gij nu, aldus onder schuld gekomen door uw uittreden uit die sfeer en in zonde verzonken door het gemis van wat die sfeer u schonk, in uw verlorenheid neerlaagt, is de Zone Gods gekomen om u op te zoeken en u te redden.

Om u op te zoeken moest Hij dus wel gaan naar de plek waar gij laagt. Derhalve moest ook Hij uit de sfeer der oorspronkelijke gerechtigheid uittreden; zich buiten het beeld Gods begeven; en alzoo met u lotgemeen worden.

En overmits nu het uittreden uit die sfeer *al* de

schuld en het missen van wat die sfeer u schonk *al* de zonde was, zoo sprak het vanzelf, dat derhalve ook de Christus in uw schuld schuldig stond en in toestand van zonde met u neerlag.

Slechts dit verschil blijft dan tusschen u en Hem, dat gij, buiten die sfeer afgedoold en dat beeld missende, *niet* terug wilt, en dat Hij *wel* terug wil; ja zelfs diegenen die Hem van den Vader gegeven zijn opneemt, op zijn schouderen draagt, en tegen wil en dank door de macht der liefde meê terugtrekt.

Zoo komt dan de verlorene in de eerst verlaten sfeer terug; hem beschijnt weer wat hem eerst omstraalde; en het werk der verzoening en der zaliging is voltooid.

Ge ziet het, mits ge maar even dit uitgangspunt toegeeft, loopt al het volgende vanzelf en hangt alles strikt logisch met het uitgangspunt saam. Het is doorzichtig als glas. Als langs een effen vlak kunt ge er van afglijden. Moeielijkheden zijn er niet meer.

Indien u echter hierbij de gedachte be kroop, dat in deze logische doorzichtigheid eene niet geringe aanbeveling voor dit stelsel school, wees dan op uw hoede.

Dan toch dient ge er voor gewaarschuwd, dat schier alle ketterij juist daardoor zoo gereeden ingang vond, dat ze de raadselen van Gods verborgenheid op zij schoof en u daarvoor in de plaats een redeneering bood, die als van een leien dak scheen af te glijden, zoo logisch en vlot als alles liep.

Wat toch is het geval?

In elk stuk onzer belijdenis gaapt de kloof tusschen het oneindige en eindige, tusschen tijd en eeuwigheid,

tusschen Schepper en schepsel, en over deze klove kan ons menschelijk inzicht noch onze menschelijke rede-neering ooit een begaanbare brug slaan. Over die klove gluurt en zweeft alleen het geloof. Vandaar dat ge in elk leerstuk ten leste op het mysterie stuit, op de verborgenheid, op het ondoorgrondelijke, en dat ge als schepsel daar niet over kunt noch moogt, maar deze onoplosbaarheid voor uw menschelijk denken hebt te erkennen.

Dit echter is tegen het vleesch. Vandaar dat de ongelooovige menigte en ook de met twijfel aangevochten geloovige hier steeds een steen des aanstoots vinden en er zich aan ergeren.

En dan komt de ketterij op; niet uit moedwil, maar eerst uit heilige zucht om dezen steen des aanstoots weg te nemen; en waagt ze een poging om over die onpeilbare klove toch een noodbrug te slaan.

Ze kan dit natuurlijk niet anders dan door een der beide termen van het probleem feitelijk prijs te geven, en dit doet ze dan ook. Maar ze doet het zóó bedek-telijk en zóó kunstig, dat de oningewijde het niet aan-stonds ziet.

En zie, nu *ligt* de brug er. Nu is alle stuiting weg-genomen. Nu is er geen klove meer die u tegenhoudt. De steen des aanstoots spaart u zijn ergernis. En alles loopt logisch en glad.

En natuurlijk, dan klapt de overmoedige in ons hart daarbij in de handen.

Zoo zijn wij er.

En een tijdlang wuift men den kundigen bouwmeester toe, die het ondoenlijke gedaan, het ondenkbare bestaan,

en dus de oplossing van het eeuwenlang ons tergend probleem gevonden heeft.

Zoo blonk eens Dr. Scholten in den nimbus der victorie, toen hij zijn Determinisme uitstalde en zijn werk tegen den Vrijen wil schreef. Zoo vierden eens vanouds de Monophysieten hun triomf, toen ze de tegenstelling in den Christus waanden overwonnen te hebben. Zoo jubelen nog onze *Vermittelungstheologen* Schleiermacher, en straks Ritschl achterna, omdat de altoos ergerende, wijl onoplosbare, problemen nu doorzichtig als glas heeten geworden te zijn. En zoo ook meende Dr. Böhl in de slotparagraaf van zijn geschrift „*Von der Incarnation des Gottlichen Wortes*“ zich den palm der victorie te mogen toekennen, wijl het hem nu opeens gelukt was, tal van moeilikheden te boven te komen, waarop dusver alle Christendenkers zoo onder de Kerkvaders als onder de Reformatoren waren gestuit.

Doch wel verre van hierin een aanbeveling voor zijn stelsel te zien, is ons dit juist een waarschuwing om niet dan met de grootste omzichtigheid van zijn uiteenzetting kennis te nemen.

Een Dogmatiek, die de klove verdwijnen doet, is reeds daarmee geoordeeld.

De logische lijn kan in geen goede uiteenzetting der Christelijke Religie doorloopen. Waar ze doorloopt, is aan de Rede te veel en aan Gods Woord te weinig autoriteit gelaten. En rust althans de taak op u, om scherp te onderzoeken, of niet soms één der onmisbare momenten uit het heilig samenstel van Gods verborghenheid aan deze zucht naar logische consequentie der gedachten is opgeofferd.

En ook, laat mij dit er bij mogen voegen, als er een man opstaat, die waarlijk meent, nu opeens gevonden te hebben, wat de mannen Gods vanouds, zelfs in de schitterendste eeuwen der kerke, van verre zelfs niet vermoed hebben, en daardoor in staat te zijn, om thans alle zwaarigheid op te lossen, waarop zij gestuit zijn, dan voel ik dat ik op mijn hoede heb te zijn tegen zelfbegoocheling.

Zoo toch is de waarheid in Christus Jezus niet dat ze eeuw na eeuw met nevelen bedekt blijft en dan op eenmaal door de wolken breekt, niet ten gevolge van een energieke ontwikkeling zijner kerk, maar als vrucht van het denken van een academisch geleerde.

Ongetwijfeld is er voortgang in de kennis der waarheid. Maar dit gaat langzaam. En waar er eindelijk een ernstige doorbreking komt, gelijk in de dagen der Reformatie, daar is deze zuivering en ontwikkeling vrucht, niet van kamerstudie, maar van een gisting in heel het lichaam van Christus. Er gaan dan machtige barensweeën vooraf.

Dit nu kan noch van Schleiermacher noch van Ritschl en kan ook niet van Dr. Böhl worden gezegd.

Het is geen ure voor zoo plotselinge verrijking van de belijdenis der kerk.

De kerk zucht en lijdt en ligt neer in haar smaad, omdat ze draagster der heilige vaten was en voor die heilige vaten niet heeft gewaakt.

En de taak, die den minnaars der Waarheid in onze dagen is opgelegd, is waarlijk niet, om door opzienbarende en geheel nieuwe stelsels te pogen plotseling een licht te doen dagen, waarbij zelfs het licht der

Hervorming verbleeken zou, maar veeleer om met noeste vlijt en stille opmerkzaamheid weer op te delven wat door onze schuld en onachtzaamheid verloren ging.

Hoe het nu verklaarbaar is, dat Dr. Böhl deze roeping van onzen tijd zoo voorbijzag en ons poogde te verrassen, met wat ons niet verrijkt maar verarmt, valt slechts in te zien voor wie let op zijn samenhang met Kohlbrüggess optreden en op de eigenaardige omstandigheden, die én Kohlbrüggess gezegenden arbeid én de misvatting van zijn bedoelen door zijn epigonen verklaren.

Mag ik korthedshalve herhalen, wat ik desaangaande reeds in Mei schreef:

„Men duide ons niet euvel, dat we, ons kerkelijk publiek in breeder kring toesprekende, zoo uitvoerig stilstonden bij eene in Weenen geschreven Dogmatiek.

Immers *deze* Dogmatiek had ook voor ons volk in Holland een eigenaardig belang om de houding der Neo-Kohlbrüggianen onder ons. Zij zijn, gelijk thans een ieder wel aan hun houding tegenover de Synode merkt, geheel afgeweken van de lijn eens door Kohlbrügge aangewezen, en hebben te kwader ure zekere eenzijdigheid in zijn standpunt, waartoe hij uit kracht van tegenstelling genoodzaakt was, gaan systematiseeren; en zijn zodoende uitgekomen op het jammerlijk punt, dat ze thans tegen de Gereformeerden in bitterheid des geestes saamwerken met diezelfde drijvers van een wettische Heiligmaking, waartegen de oude Kohlbrügge eens zoo schitterend zijn uit de Schrift genomen slagzwaard geslingerd had.

Toch ontbrak het hun dusver nog aan een theologisch woordvoerder. Bula's *Lehre der Versöhnung* was

wat ál te ver gegaan, en wat voorts van hun kant uitkwam, telde nauwlijks meê.

Doch nu heeft Dr. Böhl zijn Dogmatiek gereed, en zie, deze wordt niet in Weenen uitgegeven, maar in Amsterdam, en bij denzelfden uitgever, den heer Scheffer, die schier geheel zijn kracht aan de bevordering van het Neo-Kohlbrüggianisme gewijd heeft.

Kennelijk heeft men dus in deze zonderlinge Dogmatiek met een poging te doen, om het Neo-Kohlbrüggianisme stelselmatig uiteen te zetten, en uit dit oogpunt heeft dit werk voor ons hooge waarde.

Moest men toch vroeger bijna uitsluitend op geruchten afgaan, van wier gegrondheid men wel volkomen vast overtuigd was, maar die toch geen genoegzame stof opleverden voor publieke discussie; thans heeft men de opinie dezer *Neo-Kohlbrüggianen* op bijna alle punten in een schoon samenstel voor zich liggen, en heeft men dit werk slechts op te slaan, om zich te overtuigen, hoeveel verder nog dan men vermoeden dorst deze heeren van de Gereformeerde belijdenis afweken.

Wat toch door Dr. Böhl over het *beeld Gods*, over de *zonde*, over den *Christus* en over de *wedergeboorte* geleerd wordt, is zoo verrassend, zoo brekend met al onze kerkelijke traditiën en derwijs beslist uitgesproken, dat van dit oogenblik af de strijd tusschen de Gereformeerden en de Neo-Kohlbrüggianen een kalm verloop kan hebben.

Eigenlijk is met de ééne vraag, die we het eerst opwierpen: „*Is aan Christus, evenals aan ons, de doemschuld in Adam toegerekend?*” alle strijd tusschen ons reeds beslecht.

Op die vraag toch *kan* geen man van Gereformeerde belijdenis het *ja* uitspreken; en we zouden zelfs twijfelen durven of de godzalige mannen onder deze vrienden niet zelve voor zulk een monstreuse voorstelling terug deinsden.

Toch rest ons, eer we onder gemengde gewaarwording van deze Dogmatiek, althans voorloopig, afscheid nemen, nog een aangenamer taak te vervullen.

Er is veel, zeer veel in deze Dogmatiek, wat door den schrijver niet zelf gedacht, maar aan de inspiratie van onzen Kohlbrügge ontleend is, en bijna overal waar Dr. Böhl onder deze krachtige inspiratie verkeerde, schreef hij schoone, bezielde bladzijden, die u weldadig aandoen.

Nu was Kohlbrügge echter volstrekt geen systematisch godgeleerde, maar een held, die in de kracht zijns Gods voor 's Heeren werk tegen 's menschen bedillen in het machtig werk der zaligheid streed; en niets vreesde Kohlbrügge zoozeer, als dat men later bij het opmaken van een systeem uit zijn werken, den bal mis zou slaan.

Vandaar dat de Dogmatiek van Dr. Böhl dan ook metterdaad in twee zeer *ongelijke* deelen uiteenvalt. Eenerzijds de schoone grepen uit Kohlbrügge, zelfs op de meest kritieke punten, en anderzijds de pogingen om deze grepen tot een dogmatisch geheel te vereenigen.

En nu komt ongetwijfeld aan Dr. Böhl de lof toe, van dit met liefde, met talent, met nobele aandrift gepoogd te hebben, en in zooverre waardeeren we zijn arbeid zeer.

Waar hij echter de fout beging, om de schakels die deze grepen moesten vereenigen, aan den *ontrek* der eenzijdige spanning, in steê van aan het *centrum* der gedachten aan te leggen, geraakte hij ten eenemale

op doolwegen, en overkwam hem wat Kohlbrügge zoozeer had gevreesd.

Aan schrijver dezes deelde Kohlbrügge die vrees vaak mondeling mede, en nog is een schrijven van Kohlbrügge in zijn bezit, waarin hij gelijke vrees liet doorstralen.

Sta hier daarom een korte toelichting, die licht zal werpen op onze dubbele opmerking, dat deze Dogmatiek veelszins een *Luthersch*, maar ook een ongezonder *Philosophisch* karakter draagt.

Kohlbrügge, vergeete men dit toch niet, was van huis uit niet Gereformeerd, maar Luthersch. Nu is er *tweeërlei* Luthersch. Er is een Luthersch van Luther vooral in zijn eerste periode, eer het tot een breuke met het Calvinisme gekomen was, en er is een Luthersch van de latere Luthersche Dogmatici sinds *Gerhardt* en *Chemnitz*; terwijl Melancton tusschen dit oud-Luthersche en het Calvinisme bemiddelend in staat.

Toen nu Kohlbrügge in de Luthersche kerk van Amsterdam machtig door 's Heeren Geest wierd aangegrepen, vond hij van den echten Luther meer in de Gereformeerde dan in zijn eigen kerk. Zijn eigen kerk was bijna verstorven, en in onze kerk leefde nog een krachtige loot. En gelijk nu onze vaders er steeds op uit waren, om hun geesteseenheid met den echten Luther te doen uitkomen, zoo was het alleszins natuurlijk, dat Kohlbrügge ijlings in onze Gereformeerde kringen overging, brak met al het latere Luthersche en alsnu in onze Gereformeerde kerk dat beminnelijk type vertegenwoordigde, dat nog uit de oude dagen der Reformatie ongesplitst lag.

Door dit optreden van Kohlbrügge met zijn warme verkleefdheid aan Luther is aan onze Gereformeerde kerken en aan onze Gereformeerde Theologie dan ook een onschatbare dienst bewezen, die vooral in het stuk der *Rechtvaardigmaking* school.

Luthers Reformatie ging voorop en wierp zich daarom op *den wortel* der zaak, d. i. op de *Rechtvaardigmaking door het geloof*, terwijl Calvijn, die daarna kwam, met heel de Zwitsersche Reformatie meer de taak en roeping kreeg, om voor *de vrucht* te waken in de belijdenis der *Heiligmaking*.

Doch, en dit kan niet duidelijk genoeg uitgesproken, deze echte belijdenis der *Heiligmaking* was in de dagen toen Kohlbrügge optrad derwijs van de baan geschoven, en onder heur naam was zulk een wettisch weeroprichten van het Werkverbond opgekomen, dat onze kerken en onze theologie metterdaad in gevaar verkeerden.

In de toongevende kringen was het ethische reeds aan het opkomen, en zelfs een man als Da Costa ging in de belijdenis der *Rechtvaardigmaking* reeds niet meer zuiver in het door onze Reformatoren gelegde spoor.

En toen kwam Kohlbrügge, zoo kennelijk onder Providentieële leiding, met een veerkracht die verbaasde en een doortastendheid die niets spaarde, ons opeenmaal de ware belijdenis der *Rechtvaardigmaking* hergeven en het wettisch getimmerte omverwerpen.

Vandaar dat Kohlbrügge op dit stuk wel eenzijdig moest staan; dat was zijn *roeping*; want hij herschonk ons een bestanddeel der waarheid, dat *bedolven* was geraakt.

Op gelijke wijze de *Heiligmaking* uit te werken lag

niet op Kohlbrügges weg. Daardoor zou hij zijn prediking verzwakt hebben. En als man uit één stuk sloeg hij dan ook tot zijn dood toe aldoor op het ééne zelfde aanbeeld.

En zoo verklaart het zich dan gereedelijk, dat meer Luther dan Calvijn bij hem op den voorgrond stond, en is het alleszins begrijpelijk, dat Dr. Böhl en de overige Neo-Kohlbrüggianen bijna gestadig bij Luther en Melancton ter schole gaan, maar Calvijn meest laten rusten, of eenzijdig citeeren. Zelfs komt Dr. Böhl tegen Calvijns aandringen op de *mystieke unie* met den Christus niet zonder bedenkelijkheid in verzet.

Nu hebben we natuurlijk tegen dit teruggaan op den ouden echten Luther niets. Een bad in de belijdenis van „de Rechtvaardigmaking door het geloof alleen” kan ook voor onze Gereformeerde kerken nooit anders dan weldadig werken.

Reeds Comrie en Holtius hadden in hun strijd met Prof. J. van den Honert dit gevoeld, en met bewonderingswaardige scherpzinnigheid het gewicht dezer belijdenis aan onze kerken op het hart gebonden. Maar hun stem werd in veel kringen niet gehoord, of gesmoord, en het mag als een zegen beschouwd worden, dat alstoen Kohlbrügge is opgestaan, om van een gansch andere pool uit de objectieve Rechtvaardigmaking, waarop Comrie zoo kloek en machtig gedrongen had, nogmaals aan het harte te leggen.

Doch heel iets anders wierd het natuurlijk, toen de Neo-Kohlbrüggianen dit eenigszins uit zijn verband naar den voorgrond gekomen stuk der waarheid nu gingen *systematiseeren*.

Toen is hun namelijk overkomen, wat eertijds aan meer dan één sekte overkomen was, t. w. dat ze afgleden op de paden der Platonische Philosophie, en zoo uit het Gereformeerde spoor uitraakten.

En hier ligt dan ook de sleutel tot Dr. Böhl's dogmatische inelkanderzetting van het vele schoone dat ons Kohlbrügge bood.

Bijna al zijne afwijkingen zijn uit dit Philosophisch stelsel genomen. Het is alles een ontnemen van alle wezenlijkheid aan hetgeen in den mensch is en omgaat, en een stellen van de wezenlijkheden, die hier slechts instralen en afschijnen, in de onzichtbare wereld.

Het beeld Gods *was* niet in Adam, maar was *buiten* hem en straalde slechts om en op en in hem. De zonde is geen *macht* in ons, maar slechts een instralen in ons van de sfeer des Doods. En zoo ook de Heiligmaking werkt geen inklevend werk, maar straalt slechts van *buiten* af in onze ziel.

Wie herkent nu in dit alles niet aanstonds Plato's bekende voorstelling uit zijn Philosophisch systeem, alsof er twee werelden waren, de eene der *wezenlijkheden* boven ons, en een andere der *afschijnsels* in en om ons? Zijn feitelijk opheffen van de geestelijke realiteit van ons innerlijk leven?

Dit Philosophisch stelsel nu heeft een element van waarheid in zich, dat in de Christelijke Belijdenis tot zijn volle uiting komt in de leer der *Rechtraardigmaking*. Want Rechtraardigmaking is metterdaad een zaak van *oordeel*, een daad van den *Rechter*, een vrijspraak die in de eeuwigheid *buiten ons ligt*, en daarom deed Kohlbrügge wèl met op dit stuk zoo beslist mogelijk in

Comries voetspoor te treden, en zich te verzetten tegen elke poging om de Rechtvaardigmaking tot een daad *van* en in onze ziel te verlagen.

Wat nu echter bij de *Rechtvaardigmaking* zeer ter snede en uitnemend juist door Kohlbrügge, als daar thuisbehoorende, gesteld en bepleit wierd, dat is door de Neo-Kohlbrüggianen, en, helaas, ook door Dr. Böhl, nu te kwader ure overgebracht op een terrein waar het contrabande is, t. w. op het terrein der *Schepping* en der *Wedergeboorte*, en door die ondoordachte feil is thans heel hun dogmatisch stelsel met volle zeilen in de philosophische haven van het Platonisme ingestuurd.¹

Tot dusverre onze psychologische analyse! En in hoofdzaak meen ik nog dat deze verklaring ons den sleutel in handen geeft, om in een zoo uitnemend geleerde en standvastig belijder als Dr. Böhl zoo bevreemdende verschuiving van de fundamenteen der Waarheid te verklaren.

Kennelijk toch wil hij, noch *monist* noch *vermittelend* theoloog, maar *gereformeerd* zijn, en ons ernstig protest tegen zijn vérgaande afdwaling mag ons nimmer den dank doen vergeten, waartoe hij ons door zoo menig treflijk pleit voor gereformeerde voorstellingen ook in deze zijn *Dogmatiek* heeft verplicht.

Toch mag het hierbij niet gelaten.

Veeleer is het voor de gemeente noodzakelijk, dat we tegenover Dr. Böhls vreemdsoortig beweren: *alsof de Heere Jezus evenals wij onder de toerekening van Adams*

erfschuld geboren zou zijn, kortelijk de belijdenis van haar Kerk en haar goede theologen plaatsen en daarna aangeven, tot wat afbrokkeling van allerlei heilige geloofswaarheid zijn voorstelling leiden moet.

Grondtoon van heel onze Kerk is daarbij altoos en altoos weer de drievuldige betuiging: 1o. Dat de Christus al onze schuld en al onze zonde aan het hout gedragen heeft, als het Lam dat de zonde der wereld wegneemt; op wien de striemen waren waardoor wij genezen zijn; en dat in zulk een diepen zin dat Hij zonde voor ons gemaakt is; ja om ons van vloek te verlossen, een vloek wierd voor ons. 2o. Dat Hij, om dit ontzettend werk van onze verlossing van vloek en dood, voor ons, te kunnen volbrengen, onze natuur aannam, in ons vleesch en bloed inging, onzer één werd, onze natuurgenooot en onze broeder, zoodat Hij in alles als wij is verzocht geweest, en verkeerd heeft in de gelijkheid des zondigen vleesches; een worm en geen man. En 3o. dat Hij, juist, ten einde bij die nauwe, innige en tot den wortel doorgaande vereeniging met onze natuur, ons van schuld en zonde te kunnen redden, voor zichzelf persoonlijk volkomen heilig, gansch zonder schuld en zonde, afgescheiden van de zondaren was; onnoozel en onbesmet.

Dit zijn de drie pilaren, die door de Heilige Schrift voor dit mysterie gesteld zijn; en deze wrikt niemand los noch kan iemand omwerpen.

In verband hiermeê nu wijzen we op deze navolgende verklaringen, genomen uit onze Drie Formulieren van eenigheid.

In de CONFESSIE lezen we:

In art. 15. *Van de Erfzonde.* „Wij gelooven dat door de ongehoorzaamheid Adams de erfzonde uitgebreid is geworden over het gansche menschelijk geslacht, welke is eene verdorvenheid der geheele natuur en een erfelijk gebrek, waarmede de kleine kinderen zelfs besmet zijn in hunner moeders lichaam, en die in den mensch allerlei zonde voortbrengt, zijnde in hem als een wortel derzelve: is daarom zoo leelijk en gruwelijk voor God, dat zij genoegzaam is om het menschelijk geslacht te verdoemen.“

In art. 18. *Van de menschwordinge Jesu Christi.* „Wij belijden dan dat.....Christus eens dienstknechts gestalte aangenomen heeft en den menschen gelijk geworden is, waarachtiglijk aannemende een ware menschelijke natuur, met alle hare zwakheden, uitgenomen de zonde.“

In art. 21. *Van de voldoeninge Christi.* „Wij gelooven dat Jezus Christus zich in onzen naam voor zijnen Vader heeft gesteld, om zijnen toorn te stillen met volle genoegdoening, zichzelven opofferende aan het hout des kruises, en vergietende zijn dierbaar bloed tot reiniging onzer zonden.“

Evenzoo wordt in den CATECHISMUS beleden:

In vraag 7, dat „onze natuur alzoo verdorven is geworden dat wij allen in zonden ontvangen en geboren worden.“

In vraag 8, dat wie deze natuur, onder de schuld zijnde, alzoo draagt, „ganschelijk onbekwaam is tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad.“

In vraag 9, dat zulk een „van de gaven om Gods Wet te volbrengen beroofd is.“

In vraag 16, dat „een mensch, zelf een zondaar zijnde, niet kon voor anderen betalen.“

In vraag 31, dat Christus „ons met de eenige offerande zijns lichaams verlost heeft.”

In vraag 35, dat de Zone Gods de „ware menschelijke natuur uit het vleesch en bloed der maagd Maria aangenomen heeft door de werkinge van den Heiligen Geest”, opdat hij zij „zijnen broederen in alles gelijk, *uitgenomen de zonde.*”

In vraag 36, dat Hij „door zijne onschuld en volkomene heiligheid (waarin Hij ontvangen en geboren is) mijne zonde, waarin *ik* ontvangen en geboren ben, voor Gods aangezicht bedekt.”

In vraag 37, „dat Hij aan lijf en ziele den ganschen tijd zijns levens op de aarde, maar inzonderheid aan het einde zijns levens, den toorn Gods tegen de zonde des ganschen menschelijken geslachts gedragen heeft, opdat Hijmet zijn lijden, als met het eenige zoenoffer, ons lijf en ziele van de eeuwige verdoemenis verlost, en ons Gods genade, gerechtigheid en het eeuwige leven verwierve.”

En in vraag 76, „dat het lichaam van Christus is „zijn heilig lichaam.”

En eindelijk in de DORDSCHE CANONES belijdt de Kerk :

In I. 1, „dat alle menschen in Adam gezondigd hebben, en des vloeks en eeuwigen doods zijn schuldig geworden.”

In II. 3, dat „de dood des Zoons Gods is de eenige en volmaakte offerande en genoegdoening voor onze zonden.”

In II. 4, dat de Middelaar was „een volkomen heilig en waarachtig mensch.”

In III. 1, „dat onze natuur onder de schuld zoodanig is dat de mensch beroofd is van alle gaven en in plaats daarvan over zich heeft gehaald blindheid, schrikkelijke duisternis, ijdelheid en verkeerdheid des oordeels in zijn verstand; boosheid, wederspanningheid en hardigheid in zijnen wil en zijn hart; mitsgaders ook onzuiverheid in alle zijne genegenheden.“

In III. 2, dat alzoo „al zijne nakomelingen zijn verdorven als hij.“

En in III. 3, dat diensvolgens onder deze schuld „alle menschen ontvangen en geboren worden in zonden, onbekwaam tot eenig zaligmakend goed, geneigd tot alle kwaad, dood in zonden en slaven der zonden.“

Hiermede in overeenstemming leeren dan ook alle Gereformeerde Hervormers en godgeleerden: 1o. dat de *erfschuld* is de toerekening van de schuld van Adam aan al zijne nakomelingen; 2o. dat deze schuld met zich brengt en onafscheidelijk ten gevolge (en *niet* tot oorzaak) heeft de *erfzonde*; 3o. dat deze erfzonde de bron is van alle *werkelijke* zonden; 4o. dat deswege Christus, die geen zonde had noch gedaan heeft, ontvangen en geboren is *buiten* erfzonde; 5o. dat Hem deswege ook de erfschuld (als moeder van de erfzonde) *niet* kan zijn toegerekend; 6o. dat Christus bij al Gods uitverkorenen een verzoening is niet alleen voor hun erfzonde, maar ook voor hun *werkelijke* zonden; en 7o. dat het leggen van deze schuld op het Lam Gods *niet* heeft plaats gehad door zijn vleeschwording en krachtens zijn geboorte, maar door het welbehagen Gods; niet genetisch, maar juridisch; en van Hem aangenomen is, niet door het instinkt van

zijn vleesch, maar door den wil zijner liefde tot den Vader en te onswaarts.

Dit alles is én in de Schrift én in de Belijdenis der Kerk én bij onze nog zuivere Theologen de gulden keten van de leer der Zonde, der Vleeschwording en der Verzoening. Vol wijsheid en ondoorgrondelijke diepte, maar rijk en vol van majesteit voor het echte, door God gewerkte geloof.

Stelt ge nu daarentegen in de plaats van deze eeuwenoude Belijdenis de nieuwe vondsten van Dr. Böhl en zijn voorlooper Bula, ziet dan hier tot wat ongerijmdheden ge vervalt en hoe alle hope uwer roeping wegzinkt.

Ten eerste. Dr. Böhl leert met zoovele woorden: „Christus hat kraft seiner Geburt gerade so eine völlig menschliche Natur, wie wir, *und ist als Solcher der Zurechnung der Sünde Adams, wie wir alle theilhaftig*; Er ist in allen Stücke seinen Brüdern gleich geworden.“ Dat wil zeggen: „Christus bezit krachtens zijne geboorte een even volle menschelijke natuur als wij, *en is als zoodanig der toerekening van de zonde van Adam deelachtig*, evenals wij; hij is zijn' broederen in alle stukken gelijk geworden.“

De Schrift en alle Confessie zegt: Neen, niet in alle stukken, en juist niet in dit bepaalde stuk waarop het hier aankomt. In alle stukken, uitgenomen de zonde. Hij was afgescheiden van de *zondaren*, en was niet met hen onder éénen hoop vermengd.

Maar neemt dan nu Böhls stelling eens aan! Goed, zoo dan aan den Christus de schuld van Adam evenals

aan ons ook voor zich zelven is toegerekend, dan *had* Hij die schuld ook, evenals wij. Dan rustte op die schuld, die alsnu *zijn* schuld was, ook de toorn Gods. En dan moest de Christus ook *voor deze zijne eigene schuld* lijden en sterven, en schoot er niets over, waardoor deze offerande ons ten zoen kon zijn.

Ten tweede. Indien aan Christus toegerekend is, evenals aan ons, de erfschuld van Adam, en indien het onze verzoening is, dat Hij deze erfschuld droeg, dan gaat zijn verzoening ook alleen over deze erfschuld, en blijft onverzoend alle schuld van onze werkelijke zonden. Hij is dan geen volkomen Verlosser, tenzij alleen voor kinderkens die sterven in de wieg.

Ten derde. Indien de Christus als Hemzelven toegerekend bezeten heeft de erfschuld van Adam, dan van tweeën één: dan is hiermede ook in Hem de erfzonde geweest, die uit de erfschuld voortvloeit en er in kleeft; òf wel, hij heeft erfschuld *zonder* erfzonde gehad, maar dan is ook de band tusschen erfschuld en erfzonde verbroken; de erfsmet weggecijferd, en Pelagius heeft voor den oorsprong der werkelijke zonde gelijk.

Ten vierde. Bijaldien aan den Christus evenals aan ons de schuld van Adam is toegerekend, dan, van tweeën één, dan heeft òf Hij evenals wij in Adam overtreden en is in Adam evenals wij van God afgefallen; òf wel, ook wij hebben met Adams zonde niets uitstaande, door ons is in hem *niet* overtreden, we zijn in hem niet van God afgefallen, en de toerekening van de schuld van Adam aan ons is een toerekening aan onschuldigen van een hun *vreemde* schuld; en alzoo ze hadden geen Verlosser meer noodig, overmits een on-

schuldige zelf in staat is, een hem vreemde schuld te verzoenen.

Neemt ge het eerste, dan is de Christus ten volle zondaar als wij. Stelt ge het laatste, dan vernietigt ge de zonde in ons.

Ten vijfde. Bijaldien aan den Christus evenals aan ons de schuld van Adam is toegerekend, dan van tweeën één, dan stelt ge òf dat de schuld op de *natuur* en niet op den *persoon* rust, òf ge neemt aan dat de Christus uit Adam niet slechts zijn *vleesch en bloed*, maar ook zijn *persoon* heeft aangenomen.

Gaat ge van het eerste uit, zoo heft ge het begrip van schuld op, dat uit zijn aard eerst in den *persoon* zijn voleinding vindt. Of ook onderstelt ge het laatste, zoo komt ge met Nestorius tot een *ἅλλο; καὶ ἅλλο;*, en *splijt* ge den Christus, dien God één heeft gesteld.

Ten zesde: Bijaldien aan den Christus, evenals aan ons de erfschuld van Adam deswege is toegerekend, overmits hij onze natuur aannam, dan onderstelt ge dat de schuld *in de natuur* ligt, waarin wel de zonde, maar nooit de schuld kan zetelen, en vereenzelvigt alzoo de begrippen *zonde* en *schuld*.

Daar nu het begrip van *zonde* onzen toestand en onze daad raakt, maar het begrip van *schuld* het souvereine oordeel Gods over onze zonde, vervalt ge er hiermee toe, om òf de realiteit der zonde te vernietigen, en ze in een loutere denking in de gedachte Gods, Cartesiaansch, om te zetten, òf wel ge neemt ze reeël, maar heft het oordeel Gods over de zonde op en vernietigt zijn Godzijn voor ons.

Ten zevende. Bijaldien aan den Christus is toegere-

kend evenals aan ons de erfschuld van Adam, dan is Christus gekomen, niet „*in de gelijkheid* des zondigen vleesches,” maar in het zondige vleesch zelf, en heeft Paulus ons misleid.

Ten achtste. Bijaldien aan den Christus is toegerekend evenals aan ons de erfschuld van Adam, dan is de Christus niet door God voor ons „tot zonde gemaakt,” maar dan *was* Hij zonde in zichzelf. Dan heeft Hij zich niet voor ons in onze plaats kunnen stellen, maar was Hij, evenals wij zelf, met den vloek beladen. Dan lag die vloek op Hem én op ons, en kon *zijn* dragen van den vloek *ons* dus niet verlossen. Hij nam dien vloek dan niet *van* ons, maar kreeg dien *met* ons, evenals wij, uit dezelfde bron, waaruit hij ons was toegekomen.

Ten negende. Bijaldien Christus de erfschuld van Adam zich toegerekend zag en toch bestaan kon voor den hoogen God, zoodat de bron der zonde niet in Hem doorwerkte, dan had God de Heere geen Middelaar noodig gehad noch wij een Middelaar behoeven te bezitten. Immers dan had God reeds in Seth deze bron der zonde kunnen stuiten; dan kon God ze nog in ons bij de geboorte van elk kind stuiten; de erfschuld behoeft dan geen erfzonde met zich te brengen; en heel het werk der Verlossing wordt overtollig en doelloos.

Ten tiende. Bijaldien aan den Christus de schuld van Adam, evenals aan ons, toegerekend is, — en dat toch leert Dr. Böhl, — dan valt alle borgtochtelijk karakter uit het lijden Christi weg. Immers, borgtocht onderstelt, dat de borg zelf *niet* schuldig is datgene, hetwelk de persoon voor wien hij borgtocht stelt, *wel* schuldig is, en dat alsnude *niet*-schuldige de schuld van den schuldige

betaalt. Is daarentegen aan den Christus dezelfde schuld toekomende, die ons allen door de erfschuld is toegekomen, dan is Hij zelf schuldig wat Hij betaalt en kan Hij voor ons schuldenaren niet intreden.

Ten elfde. Bijaldien de Christus, omdat Hem, evenals aan ons, de erfschuld van Adam is toegerekend, in de dagen zijns vleesch es een toestand heeft doorleefd waarin Hij onbekwaam was tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad, zoodat Hij omwandelde in duisternis, en in den wil en in de genegenheden tegen God overstond ; dan volgt hieruit van tweeën één: of dat dit alles ook in ons *zonder* zonde bestaan kan, of wel dat Hij *zonder* wordt met ons.

En *ten twaalfde.* Bijaldien de Christus, naar luid Dr. Böhl's jammerlijke stelling, evenals wij onder de toerekening van de Adamitische erfschuld geboren is, dan is de Christus zedelijk afhankelijk van Adam als zijn Verbondshoofd; dan is er voor hem geen plaats noch rang, om *als Verbondshoofd naast en tegenover Adam* op te treden; en dan zou niet de geboorte uit de Moedermaagd, maar „uit den wil des mans“ de weg zijn geweest, die hem den toegang tot den in schuld en zonde verloren doemeling had moeten ontsluiten.

Om het kort saam te vatten, — hoe Dr. Böhl zich ook wende of keere, hij kan nooit aan de klem van dit bondig dilemma ontkomen: Door te zeggen dat aan den Christus evenals aan ons de erfschuld van Adam is toegerekend, stelt hij of den Christus op ééne lijn en in ééne conditie met de zondaren, of wel hij stelt de zondaren op ééne lijn en in ééne conditie met den Christus.

Door *gelijkheid* te zoeken, waar juist in de *ongelijk-*

heid de sleutel tot onze verzoening ligt, trekt hij alzoo óf den Christus tot de zondaren neer, óf hij heft in ons de realiteit van schuld en zonde op.

In het eerste geval nu kan *deze medezondaar* ons, zondaren, niet meer verlossen. En in het laatste geval hebben wij, *heiligen*, geen Verlosser meer van noode. Zoodat in beide gevallen heel het verlossingswerk wegvalt en zelfs elke oorzaak voor de Vleeschwording verdwijnt.

Gods heilig Woord onderwijst ons, dat „door éenen mensch de zonde in de wereld ingekomen is, en door de zonde de dood, en *alzoo de dood tot alle menschen is doorgegaan*, in welken allen gezondigd hebben“; maar in de aangrijpende tegenstelling en parallel tusschen Christus en Adam, die hieraan wordt vastgeknoopt, valt geheel de waarheid van het apostolisch betoog, bijaldien ge den Christus onder deze „allen“, wier lot door Adam's daad beheerscht werd, insluit. Christus verkeert in het apostolisch getuigenis niet in zedelijke afhankelijkheid van Adam, maar staat naast en tegenover hem, als nieuw Verbondshoofd, om een geheel nieuwe zedelijke solidariteit, nu uit gerechtigheid tot gerechtigheid, door zijn lijden en sterven in het leven te roepen. Adam was uit de aarde aardsch, maar Christus was de Heere uit de hemelen. Niet een menschelijk individu uit den stam-Adam, maar de in Adam's stam ingeënte heilige loot, die het leven uit Adam's stam dwingen zou vrucht te dragen tot behoudenis.

Daarom kan in de bedeeling der schaduwen alleen *het reine dier* beeld van het Lam Gods zijn. Niet een onder schuld geboren mensch, gelijk de *Moloch*-priester eischte, maar een *dier*, bij hetwelk uiteraard

van *schuld* geen sprake viel; en onder de dieren werd alleen het levitisch-*reine* uitverkoren.

De naam zelf van „*Lam Gods*“ duidt er op, dat alle denkbeeld van erfschuld, gelijk van het lam, zoo ook van het heilig Gods-Lam verre is te houden.

Zoo is Hij geopenbaard, zegt de H. apostel Joannes, „opdat hij *onze* zonden zou wegnemen, **en geen zonde is in Hem.**“ (1 Joh. 3 : 5).

Hij was niet maar zonder werkelijke zonden, maar ook **rechtvaardig**; een hoedanigheid die rechtstreeks elk denkbeeld zelfs van *schuld* of *erfschuld* uitsluit; want al wie schuldig staat of met schuld beladen is, zinkt onder den doem zijner *onrechtvaardigheid* weg. En daarom legt de H. apostel Petrus er zulk een nadruk op: „Christus heeft voor de zonden geleden, Hij **rechtvaardig** voor ons *onrechtvaardigen*, opdat Hij ons tot God zou brengen.“ (1 Petr. 3 : 18).

De prijs van zijn bloed, waarmêe Hij ons gekocht heeft, is de prijs van „een ‘onbevlekt’ niet alleen, maar ook van een „**onstraffelijk lam**“; iets wat bij het insluipen van erfschuld ondenkbaar ware. (1 Petr. 1 : 19).

Een Christus, zelf onder erfschuld, als wij, geboren, gelijk Dr. Böhl dien predikt, *kan* onze Hoogepriester niet zijn, want „ons betaamde een Hoogepriester, **heilig, onnoozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren.**“ (Hebr. 7 : 26.) Een Hoogepriester „wel in alle dingen als wij verzocht geweest, **doch zonder zonde.**“ (Hebr. 4 : 15).

Is het dus niet, alsof de H. Geest, die aan de Kerk van Christus geschonken werd, om haar door het Woord in alle waarheid te leiden, met goddelijk mededooogen het ontzettend gevaar voorzien heeft, dat te eeniger tijd de zoo intieme vereeniging van den Middelaar

met onze natuur ons verleiden zou, om Hem ook in onze schuld in te wikkelen, en juist daarom met zoo doordringenden ernst tegen elk denkbeeld dat daarheen leiden kon, gewaarschuwd heeft?

Is Jezus onder erfschuld geboren, dan valt op eenmaal *al* de troost van onze Verlossing weg; dan komen ze bedrogen uit, die in Christus ontslapen zijn; dan zijt ook gij nog in uwe zonde.

Neen, onze schuld is niet *physisch* maar *psychisch*, is niet *naturalistisch* noodwendig maar *ethisch*-vrij; is niet door vleesch en bloed, maar door de ontfermingen der ondoorgrondelijkste liefde; op den Christus overgegaan.

God heeft „Hem die **geen zonde gekend** heeft, voor ons tot zonde gemaakt.“ (2 Cor. 5 : 21).

En daarom hopen we nog, als tegen hope, dat Dr. Böhl den hoogen moed moge hebben om deze algeheele miskenning van de waarheid, die in het genadewerk is, onbewimpeld te herroepen, en zijn slaafschen navolger te waarschuwen, dat hij toch deze onhoudbare stellingen niet onder de gemeente brenge. Hij is er te goed kenner der Historie, te warm minnaar der Gereformeerde belijdenis voor, om tot dit offer onbekwaam te zijn.

Maar mocht de uitkomst deze hope beschamen, en Dr. Böhl volharden bij zijn stelsel, en zijne volgelingen het onder de menigte verspreiden; des zijn we dan althans gewis, dat Dr. Böhl te zeer man van karakter is, om het niet te waardeeren en te eerbiedigen zelfs, dat wie eenmaal, gelijk schrijver dezes, wezenlijke schade voor de eere Gods in zijn stelsel ziet, niet zweeg uit overweging van vriendschap, maar roepen dorst met luider stem!

I.

WAT DUNKT U VAN DEN CHRISTUS?

En het Woord is vleesch geworden en heeft onder ons gewoond, en wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd, een heerlijkheid als des Eengeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid.

Joh. 1 : 14.

Blijkt de vraag : „Wat dunkt u van den Christus?“ nog steeds de groote levensvraag die de vorsten en koningen der aarde verdeeld houdt, in de raadzaalen en parlementen de geesten splitst, en zoo door maatschappij als door school en huisgezin een scheur trekt, die tot op het merg en de samenvoegselen doordringt; evenzoo kan men zeggen, dat het nadere onderzoek : Wat dunkt u van de „Vleeschwording des Woords?“ weer evenzoo een deeling en splitsing der geesten bewerkt, onder hen die bij tronen en in raadzaalen, op kansels en in de pers te zamen, *voor* den Christus kiezen en weerstaan wie hem hoonen.

Reeds de heilige apostel Johannes wees hierop, toen hij in het vierde kapittel van zijn eersten zendbrief én de kerken van toen én de kerken aller eeuwen opriep, om toch op dit uiterst gewichtige punt met

verdubbelde waakzaamheid toe te zien, opdat ze niet ongemerkt mochten verleid worden, en zonder het zelve te bespeuren werden afgetrokken van de vastigheid des geloofs.

„Geliefden, dus schreef hij, gelooft niet eenen iegelijken geest, maar beproeft de geesten, of zij uit God zijn: want vele valsche profeten zijn uitgegaan in de wereld.“

En waaraan zullen de kerken Christi nu bekennen, wie al dan niet haar veilig leiden kan? *„Hieraan, dus vervolgt hij, kent gij den Geest van God: alle geest, die belijdt, dat Jezus Christus in het vleesch gekomen is, die is uit God; en alle geest, die niet belijdt, dat Jezus Christus in het vleesch gekomen is, die is uit God niet; maar dit is de geest van den antichrist, welke geest gij gehoord hebt, dat komen zal, en is nu alreede in de wereld. Kinderkens! gij zijt uit God, en hebt hem overwonnen; want Hij is meerder, die in u is, dan die in de wereld is. Zij zijn uit de wereld, daarom spreken zij uit de wereld, en de wereld hoort hen. Wij zijn uit God. Die God kent, hoort ons; die uit God niet is, hoort ons niet. Hieruit kennen wij den geest der waarheid, en den geest der dwaling.“*

Gelijk u hieruit openbaar wordt, broederen, neemt de heilige apostel Johannes de tegenstelling dus zoo diep mogelijk. Ja, zoo verre gaat hij, van tot den Antichrist te rekenen elken geest, die in deze diepe verborgenheid feil gaat. Natuurlijk niet in den zin, als zou elk eenvoudig Christen, die een onjuiste voorstelling van deze verborgenheid beleed, moeten geacht worden, orgaan van den Antichrist te zijn geworden. Noch ook alsof wij het recht zouden hebben, om de personen, die in onze dagen met min of meer afwijkende predi-

king optreden, deswege tolken van den Antichrist te schelden. Zoomin het een als het ander mag uit des Apostels woord worden afgeleid. Vast staat alleen door zijn uitspraak, dat er van Satan een opzettelijk en rusteloos pogen uitgaat, om de belijdenis omtrent de Vleeschwording des Woords in de gemeente te vervalschen; dat Satan hiertoe de misleiding der ziele en des geestes misbruikt; meest, althans aanvankelijk, ongemerkt; en eerst daarna in bewuste, opzettelijke ketterij overslaande; maar dat, hoe zacht men ook de personen in dezen wenscht te beoordeelen, de kerken Christi toch in elke afwijking van dien aard een zacht drijven van den Antichrist hebben te duchten en dus zeer stille en op heur hoede dienen te zijn.

Dit op heur hoede zijn nu, bestaat voor de gemeenten in tweeërlei. Vooreerst dáárin dat ze zelven de kennisse der zuivere belijdenis in heur eigen boezem onderhouden en naar buiten verpreiden; en ten andere dat ze heur oog geopend houden voor elke dwaalleer die opkomt.

Veel gebeds, veel geestelijke bezorgdheid, veel vreeze des Heeren moet hiertoe in heur midden leven. Ondenkbaar toch is het, dat zij zulk een geestelijken strijd met bloot verstandelijk betoog zouden voeren. Wie niet zelf inleeft in de duizend nooden en dooden van een voor God en zijn heiligheden veroordeeld zondaar, en uit dien diepsten nood niet zelf door den Erbarmner gegrepen wierd, om met een „in uwen bloede leef!“ in gerechtigheid op te waken, die mist in zulk een strijd elk verweermiddel, ja, dien faalt het zelfs aan het instinct, om onraad in Jezus' kerk te speuren.

Zoo mogen dus de broederen gebeden zijn, om ook deze nu volgende artikelen geenszins als afdoend middel ter afwering van insluipend kwaad te beschouwen. Al wie ook in zijn eigen gemeente ongezonde leer aangaande de Vleeschwording des Woords meent te ontdekken, zie wel in, dat zulk een ingeslopen kwaad niet dan door geregeld beleg tot overgave te dwingen is. Gelijk onze vaders in hun dagen soms een jaar en langer, Zondag op Zondag, tegen een bepaalde ingedrongen dwaalleer of tegen een ingeslopen zedelijk kwaad te velde trokken, tot het eindelijk onderwerp van aller gesprek wierd en ieders conscientie begon te raken, zoo ook kan de kerke Christi in onze dagen dan alleen weer tot de dege gezondheid der belijdenis terugkeeren, bijaldien rusteloos en zonder onderlaten elk ingeslopen kwaad, tot in den wortel blootgelegd, in zijn deelen ontleed en in zijn werkingen zoo stelselmatig na wordt gespeurd, tot eindelijk zelfs de eenvoudigste het tast en de hardnekkigste zich gewonnen geeft.

De kracht der prediking schuilt geenszins in het fladderen van bloem op bloem. Dat dartelend spelen late men aan de vlinders over. Neen, het geheim van alle bewerkingen des geestes schuilt in het aanhouden. Altoos maar op hetzelfde aanbeeld. Dan heeft men een doel. Dan put men alle middelen uit, die voor dat doel dienen kunnen. Dan raakt men zelf in zijn onderwerp thuis. Zodoende wordt men helder, denkt het voor en tegen in en door, en erlangt op zulk een wijs van lieverleê dat onbetwiste meesterschap, waardoor ieder voelt, dat het pleit gewonnen is.

De afwijking van de gezonde belijdenis aangaande

de Vleeschwording des Woords, gelijk die in onze eeuw optreedt, vertoont een geheel eigenaardig stempel. In het laatst der vorige en den aanvang van deze eeuw zijn er namelijk een drietal reusachtige denkers opgetreden, die met forschen arm het denken der menschheid hebben omgebogen. Wijsgeeren noemt men die mannen gemeenlijk, en ongetwijfeld komt die eeren naam hun toe, want hun dorst naar weten, of wil men, hun begeerte naar wijsheid was metterdaad onleschbaar. Maar meer toch nog dan door de povere mate van wijsheid die ze als vrucht van hun ongeëvenaarde inspanning vonden, oefenden ze invloed door de richting die ze aan het denken gaven.

Door hun eigen onbegrijpelijk diepe denkkraacht hebben Kant, Fichte en Hegel (want hen bedoelden we) het denken der denkende menschheid in een gansch andere richting dan voorheen geleid. De plooi, dien zij aan hun eigen denken gaven, is overgenomen door de talentvolste denkers op het onderscheidendst gebied van opvoeding en wijsbegeerte, van staat en staathuishoudkunde, van natuur- en geneeskunde, en zoo van de godgeleerdheid ook.

Bijna geen enkele kring heeft zich aan den onweersaanbaren invloed van het reusachtige denken dezer denkcolossussen kunnen onttrekken, en zelfs de Roomsche godgeleerden, wier versteening bijna spreekwoordelijk was geworden, zijn door de drijving van deze geesten toch zoo machtig aangegrepen, dat van meer dan één kant een schoen der aloude Roomsche kerkleer op deze nieuwmodisch wijsgeerige leest is beproefd.

Gevolg van dezen invloed is dan ook, dat de rich-

ting door deze reuzendenkers aan het denken gegeven, thans bijna op elk gebied den koers bepaalt waarin men stuurt, en vrijuit mag gezegd, dat de onmetelijke keer die in het denken kwam, zoo op het terrein der natuurkunde als der geschiedenis, der rechtsgeleerdheid zoowel als der paedagogiek, bijna alleen verklaard moet worden uit den stoot door genoemde wijsgeeren aan onze gedachtenwereld gegeven.

Kant, Fichte en Hegel hebben metterdaad de gedaante van onze gedachtenwereld schier onkenbaar gemaakt. En niet alleen, dat in geleerde boeken deze doorwerking van hun geest te bespeuren valt, maar ook in de hand- en lees- en schoolboeken waarnaar onze jeugd zich vormt, is, zij het ook op kleiner schaal, gelijke naderwerking waarneembaar.

Reeds hieruit laat zich afleiden, dat het niet anders kan, of ook op het gebied der heilige godgeleerdheid moet dezelfde invloed merkbaar zijn geworden. Meer dan eenig ander terrein is juist dat der godgeleerdheid aan de wijsbegeerte verwant. Het liefst houdt de wijsbegeerte zich juist met diezelfde vragen bezig, waarop de heilige openbaring Gods een antwoord gaf.

Geheel de moderne richting is dan ook een rechtstreeksche vrucht van het denken dezer groote denkers. Niet echter in dien zin, alsof hun denkrichting noodwendig modern moest worden. Althans het feit staat vast, dat ook streng orthodoxe godgeleerden zich zeer nauw aan deze wijsgeeren hebben aangesloten, even op dezelfde manier, waarop tal van Roomsche godgeleerden hun Roomsche theologie in dit wijsgeerig kader overgoten.

Ja, zoo bijna onweerstaanbaar is de dwingende overmacht, waarmee deze schitterende dwaalgeesten de gedachtenwereld der denkende menschheid hebben aangetaast, dat we haast niet gelooven, dat er ook maar één enkel nadenkend man van studiën is, in wiens geest hún geest niet waarneembaar is.

Zoo dikwijls we er op wijzen, dat de valsche philosophie weer machtig wierd in de kerk van Christus, wordt dus niet een blaam bedoeld, dien we op den tegenstander werpen, maar met den vinger gewezen op een ontzettend gevaar, waaraan we allen blootstaan, een geestelijke pestilentie, wier smetstof de atmosfeer bezwangert, die we inademen en tegen wier verderfelijke werking gewaarschuwd moet op alle manier.

Zeer stellig is ook in deze machtige geestesbeweging het bestel en bestuur onzes Gods. Indien geen muschje op aarde valt zonder den wil onzes hemelschen Vaders, hoe zou dan over Europa, en straks over Amerika, een zoo machtige geest der dwaling kunnen worden uitgoten, zonder zijn hoog bestel?

Al belijden we dan van ganscher harte, dat er in deze geestesrichting een satanisch drijven is, dat er op uitloopt om vleesch en geest te verwarren en te vermengen, toch zullen we ons hoeden, van ooit of immer te ontkennen, dat deze ontzaglijke geestesbeweging, als instrument Gods, niet ook dienstbaar zou zijn aan verdere onthulling van de diepe mysteriën Gods.

Gelijk van alle machtige gebeurtenis, zoo zal ook van deze omwenteling in de denkwereld de eere voor onzen God, de eélste vrucht voor de gemeente van Jezus wezen.

Maar, en hierop vestigen we wel zeer opzettelijk de opmerkzaamheid, dit doen Gods, om ook uit dit kwade het goede te laten voortkomen, mag nooit richtsnoer voor ons handelen zijn.

Indien de Ethischen bijna in gelijken zin zeggen, dat er in de moderne richting ook elementen van waarheid zijn en dat het einde ook der moderne beweging een geestelijke vrucht voor het volk van God zal zijn, dan hebben we er niets op tegen, om hun dit na te zeggen, of liever nog, dan is hiermeê niets gezegd dan wat ook ons herhaaldelijk uit de pen gleed.

Indien echter de woordvoerders der ethische richting hieruit de conclusie trekken, dat men derhalve dit kwaad dulden moet en moet laten doorzien tot het hebbe uitgewoed, en er dus hoogstens zedelijk, maar nooit kerkrechtelijk tegen mag optreden, dan begaan deze mannen o. i. met dit te zeggen een wezenlijke zonde.

Want immers wat kwaad is *moet* zonder onderlaten, moet op elk terrein, moet met de majesteit van het gezag der gerechtigheid en der eere Gods bestreden tot het niet meer zij.

Vast overtuigd, dat in den dief dien hij voor zich heeft, toch ook nog wel goede elementen van hart en gevoel en energie schuilen, mag de rechter die ten oordeel zit, daarom toch nooit denken: „Het zou zoo zonde en jammer zijn om zooveel goede elementen tijdelijk uit de maatschappij te bannen; dus mág ik dien man niet doen opsluiten!“; neen, maar hij *moet* denken: „Welke uitstekende elementen ook overigens in dezen man aanwezig mogen zijn, dat kan het recht

als recht nooit verkeeren ; en derhalve zonder consideratie behandel ik den dief als dief."

Zoo nu ook hier.

De geest der wijsgeeren waarop ik wees is een geest, die den boom des levens bij den wortel afzaagt en geheel het huis Gods ondermijnt.

Die geest moet dus weerstaan.

Weerstaan in een ieder. In den tegenstander, in onszelf, in de broederen.

En bovenal waar zulk een geest een zoo heilig mysterie als dat van de Vleeschwording des Woords uit zijn voegen dreigt te lichten, mag noch kan er van sparen sprake zijn.

II.

ZOO ADAM NIET GEVALLEN WARE!

Heeft zichzelven vernietigd, de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende.

Filipp. 2: 7.

De wortel van deze tegenschrijtuurlijke en in den grond pantheïstische dwaling komt al aanstonds uit bij de gewichtige vraag: Indien Adam niet gevallen ware, zou de Zoon van God dan toch mensch zijn geworden?

Op deze vraag heeft de gemeente van Christus door alle eeuwen geantwoord: *vooreerst*, dat het indringen in zoo diepe vragen buiten onze bevoegdheid ligt; dat al zulke vragen omtrent hetgeen gebeurd zou zijn, indien de dingen anders waren geloopt dan ze liepen, tot doellooze, nuttelooze, ijdele bespiegelingen leiden; en dat met name bij de groote verborgenheid der godzaligheid van de Vleeschwording des Woords de uiterste soberheid zich dient te paren aan omzichtige zelfbeperking; maar ook, *ten andere*, dat, dwingt men tot antwoord op de vraag, of Jezus toch zou gekomen zijn, ook al ware Adam niet gevallen, alsdan onveranderlijk dient beleden dat de Heilige Schrift van geene andere Vleeschwording des Woords dan *voor zondaren* weet;

en elk beweren omtrent een Vleeschwording des Woords voor *niet*-zondaren als onschriftuurlijk en van buiten ingebracht dient verworpen.

Maar evenzeer als het vaststaat dat de gemeente Christi door alle eeuwen heen onveranderlijk aan een Vleeschwording des Woords *alleen voor zondaren* heeft vastgehouden, en elke andere belijdenis verwierp, even stellig getuigt helaas, de geschiedenis, dat er reeds van de oudste tijden af aldoor dwalende leeraars zijn opgestaan, die met hand en tand het tegenovergestelde gevoelen staande hielden.

Een volgend maal zullen we enkele dezer dwalende leeraars sprekende invoeren, opdat onze lezers zelven den indruk mogen ontvangen, zoo van de beslistheid waarmee deze dwalende leeraars voor dit kettersch gevoelen uitkwamen, als van het hooge gewicht dat door hen aan dit afwijkend gevoelen gehecht werd, en van de onverzettelijkheid waarmee ze voor hun zonderling denkbeeld pal stonden.

Voor ditmaal zij het genoeg, in het algemeen te doen uitkomen, dat van de dagen van Origenes af, alle eeuwen door, dit onschriftuurlijke gevoelen aanhangers heeft geteld; als ook dat het steeds door zulke leeraars is beleden, die óf gelijk Origenes door de kerk voor onrechtzinnig zijn verklaard, óf ook een aanhang om zich verzamelden, die onverbiddelijk in ketterij verliep; terwijl omgekeerd de godzalige leeraars, die de zuivere lijn van het leven der gemeente vertegenwoordigen, bijna zonder uitzondering dit afwijkend denkbeeld als kettersch en tot ketterij leidend hebben verworpen en veroordeeld.

Maar zie, terwijl dit feit op grond van het onwraakbaar getuigenis der geschiedenis nu alzoo vaststaat, doet zich in onze dagen het hoogst opmerkelijk verschijnsel voor, dat bijna alle Vermittelungs-theologen dit kettersch gevoelen weer met zekere voorliefde en met kennelijke ingenomenheid prediken en bepleiten.

De stelling, dat het Woord toch vleesch zou zijn geworden, ook al ware er geen zonde op aarde gekomen, is voor schier alle ethische godgeleerden een lievelingsdenkbeeld. Niet een bijzaak, die ze rusten laten. Neen, maar een stuk van gewicht, waar ze nadruk op leggen. Een verrijking, zoo ze wanen, van onze inzichten. Een dier vele nieuwigheden, waarmede ze de gemeente van de oude paden afleiden. Proeve, zoo men wil, van dat meerder licht, dat naar hun voorgeven, thans door den Heiligen Geest aan het verlichte deel der gemeente geschonken is.

Wel klinkt dit eenigszins zonderling; maar die bevreemding komt telkens bij het hooren van de nieuwe vondsten der Vermittelungs-theologie tepas.

Immers het kan noch mag ontkend worden, dat bijna alle stralen van het nieuwe licht, thans, zoo men meent, door een meer verlichte, minder starre theologie ontstoken, stuk voor stuk reeds in de oudste eeuw van het leven der kerk, edoch onder de dwalende leeraars, geschenen hebben.

Wat men, niet zonder zekeren ophef, voor nieuw uitvent, is voor wie de historie kent niets dan repris-tinatie van hetgeen bestoven is door oudheid.

Nieuw is er in de vondsten dezer theologie letterlijk niets, en het verschil tusschen deze ongereformeerde

en de gereformeerde theologen is *niet*, dat wij ons willen houden aan het oude en zij nieuwe dingen uit hun schat voortbrengen.

Och neen, dat niet, want én hun meening én onze belijdenis kunnen beide reeds op een geslacht van eeuwen her bogen. Het eenige onderscheid is maar, dat wij dat oude terug wenschen hetwelk door de zuivere kerk van Christus is beleden, terwijl zij met bijzondere graagte het oude opwarmen, dat gevonden wordt bij de bezoedelden met ketterij.

Dat desniettemin de irenische predikers veel meer een indruk van nieuwheid en frischheid maken, komt alleen daar vandaan, dat de gemeente wel de oude zuivere belijdenis kent, maar volstrekt niet op de hoogte is van wat in oude eeuwen bepleit is door de dolende ridders. En overmits nu het onbekende, ook al is het eeuwen oud, steeds den indruk maakt van pas uitgevonden, zoo komt het dan dat de gemeente als nieuwe vondsten aangaapt, wat reeds voor twaalf en meer eeuwen gedacht, gesproken en geboekstaafd werd.

Het is er meê als met de ouderwetsche meubelvormen, die men thans weer nabootst, en die als *haute nouveauté* worden aangekondigd en als iets spiksplinternieuws worden aangekocht in al zulke kringen, waarin men van een vroeger historisch leven niets afweet.

Of zegt men dat de irenische godgeleerden toch iets meer doen dan de opinie van vroegere dwaalleeraars eenvoudig napraten; dat zij veeleer, hetgeen door vroegere leeraars in oude tijden wel op den tast gegrepen, maar niet in zijn beteekenis doorzien was, nu eerst in het ware licht plaatsen en in zijn gewichtige

strekking doen uitkomen, dan is ook hierop ons antwoord gereed.

Want ja, dat geven we van heeler harte toe, dat men de oude opinie niet simpeljik kopieert, maar we voegen er toch tweeërlei bij. En wel, ten eerste, dat die zoo spreken blijkbaar nooit met eigen oogen lazen wat er oudtijds van geschreven werd, en hoogstens uit een handboek de opinie der ouden zich eigen maakten. Want waarlijk, zoo onbeduidend was de opinie der oude dwaalleeraars volstrekt niet. Ook zij wisten heel wat voor hun meening aan te voeren, en waren zich blijkbaar uitnemend goed van de strekking van hun afwijkende meening bewust. Maar, ten tweede, mag allerminst verzwegen, dat de moderne orthodoxie wel is waar heel wat nieuwe redeneering heeft bijgebracht, maar helaas, zulk een redeneering, die uit het hart der philosophie genomen, de zaak nog slechts erger maakt en wel allerminst aanspraak kan doen gelden op den heerlijken titel van „verlichting door den Heiligen Geest.“

Zie het slechts aan het nu ter bane komend onderwerp! Zeer stellig toch komt de opinie dat het Woord toch Vleesch zou zijn geworden, ook al ware er geen zonde op aarde geweest, bij geen der ouden zoo uitgewerkt voor en derwijs in haar consequentiën doordacht als thans bij enkele ethische theologen. Edoch (en daarin juist steekt het droeve en beklagenswaardige) dit meer uitgewerkte zit niet daarin, dat men met betere Schriftuurlijke gronden zijn gevoelen zoekt staande te houden, maar uitsluitend in de toepassing op dit denkbeeld van de pantheïstische theorie.

Het pantheïsme dweept namelijk in zijn schoonsten en edelsten vorm, met het bekoorlijk dankbeeld, dat er geen absolute grenzen tusschen het een en het ander bestaan, maar dat ten slotte alles ineenvloeit, omdat alle verschijnselen slechts de onderscheiden en elkaar opvolgende openbaringen zijn van eenzelfde machtig leven. Men weet hoe Darwins school deze wegsleepende gedachte op al het zichtbare schepsel toepaste. De mensch slechts een hoogere openbaringsvorm van datzelfde leven, dat reeds eer de mensch er was, zich toonde in het hoogst ontwikkelde dier. Het leven van dat hoogst ontwikkeld dier op zijn beurt slechts de fijnere, rijkere openbaring van hetzelfde leven, dat reeds vroeger in de lagere diersoorten bestond. Een leeuw en een slak eigenlijk één. De leeuwwording van de slak kan men geheel dit stelsel van dierkunde noemen. Aldus voortgaande heeft deze Darwinistische school toen de geheele plantenkunde opgevat als een leer die had aan te toonen, hoe de plant niets ware dan groeizaam geworden stof, om op haar beurt in het beweegbaar dier over te gaan; terwijl die stof op haar beurt dan weer een nog hooger en oorsprong zou hebben uit zekere monaden of dynamiden, vreemde woorden, die geheel naar wilkeur gekozen zijn voor zekere ondeelbare etherdeeltjes, die men zich dan als het oorspronkelijke element van het heelal denkt.

Heel de historie dezer philosophische school komt dus neer op: 1°. de *stofwording* van de etherdeeltjes; 2°. de *plantwording* van de stof; 3°. de *dierwording* van de plant; 4°. de *leeuwwording* van de slak; en 5°. de *menschwording* van het dier.

Zoo klimt, naar Darwins school voorgeeft, het eene uit het andere op, en in deze telkens hooger ontwikkelde vormen openbaart zich telkens één en hetzelfde leven, dat door inwonende kracht naar al hooger bestemming streeft en zich een steeds edeler bestaansvorm weet te verschaffen.

Maar terwijl nu Darwins school met deze verleidelijke theorie binnen de perken van het zichtbare blijft, gaan de filosofen nog veel verder, en zoeken ook door te dringen tot de oorzaak, die deze gestadige natuurontwikkeling bewerkt, en evenzoo tot het hoogere leven dat zich in het geestelijk bewustzijn der menschen openbaart.

En zie, bij dat onderzoek nu zijn deze pantheïstische filosofen tot de slotsom gekomen, dat die geheimzinnige Macht, die zij nog God noemen, en die deze geheele ontwikkeling van het heelal bezielt, in den mensch zelf tot openbaring van zijn goddelijk leven is gekomen, en dat, overmits de massa der menschheid aan dit hooge ontzinkt, de openbaring van dit goddelijk leven slechts in een *uitgelezen kring* van hoog ontwikkelde personen plaats greep; en dat onder deze personen Jezus Christus *de* persoon is, in wien de openbaring van dit goddelijk leven zijn hoogste toppunt heeft bereikt.

Sommigen hunner gaan zelfs zoo ver, van te beweren, dat God eerst in den idealen mensch zichzelf bewust wordt. Maar dit bijzondere van Hegels school nu daargelaten, geldt van de pantheïstische filosofen onzer eeuw als regel, dat ze ten slotte ook de grens tusschen God en mensch opheffen, doordien ze zich een

ideaal mensch denken, in wien Gods leven zich volkomen openbaart; terwijl zeer velen hunner niet aarzelen te belijden, dat deze ideale mensch in Jezus Christus gekomen is.

Om de lijn ten einde toe af te loopen, staat het dus zoo, dat deze wijsgeeren, na eerst een *stofwording* van de monaden en een *plantwording* van de stof en een *dierwording* van de plant en een *menschwording* van het dier te hebben geleerd, nu ten slotte ook een *godwording* van den mensch leeraren, iets, wat ze bescheidenlijk dan meestal omkeeren en uitdrukken als *menschwording Gods*.

Toch, men lette er wel op, is deze bescheidenheid in strijd met hun theorie en den wortel hunner denkbeelden. Want immers ze zien in de menschwording Gods in het minst geen *vernedering* voor God. Eer houden ze staande, dat de mensch alzoo op God is aangelegd, dat de menschwording Gods geen zweem of schijn van vernedering in zich dragen *kan*. En daar voorts deze wijsgeeren niets van een eersten, tweeden en derden persoon in de Drieëenheid van het Goddelijk Wezen willen hooren, spreekt het vanzelf dat met deze niet-vernederende menschwording Gods, eigenlijk niets anders dan een verhoogende en verheffende Godwording van den mensch kan bedoeld zijn.

En zie, zonder nu natuurlijk de goddeloosheden dezer pantheïstische wijsgeeren ook maar in het minst over te nemen, komen toch onze moderne orthodoxen hierin met hen geheel overeen: 1°. dat ook zij niet een menschwording van den tweeden persoon, maar eigenlijk van God leeren; 2°. dat ze veel liever van menschwording Gods en Godmensch dan van het vleeschge-

worden Woord gewagen; en 3º, dat ze, in strijd met de Schrift, veel meer de verheffing en verhooging die er voor de menschelijke natuur in ligt, dan de vernedering die er voor de goddelijke natuur in lag, op den voorgrond stellen.

En juist dit punt nu, het meer *verheffende* voor onze dan *vernederende* voor de goddelijke natuur, dat wordt nu onveranderlijk ingeleid door de nadrukkelijke opmerking: ook al ware er geen zonde geweest, God zou toch mensch zijn geworden; want mensch te worden was geen vernedering voor God; de vernedering kwam er slechts bij door de zonde.

III.

THEOLOGEN VAN VOORHEEN EN THANS.

Zie, het Lam Gods, dat de zonde der
wereld wegneemt. Joh. 1 : 21.

De vreemde, zeer bedenkelijke stelling, *dat de Zoon van God mensch zou zijn geworden, ook al ware Adam niet gevallen*, werd in onze dagen niet enkel met warmte bepleit door de ethische godgeleerden in engeren zin, maar evenzeer door hen, die, minder consequent, onder den breederen naam van *Vermittelungs*-theologen, niet minder dan de Ethischen Schleiermacher als hun gemeenschappelijken vader eeren.

Hier te lande was de overleden hoogleeraar Van Oosterzee hiervan een treffend bewijs, die reeds in 1861 in zijn *Christologie* III bl. 85 dit volgende schreef:

„Het gezegde voert ons vanzelve tot eene vraag, die bij het eerste hooren wellicht min of meer zonderling klinkt, en toch niet ten onrechte in den loop der eeuwen de edelste geesten telkens heeft bezig gehouden. De vraag, *of het eeuwig Woord vleesch zou geworden zijn, ook in geval de zonde niet ware in de wereld gekomen?* Het kan ons niet verwonderen, dat die vraag ontken-

nend door zulken beantwoord wordt, die in Christus *uitsluitend* het Lam der verzoening aanschouwen, door wiens vlekkeloos offer de toorn Gods van Adams gevallen nakroost is afgewend. Immers, ware er geene zonde geweest, er had ook geen offer behoeven gebracht te worden; ware het offer niet noodig, het schijnt dat Hij, die het brengen moest, niet had behoeven te verschijnen in de gelijkheid des zondigen vleesch. Maar hoe waarachtig het zij, dat de Zone Gods als Middelaar der verzoening verschenen is, het is niet minder waarachtig, dat Hij tevens de hoogste *openbaring* is der onzichtbare Godheid, en dat de mensch oorspronkelijk bestemd was, Gode gelijk te zijn. Nu wordt de vraag, of de menschheid, ook afgezien van de zonde, die bestemming wel had kunnen bereiken, zoo niet de Logos-zelf, het Beeld des Vaders en het Ideaal der menschheid, in menschelijk vleesch was verschenen. En op die vraag schijnt ons althans de apostel Paulus een ontkennend antwoord te geven, wanneer hij schrijft: *„Het geestelijke is niet eerst, maar het natuurlijke, daarna het geestelijke; de eerste mensch is uit de aarde, aardisch, de tweede mensch is de Heer uit den hemel“*. Het lichaam van den mensch is niet eerst door de zonde een natuurlijk lichaam geworden, maar het was dit van den beginne af aan; een geestelijk lichaam kon het niet worden dan door den Heer uit den hemel. Ook wanneer de mensch niet gevallen ware, zou hij van lieverlede tot hoogere volmaaktheid hebben moeten opgevoed en opgevoerd worden. En waarom zou men niet mogen aannemen, dat onder de middelen, waarvan de hoogste Liefde zich daartoe zou hebben bediend, ook de zending

van Gods Zoon in menschelijk vleesch zou bestaan hebben? Eene zoo verbazende daad, als de menschwording Gods in Jezus Christus, den Heer, kan toch nauwelijks alleen het gevolg zijn van een niet volstrekt noodzakelijk verschijnsel, de zonde. Gods wereldplan om in zijnen Zoon alles tot één te vergaderen en tot de hoogst mogelijke volkomenheid en gelukzaligheid op te voeren, dagteekent niet van de ure der eerste zonde, maar van voor de tijden der eeuwen. Ongetwijfeld, het wordt, indien wij van Goddelijke dingen in mensche-lijke taal mogen spreken, door het intreden der zonde *gewijzigd*. Gelijk die zonde eene noodlottige stoornis in de door God gestelde wereldorde teweegbrengt, zoo veroorzaakt zij nu ook, dat Hij, die van en voor alle eeuwen de hoogste Openbaarder der Godheid zou zijn, zeer bepaaldelijk in het karakter van Schuldverzoener en Verlosser verschijnen moest, om in onze plaats te lijden, te boeten, te sterven. Maar ook indien Adam ware staande gebleven en de reine menschheid van deugd tot deugd en van zaligheid tot zaligheid opgevoerd ware, had zij, naar wij meenen, het einddoel harer bestemming niet kunnen bereiken, dan alleen aan de hand van den Logos, en bedriegt ons niet alles, eene persoonlijke openbaring Gods in den Zoon zijner liefde zou de laatste en hoogste schakel geweest zijn in het Goddelijke opvoedingsplan en het uitgelezen middel om den mensch, langs den weg der aanschouwing van het Goddelijke in een menschelijk hulsel, zijner heiligheid deelachtig te maken."

Dit breede stuk schreven we in zijn geheel over,

opdat onze lezers tevens mogen zien, op wat grond deze stelling placht verdedigd te worden.

In gelijken zin schreef LIEBNER in zijn *Christologie* p. 12: „De wezenlijke openbaring en mededeeling van zichzelf aan de menschheid komt eerst tot haar recht in den centralen en universeelen persoon van den Godmensch, die als zoodanig in zijn persoon eerst de voltooiing der menschheid is. De pure hamartologische en soteriologische opvatting van Jezus' komst, als zou Hij slechts daarom mensch zijn geworden, omdat de mensch viel, kan in onze dagen niet meer bevredigen. Veeleer is aan te nemen, dat de zonde slechts deze wijziging in zijn optreden teweegbracht, dat Hij nu als Verlosser kwam, maar onder dien verstande, dat Hij, *ook al ware de zonde uitgebleven, toch wel terdege als Hoofd der menschheid zou verscheenen zijn.*”

En om aan deze beide getuigen nóg een derden toe te voegen, ook MARTENSEN schrijft in zijn *Dogmatik* p. 240 vv.: „Zal men dan zeggen, dat het heerlijkste in deze wereld aan de zonde is dank te weten, en dat, indien de zonde niet gekomen ware, er geen plaats op deze aarde zou geweest zijn, voor de heerlijkheid van den Eéngeborene... De volkomen Godmensch is zonder Jezus niets dan een personificatie, die beeld der gedachte is, en de vereeniging van de goddelijke en de menschenlijke natuur eischt een realiseering in de werkelijkheid.... In dezen zin zeggen we, *dat, wanneer ook de zonde niet gekomen ware, zoo zou Christus toch gekomen zijn.* En eerst door den Middelaar in dit kosmische en metaphysische licht te beschouwen, scheppen

we ons het terrein, waarop een leer van den Verlosser kan worden opgetrokken."

Onder de godgeleerden die in de dagen der Hervorming soortgelijke denkbeelden uitten, is het meest bekend de Lutheraan Osiander, die, gelijk men weet, wegens grove ketterij in het stuk der rechtvaardigmaking door heel de kerk bestreden is.

Osiander zei er van in zijn tractaat *over het beeld Gods*: „Reeds vóór de grondlegging der wereld en eer de mensch geschapen was, is de Christus alzoo door den Vader voorgerekend, *dat Hij, ook al ware het menschelijk geslacht niet gevallen, toch op aarde zou gezonden zijn.*”

Naast hem stond Faustus Socinus, het hoofd en de stichter van de gevreesde en verfoeilijke sekte der Socinianen, die in cap. 10 van zijn *Praelectiones Theologicae* aldus leert: „Daar het vaststaat dat God reeds vóór de schepping der wereld een besluit genomen heeft over de zending van Christus, en toch niet mag toegestemd dat God de zonde heeft voorzien, zoo bedenke men wel, dat Christus, nu de mensch eenmaal zondaar was, wel als Verlosser is gekomen, maar *dat hij evenwel toch zou gekomen zijn, ook al ware de zonde uitgebleven.* Hij was toch gekomen in dat geval, om ons de onsterfelijkheid te geven, een gave die de eerste mensch van nature miste.”

Dat Quenstedt, en op zijn voetspoor vele latere godgeleerden, ook Zanchius onder de voorstanders dezer leer opnoemen, geschiedde ten onrechte. In zijn *Hexameron*, L. 3, par. 2. c. 2, de plaats die men hiervoor aanhaalt, vindt men niets van dien aard. En de godgeleerde Polanus à Polansdorf, op wien Quenstedt zich

insgelijks beroept, zegt in zijn *Syntagme theolog.* L. VI. c. 27, col. 1165 juist omgekeerd: „De bewerkende oorzaak van de Vleeschwording was tweërlei. Voor eerst de val van Adam en de daarnit gevolgde ellende van den mensch. Want indien Adam niet gevallen ware en wij door zijn val niet in zoo schrikkelijke ellende waren verzonken, zou de Zoon van God *niet* in het vleesch zijn gekomen.”

De eenige op wien men zich, althans met schijn van recht, beroepen kan is dan nog *Bucanus*, die in zijn *Christelijke Institutie*, locus 10 vr. 3, de quaestie stelt: „Soude de mensche Christo van doen gehadt hebben tot een middelaar, soo hy in de oorspronckelicke gherechtigheyt ware blyven staen?“, en hierop antwoordt: „Niet om met God weder versoent te worden, ende van zonde ghenesen (welck hy noch niet beghaen had), maer door wien hy, soo langh hy wilde, in de ghenade Gods soude behouden ende van zonde bewaert werden. Want de spreucke Christi is altydt waer, sonder My en vermeught gy niets. Joh. 15: 5.”

Toch is dit ook bij *Bucanus* niets dan schijn, daar hij volstrekt niet zegt, dat de Christus alsdan „*vleesch zou geworden zijn*“, maar alleen dat de Zoon van God, ook buiten de zonde om, ons ten *Middelaar* zou wezen.

Osiander en Socijn zijn en blijven uit de dagen der Hervorming dus de eenige en eigenlijke ketters, die aan dit verkeerde denkbeeld opzettelijk ingang zochten te verschaffen, terwijl onze gereformeerde godgeleerden, men kan zeggen, eenparig, steeds en onwrikbaar dit zonderling voorgeven hebben verworpen en veroordeeld.

Reeds Calvijn schreef er in zijn *Institutie* L. II, c.

12 van: „Wie met ernst deze dingen bedenkt, zal niet licht vervallen in die ijdele soort van bedenkelijke vragen, waarmee op nieuwigheid beluste geesten zich bij voorkeur bezig houden, zooals b.v. of de Christus toch mensch zou geworden zijn, ook al had ons menschelijk geslacht geen behoefte aan verzoening gehad. Want hoewel ik van heeler harte belijd, dat de Christus reeds in den aanvang der Schepping tot Hoofd van menschen en engelen gesteld is, in welken zin hij door Paulus de eerstgeborene aller creaturen genoemd wordt, zoo is het nochtans ten hoogste vermetel zich voor de Vleeschwording des Woords nog een andere oorzaak of hooger doeleinde uit te denken, daar heel de Schrift ons nu eenmaal leert, dat de Christus daarom met het vleesch bekleed is geworden, opdat hij onze Verlosser zou zijn.” En wat Calvijn verder in dit en de drie volgende hoofdstukken, met name tegen de ketterij van Osiander aanvoert.

Ook uit Calvijn ziet men dus, hoe ongeoorloofd het beroep op Bucanus was, daar ook Calvijn, evenals Bucanus en alle gereformeerden, zeer zeker belijdt, dat de Christus, ook buiten de zonde om, *ons heerlijk Hoofd is*, maar niettemin kras en stellig staande houdt, dat de *Vleeschwording* des Woords haar eenige oorzaak had in de zonde, of wil men in Gods decreet over de zonde.

In gelijken zin schreef Maestricht in zijn *Beschouw. en pract. godgeleerdh.* Boek V. c. IV p. 490: „De rechtzinnigen houden het ontkenkende gevoelen staande (t. w. dat de Christus alsdan *geen* vleesch zou hebben angenommen) daarom dat, *ten eerste*, de beloften en de offeranden, die den Messias als zullende komen afbeelden,

alleenlijk vooronderstellen, dat de zonde door zijne toekomst of vleeschwordinge verzoent worden zou, b. v. Gen. 3: 15, Ps. 22, 40, 69 en 110, Jes. 53, Dan. 9, Zach. 9: 9. En eene ongelijke plaats is er niet. *Ten tweede*, omdat er in het Nieuwe Testament geen ander einde van zijn Vleeschwording geleert wordt dan de verzoening der zonden, Matth. 1: 21; Luk. 1: 67; 2: 30; Joh. 1: 29; Matth. 9: 13 en 20: 28; Gal. 4: 4, 5; 1 Tim. 3: 16; Hebr. 2: 14; 1 Joh. 3: 8 enz. En *ten derde*, omdat ook het Middelaarsamt, om het welke alleen waar te nemen, hij in de wereld is gekomen, zonde en zondaars veronderstelt, dus het profetische Jesaja 61: 1, het priesterlijke Jesaja 53: 2, 10 en het koninklijke Zach. 9: 9."

Om er Turretin in zijn *Inst. theol. elenchth.* nog bij te noemen, deze zegt in locus 13, quaest. 3, § 3 en vv.: „Onze redenen (waarom wij zulk een gevoelens beslist verwerpen) zijn: I. omdat zoo min in het Oude als in het Nieuwe Testament ooit een ander doel van de Vleeschwording des Woords ons wordt voorgesteld; II. omdat zijn ambtelijk werk geheel op zondaren gericht is; en III. omdat de bewegende oorzaak, die God tot het zenden van zijn Zoon bracht, geweest is zijn liefde en gunste voor menschen, die niet meer ongeschonden, maar geschonden waren, zie Joh. 3: 16."

Het eenige verschil tusschen de gereformeerden liep dan ook hierover, of aan den Christus die, ook buiten de zonde om, het Hoofd van het engelenheir en van de menschheid is, reeds als zoodanig de naam van *Middelaar* toekomt. Dit beaamden Calvijn en Bucanus, maar werd ontkend door Maestricht en de lateren.

Doch van dit geschil, dat hier niets ter zake doet, afgezien, komen alle rechtzinnigen, zoo onder de gereformeerden als onder de Lutherschen (zie voor hen *Quenstedt* p. 110) zonder aarzeling overeen in de stellige uitspraak, dat zoo men de zonde wegdenkt, Christus *niet* in het vleesch zou gekomen zijn.

Zij drukten hiermeê slechts het voetspoor der oude kerk, die nog in haar beste dagen bij monde van Augustinus had uitgeroepen: „Er is geen andere oorzaak voor de komst van Christus op aarde, als de redding van zondaren. Denk u de krankheid van ons geslacht en zijn wonde weg en er zou geen oorzaak geweest zijn om den geneesmeester te doen komen” (*Sermones* No. 9. *de verb. apostol.*).

Dat Thomas Aquinas in tegenovergestelden zin zou geoordeeld hebben (gelijk o. a. wijlen de hoogleeraar Van Oosterzee in zijn *Christologie*, III, p. 87 leerde), berust op misverstand. Zij die zoo oordeelden, wisten namelijk blijkbaar niet, dat Thomas gewoon is, eerst de twee tegenover elkander staande opinies uiteen te zetten, en alsdan eerst zijn eigen oordeel te geven. Dit nu voorbijziende, hebben deze min nauwkeurige godgeleerden voor het gevoelen van Thomas uitgegeven, wat hij *als anderer opinie* uiteenzet. Zijn eigen oordeel toch uidt (op bl. 8 van Pars. III. 1. ed Neapol.): „Sommingen beantwoorden deze vraag dus bevestigend; maar anderen ontkennend, en het zijn deze laatsten bij wie ik mij liever voeg.” En na dit op den voorgrond te hebben gesteld, gaat hij er alsdan toe over, om alle argumenten van Dun Scotus zonder sparen te weerleggen.

Doch zoo citeert men als patroon van dit onrecht-

zinnig gevoelen, indien men de bronnen zelve niet naslaat.

Nauwkeuriger onderzoek toont derhalve, dat zelfs in de duisternis der Roomsche kerk de beste leeraars in deze zaak altoos *tegen* deze nieuwigheid kozen; dat de Hervorming elke andere opinie beslist afsneed; en dat het de Scotisten, Socinianen en de veroordeelde Osiander zijn geweest, die het langst de heugenis dezer onware voorstelling bewaard hebben.

Ons resultaat is derhalve, dat ook in deze quaestie de Ethischen niet alleen, maar bijna alle Vermittelungstheologen opkwamen voor wat vroeger de *niet-rechtzinnige* leer was, en verwierpen wat eenwenlang de beste leeraars hadden bepleit.

Van lieverleê schijnt men dit dan ook zelfs van ethische zijde in te zien.

Althans tot onze vreugde merkten we, dat Frank, hun jongste schrijver van dogmatiek, in zijn *System der Christl. Wahrheit*, II. p. 80 sq., zelfs tamelijk kras dit vroegere lievelingsdenkbeeld van zijn geestverwanten, als onhoudbaar en tegenschriftuurlijk verwerpt.

Zijn voornaamste drangreden is, dat heel de grondslag van het Evangelie in de *genade Gods* ligt, en dat het een spelen met woorden zou zijn, om nog van *genade* te spreken, waar niets voor ons stond, dan een noodwendige consequentie van de scheppingsidé.

Misschien dat, waar ónze stem bij de ethische godgeleerden slechts doove ooren vindt, hun eigen geestverwant Frank hen terug doe keeren naar de oude, veiliger, wjl van God getoonde paden.

IV.

LES DER HISTORIE.

Alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk die in hem gelooft, niet verderve. Joh. 3 : 16.

Het pogen om Jezus voor te stellen als zou hij, ook al ware Adam niet gevallen, toch mensch zijn geworden, is dan nu bij het licht der historie in zijn ketterschen oorsprong ten toon gesteld.

Origenes, dien de rechtzinnige kerk veroordeelde; Tertulliaan, wiens montanistische zijpaden kennelijk zijn; Dun Scotus, de patroon der geestelooze nominalisten; Osiander, de onware prediker eener erger dan Roomsche rechtvaardigmakingsleer; en Faustus Socinus, de aartsketter en geestelijke vader van de sekte der Socijnen, — dat zijn dan de autoriteiten, waarmee thans de Vermittelungs-theologen in gezelschap staan en wier opinie op dit stuk ze voortplanten.

Zelfen vinden deze godgeleerden zulk gezelschap blijkbaar niet zeer aangenaam, en vandaar hun pogen, om mannen als Augustinus, Thomas Aquinas en Zanchius, die beteren naam hebben bij de kerk, onder de pleitbezorgers hunner denkbeelden te laten optreden.

Dit doel echter kon alleen door *onware* citaten bereikt, gelijk we dat in ons vorig artikel ten opzichte van Thomas Aquinas aantoonde; van Zanchius aanstipten; en van Augustinus door zijn stellige belijdenis van het tegendeel in het licht stelden.

Thans echter dient verder gegaan en gevraagd: wat toch deze ketters vanouds, en nu weer de modern orthodoxe godgeleerden, mag bewogen hebben, om met zoo vreemde en zoo ijdele bespiegeling voor den dag te komen?

En dan dient gewezen op drie beweegredenen, die we kortelijk uiteen zullen zetten.

Het beste en nobelste motief, dat deze godgeleerden dreef, is het vasthouden aan de *wezenlijke menschheid* van Christus. Op die waarachtige menschheid Christi heeft de kerk steeds allen nadruk gelegd, en elk kind van God weet voor zichzelf, dat hij niets aan Jezus hebben zou, indien zijn Heiland en Middelaar niet in den vollen echten zin des woords *mensch* ware geworden. Het mag dus niet anders dan geloofd in deze godgeleerden, dat zij met hand en tand voor deze werkelijke, wezenlijke, waarachtige menschheid Christi opkwamen. Zonder die onbetwiste menschheid is Jezus onze Verlosser *niet*.

Derhalve, zoo oordeelden deze mannen, indien Jezus *wezenlijk* mensch zal zijn, dan moet dat mensch-zijn ook tot zijn *wezen* behooren; en behoort dat mensch-zijn eenmaal tot zijn wezen, dan is het onmogelijk en ondenkbaar, dat Jezus alleen door de zonde (dus door iets toevalligs) tot zijn wezen zou gekomen zijn; en omgekeerd, ware de zonde uitgebleven, voor eeuwig van

datgene zou verstoken zijn gebleven, wat tot zijn wezen onvervreemdbaar en onafscheidelijk behoort.

Christus is niet maar *een tijddang* mensch geweest, om ons te komen verlossen, en na volbrenging van deze taak, de menschheid weer af te leggen. Dit zou geweest zijn de menschelijke natuur *omkangen als een kleed*, en reeds Zanchius, onze scherpzinnigste gereformeerde dogmaticus, heeft in zijn *Boek over de Vleeschwording* (Op. Tom. VIII p. 99—101) op doordringende wijze tegen deze onbetamelijke voorstelling ge-
waarschuwd.

Neen, Christus is mensch geworden, bleef mensch, en zal eeuwig mensch blijven. Hij legt de menschheid niet meer af, maar leeft in ons vleesch en zal eeuwig in ons vleesch heerschen.

Welnu, zoo oordeelen dan de moderne orthodoxen, is dit waar, en staat het vast, dat de menschheid zoodanig tot het wezen van Jezus' persoon behoort, dat hij die menschheid in eeuwigheid niet meer aflegt, dan moet die menschheid ook derwijs onafscheidelijk van hem zijn, dat wat ook gebeurd ware, hij altoos mensch ware geworden.

En derhalve, zonde of geen zonde dus, val of geen val, mensch moest de Zoon van God worden.

Intusschen zal het licht zijn in te zien, dat dit geheele be-
toog feil gaat, indien we slechts een tip oplichten van den sluier waarachter hun *tweede* beweegreden, hun *tweede* motief, zich verbergt.

Die tweede beweegreden namelijk ligt nergens anders in, dan dat ze niet aanwillen aan de onveranderlijkheid van Gods raad, tegen de onwrikbaarheid van Gods

besluit in verzet komen, de vrije-wilstheorie met haar kansspel in het Paradijs zetten, en alzoo alle banden der vastigheid losmaken.

Hoe toch stellen de meesten dezer mannen de zaak aan de gemeente voor?

Steeds aldus, dat God de Heere den mensch op deze aarde geschapen heeft, *zonder dat het zeker was, hoe het nu met dien mensch uit zou loopen.*

Die eerste mensch kon staande zijn gebleven, en hij kon vallen. Twee mogelijkheden alzoo, en nu beeldt men zich in, dat er voor die tweeërlei mogelijkheid bij God dan ook tweeërlei onderscheiden plan moest bestaan.

Viel de mensch, dan zou God het ééne plan verder uitvoeren, en viel de mensch niet, dan zou God de Heere het andere plan aanwenden.

En nu geven we voetstoots en zonder voorbehoud toe, dat bij zulk een voorstelling wel *moet* beleden, dat de menschwording Christi in beide plannen was opgenomen, zoowel in het plan *zonder*, als in het plan *met* zonde.

In zijn diepsten grond schuilt dus weer Arminius en Pelagius onder deze geliefkoosde stelling.

Niet, let hier wel op, alsof deze moderne orthodoxen de dorre wilstheorie van Pelagius zouden beamen of ook de geesteloosheden van het Arminianisme zouden onderteekenen. Ze weerspreken en verfoeien die.

Maar, en dit is het fijne puntje, als ge hen dringt en perst en dwingt tot scherp antwoorden, op de vraag: *of het aan een mensch zijn wil staat om zich te bekeeren*, dan antwoorden deze mannen: *ja*.

Laat het nu zijn, dat ze een soort genade in den

Doop stellen, waardoor aan het eerst krachteloos schepsel macht tot kiezen wordt ingestort, toch blijkt het feit, dat zij de menschen in het gewone leven beschouwen, als hoe dan ook, bedeed met een kracht waardoor ze kunnen kiezen; en dat wel met dien verstande, dat deze kracht, om voor Jezus te kunnen kiezen, niet enkel wordt ingestort aan hen die Jezus *aannemen*, maar ook aan o, zoo velen die hem *verwerpen*.

Nu van tweeën één, óf die ingestorte kracht is de zaligmakende kracht, en dan moet ze *allen* zalig maken in wie ze indaalt. Of wel die kracht maakt niet *allen* zalig, in wie ze indaalt, maar is dan ook *niet* zaligmakend, en laat dus de beslissende werking om die ingestorte genade al dan niet zalignmakend te doen zijn, over aan 's menschen vrije wilskeus; en hoe men dit nu ook wende of keere, hiermeê is altoos weer Arminius binnengehaald.

En nu zegge men niet, dat dit het punt der Boven- en Ondervaldrijvers raakt, en dat dit punt op de Synode van Dordt met opzet onbeslist is gelaten, zoodat ook wij elk recht missen, om de moderne orthodoxen deswege van onrechtzinnigheid te beschuldigen; want wie dat zegt, kent de historie niet.

Bij bedoeld geschil toch gold het niet volstrekt de vraag, of de toekomst der gansche schepping aan het spinrag van Adams wil had gehangen, maar enkel of God Drieëinig in zijn Besluit den mensch *als zondaar* had aangemerkt, dan wel als *bloot schepsel*; en welke dier beide men nu ook kiest, altoos blijft de belijdenis van den Raad Gods de belijdenis van een *vasten raad*, en is het uitzicht op een ontwikkeling *zonder zonde* in beider voorstelling *afgesneden*.

Maccovius en Gomarus, de vurigste Bovenvaldrijvers, zouden dan ook even beslist en stellig als Wallaeus en Polyander deze Sociniaansche ketterij veroordeeld hebben.

Sterker zelfs nog kan en moet gezegd, dat de gereformeerde en de niet-gereformeerde theologie juist bij dit punt uit elkaâr gaan.

Een gereformeerd theoloog ziet steeds *op den almachtigen God*, wetende dat Hem te kennen het eeuwige leven is. Alle zaak wordt dus door hem onder het oogpunt van *God Drieëenig* beschouwd. En doel van zijn streven is niet redding van menschenzielen, maar de zorg *dat die hooge en heilige God tot zijn eere kome* in kerk en staat, in school en huisgezin, bij geloovigen en ongeloovigen. Hij is dienstknecht *Gods*.

Dat dit de redding der menschenzielen niet *uit-* maar *insluit* spreekt wel vanzelf; maar het verschil is, dat de niet-gereformeerde een ziel redt en met die geredde ziel nu naar Jezus en door Jezus naar God gaat, als een vangst, die hij ving en nu Gode toebrengt, — terwijl de gereformeerde tast, voelt en ziet, dat Gods eigen werk werkende is, om de zielen te bekeeren op zijn wijs en weg, en dat de prediker wel verre van een vangst aan God aan te bieden, bij heel dit heerlijk werk niets anders was dan een nietig en onwaardig instrument des Heeren.

God hoog te houden als de Bron van *alle* goed en de overvloedige Fontein *aller* goeden, is zijn leus, dus ook als de Bron, Springader en Fontein van alle waarachtige kennis.

Hij vorscht daarom niet zelf in het wezen der din-

gen, om nu daarna te vergelijken of zijn bevinding wel met de voorstelling van Gods Woord overeenkomt ; maar gaat *ter schole* bij het Woord en weet buiten dat Woord *niets*.

Een gereformeerd godgeleerde is *een van God geleerde* ; die alle ding poogt in te zien, *gelijk God het ziet* en het *openbaarde*.

Zijn uitgangspunt is dus nooit de wiegelende spil van 's menschen vrije wilskeus, maar uitsluitend en eeniglijk en altoos de onwrikbare vastigheid *van den wil Gods*.

De gedachte zelfs, dat, als eenig mensch anders gedaan had dan hij deed, daardoor al het doen Gods een ander plan zou hebben verwerktelijkt, komt niet in hem op.

Een God, die in al zijn doen weerstaan of belemmerd werd door een „druppelke aan den emmer“ of een „stofje aan de weegschaal“ is hem een pure ongerijmdheid.

Hoe de zonde er kwam weet hij niet, en ook weet hij dat de zonde nooit, nooit, nooit haar oorsprong uit God kan hebben ; ook weet hij zeer goed wat berouw en zelfverwijt en verbrijzeling des harten is, en bekent alzoo, dat nooit iemand verloren gaat, dan door zijn eigen schuld ; maar naast die stellige feiten, die hij niet maar waarneemt op zedelijk gebied, neen maar uit Gods Woord met zekerheid weet, staat niet minder vast en onwrikbaar de leer der gansche Schrift, dat „geen ding ooit gewisser geschiedt dan het hoog bevel van 's Heeren mond.“

Hij kent dan ook nooit *twee* mogelijkheden, maar altoos slechts *ééne* mogelijkheid, en die mogelijkheid niet als iets *onzekers*, maar als iets *zekers*.

Hij kent in God geen *twee* plannen, maar slechts *één*

plan ; dát plan 'twelk Paulus deed uitroepen : „o, Diepte der wijsheid ! beide der kennisse en der wijsheid Gods, hoe ondoorzoekelijk zijn uwe wegen !“

En juist daarom spreekt hij dan ook bij God nooit van *een plan*, omdat een plan bij een *mensch* hoort ; maar wel van Gods *welbehagen*, van Gods *besluit*, van Gods *wil*, van den *raad* des Heeren, omdat wil, raad, besluit, welbehagen *vaste* en *zekere* begrippen zijn.

Op dien grond bestaat dus de vraag : „Als Adam eens niet ware gevallen“ voor hem niet eens ; want al moet psychologisch de mogelijkheid van *niet-vallen* in Adams geest hebben geleefd, toch kon *de afloop* geen andere zijn dan dat hij viel ; niet omdat God hem dwong, maar omdat alleen *deze* realiteit zich getoond heeft, en het onwezenlijke, puur afgetrokken gedachten-begrip geen plaats heeft bij den Eeuwige *Wezende*.

Geen sprake kan er dus ooit van zijn, dat de Zoon van God *geen* mensch zou zijn geworden. Dat was in het Besluit van vóór de grondlegging der wereld, en door dat Besluit werd aan den Zoon niets aangedaan dat zijn wezen ophief.

Volkomen stemt de gereformeerde theoloog dan ook toe, dat wij ons niet in mogen denken in een toestand, dat Jezus *geen* mensch ware geworden, maar hij komt tot die slotsom, niet als Origenes noch als Osiander en Socijn, op grond van wijsgeerige bespiegeling, maar eenig en alleenlijk op grond van de onveranderlijkheid van Gods raad en de onwederstandelijkheid van zijn genade.

Een Middelaar zich te denken, gelijk deze moderne orthodoxen doen, die niet zou geleden hebben, maar onze natuur uit reinen staat tot nog hooger heerlijkheid

zou hebben opgeheven, is een beeld der phantasie, een verzinsel, een uitdenksel, en daar weet de gereformeerde godgeleerde niets van. Hij kent alleen den *wezenlijken* Christus, en weet, dat zijn Christus Verlosser, Heiland en Erbarmmer is, en niet is af te scheiden van Gods grondelooze barmhartigheden.

Al geven we dus gaarne toe, dat de moderne orthodoxen uitgaan van het denkbeeld: „de wezenlijkheid van Jezus' menschheid moet gehandhaafd“, zoc blijkt niettemin, dat hun onhoudbaar gevoelen voornamelijk in kettersche gevoelens omtrent *den raad Gods* wortelt.

Die kettersche gevoelens zijn hun uit Duitschland aangewaaid, evenals de derde drijfveer, die we eerst in een volgend artikel bespreken kunnen, vooral door Deutsche wijsgeeren gespannen is.

Men hield op Nederlandsche theologie te beoefenen, en met de Deutsche „bedelbrokken“ raakte men vanzelf van de gereformeerde lijn af.

V.

GEEN VERNEDERING?

Maar heeft zichzelf vernietigd, de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende. Filipp. 2 : 7.

Er is nog een *derde* reden die de moderne orthodoxen bewoog, om nogmaals de oude dwaling te hernieuwen, als zou onze Heere en Heiland, ook indien Adam niet gevallen ware, toch mensch zijn geworden.

Deze reden bestaat hierin, dat men weigert in de menschwording van den Zoon van God op zichzelf een *vernedering* te zien. „Dat hij onze gevallen natuur aannam, zoo zegt men; dat hij leefde te midden van onze ellende; en vooral dat hij gehoorzaam wierd tot in den dood, ja, den dood des kruises; dát alles was ongetwijfeld *vernedering*; maar denk u dat gevallene in onze natuur, denk u die ons inwonende en ons omringende ellende weg, denk u dat lijden noch kruis den Christus gewacht hadden, en waarlijk het valt niet in te zien, wat vernederends er voor Gods Zoon zou gelegen hebben in het optreden in onze menschenlijke natuur!“

Zoo zegt, om een enkel getuige op te roepen, Martensen in zijn verleidelijk schoone, wegsleepende en toch zoo bedenkelijke *Dogmatick*, p. 245, 6:

„De Zoon van God wilde niet in den toestand van volstreckte goddelijke heerlijkheid blijven, maar hij ontledigde zich van zijn goddelijke volheid door het aannemen van de knechtsgestalte, ten einde Hoofd en Heer in het rijk der Liefde te worden, onze Verzoeneren Verlosser.

Maar deze *zelfvernedering* moet toch ook weer te gelijker tijd beschouwd worden als de *zelfvoltooiing* van zijn wezen, daar hij eerst door zijn openbaring in het vleesch, in vollen zin Heer, tot heerlijkheid des Vaders, geworden is... Want (ook afgescheiden van de zonde) moet die God, die als Middelaar in het Goddelijk Wezen is, zich op wezenlijke manier verplaatsen en overzetten in het leven van zijn schepsel, moet dus in elk opzicht als een wezenlijk mensch gevonden worden, en moet zelf den toestand van een menschelijke existentie ondergaan en doorleven. Overmits hij nu alzoo op menschelijke wijze leeft, en als de Zoon des menschen slechts in de beperking van de menschelijke individualiteit optreedt, en slechts in de beperkte vormen van het menschelijk bewustzijn zijn Godheid behoudt, moet zeer zeker gezegd worden, dat hij leeft in een toestand van vernedering en armoede, omdat hij de majesteit van den Logos heeft afgelegd; maar... *moet intusschen met even veel nadruk beleden worden, dat hij eerst als Zoon des menschen zijn goddelijke heerlijkheid geheel veroverd.*“

Ongeveer in gelijken zin nu laten bijna alle moderne orthodoxen zich uit. *Vernedering* zien ze op zichzelf in het feit der menschwording niet.

De mensch, zoo oordeelen ze, is naar den beelde Gods geschapen en van Gods geslacht. Menschen wor-

den kinderen Gods genoemd. God Vader van menschen. Er steekt dus op zichzelf smaad noch vernedering, noch ook zelfs iets onnatuurlijks in, dat God optreedt in den vorm van zulk een schepsel, dat Hij zelf naar zijn beeld schiep.

Bovendien, zoo beweren ze, is Jezus Christus dan toch ook nu mensch, om eeuwig mensch te blijven. Stelt men derhalve dat de menschwording op zichzelf voor den Zoon van God eene vernedering was, dan zou hieruit voortvloeien, dat hij eeuwiglijk in die vernedering zou blijven bestaan; iets wat niet te rijmen is met het feit, dat zijn tegenwoordige toestand beschreven wordt als een toestand van gadelooze heerlijkheid.

En eindelijk, zoo houden ze staande, is het hoogste en reinste en rijkste Godsbewustzijn eerst door de vleeschwording van den Zoon van God gewekt; en overmits nu niet valt aan te nemen, dat de ontwikkeling van ons geslacht niet ook buiten de zonde om, toch bestemd zou zijn geweest, om tot dat hoogste, rijkste en reinste Godsbewustzijn op te klimmen, zoo volgt hieruit, dat de natuurlijke en noodzakelijke ontwikkeling van het menschelijke geslacht de menschwording Gods eischt. Te stellen nu dat de natuurlijke en noodzakelijke uitvoering van het Scheppingsplan een vernedering voor den Zoon van God zou insluiten, is ongerijmd, daar dit plan dan niet goddelijk, maar gebrekkig zou geweest zijn; en wijl dit wederom in strijd is met Gods volkomenheden en deugden, zoo moet erkend, toegestemd en beleden, dat aan de menschwording op zichzelf geen vernedering kleeft.

Gelijk de meeste nieuwe denkbeelden der moderne

orthodoxen (die ze van vroegere dwaalleeraars overnamen), zoo is ook deze voorstelling, gelijk men ziet, in elk opzicht verleidelijk.

En indien men, op hun voetspoor, zich verleiden laat, om deze heilige vraagstukken door redeneering uit te maken, is metterdaad het gevaar groot, dat onze voet in den strik raakt en het net ons over het hoofd komt.

Maar dit gevaar ontgaat ge terstond, door onmiddellijk u terug te trekken op het terrein der Heilige Schrift. Niet uit verlegenheid; maar omdat dit u als schepsel betaamt.

Wat toch leert de Heilige Geest ons in de Heilige Schrift? Dit, „dat hij, die in de gestaltenisse Gods was, het geen roof geacht heeft, Gode even gelijk te zijn, maar heeft zichzelf vernietigd, de gestaltenisse eens dienstknechts aangenomen hebbende.”

Het „aannemen van de gestaltenisse eens dienstknechts” wordt door den heiligen apostel dus reeds op zichzelf als een daad van „vernedering”, of gelijk er letterlijk staat, van „vernietiging of ontlediging” beschouwd; en alles hangt dus maar aan de vraag: Is *de mensch als zoodanig* reeds een dienstknecht Gods, of wel wordt de mensch eerst dienstknecht Gods *door de zonde*?

Stellig eerst door de zonde, antwoordt men hierop. Of heeft niet Jezus zelf gezegd: „Ik noem u niet meer dienstknechten, maar vrienden”; en herhaalt de heilige apostel Paulus niet in zijn brief aan de Galatiërs: „Zoo zijt gij dan niet meer een dienstknecht, maar een zoon.” Twee Schriftuurplaatsen, waarmee men het geschil alzoo beslist acht.

Zulk oppervlakkig omgaan met de Heilige Schrift

is intusschen tegen degelijker toetsing geen oogenblik bestand, en beide deze Schriftuurplaatsen vallen terstond reeds weg, indien men slechts even let op het verband.

Immers, in Joh. 15 : 15 zegt de Heere Jezus volstrekt niet, dat de apostelen niet meer „dienstknechten *van God*“ zouden zijn, maar alleen dat hij ze niet meer dienstknechten *van zichzelf*, d. i. van den Middelaar, *den mensch Christus Jezus*, zou noemen. En in Gal. 4 : 7 is evenmin sprake van een dienstknecht Gods, maar wordt gesproken van een „dienstbaar zijn onder de eerste beginselen der wereld“ (vers 3), „van een dienstknecht zijn *bij de wet*“, onder „verzorgers en voogden.“ „Toen gij God niet kendet, waart gij dienstknechten *bij hen die van nature geen goden zijn*“ (in vers 8). Al zeer vreemd zou het dan ook zijn, indien de heilige apostel Paulus aan de Galaten schreef: „Gij zijt geen dienstknechten van God meer, dat is te laag voor u, daar zijt ge nu boven verheven“, terwijl hij in dienzelfden brief, hoofdstuk 1 : 10, zegt: „Indien ik nog menschen zocht te behagen, *zoo ware ik geen dienstknecht van Christus meer*“, gelijk hij zich voorts in tal van brieven als apostel en *dienstknecht* van Jezus Christus aandient.

Die beide Schriftuurplaatsen kan men dus veilig uit het geding nemen, terwijl wij met heel andere en onwraakbare getuigenissen der Heilige Schrift het tegendeel bewijzen zullen.

In den dag van zijn toekomst, als het oordeel aanvangt en de gezaligde kinderen Gods zullen ingaan in de volle, ook naar buiten uitstralende heerlijkheid, zegt Jezus, dat hij, als Rechter zittende, tot de uitverkorenen, wier meerendeel reeds hemelzaligheid genoot,

roepen zal: „Wel u, gij goede en getrouwe *dienstknecht*, ga in in de vreugde uws Heeren!“ Een oogenblik een mensch zonder zonde zich denkende, d. i. een mensch die de gansche wet volbracht had, zegt Jezus tot zulk een: „Alzoo wanneer gij zult gedaan hebben al wat u bevolen is, zoo zegt: „Wij zijn onnutte *dienstknechten*, want wij hebben maar gedaan hetgeen wij schuldig waren.“ In Rom. 6: 17 vv. toont de heilige apostel Paulus uitvoerig aan, dat de kinderen des Koninkrijks door zich te bekeeren den dienst der wereld hebben opgezegd, om juist dienstknechten Gods te worden. Zoo zegt hij o. a.: „Gode zij dank, dat gij dienstknechten *der zonde* waart, maar nu, vrijgekocht zijnde, zijt gemaakt *dienstknechten der gerechtigheid*. Want toen gij dienstknechten der zonde waart, zoo waart gij vrij van de gerechtigheid, maar nu van de zonde vrijgemaakt zijnde, zijt gij *dienstbaar gemaakt Gode*.“

In gelijken zin zegt de heilige apostel Petrus: „Als vrijen en niet de vrijheid hebbende als een deksel der boosheid, maar *als dienstknechten Gods*.“ En wat nog sterker spreekt, in het slotboek van den Bijbel, in de Openbaring van Johannes, noemt de heilige apostel zichzelf bijna nooit anders dan *dienstknecht des Heeren*, spreekt de engel hem als *mededienstknecht* toe, treden de heiligen telkens als „dienstknechten Gods“ op, en wordt ons eigenlijk de toestand der eeuwige heerlijkheid in trekken geteekend, waar o. a. dit in voorkomt: „En de troon Gods en des Lams zal daarin zijn, *en zijne dienstknechten zullen Hem dienen*.“

Op dien grond dunkt het ons uitgemaakt, dat de woorden: „De gestaltenisse eens dienstknechts aangenomen

men hebbende," volstrekt niet enkel doelen op het aannemen der *vernederde* menschelijke natuur, maar op de menschwording zelve. Reeds dit dat Gods Zoon *mensch* werd, was (ook afgezien van de bijkomende verlaging, smaad en armoede) voor den Zoon van God een vernedering. Want *dienstknecht* Gods blijft de mensch evenals de engel eeuwiglijk. Eeuwig zijn God *te dienen* zal juist de kern van zijn genieting zijn.

Te zeggen dat wel de zondaar in zijn gevallen staat *dienstknecht Gods* is, maar het kind van God niet meer, is een uitspraak, die zich dan ook door niets laat rechtvaardigen.

Geroepen, verplicht, verbonden om „dienstknecht Gods“ te zijn, is elk schepsel. Dit is de onmiddellijke eisch van Gods souvereiniteit. God, omdat Hij God is, schiep alle schepselen om zich zelfs wil; legt aan alle schepsel zijn wil op; en stelt aan elk schepsel als eisch, dat het Hem zal *dienen*. Voor den mensch, die eeuwig bestaan zal, gaat die eisch dus in het eeuwige door, en zoo verstaan we uitnemend, dat ook van het nieuwe Jeruzalem gezegd wordt: „En zijne dienstknechten zullen Hem dienen.“

Als *eisch* klemmt de plicht om *dienstknechten Gods* te zijn dus voor elk schepsel, zondaar of niet zondaar. Maar komt men nu op de nakoming van die verplichting en wil men onderscheid maken, dan moet ge niet zeggen: „De onbekeerde is nog dienstknecht Gods, het kind van God *niet meer*“; maar veeleer omgekeerd: „De onbekeerde *weigert* dienstknecht van God te zijn, en eerst *het kind van God* is weer dienstknecht des Allerhoogsten geworden.“

Door mensch te worden, wierd ook de Zoon van God dus „dienstknecht des Allerhoogsten“. Adam, vóór zijn val, was dienstknecht Gods; de wedergeboren apostelen noemen zich dienstknechten Gods; en de uitverkorenen in den hemel worden als dienstknechten Gods beschreven. In welken staat of toestand, hoe hoog en heilig men den mensch ook denke, hij blijft dus altoos *dienstknecht*, en de Zoon van God zou derhalve geen waarachtig mensch zijn geweest, indien ook hij de gestaltenisse van een *dienstknecht* niet hadde aangenomen.

Zonder zin en ongerijmd is wat én Heidanus, de bekende Cartesiaan, én Braun, de Coccejaan, hiertegen hebben ingebracht. Ze zeggen toch: Indien Jezus gewild had, zou hij, ware er geen zonde geweest, evengoed in de gestaltenisse van een *Heer* onder de menschen hebben kunnen optreden, als hij nu als *dienstknecht* optrad (Cf. HEIDANUS, in *Corp. Theol.* Tom. 1. loc. 7. p. 571, en BRAUNUS in *Doctrina foederum*, vol. 2. Pars 4. loc. 19. c, 17, § 1). Immers, er is geen sprake van, of Jezus als dienstknecht dan wel als Heer *van de menschen* zou optreden. De gestaltenisse eens dienstknechts in Filipp. 2: 7 is te verstaan niet van een dienstknecht der *menschen*, maar van een dienstknecht *Gods*. Deze zonderlinge tegenspraak laten we derhalve rusten, om liever te eindigen met nog een belangrijke verwijzing naar Paulus zelven.

Het trekt toch de opmerkzaamheid, dat de apostel van *twee* vernederingen spreekt. Eerst zegt hij, in vers 7: „Hij heeft het geen roof geacht, Gode evengelijk te zijn, maar *heeft zichzelf vernietigd*, doordien hij de gestaltenisse van een *dienstknecht* aannam en

den *mensch* gelijk wierd.^u Maar dan nu voorts daarna ten tweede, in vers 8: En alzoo in die gedaante als een mensch er zijnde, heeft hij alsnu *zichzelven vernederd* door gehoorzaam te worden tot in den dood.

Vernietiging en vernedering worden door Paulus dus onderscheiden; ze zijn niet hetzelfde; maar duiden twee onderscheidene daden van liefde aan: de *eerste* dat hij *mensch* wilde worden; de *tweede* dat hij als mensch wilde *lijden*.

Reeds het mensch-worden is dus op zichzelf wel terdegè een ontlediging van zijn majesteit, een afleggen van zijn glorie, een vernietiging van zijn goddelijke heerlijkheid en alzoo een zeer diepe *vernedering* geweest. En overmits nu, buiten de zonde om, zulk een vernietiging, ontlediging en aflegging van glorie in den Zoon van God onbestaanbaar is, zoo struikelt ook op dezen weg het vreemd beweren der moderne orthodoxen: dat de Zoon van God toch mensch zou zijn geworden, ook al ware Adam staande gebleven.

VI.

DE TWEEDE PERSOON.

Alzoo lief heeft God de wereld gehad,
dat Hij zijnen eeniggeboren Zoon gege-
ven heeft. Joh. 3 : 16.

Een tweede, hoogst ernstige vraag, die bij het hoogheilig mysterie van de Vleeschwording des Woords aan de orde komt, luidt aldus: „Was hij, die vleesch werd, al dan niet de eeuwige Zoon, de tweede Persoon in de Drieëenheid?“

De oude Christelijke kerk heeft hierop eenparig met een plechtig Amen geantwoord en als onchristelijk van zich uitgestooten al wie aan die belijdenis te kort deed. Ze is tot die klare, heldere, doorzichtige belijdenis gekomen, niet plotseling, niet opeens, niet als resultaat van een afgetrokken wetenschappelijk onderzoek, maar in den weg van bangen strijd en diepgaande worsteling.

De indruk door de verschijning van den Immanuël op zijn volgelingen gemaakt was zóó overweldigend, dat reeds van stonde aan geen namen luid genoeg klonken en geen lofzegging hoog genoeg ging, om de geheel eenige uitnemendheid van den Christus te ver-

heerlijken. Aan lof en eer voor Jezus schortte het dan ook niet. Eer was er een diepgaande behoefte, vooral in de heidenwereld, om een voorwerp voor haar lof en hulde te hebben, liefst in den vorm van *een mensch*.

De Grieksche en Romeinsche wereld was uitgedacht en uitgeput. Ze was ijlhoofdig van de leegte harer hersenen. Een grootsch en schitterend verleden werkte na, om hooge beelden en beelden van hooge, heerlijke dingen voor den geest te tooveren, maar de werkelijkheid ontbrak er aan. Wat men eens had geloofd, lag als mythe verworpen en belachen neder, en nieuwen inhoud voor een beter geloof vermocht men uit zijn eigen leegte niet voort te brengen. De poging om door overneming van den godsdienst van andere, vooral Oostersche, volken, die leegte aan te vullen, mislukte, na een oogenblik door Oosterschen gloed en Oostersche geheimzinnigheid bekoord te hebben. En zoo stond daar dan die onmetelijke Grieksch-Romeinsche, ten deele ook die Oostersche wereld zelve, vragende om een voorwerp voor haar hulde, roepende om een voorwerp voor haar geloof.

De tijd toen leek op onzen tijd nu. Gelijk thans duizenden bij dnizenden nog als gedoopte Christenen in ons midden wonen, maar die niets hoegenaamd meer gelooven van heel de wondere historie, die ons in Gods heilig Woord bericht wordt, zoo leefden toen ook de millioenen in naam nog als aanbidders der beelden van goud of marmer, maar feitelijk aan de bekoring der afgoderij geheel ontzonken. Ze geloofden er niets meer van. En gelijk nu de beschaafden

zich te hoog wanen om nog meê te gaan met een geloof dat hoogstens op het domme onverstand van landlieden en kinderen en oude vrouwkens heet aangelegd, zoo zag ook destijds de beschaafde Griek en de ontwikkelde Romein, minachtend neder op de onbeschaafde volksklasse, die nog gelooven bleef aan wat eens het geloof was geweest van de besten uit het volk. En, om er dit nog bij te voegen, gelijk thans overdaad en weelde en genotzucht een macht om ons scheppen en een glans o f ons tooveren die de oogen verblindt, precies evenveel was ook toen de overdaad des levens en de brooddronkenheid van het zinnelijk genot ten toppunt gestegen en scheen alle vraag naar hooger leven gesmoord.

Maar gelijk thans, te midden van dien ontzettenden toestand, de volksconscientie opwaakt, om met wilde energie weer het pleit voor de hoogere belangen te voeren, zoo zag men het ook toen.

De overgegeven brooddronkenheid en tot moedwil uitslaande zinlijkheid kon den dorst niet lesschen van het naar betere dingen smachtend menschelijk gemoed.

De zelfverlaging, waarvoor men zelf bezweek, bleef toch in het diepste der conscientie geoordeeld.

De Heere God bleef ook onder den bodem van *die* maatschappij woelen met zijn heiligen toorn, en door den dronken lach van den schandelijksten zinlust heen, bleef men toch nog naar hooger roepen met een heesch en onbegrepen en zinneloos gebed.

Er was een algemeene indruk, niet ongelijk aan den indruk, waaronder ook thans de maatschappij weer leeft, dat het zoo niet kan blijven voortgaan, dat er

een keer moet komen, dat er een onverwachte gebeurtenis voor de deur staat, en dat indien al niet het einde der eeuwen, dan toch zeker het einde van een tijdperk in het leven der menschheid bereikt is.

Vandaar dat toen zulk een gansch buitengewone gebeurtenis als de geboorte van Jezus in Palestina plaats greep, het niet anders kon of de geheel eenige verschijning van den Christus moest die in barensnood levende wereld op het hevigst aangrijpen. Aangrijpen in al haar rangen en standen, onder alle natiën en volkeren. Zoo aangrijpen, dat ze óf haar oude leven voor het nieuwe leven uit Christus uitruilde, óf wel al de veerkracht van dat oude leven inspande, om dat leven uit den Christus tegen te staan en hem de zegepraal te betwisten.

Zoo verklaart zich én de snelle opgang van het Christendom én de felle vervolging waarop het alras afstuitte, uit één zelfde beweegreden. Sterker nog. Vrij mag gezegd, dat zonder die felle vervolging die snelle opgang het Christendom reeds in zijn geboorte-ure tot onherkenbaar wordens toe zou hebben misvormd en vervreemd van zijn aard.

Immers, gewone lezers, die niet dieper in de ontwikkeling van de Christelijke leer zijn doorgedrongen, maken zich geen denkbeeld van de woede en den harts-tocht waarmee tal van wilde, buitensporige geesten zich reeds kort na den dood der apostelen, ja ten deele reeds tijdens hun leven, op den inhoud van het Christelijk geloof wierpen. De vreemdsoortigste personen en zonderlingste denkers waagden elk voor zich een poging, om met de eere van den Christus winst te doen voor

hun persoonlijke ideeën. Zoo waren er Grieksche denkers uit de scholen der oude wijsgeeren; zoo waren er ingewijde priesters, onderwezen in de mysteriën van het Oosten; zoo waren er theosofen die het wezen en het bewustzijn der dingen vermengden, en wat geesten niet al meer, die allen opgetogen waren over al het schoons en heerlijks dat van den Christus rond wierd verteld, en zich aangegrepen gevoelden door het tragisch karakter van zijn lijden en sterven, en nu, zichzelf bedriegend en anderen misleitend, ieder voor zich wisten te bewijzen, dat die Christus eigenlijk niets anders was dan de voltooiing van wat *zij* steeds hadden geloofd, geleerd en voorgestaan.

Zoo werd de Christus een etiket, dat beurtelings door elk wijngaardenier tot aanprijzing van de vrucht zijns oogstes misbruikt werd. Men had zijn eigen philosophische of theosophische denkbeelden, zocht die in een stelsel saam te vatten, en vervormde nu het beeld van den Christus zóó lang, tot hij eindelijk wonderwel op het beeld hunner eigene gedachten geleek. Om de geschiedenis des Evangelies bekommerden zij zich daarbij weinig. Die kon immers allegorisch geduid. En bovendien, wel verre van zich met stillen ootmoed aan het gezag der Heilige Schrift te onderwerpen, prongen deze denkers en verzimmers derwijs oneerbiedig met de Heilige Schrift om, dat ze zich niet ontzagen den tekst opzettelijk te vervalschen, geheele stukken er uit te lichten en boek na boek voor onecht te verklaren.

Het werd een godgeleerdheid der pure phantasie. Zóó wenschte men zich den Christus, en ziet, zóó zou de Christus zijn!

Op die wijs ontstond er tweeërlei Christendom.

Aan den éénen kant het Christendom van hen, die in stille gehoorzaamheid aan het Evangelie, hun ziel werkelijk hadden overgegeven voor den naam des Heeren Jezus; en daarnaast en daarom en daar tusschenin het geheel andere Christendom van hen, die slechts den naam van den Christus misbruikten, als etiket voor wat hun eigen phantasie gekweekt had.

Dit dwong de gemeente Christi tot een harden, bangen strijd. Ze beseftte dat het woord van Jezus: „Wie niet tegen mij is, is voor mij!“ hier niet meer doorging, want dat er satanische toeleg openbaar werd, om den naam van den Christus van den Christus zelven los te maken en te misbruiken als aanbeveling *voor wat juist den Christus bestreed*.

Zoo zag ze zich dan genoodzaakt den strijd tegen dit valsche Christendom aan te binden, van haar veroveringszucht tijdelijk af te laten, en uit de beschaafde kringen zich weer terug te trekken onder de „kinderkens“ en de „eenvoudigen van hart.“

Wel kostte het haar veel, want o, ze had zoo gaarne ook die wijzen en geleerden voor den Christus behouden, ze had zulk een open oog voor veler deegheid van karakter en nobeler zin. Verleidelijk klonk haar het geroep in de ooren: „Verstoor dat werk des edelen denkens en der teedere liefde niet!“

Maar de Heilige Geest dreef haar, dat ze voor dien sirenenzang de ooren niet sloot, maar wakker bleef en nuchteren, en in den naam des Heeren kalm en rustig den verleidelijken vijand onder de oogen zag.

En toen heeft ze moed gevat en kracht gegrepen,

om beurtelings en achtereenvolgens elk dezer dwaalgeesten te ontmaskeren, tot ze onschadelijk waren en tegenover elken dwaalgeest den geest van Christus beleden met scherpte van bepaling en ongemeene zuiverheid van toon.

In dien strijd groeide haar eigen geloofsbewustzijn en breidde zich heur eigen kennis uit. Toen ze in dien strijd inging, was haar eigen besef nog veelszins duister, haar sprake nog verward, en eerst de tegenstellingen van den vijand ontdekten haar, in welk opzicht ze aan onhelderheid leed en onbepaaldheid.

Worstelende heeft zij dus niet alleen het hoofd bovengehouden, maar geoefend en gestaald, geestelijk verrijkt en gesterkt is ze uit deze bange worsteling te voorschijn gekomen.

Tegenover die duizenden en millioenen, die alle geloofsverschil smoren wilden in het geroep van „den Christus en den Christus alleen!“ of van: „Op woorden en dogmatische formules komt het niet aan, indien wij den Christus maar hebben!“ heeft de gemeente onzes Heeren Jesu Christi toen kloek en dapper het woord der bezonnenheid opgeheven: „Op Christus alleen, zeer zeker! mits den waarachtigen Christus, en juist om daarvan zeker te zijn, moet *het dogma* van den Christus zeer scherp bepaald!“

En dat juist wilden de ketters niet.

Voor bepaling en uitwerking van belijdenis waren ze bang. En natuurlijk. Want zoolang ze zich in zwevende termen konden uitdrukken, liep alles wel en bleef hun ketterij verborgen, maar zoo niet werd de nevel der zwevendheden weggevaagd en het nauwkeurige woord

voor de juiste belijdenis gezocht, of hun afval van den waarachtigen Christus werd openbaar.

Zoo is dan de gemeente des Heeren de ketters op alle paden des denkens en op alle vlucht der verbeelding nagevolgd, om van woorde tot woorde hun onwaarachtig en verleidelijk voorgeven te toetsen aan de waarachtigheid die in Christus Jezus is.

Elk stuk voor stuk, elk punt voor punt heeft ze op het allernauwkeurigst met de goudschaal der voorzichtigste bedachtzaamheid gewikt en gewogen. Alle denkbare tegenwerpingen heeft ze rustig en kalm onder de oogen gezien; elk pleidooi dat de ketterij ten beste gaf, heeft ze zorgvuldig geschift en ontleed en ontzenuwd; en het einde is geweest, dat ze na én wetenschappelijk én kerkelijk elke opgekomen ketterij met het zwaard des Woords nedergehouden te hebben, zelf ten slotte uit het strijdperk trad met een rijke, rijpe, overschoone belijdenis van haar Heere.

Dat heerlijk resultaat had ze dus verkregen door een spanning der ziel als sinds nauwelijks ooit gekend werd; dat resultaat dankt ze aan een toewijding van geestelijke kracht, waar de grootste coryphaeën dier eeuwen schitterend in uitblonken; en tot dat resultaat kwam ze na een benarde worsteling, die de volkeren verdeelde en uiteenscheurde, de huisgezinnen tweedrachtig maakte en de vorsten wankelen deed op hun troon.

Maar ze overwon.

En overwon met zulke onbetwiste volstrektheid, dat de winste van haar buit haar na dertien eeuwen nog is gebleven, en de belijdende gemeente nu nog niet

anders wil, dan jubelen in wat toen in haar schoot werd geworpen door haar Koning en Heere.

Hoofdbestanddeel nu in dien geestelijken buit, in dat schitterend resultaat, in dat voltooide belijden was de heldere, duidelijke, welomschrevene formule: dat Hij die vleesch werd, om ons van zonde te verlossen, was *de eeniggeboren Zoon van God, de tweede Persoon in de Drieëenheid, medewezend met den Vader en den Heiligen Geest!*

Onmogelijk dus om na zúlk een geestelijke historie, die klaar tot in de geschiedenis der volkeren ligt ingeweven, te zeggen, dat het onverschillig is, of men ook den tweeden Persoon in de Drieëenheid belijdt, indien men maar meê instemt met de godheid van den Christus.

Neen omgekeerd, bestaat alle vermoeden, dat van den waarachtigen Christus afzwerft en het oude verdoolde Christendom met zijn onnaspeurlijke dwalingen en verlokkende verleidingen weer hernieuwt, wie, o, zoo warm voor den Christus pleit, maar deze winste van de kerk uit haar heldentijdperk, in twijfel trekt of bestrijdt.

En toch juist dit geschiedt, helaas, in onze dagen.

Weer als in de dagen der geduchte ketters vanouds, gaat hetzelfde eentonig geroep op: „Twist niet over formules, indien wij saâm den Christus maar belijden!“ „Christologisch moet onze wetenschap, Christocentrisch onze godgeleerdheid zijn!“ „Weg met uw belijdenissen, in den Christus zijn we één!“

Ja, zoo ver is men reeds voortgeschreden, dat toen wijlen de hoogleeraar De la Saussaye zijn kathedrer te Groningen aanvaardde, hij openlijk de leer van Atha-

nasius over de Vleeschwording van den „tweeden Persoon" als een formule aanduidde, die onbevredigd laat en herziening eischte. Zóó ver, dat men een echo van deze zelfde gedachte bijna in alle ethische geschriften over de Christologie kan terugvinden, en het onder de jongere godgeleerden reeds in zwang komt, om schouderophalend op die verouderde mannen neer te zien, die nog blijven bij wat in het heldentijdperk der kerk door den Heiligen Geest aan die kerk is geleerd.

VII.

PANTHEÏSME.

En dat Hij, door hem vrede gemaakt hebbende, door het bloed des kruises, door hem, zeg ik, alle ding verzoenen zou tot zichzelve, hetzij de dingen, die op de aarde, hetzij de dingen, die in de hemelen zijn.

Col. 1 : 20.

Verkeerd beoordeeld mag de moderne orthodoxie, ook in haar nieuwe denkbelden omtrent den persoon van den Middelaar niet worden. En toch in dat euvel vervalt, wie ook maar van verre aan deze nieuwe orthodoxie den toelag toedicht, om, wetend wat ze doet, de waarde van den Christus te verkleinen. Dit streven kenmerkt de moderne orthodoxie niet. Ze is veeleer mild en overvloedig in het geven aan den Middelaar van alle hulde en eerbiedenis; plaatst zijn hoogverhevene persoonlijkheid nog wel zoo sterk als de kerkelijke orthodoxie in het middelpunt der belijdenis; en beroemt zich zelfs, van het eerst in al de eeuwen, die sinds Golgotha verliepen, naar waarde de waardij van den Christus te hebben gewaardeerd.

Haar pogen strekt meer, om den Christus *den mensch*

nader te brengen. Onze moderne orthodoxen beleden en geloofden, dat de Christus de Verlosser is voor de menschelijke persoonlijkheid; niet de Verlosser voor Gods uitverkorenen onder de menschen, maar de verkoren Verlosser in het midden van ons uitverkoren menschelijk geslacht. Hen hinderde dus en stond in den weg, die kerkelijke engheid en dogmatische enghartigheid, die nog zekeren afstand liet tusschen Jezus en de idéé van den mensch. Dat mocht niet, Jezus en de mensch waren twee begrippen die geheel één moesten worden. Wie helder dacht moest het zich kunnen indenken, hoe Jezus eigenlijk niets was dan de realisering van de idéé *mensch*. Daardoor toch bereikte men het dubbele doel, t. w. én dat de persoon van den Christus ophield een mysterie voor ons menschelijk denken te zijn, én dat de Christus ophield te hoog voor de kinderen der menschen te staan.

Doch, helaas, van dit schijnbaar zoo heerlijke uitgangspunt uitgaande, is men geëindigd met, zijns ondanks, toch in geheel onware en ongodelijke voorstellingen van den Christus te vervallen.

Het zijpad waarlangs men al spoedig naar deze ongodelijke en onware voorstelling afloodde, lag gebaand in de hoogheid van den mensch; in zijn trots; en vooral in zijn dwepende ideeën omtrent de hoogheid van het menschelijk wezen, zoo in zijn oorspronkelijke kern als naar zijn ideale eindbestemming.

Want het sprak immers vanzelf, dat men om dat „menschelijk maken“ van den Christus op hun standpunt te kunnen doorzetten, en toch den Christus hoog in eere te laten, wel geen anderen uitweg had, dan om

den mensch zeer hoog te plaatsen. Hoe hooger men den *mensch* zette, nu wel niet in zijn zondigen toestand natuurlijk, maar dan toch naar zijn oorspronkelijken aanleg en eindelijke bestemming, hoe lichter het viel, hoe meer vanzelf het ging, om ook den *Christus* zeer hoog te plaatsen, zonder een oogenblik de basis van zijn menschenlijke persoonlijkheid te verlaten.

Wie den mensch *niet* zoo hoog stelt, en toch den Christus absoluut hoog plaatst, *kan* zijn hoogheid niet uit zijn mensch-zijn verklaren, maar moet zijn hoogheid verklaren uit zijn godheid.

Die daarentegen den Christus absoluut hoog stelt, en nochtans niet toestaat dat die hoogheid buiten Jezus' mensch-zijn verklaard worde, die moet er wel toe komen en kan er niet van af blijven, om de menschheid zelve absoluut hoog te stellen.

Of om duidelijker te spreken: God alleen is *absoluut hoog*. Noem ik dus ook den Christus den „absoluut Hooge“, dan kan ik dit ook zoo uitdrukken, dat ik hem „God“ noem. Maar wil ik dan nu voorts toch die dusgenaamde absolute hoogheid of godheid van den Christus zóó verklaren, dat ze geheel binnen den kring van zijn menschenlijke persoonlijkheid valt, dan spreekt het ook vanzelf, dat ik, bewust of onbewust, de schrikkelijke stelling, dat de mensch ideaal genomen, óók absoluut hoog, en dus eigenlijk *god* is, toegeef.

En zie op dit punt ligt nu het doodsgevaarlijke van de moderne orthodoxie in haar voorstelling van den Christus.

Zij boeit namelijk en trekt de hooge geesten, doordien ze den mensch tot in God verheft; de idéé van

den mensch tot in grenzenlooze hoovaardij opvoert; en alleen daardoor nog de godheid van den Christus belijdt, dat zij in den grond de godheid saam laat vallen met de ideale menschheid.

Haar diepste denkbeeld is, dat een absoluut-ideaal mensch eigenlijk god is en God niets anders dan de absoluut-ideale mensch en gedachte.

Zoo wordt dan de leer van den Christus eenvoudig. Hij is de absoluut-ideale mensch, *en dus God*. Niet derhalve God in zichzelf, en voorts mensch geworden door zich te *ontledigen*. Neen, maar daarom God, omdat hij de absoluut-ideale mensch en toch werkelijk mensch is.

„Godmensch“, hun lievelingsterm, heeft dan voor de school van Schleiermacher ook geen anderen zin, dan dat „de wezensgelijkheid tusschen het goddelijke en het menschelijke“ in hem uit is gekomen. Schleiermacher drukte dit zóó uit, „dat het 't streven Gods was, om een leven in den idealen mensch te bezitten, en dat het streven van den idealen mensch was om zichzelven in God op te zoeken.“ Zijn volgelingen noemden dit, en terecht, „*die Wesensidentität des Gottes- und Menschensohnes*“, tot Beyschlag eindelijk het uitsprak: „dat Christus waarachtig en volkomen mensch en *als zoodanig* de mensch geworden God is.“

Dit nu verklaart tevens den opgang van deze moderne orthodoxie. Immers ze streelt op ongemeene wijze het hooge menschelijke gevoel, wel niet in zijn zondigen vorm, maar dan *toch* in het besef dat we mensch zijn, en dat een mensch als mensch zoo uitnemend, zoo eminent verheven, zoo eigenlijk als God zij.

Toen, eer de zonde in de engelenwereld uitbrak, die

heerlijke, sterke, prachtige engel, die daarna viel en nu Satan is en als Satan tegen God woedt, nog heilig en goed was, sloop in dien heerlijken engel de heillooze gedachte van *als God zijn*, en zie hij viel en ontviel voor eeuwig juist aan die goddelijke kroon, waarnaar hij de hand had uitgestoken. Vandaar dat toen Adam verleid moest, van Satans lippen ook naar Adam de stem der verleiding uitging: „Gij zult als God wezen!“

Tegen niets dient dus zoo ernstig gewaakt als tegen het outzettend gevaar, om toch nooit weer de grenslijn te overschrijden, die het menschelijk creatuurlijk terrein afscheidt van het terrein Gods. Er is tusschen mensch en God *een klove*; niet enkel door de zonde, maar evenzeer buiten de zonde om, door het enkele feit, dat de mensch *geschapen* en God *Schepper* is. En nu is zeer zeker in den Middelaar die klove *overbrugd*; maar daarom volstrekt niet *gedempt*. Die klove wordt *nooit* gedempt en *mag* nooit gedempt. Want dempen we die, dan zijn we pantheïsten en gaat al de heerlijkheid onzes dierbaren geloofs teloor. Neen, die klove is alleen maar *overbrugd*. Er is gemeenschap ontstaan, maar alleen over de brug. En Christus' mysterie is niet dat de goddelijke en de menschelijke natuur in hem in-éénvloeien, maar wel dat zijn persoonlijkheid, de eenheid van zijn persoon *de brug* is die de goddelijke en de menschelijke natuur met elkander in verband brengt.

Niet ernstig genoeg kunnen wij daarom hen onder de ethische godgeleerden, die onze broederen zijn, bidden en smeeken bij de ontfermingen Gods en dringen met al de teederheid der liefde die in ons is, om toch deze gevaarlijke zijpaden der philosophie te verlaten

en af te zien van de zoo onwaarachtige gronddenkbeelden, die Schleiermacher aanprees.

Terwijl ze toch, door die denkbeelden gedragen, hoog den Christus loven en den Middelaar als den God-mensch toejubelen, ligt slechts op één schrede van hen de diepe Satanische zonde, om in den persoon van den Christus zelven het schepsel weer te *deïficeeren*, d. i. het creatuur God te maken, en de hoogheid van den Christus te bouwen *op de hoogheid onzer eigen natuur*.

Gevolg hiervan is dan ook, dat ze schijnbaar wel de belijdenis der kerke Christi nog naspreken, maar dat ze feitelijk onder het gezag van den alouden naam, denkbeelden in de gemeente indragen, die lijnrecht staan tegenover hetgeen de kerk steeds met die belijdenis bedoeld heeft.

Er heeft zodoende *misleiding* plaats. Niet in den zin van opzettelijken toeleeg om op een dwaalspoor te brengen. Maar eerst *zelfmisleiding*, en dientengevolge misleiding van anderen.

Men verkeert zelf en brengt de gemeente in den waan, dat de Christus van wien men gewaagt, nog altoos de oude Christus is, voor wien Gods kinderen nu achttien eeuwen knielden, en men weet niet en beseft niet, dat men, door een valsche Christusgestalte op den voorgrond te schuiven, den eigenlijken Christus aanrandt in zijn eere en van het terrein der kerk verdringt.

De ongelukkige, gevaarlijke en heillooze gewoonte, om nooit scherpe bepalingen te maken, nooit scherp belijnd te omschrijven, wat men met zijn woorden bedoelt, verlokt daar onwillekeurig toe. Men heeft dan

ideeën, o, zoo schoone, bezielende ideeën, maar doordien men zich nooit dwingt, om nu eens nauwkeurig en precies zulk een idee eerst tot op den bodem door te denken, en dan met het bewustzijn uit dien bodem op te klimmen naar de helderheid en klaarheid van den waterspiegel in de oppervlakte, went men zich aan, om soms in één zelfde vel druks een zelfde woord tot tien- en twaalfmaal toe in een geheel andere betekenis te bezigen, en omgekeerd een zelfde zaak tien-, twaalfmaal om te zetten in anderen vorm.

Zoo verdwijnen de vaste lijnen; alles wordt zwevend en vloeit in één; en terwijl de godgeleerde door deze slordigheid van taal en deze traagheid van denkinsspanning reeds afhelt naar de gevaarlijke diepte van het onbewuste en zwevende, loert uit die diepte hem het heilloos pantheïsme tegen, dat juist zulk een fusie en dooreenwarring en chaotische vermenging der dingen wil.

Maar wel verre van tegen deze pantheïstische verleiding op hun hoede te zijn, hebben mannen als Schleiermacher en Schweiner, als Lange en Von der Goltz, Martensen en Rothe (om nu alleen buitenlandsche godgeleerden te noemen) veeleer er zich op toegelegd, om de denkbeelden van *tijdelijk en eeuwig*, van *almacht en beperktheid*, van *bijzonder en algemeen*, van *ideaal en realiteit*, en zoo ook van *goddelijk en menschelijk* in elkaar te laten vloeien.

En dit konden ze op hun standpunt nu eenmaal niet anders.

Vanouds liet de Luthersche kerk te kwader ure het Eutychianisme in haar leer van den Chrisus insluipen

en dreef dit door de *communicatio idiomatum* of „mededeeling aan de ééne natuur van de eigenschappen die aan de andere natuur eigen waren” op de spits.

Nu bedoelden de oude Luthersche godgeleerden dit intusschen nog altijd goed. Bij hen bleef de Christus nog altoos *de tweede Persoon* in de Drieëenheid. Maar toen nu, na den val van het rationalisme, Fichtes wijsgeerige school het idealisme en die van Schelling de identiteit in de denkende geesten instortte, lag het voor de hand, om door de sleuf van dit Eutychianisme *dit onware idealisme en dit onwaarachtige identiteitsbelijden ook in te doen dringen in de belijdenis van den Heere Christus.*

Dat is dan ook zoo geschied, en onze Hollandsche godgeleerden, wel verre van, trouw aan hun verleden, de gereformeerde lijn weer op te vatten, en evenals onze vaders dit valsche Eutychianisme in de Luthersche zusterkerk te bestrijden, begingen integendeel de hooge onvoorzichtigheid, om zich schier uitsluitend met Duitsche spijs, en bijna niet anders dan met producten uit deze gevaarlijke school te voeden.

Al onze oudere godgeleerden van naam vervielen hierin, en bij al de prijzenswaarde pogingen van den overleden hoogleeraar De la Saussaye, om het Calvinisme tot zijn eere te laten komen, is het hem toch op geen enkel punt gelukt, om de Duitsch-Luthersche dwaling geheel uit te bannen. Hij bezag daartoe Calvin te veel door Vinet en zocht te zeer Calvinistische sympathieën in wat Bunsen uit geheel anderen wortel in de *Unionsgeilachte* der Duitsche kerk aanbeval.

Gevolg hiervan was, dat ook hier te lande, zoowel

de school van De la Saussaye, als, zij het ook in veel mindere mate, de school van Van Oosterzee, afging van de oude paden, en met behulp der verheffing van de idée „mensch“, een Christus zocht te construeeren, wiens menschelijke natuur even ver strekt als zijn goddelijke natuur.

Van de Duitsche godgeleerden kon Hagenbach reeds voor bijna dertig jaren getuigen, „dat ze de oude voorstelling van de twee naturen en de vleeschwording van den tweeden Persoon, voorgoed hadden prijsgegeven.“

Zoo snel ging het ten onzent zeker niet. Van Oosterzee gaf die voorstelling nooit geheel prijs, en aanvankelijk klemde ook De la Saussaye zich nog aan haar vast. En het was eerst tegen het einde zijns levens, dat deze held der gedachte, als hoogleeraar, de Schweiners en Von der Goltzen bijviel, om de gangbare voorstelling van het Athanasiacum voor een verouderd standpunt te verklaren.

Sinds waren de sluisdeuren ook ten onzent opengezet, en mag verklaard, dat zóó de Irenischen, als de Ethischen in engeren zin, ook hier te lande de uitwisseling van het oude orthodoxe voor het nieuwe philosophische grondbegrip van den Christus reeds volbracht hebben.

De openingsrede van den Utrechtschen hoogleeraar Valeton gaf, evenals tot zooveel ander droefs, ook tot dien ommekeer het noodlottig sein!

VIII ¹⁾.

GEEN MENSCHELIJKEN PERSOON AANGENOMEN.

Er is één Middelaar Gods en der menschen, de mensch Christus Jezus.

1 Pet. 2 : 5.

Met bijzonderen nadruk vragen we de aandacht, vooral ook van de Ethischen onder onze lezers, voor het punt waar we thans aan toe zijn, en waarmee, zoo we ons niet vergissen, tevens het punt bereikt is, waarbij zij te kiezen zullen hebben tusschen het woord

¹⁾ Van tweeërlei zijde was men zoo vriendelijk om bedenkingen te opperen tegen onze stelling, dat de vernedering reeds begon in het menschworden zelf beschouwd buiten verband met de zonde. Van den éénen kant door een Supralapsariër, die op de praedestinatatie van den Christus wees, en wiens gevoelen, zoo de Heere wil, vanzelf zal ter sprake komen. En ten andere van de zijde van den geachten Docent der Theol. School te Kampen, den hooggeleerden heer De Cock, wiens tegenspraak ons zoo ernstig en gewichtig dunkt, dat we trachten zullen, in eenige opzettelijke stukken aan te toonen, waarom we tot ons leedwezen, deze bedenkingen niet kunnen overnemen, maar ons verplicht zien, in het vervolg van deze studie ons gevoelen tegenover zijne gewaardeerde bedenkingen staande te houden.

der Heilige Schrift en het woord van den wijsgeer Fichte, en de school die van dezen wijsgeer uitging.

Met dit punt is bedoeld de allergewichtigste vraag, of „de mensch Christus Jezus“ al dan niet, in den gangbaren zin, *een aangenomen menschelijke persoon* was?

Zonder vrees voor tegenspraak, meenen we te mogen beweren, dat verreweg de meeste moderne orthodoxen deze vraag, althans feitelijk, in *berestigenden* zin beantwoorden. Zoo dikwijls ze op den Heere Christus heenwijzen, bedoelen ze blijkbaar een *menschelijke persoonlijkheid*.

Wel spreken ze dit soms niet zonder zekere schroomvalligheid uit, gewaarschuwd door herinnering aan beter en door een instinct dat veiliger leidt, en daardoor onwilkeurig gevoelende, dat van *een menschelijken persoon* bij onzen Heere Jezus te spreken toch eigenlijk niet kan en niet aangaat. Maar in den regel wordt die schroom overwonnen, en die inspraak van een beter instinct onderdrukt.

Meêgesleept door een valsch-wijsgeerige richting, oordeelen ze nu eenmaal hun kracht voor het geestelijk leven te moeten zoeken in de *persoonlijkheid*; daarin getrouwe volgelingen van hun leermeester Fichte, die door zijn boeiend stukske: *die idee der Persönlichkeit* den stoot tot deze vereering „der persoonlijkheid“ gaf; en dat niettegenstaande in Gods heilig Woord van deze „idee der persoonlijkheid“ met geen enkel woord melding geschiedt.

Dit zeggen we natuurlijk niet, als oordeelden we met de Kwakers, dat in de ontwikkeling der Christelijke belijdenis alleen Schrifttermen mogen gebruikt worden.

We weten beter. Maar iets anders is het toch ook niet rechtstreeks Schriftuurlijke termen te bezigen, en iets anders de *hoofdsterkte* voor zijn psychologische ethiek te zoeken in een *gronddenkenbeeld* dat aan de gedachten sfeer der Heilige Schrift geheel vreemd is.

Door dit onscriptuurlijke gedachtenbeleid verlokst, is toen het drijven ontstaan, om wat men noemde *Jezus' menscheid* meer op den voorgrond te plaatsen.

Men oordeelde dat de Christelijke kerk dusver meer de *Godheid* des Heeren op den voorgrond had geschoven, en hierdoor aanleiding had gegeven, om het menschelijk bewustzijn te vervreemden van onzen Borg en Middelaar; of liever ook van Borg mocht niet meer gesproken worden.

Wel werd daar steeds bijgevoegd, dat dit drijven allerminst strekte, om de *Godheid* des Heeren ook maar in het allerminste te verkleinen of te verduisteren; dat men integendeel aan de belijdenis van zijn *Godheid* onveranderlijk vasthield; maar dat *beide* met evenveel nadruk dienden beleden, zoowel zijn *Godheid* als zijn *menscheid*; en dat, overmits de kerk te kwader ure de *Godheid* zwaarder had laten wegen dan zijne menscheid, alsnu op onze eeuw slechts de taak rustte, om dit verbroken evenwicht te herstellen.

Maar degelijk ingeleide en wel onderlegde gereformeerde hoorders hebben dit zoet gefluit toch van den beginne aan nooit recht vertrouwd. Ze geloofden wel dat de predikers, die dit dreven, persoonlijk te goeder trouw waren, maar voelden zich tevens vast overtuigd, dat deze predikers zelve gedreven werden door een geest, die van den Christus der Schriften afbracht.

Ze hebben zich daarom veroorloofd met alle bescheidenheid deze predikers te waarschuwen en, ook al slaagden ze er niet in, hen op het eigenlijke fatale punt in hun Christusprediking te wijzen, desniettemin in naam der Schrift tegen hun optreden geprotesteerd.

Een protest, dat nog te luider weerklonk, toen deze afwijkende predikers, ten slotte met beroep op Hebr. 5 : 8 en soortgelijke plaatsen, er toe overgingen, om het *posse peccare* weer van den Christus uit te spreken, d. w. z. te doen verluiden, dat Jezus had *kunnen* zondigen, en met name in Gethsémané had *kunnen* vallen.

Gelijk men ziet, na de loochening van de onfeilbaarheid der *Heilige Schrift*, nu reeds de loochening van de onfeilbaarheid van *den Christus*!

Noodlottige helling, waarlangs men steeds verder afgleed, en nog glijden zal.

En of men nu al er bijvoegde, dat de eere van den persoon des Middelaars eerst door deze voorstelling in recht helderen glans blonk, en staande hield, dat men, wel verre van den Christus te na te komen, integendeel juist de beteekenis en de waardij van den Middelaar verhoogde, onze degelijk onderleide broederen lieten zich ook door dit zeggen niet van het rechte pad afbrengen.

Ze herinnerden zich toch maar al te goed, hoe de Modernen op gelijke wijs en in gelijken trant voor dertig jaren hún prediking hadden aanbevolen. De geschriftjes lagen nog op hun tafel, waarin met teederen ernst beweerd werd, dat eerst de nieuwere richting den heerlijken, schoonen, boeienden Bijbel waardeeren leerde. Maar zie, na onder dat vroom beweren van wal te zijn

gestoken, zette men u aan land in een haven, waar heel uw Bijbel, beroofd van zijn onfeilbaarheid en feilloosheid bei, ontredderd en ontdaan lag.

De groningers waren gelijken weg met gelijk gevolg opgegaan.

En ook de moderne orthodoxen, die niet hoog genoeg van hun eerbied voor de Heilige Schrift konden opgeven, waren dan toch geëindigd met hun bivouac op te slaan ver achter den mijlpaal, die nog zoo lang niet geleden door de groningers met zekeren schroom genaderd werd.

Deze teleurstellende ondervinding maande tot bedachtzaamheid, en zoo is het gekomen, dat ondanks de aanhoudende prediking van Jezus' menschheid door de Ethischen, de kerke Gods in haar echte kern nog steeds aan de oude belijdenis zich is blijven vastklemmen, en dat de nieuwe wending in de belijdenis alleen ingang vond bij onervaren theologische studenten, bij enkele zoons uit Christelijken huize van hoogen stand, en voorts in zekeren kring van dames, wier Schriftkennis, hoe ruim en uitgebreid ook, toch te oppervlakkig en van te licht getimmerte was, om het bedenkelijke in dit streven te onderscheiden.

En vraagt men ons dan nu, waarin ten deze dan de hoogst gevaarlijke en uiterst bedenkelijke dwaling der moderne orthodoxen bestaat, dan weten we dit niet scherper en duidelijker aan te geven, dan door deze omschrijving: „De moderne orthodoxen zien in Jezus *de centrale menschelijke persoonlijkheid*, in wien het leven Gods volkomen geopenbaard is, en die deswege als God is te eeren; terwijl de Christelijke kerk steeds beleed

dat Jezus een *goddelijke persoon* is, die niet een menschelijken *persoon*, maar de menschelijke *natuur* aannam!"

In de belijdenis van Athanasius heet het in Art. 32 vv.: „Volkomen God, volkomen mensch, hebbende een verstandige ziele, en menschelijk vleesch, dewelke hoewel hij God is en mensch, zoo is hij nochtans niet twee, *maar één Christus*. Hij is één, niet door de verandering der Godheid in het vleesch, *maar door de aanneming der menschheid in God*. Hij is één, niet door de vermeniging der substantie, *maar door de eenheid des persoons*. Want gelijk de verstandige ziel en het vleesch één mensch zijn, alzoo is God en de mensch één Christus."

En evenzoo belijdt onze Confessie in Art 19: „Wij gelooven dat door deze ontfanckenisse *de persoon des Soons*, onafscheydelyck vereenigt ende 'tsamengevoeght is met de menschelike natuur: soodan er niet zijn twee Soonen Godts noch twee personen, maar twee naturen in den eenigen persoon vereenigt, doch elke nature hare onderscheiden eyenschappen behoudende."

Hierin ligt opgesloten, dat het subject in Jezus *niet* was een „menschelijk persoon" Jezus, maar dat het subject in Jezus was en is *de persoon des Zoons*.

Niet alsof de persoon des Zoons een onvolledigen menschelijken persoon zou hebben aangenomen, die wel lichaam en ziel maar geen geest had, en dien ontbrekenden „geest" alsnu vervangen had door zijn goddelijken persoon. Van al dergelyk werktuiglijk knutselen, gelijk Apollinaris het in gang zocht te brengen, heeft de kerke Christi nimmer iets willen hooren.

En evenmin heeft ze ooit willen toestaan, dat de *persoon des Zoons* met den persoon van *den mensch*

Jezus „saamgeflanst“ zou worden, gelijk onze ouden het met billijken toorn uitdrukten, daar *tree* personen tot *één persoon* te willen saamsmelten, eenvoudig even hetzelfde is alsof ge spraakt van een vierkanten cirkel. Zoo iets ware ongerijmd, en Gode zal men niets ongerijmds toedichten!

En eindelijk mag evenmin geleerd, dat *God* in den persoon van den mensch *Jezus* zich geopenbaard heeft, want de Drieëenige God *kan* geen vleesch worden noch onze natuur aannemen; maar moet staande gehouden, dat in het Goddelijk Wezen bepaaldelijk *de persoon des Zoons* vleesch geworden is en onze natuur heeft aangenomen.

En tegen die rotsvaste belijdenis nu stoot het scheepke der moderne orthodoxie zich hopeloos lek.

Want wel zijn de moderne orthodoxen in hun belijdenis te dezen opzichte verre van eenparig, en valt het uiterst moeilijk hun zwevende denkbeelden onder vaste formules te brengen, maar desniettemin staat het vast, dat ze, hoe ook bezien, met deze echte, oude, trouwe belijdenis der kerke Christi schier op heel de linie gebroken hebben.

Bij een groep uit hen vindt ge telkens gesproken, niet van de vleeschwording des Woords, maar van *de menschwording Gods*; dus van een zich openbaren van het Wezen Gods in een mensch, zonder dat van het verschil tusschen het Drieëenig Wezen en den *persoon des Zoons* meer melding geschiedt. En bij een andere groep hoort ge telkens de centraal menschelijke persoonlijkheid van *Jezus* op den voorgrond treden, in wien het Goddelijke Wezen zich volkomen heeft geopenbaard.

Al naar gelang zulk een modern orthodoxe door zijn aanleg er meer toe neigt, om van het goddelijke *af te dalen* naar den mensch, of wel van het menschelijke tot het goddelijke *op te klimmen*, sluit hij zich bij de eene of de andere van die twee groepen aan.

Maar hoe ook in uitgangspunt onderscheiden, hierin komen beide groepen overeen: 1°. dat ze aan Jezus een *menschelijke persoonlijkheid* toeschrijven; 2°. op de persoonlijkheid *des Zoons* minder nadruk leggen; 3°. het hoofdmoment dáárin zoeken dat in de *centrale menschelijke persoonlijkheid* des Heeren God geopenbaard is; en 4°. de oude onderscheiding van *de twee naturen in één persoon* voor ongenoegzaam verklaren.

Hoe men het dus ook wende of keere, deze prediking dringt en drijft er heen, om voor *den tweeden Persoon van de Drieëenheid die de menschelijke natuur aannam* in de plaats te stellen *een centrale menschelijke persoonlijkheid, in wie het leven Gods volkomen geopenbaard is.*

Hiermeê echter; en dat is het, waarom we de moderne orthodoxen zoo dringend baden toch op deze afwijking eens met al den ernst hunner ziel het oog te willen vestigen; *hiermeê zijn we feitelijk Christus onzen Middelaar kwijt.* Niet voor de ziel. Goddank, dat we wel weten, dat de zielsband met Immanuël aan andere werkingen hangt. Maar kwijt is de *belijdenis*. En we betwisten dan ook op dien grond aan de moderne orthodoxen het recht, om te verklaren, dat ze *in de belijdenis aangaande den Middelaar* nog houw en trouw in de belijdenis der kerke Christi uit alle eeuwen staan.

Over het hart, het zij nogmaals herhaald, oordeelen

we niet, en ons zeggen heeft dus volstrekt niet ten doel, om uit te spreken, dat zeer vele moderne orthodoxen niet nog persoonlijk en waarachtiglijk in geloofsgemeenschap met den verheerlijkten Middelaar staan. Het eenige waarover we ons oordeel veroorloven mogen, is hun *uitgesproken* belijdenis, en van die belijdenis nu zeggen we, dat ze van lieverleê in open strijd geraakt met de belijdenis der gemeente, omtrent haar Heer.

Men houde dus op te roepen: „*In de Schrift* wijken we ja, van de belijdenis der kerk af, maar in het centrum der belijdenis, in het Heilige der heiligen, waar *de persoon des Middelaars* beleden wordt, in de belijdenis *van den Christus* staan we nog onverzwakt en trouw!”, — want met smart moet het getuigd worden, dat ook dit laatste reeds tot de geschiedenis behoort, en nog slechts als traditie, niet meer als getuigenis uit de werkelijkheid van het heden voortbestaat.

Neen, alle waarheid is één keten, en geen schalm in die keten kan vertrokken, of van lieverleê vertrekken de overige schalmen meê, en daarom kon het niet anders of de moderne orthodoxen, die begonnen met op Schriftterrein af te wijken, *moesten* er huns ondanks toe komen, om ook een afwijkende belijdenis *van den Christus* te berde te brengen.

Dat het nu dien weg op ging, is ook ten opzichte van de belijdenis van den Christus reeds lang door godgeleerden opgemerkt en door de gemeente beseft, maar men bleef dusver nog in gebreke het eigenlijke punt aan te duiden, waarop de dwaling dezer moderne orthodoxen in hun belijdenis van den Christus uitkwam.

Vandaar het hoog belang om dit uiterst gewichtige punt eens iets krasser op den voorgrond te plaatsen.

Onze goede gereformeerde theologen hebben het klaar en duidelijk uitgesproken, *unio personalis non est unio duarum naturarum*, maar moet zijn een *unio personae divinae cum natura humana*, d. i. de persoonlijke vereeniging in den Christus mag niet beschouwd als „een vereeniging van twee naturen“ tot één persoon, maar moet beleden als „een vereeniging van den goddelijken persoon met de menschelijke natuur.“

Konden de moderne orthodoxen, zelven térugschrikkend van de consequentie van hun denkbeelden, op dit stuk der belijdenis van den Christus tot de belijdenis der kerk terugkeeren, wat heerlijke juichtoon zou er niet onder Gods engelen in de hemelen en onder Gods volk op aarde opgaan! Och, deden ze dien eersten stap maar, ook in het heiligdom der Schrift zouden ze wel weer met aanbidding en heilige verwondering nederknielen, niet langer gestoord door het schrijnend geluid der critiek, maar weer als vanouds gedragen door het rhytmisch toongeluid van Gods heilige inspiratie.

IX.

GEEN GODMENSCHELIJKE NATUUR.

Overmits dan de kinderen des vleesches en des bloeds deelachtig zijn, zoo is ook hij desgelijks derzelve deelachtig geworden, opdat hij door den dood te niet zou doen dengene die het geweld des doods had, dat is den duivel. Hebr. 2:14.

Alles komt dus maar aan op dit ééne, onverwrikbare stuk onzer belijdenis, dat de Zoon van God niet *een menschelijken persoon* heeft aangenomen, noch ook dat uit de twee naturen *een nieuw gemengde persoon* zou ontstaan zijn, maar dat heel anders en omgekeerd: de *Persoon des Zoons*, gelijk onze Belijdenis in Art. 19 zoo juist zegt, de *menschelijke natuur* heeft aangenomen.

Het onderwerp of subject in Jezus is en blijft dus altoos en onveranderlijk de Persoon des Zoons. Ook als wij er te midden zijner diepe vernedering niets meer van bespeuren, als er geen gestalte is dat wij hem zouden begeerd hebben, en hij door ons geacht wordt als een die van God geplaagd, geslagen en verdrukt was, is en blijft toch ongestoord de persoon die lijdt en draagt, onveranderlijk de Persoon des Zoons.

Voor al onze onovertroffen godgeleerde Zanchius heeft in zijn werk *incarnatione Filii Dei*, te Heidelberg in

1593 uitgegeven, dit uiterst gewichtig punt met klem van redenen verdedigd. En zoo hij als al onze gereformeerde godgeleerden (*Musculus* alleen uitgezonderd) staan onwrikbaar in de overtuiging en daardoor onwankelbaar in de belijdenis, dat de Persoon des Zoons, niet een *mensch*, maar de *menschheid*, niet een menschelijk *wezen*, maar de menschelijke *natuur* aannam.

Een stelling, die bij hen aan de waarachtige menschheid van den Christus niets te kort doet, maar hen juist in staat stelt, om die menschheid Christi vol en onverkort te aanvaarden.

Immers, nadien nu voor hen vaststaat, dat er in den Middelaar geen ander persoon in komt (zoomin een menschelijke persoon als een gemengde persoon), dan alleen *de Persoon des Zoons*, durven ze nu ook even stellig en beslist deze andere stelling aan, „dat Christus, die nooit één oogenblik ophield God te zijn, zich om onzentwil van alle heerlijkheid en gelijkheid met den Vader ontdaan heeft, en zich ontledigd hebbende van zijn almacht, alomtegenwoordigheid en alwetendheid, alsnu mensch geworden is.“

De menschelijke natuur die Jezus aannam was hun dus geen verminkte menschelijke natuur, waarvan iets af was, of waaraan iets te kort kwam. Integendeel die menschelijke natuur was hun volkomen wezenlijk en werkelijk. „De persoon des Zoons nam in zijn ontvanging niet slechts menschelijk vleesch en bloed aan, maar opdat het echt menschelijk vleesch en bloed kon zijn, ook een menschen geest; alleen maar het subject in dezen mensch was niet zeker menschelijk *individu*, maar was en bleef onveranderlijk de *persoon des Zoons*.“

Vandaar, om dit er aanstonds bij te voegen, dat de gereformeerde godgeleerden, die met name in de Christologie veel hooger stonden en veel zuiverder spraken dan de Luthersche broeders, steeds met hand en tand vasthielden, dat men alleen van den *Persoon* des Zoons in *concreten* zin en van zijn naturen slechts in het *afgetrokken* spreken mocht. Zoo oordeelden ze zeer terecht, dat men wel spreken mocht van Maria als die uit haar schoot God in het vleesch gebaarde had, maar dat men niet mocht zeggen: Maria heeft de goddelijke natuur of de menschelijke natuur gebaarde. Dat men zeggen kon en mocht: *God* heeft zich vernederd, maar niet: *de goddelijke natuur* heeft zich vernederd. Wel: de Persoon des Zoons, die God is, heeft geleden, maar niet: *de goddelijke natuur* heeft geleden. En evenzoo omgekeerd, dat men wel zeggen mocht: de Zoon des menschen heeft macht om de zonde te vergeven, de Zoon des menschen is eeuwig, enz., maar nooit: *de menschelijke natuur* is deze machtige, *de menschelijke natuur* is eeuwig, enz.

In Christus den Middelaar zijn de beide naturen, wat haar *wezen* aangaat, volkomen, maar ze zijn niet volkomen naar haar *bestaanswijze*.

De Middelaar bezit dezelfde wezenlijke menschelijke natuur die ik in mij omdraag, maar ze bestaat in hem op eene wijze zooals ze bij geen mensch bestaat noch bestaan kan. En evenzoo omgekeerd, de Persoon des Middelaars bezit, ook na zijn Vleeschwording, dezelfde wezenlijke goddelijke natuur als de Vader en de Heilige Geest, maar heeft vóór en in de Vleeschwording een bestaanswijze zooals noch bij den Vader noch bij

den Heiligen Geest bestaat, noch ooit bestaan kan.

De vereeniging der twee naturen in den Middelaar is dus geen vereeniging, die voortvloeit uit *gelijkwezenheid* van beide naturen, gelijk de Vader, de Zoon, de Heilige Geeet één zijn door gelijkwezenheid. Het is evenmin een vereeniging waardoor *één wezen* ontstaat, want de twee naturen gaan niet op in één wezen, maar hebben haar eenheid in de eenheid van den Persoon.

Al evenmin ook is het een vereeniging gelijk aan de *mystieke* vereeniging van Christus met de geloovigen, in wie hij inwoont en werkt met zijn genade, doch zonder in hen *te zijn*. Ook niet een *natuurlijke* vereeniging, zoodat de goddelijke persoon eerst in de menschelijke gedaante tot bewustzijn en uiting zou komen. Nog minder een vereeniging, die door losse *saamvoeging* van twee wezens zou ontstaan zijn, want de Persoon des Zoons is en blijft het *wezen* in den Middelaar en de menschelijke natuur is slechts *aangenomen*. Ook mag volstrekt niet gedacht aan twee naturen, die in elkan-
der *ingezet* zijn, gelijk een schipper in zijn schip inzit en het nu van binnen uit bestuurt; want dat zou een verschijning van den Engel des Verbonds geweest zijn, gelijk bij de eikebosschen van Mamré, geen vleeschwording van het Woord. Zelfs de vereeniging *van ziel en lichaam* in den éénen persoon des menschen drukt slechts op zeer gebrekkige wijze het eigenlijk karakter van deze geheel éénige vereeniging uit, daar de persoon des menschen niet een lichaam *aanneemt*, maar tegelijk met het ontstaan van zijn lichaam, *zelf ontstaat*. En het eenige wat naar waarheid en met volkomen zuiverheid van den Middelaar mag beleden, is alzoo

„dat de vereeniging van de beide naturen in den Messias een vereeniging is, die eerst in de wijze waarop hij als Messias bestaat, tot stand kwam, d. w. z., dat de Persoon des Zoons het Wezen is, dat door de vleeschwording overgaat in een andere *bestaanswijze*, doordien het de menschelijke natuur (dat zijn haar eigenschappen) aanneemt“, of gelijk Bucanus het zeer juist uitdrukt: „Nooit wordt door deze vereeniging de Godheid of ook een deel der Godheid in afhankelijkheid gesteld tegenover zeker menschelijk subject Jezus, maar het is en blijft de Persoon des Zoons, die, als God in zijn wezen, het subject is, waaraan de menschelijke natuur door aanneming onderworpen wierd.“

Niet de Goddelijke *natuur* is vleesch geworden, maar de *Persoon* des Zoons, en omgekeerd *niet* een menschelijke *persoon* is door Messias aangenomen, maar onze menschelijke *natuur*.

Deze eenigszins nauwkeurige omschrijving verdriete onze lezers niet, maar zij in hun eigen oog gerechvaardigd, door de vele zonderlinge en kettersche theorieën, die uit pure onkunde en op aandrijving der philosophische scholen heden ten dage van Neêrlands kansels omtrent den Persoon des Middelaars verkondigd worden.

Bijna geheel de ethische, en zelfs het grooter deel der irenische school is heden ten dage weer *monotheïsch* geworden, d. i. ze vernieuwde weer de oude dwaling, alsof er in den Middelaar slechts één wil ware. Haar diepe zonde, dat ze uit durft spreken: *Jezus kon gezondigd hebben*, wortelt in dat zelfde euvel. Immers

waar de goede, gezonde theologie steeds leerde: de menschelijke natuur kon willen zondigen, maar de Goddelijke natuur maakte het tot stand komen van dat gewilde tot een volstreckte onmogelijkheid en alzoo *kon de Middelaar* zeer stellig en zeer beslist *niet* zondigen, — daar begaat de ethische godgeleerdheid de schrikkelijke fout, om door slechts één wil in Jezus te stellen, dat „kunnen willen zondigen“ op den Persoon des Zoons over te brengen, terwijl ze dan mist den Goddelijken wil, die niet wil en dan ook niet gedooft, dat dit „zondig willen“ daad wordt.

Onze predikers zondigen hierin grootendeels. Niet zoozeer doordien ze te midden van de algemeene chaotische verwarring sommige verkeerde stellingen verkondigen, maar veelmeer doordien ze, al roepende: „We zijn voor Jezus, we bekeeren de lieden tot den Christus!“ dit feitelijk *niet* doen, maar aan de menschen een geheel onwaren Christus voorstellen, en wat nog erger is, zich de moeite niet getroosten willen, om hun verkeerde denkbelden over den Persoon des Heeren aan gestrenge critiek te onderwerpen. De boeken der ouden staan hun toch evengoed ten dienste als ons. Ze konden toch evengoed als wij den oorsprong van hun dwaling naspeuren. En dat ze dit niet doen, geeft zelfs een maar al te zwakken dunk van den eerbied, waarmee ze den hoogheiligen Persoon van den Middelaar bejegenen.

Feitelijk toch kent deze moderne orthodoxie geen anderen Middelaar dan die slechts één wilsuiting en eigenlijk dus ook slechts één natuur heeft.

Er wordt dan geleeraard, dat, de mensch naar den

beelde Gods geschapen zijnde, wij met God eigenlijk van eenzelfde Goddelijk geslacht zijn. En overmits nu Goddelijk geslacht en Goddelijke natuur tamelijk wel ineenvloeien, stelt men het dan voor, alsof de *hoogste* uiting van de menschelijke natuur zoo ongeveer overvloeit in de *nederbuigendste* uiting der Goddelijke natuur. Beide deze naturen komen dan eigenlijk op hetzelfde neer. Er bestaat geen volstrekte tegenstelling meer. En de eenheid van beide heet dan de „*Godmenschelijke* natuur.“

Met deze gevaarlijke uitdrukking: „Godmenschelijke natuur“ wordt dan in den trant van Eutyches' oude ketterij gespeeld. Het is niet meer de Goddelijke én de menschelijke natuur die in den éénen Persoon des Middelaars vereenigd zijn; maar het is de ééne Godmenschelijke natuur waarin deze beide zijn opgegaan. Er is dan niets meer dan één Godmenschelijke persoon, ééne Godmenschelijke natuur en één Godmenschelijke wil; en de schreenwende ketterij der oude Monophysieten en Monotheleten is weer op stuitende en hinderlijke wijze hernieuwd.

Althans bij het ééne onderdeel dezer moderne orthodoxen, en wel bij de minst gevaarlijke, nog meest warme en getrouwe. Want immers bij deze moderne Monophysieten en Monotheleten vindt men dan nog, evenals bij de oude ketters van dien naam, heilige verrukking en stille aanbidding voor den hoogheerlijken Persoon van den Immanuël, dien ze ook persoonlijk voor hun eigen ziele vereeren en aanbidden als God te prijzen in eeuwigheid.

Maar, en dit is het nog veel ernstiger gevaar, bij de

minder vrome naturen onder hen, slaat deze verderflijke dwaling dan allengs om in het bijna uitsluitend eeren van de „hooge menschheid“ in Jezus, met feitelijk prijsgeven van zijn Godheid.

Want natuurlijk, als ik eenmaal de schrikkelijke fout bega, om de tweeheid der menschelijke en der Goddelijke natuur te laten varen, om voor die beide de ééne „*God-menschelijke* natuur“ in de plaats te brengen, dan kan ik die nieuwe vondst van de „*God-menschelijke* natuur“ van twee kanten bezien. Ik kan ze namelijk beschouwen óf als een *vermenschte* Goddelijke natuur, óf ook als een *vergoddelijke* menschen-natuur.

Het eerste doen nu zij, die nog van rechtzinnigen huize, ook onder de moderne orthodoxen de oude heilige traditiën nog blijven voortzetten. Dat zijn de warme Ethischen. De mannen met wie ge, ook bij allen openlijken strijd over hun onwaar belijden, toch warme sympathie der ziele gevoelt. Maar anders leggen het de jongere mannen aan, die reeds aan de oude heilige traditie van Jezus' kerk min of meer ontwend zijn, en gulziger gedronken hebben uit den beker der seculaire critiek. Bij hen toch is de *menschelijke* natuur eigenlijk het uitgangspunt en is deze „*Godmenschelijke* natuur“ niets anders dan een menschelijke natuur, maar die geloovig vroom in de *nde* macht, door dat geloof en door die vroomheid, in zulk een heerlijk, heilig en helder Godsbewustzijn leeft, dat er bijna niets meer tusschen God en haar blijft, en God dus kan geacht worden zich in haar volkomen te openbaren.

En daarin nu schuilt het ontzettend gevaar.

Want immers, beweegt men zich eenmaal op *die*

lijn, dan is men feitelijk en in beginsel *modern*; en dat niet alleen, maar zelfs *gevaarlijker dan de Modernen*, overmits de Modernen voor hun eigenlijk bedoelen uitkomen en daardoor de gemeente waarschuwen, terwijl deze jongere groep van de moderne orthodoxen, veeleer alles mijdt wat aanstoot zou kunnen geven en daardoor de gemeente, natuurlijk gansch onopzettelijk, maar dan toch feitelijk misleidt.

En vraagt men nu, waarom we dezen stand van het geschil nu zoo open en kras uitspraken? Of dat dan nu liefde is? Of dat geen wantrouwen moet zaaien en de vrucht van veler prediking bederven? — dan ligt ons antwoord gereed.

De Heere Jezus heeft gezegd: „Die mij verloochen en zal voor de menschen, dien zal ik verloochen en voor mijn Vader, die in de hemelen is“; en dát nu, niets minder dan verloochening van onzen Heere en Heiland, zou het zijn, indien we den moed des geloofs niet in ons vonden, om tegen deze uiterst bedenkelijke ketten te waarschuwen.

En wat voorts de liefde voor de broederen aangaat, de Heere Jezus heeft ook gezegd: „Wie vader of moeder liefheeft boven mij, is mijns niet waardig!“ Hoe vergt men dan van ons een liefde voor de broederen, die *boven* de liefde voor Jezus zou gaan!

Of liever dat doet men ook niet. Wat men van ons vraagt is *onliefde*. Want *onliefde* zou het van ons zijn, indien we zonder herhaald ernstig woord van waarschuwing, den broeder op den doolweg lieten voortgaan.

Ook voor hun eigen zieleleven toch kan het niet anders dan schade brengen, indien ze in zoo krasse dwaling omtrent den Persoon des Middelaars bevangen blijven. Het moet de vrucht van hun prediking tot een wrange maken, indien ze, zij het ook onopzettelijk, de gemeente van de basis van haar geloof aftrekken. En naar het ethisch verband, dat ook wij tusschen alle prediking der waarheid en de vrucht des levens en der persoonlijkheid belijden, kan het niet anders, of zelfs het *Christelijk karakter* van den echten discipel des Heeren, van Gods vrome volk, of wil men van het kindschap des Koninkrijks moet, houdt die prediking aan, in hunne kringen allengs teloor gaan.

X.

ONZE VERZWAKTE NATUUR.

Maar ik ben een worm en geen man.
Psalm 22 : 7.

Er is nog een ander oogpunt waaruit de nieuwe Christologie dient besproken, t. w. dat van Jezus' *vernederings om onzentwil*.

Dusver namelijk hadden de geroepenen ten leven steeds den troost hunner ziele gevonden in den staat van diepe vernedering, waarin Messias, tot op zijn verrijzenis en verhooging aan Gods rechterhand, verzonken lag.

Gods volk is het niet om nette formules en schoone redeneering, maar om de zaak der verlossing te doen. Zij zijn personen, mannen en vrouwen, wier ziele verbrijzeld is. Het hart is hun door den hamer van Gods Woord te morzel geslagen. Een onweder drijft hen voort. Hun rieken is in de vreeze des Heeren. En de toorn des Almachtigen heeft hen ontzet.

Hun is het dus om het even, hoe het geschikt wordt, als hun God maar tot zijn eere komt en de Fontein van het huis Davids tegen de zonde en de ongerechtigheid maar vloeit.

Daarom kan een kind van God de Evangeliën niet

lezen, of hij ziet van de kribbe tot aan het graf den Heere Jezus Christus beladen met zonde.

Niet maar dragende *eenige* zonde, maar *al* de zonden van Gods uitverkorenen; en daar de uitverkorenen Gods mede schuldig staan aan de zonde in al haar vertakkingen, zoo ziet hij den Zoon Gods beladen met de zonde *van het gansche menschelijk geslacht*, en op dien last van zonde *den toorn* Gods rustende.

Als Johannes de Dooper roept: „Zie het Lam Gods, dat de zonde der wereld draagt (of wegneemt)“, dan verstaat het kind van God dat in zeer wezenlijken zin. Als Jezus gedoopt zal worden en tot Johannes zegt: „Het betaamt ons alle gerechtigheid te vervullen“, dan gelooft Gods kind dat Jezus, om onzer zonde wil, die hij droeg, gedoopt worden *moest*. Hij denkt niet, dat Jezus drie en dertig jaren zonder onze zonden om heeft gewandeld, en nu, later pas, in Gethsémané, onze zonden op zich heeft genomen, maar belijdt met onzen Catechismus, dat de Heere Jezus „alle de dagen zijns levens“ onder dien last gebogen ging.

Als de heilige apostel leert, dat „hij, die geen zonden gekend heeft, zonde voor ons gemaakt is“, dan verstaat Gods vrome volk daar volstrekt niet onder, dat Jezus alleen op het kruis in onze zonde inzonk en verzonk, maar belijdt hij met diepe roering der ziel, dat Jezus tot op het Volbracht nooit anders in zijn vleeschwording dan „vleesch“ en zelfs „zonde“ (2 Cor. 5 : 21) geweest is; al moet toegestemd, dat eerst in het eind zijns levens dit schriklijke op zoo ontzettende wijze uitkwam.

Gods vrome volk weet zeer wel, dat er in de kern

van Jezus' persoonlijkheid nooit zonde was, noch ooit iets zondigs zijn kon, en staat dus onwrikbaar in het belijden, dat hij was: „afgescheiden van de zondaren.“ Maar daarom is hij toch voor zijn verrijzenis nooit „zonder zonde gezien.“

Of zegt niet de heilige apostel in Hebreë'n 9 : 28: „Alzoo ook Christus eenmaal geofferd zijnde, om veler zonden weg te nemen, zal *ten anderen male zonder zonde gezien worden*, van degenen die hem verwachten tot zaligheid.“

En wat kan dit nu anders beteekenen, dan dat hij de eerste maal, d. i. bij zijn eerste komst op aarde, niet anders dan *met zonde gezien is?* Anders immers ware er geen tegenstelling. En wederom, in welken anderen zin is de heilige Zoon van God de eerste maal *met zonde* gezien, dan als het Lam Gods „dat de zonde der wereld wegneemt“ en „zonde gemaakt“ is voor ons?

Daarom toornt Gods volk dan ook niet zoo heilige verontwaardiging tegen die „levens van Jezus“, ook al waardeert het de goede bedoeling van vrome schrijvers die, tegenover die goddelooze „levens“ van Jezus, betere „levens“ poogden over te stellen. Een voornemen, dat, helaas, toch moest mislukken!

En waarom? Eenvoudig omdat er bij Jezus in zijn omwandeling één gestadig *sterren* voor ons te zien is, en volstrekt geen *leven* in den zin van een ontwikkeling, die zich na laat speuren.

Want dat spreekt vanzelf, op een „die zonde“ is gemaakt, rust ook Gods toorn. En het woord van Mozes in zijn psalm: „Heere, wij vergaan door uwen toorn

en door uwe grimmigheid worden wij verschrikt", is de ontzaglijke zielservaring van den Borg en Middelaar geweest, die om u, o, doemwaardige, van doem en dood te redden, uw zonden voor u droeg.

Daarom is Jezus aan zijn volk zoo dierbaar.

Indien Jezus niets had gedaan, dan, na een leven van betamelijke toejuiching, even in gedachten de zonde op zich nemen en voorts gestorven ware, dan zou dat wondere kruis nooit het teeken der redding voor de wereld zijn geworden. Maar nu Jezus van den buik zijner moeder af, is moeten ondersteund worden, en hij al die dagen en maanden en jaren dat vreeslijke voor ons gedragen heeft, nu wordt voor Gods volk het gevoel van diepe aanbiddende bewondering te sterk, en voelt het en peilt het iets van wat dat dragen van onze zonden was.

Wel weet Gods trouwe volk daarom ook te spreken van een stem uit den hemel, die riep: „Deze is mijn geliefde Zoon, in wien ik mijn welbehagen heb"; maar dit „welbehagen" is voor Gods kinderen niets dan een enkele lichtstraal, die doorbreekt in den stikdonkeren nacht, om juist de donkerheid van dien nacht nog te ontzagwekkender te doen uitkomen.

Jezus is daarom voor de verlostten ten leven volstrekt niet de aanminnige prediker, die eerst schier gedachteeloos omwandelt, en eerst van lieverleê de schoone middagzon van zijn leven achter sombere wolken ziet schuilen. Neen, neen, maar hij is de vernederde, de geplaatte en verbrijzelde van de kribbe af, en daarom besneden ten achtsten dage en vrijgekocht naar de wet.

Die verzoeking in de woestijn is voor Gods vrome volk volstrekt niet maar een proefneming, maar een noodzakelijk gevolg van het dragen onzer zonde. En als we zoo telkens lezen, dat Jezus zich terugtrok in het gebed en nachten lang in den gebede worstelde, waar een half uur biddens ons reeds te veel is, daar weet het volk des Heeren, dat dit een wezenlijk worstelen niet om *zijn* zonde, die hij *niet* had, was, maar een worstelen om *onze* zonden die hij *droeg*.

Wel belijdt dit volk, dat in de kern van zijn persoonlijkheid de Persoon des Zoons steeds heiligen vrede had; ook dat de Persoon des Zoons door het kleed onzer zonde heen, nog telkens zijn goddelijken vrede tot troost van zondaren uit liet stralen; maar het ziet daarin zoo weinig „afwezigheid van het dragen onzer zonden“, dat het juist, overmits Jezus, onder alles door, onze zonden droeg, te dieper de doorstraling van zijn goddelijken vrede aanbidt en bewondert.

Hoe 's Heeren volk deze twee rijmt, kan thans niet besproken. Genoeg dat de zaak als zaak vaststa, en alzoo mag en moet beleden, dat de Heere Christus van den buik zijner moeder af in vernederden staat heeft verkeerd om eerst na zijn sterven verhoogd te worden. Zoo sterk zelfs staat in de belijdenis van Gods kinderen die *vernederde* menschenstaat op den voorgrond, dat men in nadrukkelijken zin ook wel gewoon is, de Vleeschwording zelve alleen tot de ontlediging te rekenen, en de vernedering pas in zijn menschelijke natuur te laten beginnen; iets wat, naar ons voorkomt, onlangs één onzer geachte medebelijders op het dwaalspoor leidde.

Maar de bespreking van dit bijkomstige punt tot later uitstellende, leggen we er thans slechts allen nadruk op, dat Gods volk, gedurende Jezus' omwandeling op aarde, geen anderen Christus in hem ziet, dan een zich al dieper *vernederenden* Middelaar, niet één die van minder *meer* wordt, maar zulk eenen, die zich al de dagen zijns levens op aarde voor ons *in den dool gaf*, en zich *ter slachting liet*. *leiden* als het lam in zijn onnoozelheid.

Maar zie, met dezen Middelaar van 's Heeren volk wordt nu de Christus der moderne orthodoxie al minder vereenigbaar. Zij toch bewandelt in haar poging om 's Heeren beeld te schetsen, veeleer den tegenovergestelden weg.

Dit is niet gezegd, alsof *alle* voorstanders der moderne orthodoxie hun oog voor de vernedering des Heeren bijna gesloten hadden. Veeleer moet met dank erkend, dat ook onder hen de kinderen Gods zich niet los *kunnen* maken van „het Lam dat de zonde der wereld wegneemt“, en daarom voor hun hart diezelfde dierbaarheid in den Heere Jezus blijven belijden.

Maar toch, afgezien van den edeler glans dien het hart derzulken over hun voorstelling werpt, mag toch niet voorbijgezien, dat ook bij deze warmer en bezielder en dieper ingeleide mannen, hun eigenlijke beschouwing van den Persoon des Heeren met de belijdenis van Gods volk en van hun eigen hart in strijd is.

Ook bij hen toch, evenals bij de overige moderne orthodoxen, staat altoos op den voorgrond de eminente menschelijke persoonlijkheid des Heeren. Zij zien in

Jezus niet den Persoon des Zoons die onze menschenlijke natuur aannam, en nu, om onzer zonde wil, in die menschenlijke natuur schier geen man was, maar een worm.

Neen, omgekeerd dringen zij er op, dat men allereerst de menschenlijke persoonlijkheid tot haar recht zal doen komen; voor de geheel eenige uitnemendheid dezer menschenlijke persoonlijkheid het oog zal ontsluiten; en eerst in de kern van deze menschenlijke persoonlijkheid hem zal vinden voor wien Thomas neerviel, uitroepende: „*Mijn Heere en mijn God!*”

Nu spreekt het wel vanzelf, dat wie in deze beschouwing zich vinden kan, juist naarmate hij Jezus te vuriger mint en te hooger waardeert, er dan ook op uit zal zijn, om die menschenlijke persoonlijkheid *al hooger te stellen*.

Vandaar dat telkens de nadruk wordt gelegd op Jezus' *ontwikkeling*, iets waarvoor dan gewezen wordt op berichten zooals in Luc. 1 : 80 en 2 : 52 voorkomen.

„Ontwikkeling” nu, „ontplooijing”, of hoe ge het noemen wilt, toont u niet een lijn die van meer naar minder gaat, maar omgekeerd een lijn *die van minder loopt naar meer*, en is alzoo met het denkbeeld van een steeds dieper gaande vernedering onvereinbaar.

Want indien men ons hierop antwoordde met de vraag: „Is dan *uitwendige* vernedering niet juist vaak de weg tot *inwendige* ontwikkeling en rijping van persoonlijkheid?” dan brengt die uitvlucht ons geen stap verder.

Immers „vernedering” is zeer zeker de weg tot verhooging voor een „goddelooze,” voor een „zondaar,”

voor een „gevallen“ menschelijk wezen, maar volstrekt niet voor den verstandige en zondelooze.

Indien Adam niet gevallen ware, ware hij niet vernederd. Vóór de zonde is er in gansch het Paradijs van vernedering geen spoor.

Ook onder de goede engelen vernemen we niet, dat vernedering tot heiliging diende.

En ook waar het, aan de overzijde des grafs, van heerlijkheid tot heerlijkheid zal gaan met hen die blinken zullen in het uitspansel, is elk denkbeeld van vernedering van dien gelukstaat verre.

Al geven we dan ook van harte toe, dat de aangename menschelijke natuur de gewone stadiën van menschelijke ontwikkeling doorliep, zoodat het kinderen opwies en gesterkt wierd in den geest en toenam in wijsheid en in genade bij God en bij de menschen, nooit kunnen we daarom treden in een erkentenis van de ontwikkeling van Jezus' *innerlijke persoonlijkheid*. Die innerlijke persoonlijkheid was *de Persoon des Zoons*, in wien geen ontwikkeling valt, omdat hij *absoluut hoog* is; en die juist omdat hij absoluut hoog was, zich alleen kon *vernederen*, om daarna uit die vernedering weer *verhoogd* te worden.

Van tweeën één moet men dus kiezen.

Of men moet belijden: Jezus Christus heeft de menschelijke natuur in *haar volmaaktheid* aangenomen en Jezus was alzoo de volkomen type van de idée mensch. Dan verkrijg ik een zuiver menschelijke persoonlijkheid, in wie, om haar volmaaktheid, het leven Gods, voor zoover dat in den mensch kan indalen, zuiver en ongehinderd instraalt.

Of wel ik moet erkennen : Jezus Christus was de Persoon des Zoons, die onze *verzwakte* en *vernederde* menschelijke natuur aannam, en in haar droeg de schuld, die op de zonde van heel het menschelijk geslacht rustte. Maar dan ligt ook de overgang van de *vernederde* tot de *verhoogde* menschelijke natuur van Jezus niet in zijn *levensontwikkeling*, maar alleen in zijn *opstanding*.

Consequent moet de moderne orthodoxie er dan ook toe komen, om te belijden, dat de menschelijke natuur die Jezus aannam, niet de menschelijke natuur is, gelijk wij die in ons omdragen, maar de menschelijke natuur in onverzwakten staat.

Hij heeft dan wel *vleesch en bloed* aangenomen, maar niet *ons* vleesch en bloed.

En daarmee gaat alles voor ons teloor.

Want dan sluit de keten des heils niet meer aan onze ziel aan en staan wij er buiten.

Hoe schoon dan ook die keten des heils schitteren moge, de laatste schalm, waarmee zij aan ons wezen zou aansluiten ontbreekt.

Wie duiken wil om een drenkeling boven te halen, kan met niet minder volstaan, dan met juist zóó diep te duiken *als de drenkeling zonk*. Wie dat weigert, komt niet bij hem en kan zijn redder niet zijn.

En daarom nu is het geen spitsvondig twisten over scholastieke termen, maar een opkomen voor den troost der zielen, indien we blijven vasthouden aan de aloude belijdenis van 's Heeren gemeente : dat de Persoon des Zoons onze verzwakte menschelijke natuur heeft aangenomen, in die menschelijke natuur al de dagen zijns

levens al dieper is vernederd geworden, tot hij eindelijk in het stof des doods is gelegd; en dat eerst daarna, niet bij manier van geleidelijke ontwikkeling, maar „door de uitnemende grootheid der kracht Gods“ (gelijk Paulus in Ef. 1 : 19 zegt), die gewrocht is in Christus' *opstanding*, de verzwakte menschelijke natuur tot een staat van eere en heerlijkheid gekomen is.

XI.

GEEN NIEUWE SCHEPPING.

Waarom hij in alles den Broederen
moest gelijk worden. Hebr. 2 : 17.

Vast staat alzoo, dat de eenwige Zoon van God, die met den Vader en den Heiligen Geest een eeuwig God leeft en regeert in eeuwigheid, uit den schoot der maagd Maria onze menschelijke natuur, naar lichaam, ziel en geest, heeft aangenomen, en alzoo vleesch geworden is.

Deze belijdenis noopt ons intusschen bij deze laatste gedachte nog opzettelijk stil te staan, daar ook de ware leer der Vleeschwording zelve, thans in engeren zin bedoeld, telkens misverstaan en misduid wordt. Heldere, klare voorstelling is ook ten deze alleszins noodig.

En dan sta op den voorgrond, dat onze vaderen steeds zich gekant hebben tegen elke voorstelling, alsof er in Maria's schoot eerst een kind door God zou ingeschapen zijn, en alsof de Persoon des Zoons, eerst na voltooiing van dat kindeke in Maria's moederschoot, alsnu in dat kindeke zou zijn ingegaan, om zich met de natuur van dat kindeke te vereenigen.

Die alzoo leeren; of ook, zonder aldus opzettelijk te

leeren, nochtans bij hun spreken van deze valsche veronderstelling uitgaan; doorboren het heilgeheim van de Vleeschwording geheel. Immers, bij zulk een onhoudbare voorstelling is het Woord nooit vleesch geworden; ontbreekt de Middelaar als de mensch Christus Jezus, die tusschen God en menschen in staat; en treedt in Jezus Christus niet één persoon voor ons, maar een dubbel wezen, bestaande uit den Persoon des Zoons en den persoon van dit kindeke.

Geheel afwijkend van deze voorstelling, dient derhalve geleerd en beleden, dat de ontvangenisse zelve van de maagd Maria, of althans het oogenblik van de levendwording van de vrucht in haar schoot, het oogenblik aanduidt, waarop de Persoon des Zoons onze menschelijke natuur aannam, en dat het creatuurlijke van de aldus aangenomen menschelijke natuur (zonder in het minst het bijzondere werk van den Heiligen Geest hierin voorbij te zien) tot aanzijn werd geroepen door Vader, Zoon en Heiligen Geest, dus ook door den Zoon zelve.

Om dit scherp en duidelijk te doen uitkomen, legden onze vaders er daarom nadruk op, dat de Heilige Geest niet in stoffelijken, maar alleen in geestelijken zin de ontvangenisse gewerkt heeft, door zegenend op het bloed van Maria te werken.

Reeds van den allereersten aanvang der ontvangenis of van de levendwording der vrucht, was de kiem der gansche menschelijke natuur, d. i. zulk een kiem, waarin reeds al het wezenlijke van de menschelijke natuur besloten was en verscholen lag, door den Persoon des Zoons aangenomen; een aanneming waarbij de Persoon des Zoons volstrekt niet lijdelijk verkeerde;

maar waarbij en waarin hijzelf met den Vader en den Heiligen Geest medewerkte; want hij *werd* niet in de menschelijke natuur ingewikkeld noch opgenomen, maar hij *nam* zelf die menschelijke natuur aan.

Wie dit anders leert, komt tot een Middelaar, die eerst bij het opgroeien ontdekt dat hij Middelaar is, en nu met alle eerbiedenis gesproken, ook wel niet anders doen kan dan Middelaar blijven en als Middelaar handelen. En eerst door met volle klem en nadruk uit te spreken, dat het de Persoon des Zoons zelf was, die de menschelijke natuur *aannam*; voor zichzelve in vereeniging met den Vader en den Heiligen Geest, een menschelijke natuur bereidde; en met volkomen goddelijk heldere bewustheid, in de verdonkering en verduistering dier menschelijke nature inging; komt het heerlijk woord van den heiligen apostel tot zijn recht: „Die in de gestaltenisse Gods zijnde, het geen roof geacht heeft, Gode even gelijk te zijn, maar *heeft zichzelve vernietigd*, de gestaltenis eens dienstknechts *aangenomen* hebbende, en is den menschen gelijk *geworden*.”

Doch hiermeê zijn we er nog niet.

Immers nog een andere vraag hangt met de ontvangnisse Christi samen, die niet minder beslist en duidelijk dient beantwoord, de vraag namelijk, of het embryo van Christus in Maria's schoot is ingebracht door schepping, dan wel of het vleesch en bloed van Christus daadwerkelijk en in stelligen zin uit het eigen bloed van Maria geformeerd is.

God Almachtig schept ook nu nog elk kindeke dat geboren wordt, en elke ziel, die adem heeft, kan naar waarheid roepen: „Mijn Schepper en mijn God!” In-

tusschen is dit toch niet zoo te verstaan, als bestond er geen onderscheid tusschen de schepping van Adam en de geboorte van een kindeke in onze dagen. Dit onderscheid ligt namelijk hierin, dat bij Adams schepping het menschenvleesch en menschenbloed voor het eerst door God Drieëenig geformeerd werd uit het stof der aarde, terwijl in onze personen het menschenvleesch en het menschenbloed geformeerd is uit het bloed van onze moeder.

Nadenkende over de ontvangenis van den Heiligen Geest, heeft dit nu sommige dolende vromen op het dwaalspoor geleid, om te leeren, dat het vleesch en bloed van Christus Jezus noch uit de aarde noch uit het moederbloed, maar uit den hemel zou zijn geweest. „De eerste mensch is uit de aarde aardsch, de tweede mensch is de Heere uit den hemel“, gold als apostolisch getuigenis van dit vooral door de Doopsgezinden aangekleefd gevoelen. Een gevoelen, dat steeds verder en verder uitgewerkt, allengs tot de geformuleerde belijdenis bracht, dat door een wondere daad van Gods almogend bestel in Maria's schoot was ingeschapen een menschelijke natuur, hebbende menschelijk vleesch en bloed, maar vleesch en bloed, dat buiten Maria's bloed omgaande, van *hemelschen oorsprong* was.

Het fatale ook van deze dwaling springt in het oog.

Immers, kon deze voorstelling doorgaan, waartoe dan Maria? Waartoe dan haar moederschoot? Waartoe dan de ontvangenis van den Heiligen Geest? En waarom dan niet de volkomen man Jezus Christus op eenmaal uit den hemel nedergedaald op de aarde, gelijk hij later van deze aarde opvoer naar den hemel, om uit

den hemel nogmaals op deze aarde neder te dalen?

Daarom legt de heilige apostel er zulk een nadruk op, dat hij die opgevaren is in den hemel (zie Ef. 4 :9) ook nedergedaald is niet slechts naar *de aarde*, maar naar *de benedenste deelen* der aarde. Een kostelijke uitspraak, die volstrekt niet van de nederdaling ter helle mag verklaard, maar die uitsluitend ziet op de ontvangenis Christi, en zeggen wil, dat de Persoon des Zoons niet maar uit den hemel naar de aarde is nedergedaald, maar ook op aarde is ingedaald in die diepe verborgene kameren des levens, die, gelijk bij elke vrouw, die moeder wordt, zoo ook bij de maagd Maria, de wondere werkplaats zijn van Godes volheerlijk en wonderbaar Scheppingsvermogen.

De valsche voorstelling, alsof het vleesch en bloed Christi niet uit het bloed van Maria zou zijn, maar in haar ingeschapen, hangt dan ook bij de Doopsgezinden geheel samen met hun valsche voorstelling van het Godsrijk. Geen oog hebbende voor de wondere daad, waardoor God Almachtig juist *uit het verlorene* het geredde maakt en uit deze onder vloek bedolven wereld een heerlijke wereld schept, drijven zij een wilde vernieuwing aller dingen, waarbij het Koninkrijk der hemelen buiten samenhang met deze gevallene wereld staande, er eenvoudig in neerdaalt en onvermengd zich in haar midden moet handhaven. De leer van den bejaarden-doop, van geen eed te willen, geen zwaard te dragen, geen overheidsambt te bekleeden, de mijdinge en zooveel meer, het vloeit al voort uit precies datzelfde beginsel.

En dienovereenkomstig leeren ze dan ook een Mid-

delaar, die wel uit den hemel op aarde en in en onder menschen komt, maar die toch feitelijk naast hen staat, vreemd aan hun natuur en wezen is, slechts onder hen verschijnt om weer te verdwijnen, en daarom nooit voor ons treedt met de heerlijke roeping der diepste ontferming: „Vleesch van uw vleesch en bloed van van uw bloed!”

Feitelijk snijdt deze dolende voorstelling de leere der verzoening dan ook af; want Christus, niet uit *ons* vleesch en bloed *zijn* vleesch en bloed hebbende, kan in eene ons vreemde natuur *onze* natuur dan ook niet verlossen. Er is geen samenhang tusschen hem en ons. De gemeenschap ontbreekt. Gelijk een oliedrop op het water drijft zonder zich met dat water te vermengen, zoo drijft dan ook de Christus Gods te midden van dit verloren geslacht, maar zonder dat één vezel of ook één enkele bloeddrops aan hem en ons gemeen is.

Onwrikbaar te handhaven heeft daarom de kerke Christi haar heerlijke belijdenis, „dat haar Koning ontvangen is van den Heiligen Geest en *geboren uit de maagd Maria*“. Zoo geboren, dat het vleesch van Christus met nimmer afgebroken lijn, rechtstreeks geworden en gegroeid is uit datzelfde vleesch dat de maagd Maria aan zich omdroeg, en dat het bloed Christi evenzeer met nooit ofte nimmer afgebroken lijn, rechtstreeks geworden en als overgevloeid is uit datzelfde bloed dat de maagd Maria in haar aderen droeg.

Weten we nu dat de maagd Maria zelf evenmin een nieuw schepsel, maar een afstammeling van David, door David van Abraham en door Abraham

van dienzelfden Noach en dienzelfden Adam was, van wien ook ons persoonlijk ons vleesch en ons bloed is toegekomen, dan ligt hierin eerst de heerlijke en vertroostende zekerheid, dat *onze* eigen natuur aan den Persoon des Zoons ligt aangesloten, dat er een doorlopende gemeenschap tusschen hem, den Hoogheerlijke, en ons, nietelingen, is, en juicht onze ziel hem, den Koning der glorie, tegen, die datzelfde vleesch en bloed waarmee wij zulk een bangen strijd hebben om der zonde wil, in heerlijkheid opbracht, zoodat het nu in den hemel als een pand is, dat hij, die voorging, ook ons, die hij achterliet, eens in glorie tot zich zal opnemen.

De persoon van de maagd Maria interesseert ons daarom wel terdege.

Zij en zij alleen is de hoogbegenadigde onder de vrouwen, aan wie de onbeschrijflijke, de bijna ondenkbare eere is te beurt gevallen, dat ze haar God als kindeke gebaard heeft uit haar eigen bloed en uit haar eigen schoot.

Haar God, zeggen we. Want wat uit Maria geboren is, was zeer zeker niet de goddelijke *natuur*, die overal tegenwoordig is en dus nimmer in een vrouweschoot kan besloten worden; noch ook is de Persoon des Zoons uit haar geformeerd, dewelke eeuwig is, God boven alles te prijzen. Maar wel is het uit haar geformeerde en uit haar schoot geboren kindeke „de Persoon des Zoons, onze natuur aangenomen hebbende“; en dus doolt wie oordeelt, dat de geborene uit Maria niet God was.

Moet ons dit nu verleiden, om Maria tot voorwerp onzer vereering te kiezen, omdat het God liefd heeft

haar tot voorwerp van bijzondere genade te stellen?

Stellig niet! Evenmin als ge een persoon, in wien het kind Gods geboren werd of die door God met buitengewone gave werd begiftigd, of ook met buitengewoon sieraad versierd, deswege ooit onttrekken moogt aan de conditie van al het schepsel of aan den aard van al het natuurlijke, t. w. dat het niets dan stof en asche is voor den heerlijken God.

Maria, hoog en eenig begenadigd als ze was, blijft schepsel, blijft creatuur, en daarom bezwijkend en verdwijnend elk oogenblik dat de almogende en alomtegenwoordige kracht Gods haar niet draagt. Niet haar, maar Hem, onzen God, komt dus alleen alle lof, prijs en eere toe voor wat er heerlijks in Maria was. Ook van haar gold: Wat hebt ge dat ge niet hebt ontvangen en ontvangen om niet?

Dit mag er intusschen nooit toe leiden, om het oog voor Gods daad aan Maria te sluiten, en veel min nog om op onteedere wijze het kiesche en teedere in haar te bezoedelen. *Maagd* Maria noemt heel de Christelijke kerk haar, om daarmee niet aan haar, maar aan haar God lof te geven, die, buiten den wil des mans, haar de ontvangenis van den Messias genadiglijk schonk. Maar *maagd* Maria ook, om daarmee de overtuiging te belijden, dat Maria maagd gebleven is, en dat de broeders van Jezus, die op het Evangelieblad genoemd worden, óf kinderen zijn geweest van Jozef uit een vorig huwelijk, óf wel bloedverwanten, die zelfs in verderen graad ook elders door de Schrift met den naam van broeders worden bestempeld.

We zeggen dit echter allerminst, alsof voor de ge-

boorte van den Christus een onbevleete ontvangenis van Maria zou moeten beleden worden. Hiertoe kan men alleen komen, indien men den Christus een menschen *persoon* in plaats van een menschen *natuur* laat aannemen, of ook de kern der zonde niet in onzen persoon maar in onze natuur stelt. Maar doet men dit niet, belijdt men *dat er geen nieuwe persoon* ontstaan is, toen Jezus ontvangen werd, maar dat de ontvangen persoon *de Persoon des Zoons* was, dan vervalt reeds daardoor alle mogelijkheid van overgang der zonde, en daarmee tevens elke drang om tot zoo zonderlinge belijdenis te vervallen.

Immers, indien Maria onbevleete kon ontvangen worden, dan kon ook elk kind van God, elke uitverkorene onbevleete ontvangen worden en ware geheel het werk der Verlossing volstrekt overbodig geweest.

Te denken dat het in 's Vaders macht ware geweest, eenvoudig door onbevleete ontvangenis de uitverkorenen te heiligen, en dat de Vader nochtans zijn eigen geliefden Zoon alzoo noodeloos in den bittersten dood zou hebben overgegeven, is een gedachte die het teeder gemoed afstuit.

Hoe hoog we dan ook Maria als de begenadigde (nooit begenadigende) moedermaagd stellen, juist opdat het Kindeke uit haar schoot geboren ons zegene, blijven we belijden, dat ze, gelijk een iegelijk van ons, in zonde ontvangen en geboren werd, en alzoo als *verlorene* in naam van heel ons menschen geslacht, onze *verlorene* menschen *natuur* aan Jezus heeft aangeboden.

Wat hieruit voortvloeit voor „de gelijkheid des zondigen vleesch” zien we een volgend maal.

XII.

HET ZIJPAD DER NEO-KOHLBRÜGGIANEN.

Afgescheiden van de zondaren.

Hebr. 7 : 26.

Thans toegekomen aan de niet minder gewichtige vraag, of de Persoon des Zoons, toen hij onze mensche-lijke natuur aannam, die natuur gaaf dan wel ongaaf heeft aangenomen, mag het verschijnsel niet onbesproken blijven, dat men onder den naam van het Neo-Kohlbrüggianisme aanduidt. Het met talent geschre-vene werk van den heer Bula noopt hiertoe.

Toch stelle niemand daarom de afwijking van de waarheid, waarin het Neo-Kohlbrüggianisme verliep, op gelijke lijn met de dusver bestredene dwaling van de moderne orthodoxie, noch ook beelde men zich in dat elk der leerlingen van wijlen Dr. Kohlbrügge met den heer Bula eenstemmig denkt.

Toeleg en streven van deze Neo-Kohlbrüggianen immers is wel terdege, om de gereformeerde belijdenis op de Synode te Dordrecht in 1619 door onze vaders bezworen, met hand en tand te verdedigen. En wel verre van te beweren, dat deze toeleg niet ernstig be- doeld zou zijn, meenen we veeleer te mogen en te moeten uitspreken, dat ook in den kring dezer broe-

deren het hart warm voor de gereformeerde waarheid klopt. Zoo vast zelfs zijn we hiervan overtuigd, dat we na verloop van tijd, mits de verschillen nauwkeurig getoetst worden, een hartelijke verzoening tusschen deze volgelingen van Dr. Kohlbrügge en de gereformeerde belijders in deze landen voorspellen durven.

Daartoe echter is dringend noodig, dat men de positie dezer mannen klaar en helder inzie; zich duidelijk rekenschap geve van de afwijking die in hun optreden is waar te nemen; en er achter zie te komen, waarin deze afwijking haar oorsprong heeft.

Eer we daarbij tot het bijzondere punt van de Vleeschwording des Woords komen, ga daarom een meer algemeen woord over de positie dezer predikanten vooraf. Om te voorkomen, dat men ons mis zou verstaan, mag zulk een woord van waardeering en critiek hier niet ontbreken.

Wijlen Dr. Kohlbrügge is te zijner tijd een zeer uitnemend leeraar in de kerke Christi geweest; een dier weinige mannen met wie God de Heere in zijn kerke iets bijzonders voorheeft, en die, met nog zeer enkelen, door bangen strijd en rijke geestelijke ervaring in de waarheid van Gods Woord ingeleid, onder alle leeraren dier dagen schier alleen stond, als een getrouw prediker der gerechtigheid.

Na Luther is de strijd om de gerechtigheid voor God door weinigen onder de herderen der kudde zoo diep en zoo veelzijdig gegrepen als door hem.

De macht zijner persoonlijkheid, de vurige taal die van zijn lippen stroomde, de rijkdom van zijn schitterend talent, ja, geheel zijn verschijning schonk hem

daarbij dat echt patriarchale, waardoor hij in geheel den kring van zijn aanhangers als een aartsvader onder zijn geslachten was.

Hij was een klein kind voor God gemaakt, en daarom groot in het Koninkrijk der hemelen.

Er is dan ook uit gansch deze eeuw geen enkele collectie predicatiën aanwijsbaar, die, wat omvang, diepte en kracht betreft, ook maar van verre met Kohlbrügges predicatiën wedijveren kan in mogendheid om de verdoolde zielen voor de gerechtigheid Gods te trekken en om de dorstenden naar gerechtigheid te vertroosten.

Kohlbrügge was in hart en nieren gereformeerd, door het enkele feit, dat hij nooit en in niets den levenden God voor de menschen pasklaar maakte, maar in alle ding de menschen voor den levenden God trok, en niet affiet, voor ze zich schikten naar zijn heiligheden.

Zijn lijden om der waarheid wille heeft die moedige neiging nog sterker in hem geprikkeld en ontwikkeld, en zonder aarzeling dient beleden, dat de toenmalige kerkelijke organisatie, om geen andere reden Dr. Kohlbrügge tegenstond en weerde, dan overmits ze zich stak aan de waarheid, die hij verkondigde.

Ze verwierp Kohlbrügge volstrekt niet om enkele afwijkingen in zijn voorstelling van de waarheid, maar wel terdege om de waarheid zelve, die in zijn prediking was.

Ze voelde den prikkel, en sloeg de verzenen tegen dien prikkel in.

Toch is het haar allerminst gelukt Kohlbrügges invloed daardoor te breken.

Uit Nederland uitgeworpen, heeft Kohlbrügge in Deutschland een toevluchtsoord gevonden, van waaruit hij veel verder, dan anders het geval ware geweest, zijn werking kon doen uitgaan.

Vrij mag gezegd, dat er onder de Duitsch sprekende natiën van die dagen geen gereformeerde kerk meer bestond, en zie, Kohlbrügge heeft ze door de macht van zijn woord weer als uit de dooden doen opstaan.

Tal van degelijke, ernstige jonge mannen heeft hij om zich verzameld, die bezield door de groote gedachte zijns levens zich met kinderlijk vertrouwen aan hem aansloten, en straks in Zwitserland en Boheme, in Moravië en om Odessa de overblijfselen der gereformeerde kerken weer verzamelden, en toen deze trouwe dienstknecht des Heeren, na veel gebeds gebeden en veel strijds gestreden en veel lijdens geleden te hebben, voor niet zoo lange jaren in de Elberfeldsche pastorie den adem uitblies, was er oorzaak tot dank en stoffe des roemens, dat het den Heere onzen God beliefd had, zulk een uitnemend leeraar aan zijn kerk te schenken.

Dit spreken we, op grond meê van eigen persoonlijke ervaring, dankbaar uit, ook al weten we uitnemend wel, dat reeds tegen Dr. Kohlbrügge, bij zijn levens-tijd, meer dan ééne bedenking over het min zuiver loopen van zijn afbakening der waarheid is ingebracht.

Wellicht dat zich later eens de gelegenheid voordoet, om opzettelijk aan te toonen, waarom we sommige wat krasse en eenzijdige uitdrukkingen in Dr. Kohlbrüggés geschriften niet voor afwijking houden. Zijn zoo telkens gelaakt gezegde b.v. dat een hond het dankbaarste schepsel is, achten we onbetwistbaar juist en nemen

we zonder eenig beding gaarne voor onze rekening. Dr. Kohlbrügge toch heeft niet gezegd, dat er niet wel kinderen Gods zijn geweest, wier zielsdank even verre boven de dankbaarheid van een hond ging als teedere moederliefde boven het instinct van een klokken; maar sprak alleen uit, dat mensch en hond generaal genomen op het stuk van dankbaarheid saam vergeleken, de palm der eere aan het dier laten, en wel aan dat dier, dat geslagen en gekastijd, nog kwispelstaartend naar zijn meester toe kruipt en de hand likt die hem sloeg. Dat doet een hond *van nature* en doet een mensch *van nature niet*. Zoo in zijn principieelen strijd over Rom. 7, staan we, zonder nu juist elke uitdrukking, die uit zijn pen vloeide te willen overnemen, zeer beslist aan Kohlbrüggjes zijde en mag allerm minst verheeld, dat Da Costa's tegenbrief zoomin uit algemeen theologisch als bijzonder gereformeerd oogpunt, de toets der vergelijking met Kohlbrüggjes gespierd en diep doordacht schrijven kan doorstaan. Door de poging om voor het dusgenaamde „leven Jesu“, weer tot in den wortel van zijn geboorte „den staat der vernedering“ in de plaats te schuiven, deed Kohlbrügge slechts den noodwendigen stap, die moet gedaan door een iegelijk die zelf weet goddeloos te zijn en een Borg voor zijn ziele zoekt. In zijn streven, om het Woord onzes Gods weer als een levend organisme in het midden der kerk te doen reageeren, in steê van er een geleerd boek in te zien, waaruit men doode teksten saamlas, heeft hij de volle sympathie onzes harten. En door zijn moedige daad eindelijk, om zich te Elberfeld een eigen gemeente te verzamelen en zich door de

ouderlingen dier gemeente de handen te laten opleggen, wierp hij een mannelijk protest tegen alle onheiligh legitimisme in de schaal, waardoor de Souvereiniteit van Koning Jezus geëerd werd.

Dit neemt niet weg, dat Dr. Kohlbrügge daarom desniettemin een *feilbaar* mensch bleef, die ook feilde en in woorden struikelen kon en gestruikeld heeft. Niet weg ook, dat Dr. Kohlbrügge een *beperkt* mensch bleef, die lang niet alle stukken der waarheid even rijk en vol uitwerkte. Niet weg, dat hij in zijn benarde zielsworsteling tegen de valsche toestanden dier dagen soms verder overboog dan de juiste grens gedoogde. Niet weg zelfs, dat er een korte periode in zijn leven is geweest, waarin zijn ziel verbitterd in hem was en hartstocht in zijn woord vlamde. Maar van wien geldt dit niet, en wie zal deswege een steen werpen op de nagedachtenis van dezen trouwen dienst-knecht des Heeren?

Dit zal men te minder, indien men, naar eisch van recht, overweegt dat Dr. Kohlbrügge geen boekengeleerde was, die een systeem van waarheid schreef, maar een geestelijke worstelaar, die de ontzaglijkheden des levens zelf doorleefde, en zelf als een brandhout gegrepen is uit het vuur.

Indien dan ook de volgelingen van dezen uitnemenden leeraar voor Dr. Kohlbrügge waren geworden, wat b. v. Beza voor Calvijn is geweest, hoe schoon zou de harmonie onder de gereformeerden niet reeds hersteld zijn geworden.

Immers vooral in de kerken dezer landen was het noodzaak, dat men met teeder beleid beide stroomen in elkaar zou doen vloeien.

Niet alzoo in Zwitserland, Boheme of Duitschland, waar schier geen enkel beekje meer van de oude bergen afvloeide, en het dus schier met nieuwe kerkstichting gelijk stond.

Maar anders stonden de dingen hier te lande geschapen.

Hier te lande was nog kennis der waarheid overgebleven, er waren ook tal van andere mannen door God verwekt, om aan den muur van zijn Zion te bouwen.

Dit deed het gevaar ontstaan, dat de volgelingen van Dr. Kohlbrügge, in plaats van met de overige gereformeerde kringen ineen te smelten, op zichzelf zouden gaan staan, om dusdoende een splitsing in het leven te roepen, die, naar de aard onzes levens is, allengs in tegenstelling zou ontaarden.

Dit gevaar lag te meer voor de hand, daar Luther bij hen blijkbaar meer autoriteit bezat dan Calvijn, en zekere Duitsche wijze van denken in conflict kon komen met onze Nederlandsche wijze van zijn.

Uit Genève, door Calvijn, had, onder Godes hoog bestel, nu eenmaal de gereformeerde kerk hier te lande een eigenaardig stempel ontvangen. Dank zij de reuzenworsteling met Spanje, was het gereformeerde type hier te lande veel zuiverder uitgewerkt dan in den Paltz of in Nassau. Er is wel terdege oorzaak, waarom de Martinisten, dat zijn de volgelingen van Luther, hier *geen* wortel konden schieten, en de Calvinisten *wel*.

Om zulk een conflict te mijden, wat o. i. hoogst wenschelijk ware geweest, had de weg ingeslagen moeten worden, om beiderzijds door ernstige bestudeering van het werk Gods in de dagen onzer vaders, de juiste

grenzen weer op te sporen, die in de belijdenis der Rechtvaardigmaking, en van wat er meê samenhangt, t. w. van de Vleeschwording en de Heiligmaking, de zuiverheid des Woords afscheiden van bedenkelijke uitdrukking.

Uitkomst van zulk ernstig overleg zou o. i. geweest zijn de erkenenis: dat eenerzijds menige uitdrukking van Dr. Kohlbrügge niet naar de letter mocht opgevat en ontdaan moest van haar eenzijdig karakter, doordien men de deelen der waarheid meer in verband zette; — en dat anderzijds werd ingezien, hoe in meer dan één dezer leerstukken, met name in dat der Heiligmaking, het laatste woord nog niet gesproken was, en Dr. Kohlbrügge dankbaar als een dier weinigen mocht begroet, die tot dieper inzicht maanden en den weg openden.

Iets wat daarom te eerder kon, daar het weekblad der gereformeerden hier te lande onder leiding van een redacteur stond, die wel verre van tegen Dr. Kohlbrügge te zijn ingenomen, eer uit persoonlijke dankbare herinnering zich ten zeerste aan Dr. Kohlbrügge verplicht en verbonden gevoelt.

Toch heeft dit tot ons leedwezen, en naar we vreezen tot groote schade der kerke Christi in deze landen, niet alzoo mogen zijn. Jongeren zijn gekomen, die door de verklaarbare liefde van den epigoon verleid, het van hun roeping hebben geacht, om een breuke in het leven te roepen, die, indien God de Heere het niet verhoedt, steeds dieper door moet scheuren en gevaar loopt om de Neo-Kohlbrüggianen te doen verloop en in sektarische paden.

De punten, waarom deze uiteenloopende zienswijze zich beweegt, zijn de volgende :

1°. Wordt de vraag opgeworpen of men in Dr. Kohlbrügge een buitengewoon gezant des Heeren in dien zin heeft te erkennen, dat zijn uitspraak en zijn woord, en met name zijn uitlegging van het Woord, als bindend zij te beschouwen.

Bij allen eerbied nu, dien we voor de nagedachtenis van Dr. Kohlbrügge koesteren, en bij den dank, waarmee zijn gave aan onze kerk ons vervult, mogen we dit niet.

Dr. Kohlbrügge bleef hoe uitnemend ook een feilbaar mensch. Profeten in den zin der onfeilbare profeten staan thans niet meer op. Apostelen zijn er geen behalve de twaalf apostelen des Heeren. En het *moet* dus, hoe men er ook tegen worstele, den weg der sekte op, indien men omtrent eenig mensch, hij zij dan wie hij zij, soortgelijke denkebeelden koestert en aankweekt.

Konden bedoelde leerlingen van Dr. Kohlbrügge op dit ééne punt tot de soberheid des Evangelies terugkeeren, ze zouden in Kohlbrügg'es eigen geest handelen en veel kwaads voorkomen.

2°. Wordt de vraag besproken, of de Persoon des Zoons zondig vleesch aannam dan wel onzondig. Daar dit punt hier breeder ter sprake komt, spreken we hierover verder geen woord.

3°. Wordt gevraagd, of de Heiligmaking, die voor ons in Christus Jezus is, al dan niet ook een hebbelijkheid in de wedergeborenen werkt, en waaromtrent zij gezegd worden te leeren, dat een kind van God,

na zijn wedergeboorte en bekeering in niets verschilt van den verworpene, dan alleen daardoor, dat er een voorwerpelijke heiligmaking voor hem, buiten hem, in Christus gereed ligt.

Ook dit punt eischt naderhand afzonderlijke toelichting.

4°. Wordt beweerd, dat, naar hun voorgeven, het Woord Gods, gelijk het in de Heilige Schriften voor ons ligt, ook zonder bijkomende werking van den Heiligen Geest, een goddelijke kracht in zich draagt. Iets wat enkele Lutheranen geleerd, maar onze vaders betwist hebben.

En 5°. wordt staande gehouden, dat in de kerk van Jezus Christus overheden kunnen zijn, aan wie men in de conscientie gehouden is te gehoorzamen, ook waar ze iets anders geldend maken dan het gezag van Gods Woord.

Een legitimisme, dat het grondbeginsel van ons gereformeerd kerkrecht omverwerpt en noodzakelijkerwijs als revolutie doet brandmerken wat niets is dan betoon van gehoorzaamheid aan Koning Jezus.

Mocht het nu soms zijn, dat wij hiermede aan deze broederen iets hadden toegedicht, wat ze *niet* beamen, zoo zal het ons een vreugde zijn, een juistere omschrijving van hun gevoelen te mogen ontvangen. Wat we schreven, schreven we naar ons beste weten, gedreven door de zucht, om ook dit geschil door geregelde bespreking tot oplossing te brengen.

De vijf genoemde punten liggen nu eenmaal in geschil en kunnen zoo niet blijven liggen. Ze betreffen: 1°. de zending van Dr. Kohlbrügge; 2°. de vleeschwor-

ding Christi; 3°. de onderwerpelijke heiligmaking; 4°. de Heilige Schrift en 5°. de Souvereiniteit van Koning Jezus in zijn kerk.

In deze vijf punten komen de Neo-Kohlbrüggianen ons voor, deels in strijd met wijlen Dr. Kohlbrügge zelf te staan (punt 1 en 5), en deels als systeem te willen vastzetten, wat bij Dr. Kohlbrügge zelven slechts in betrekkelijken zin bedoeld was.

Naar den aard van ons onderwerp kunnen we thans alleen het tweede punt behandelen, en hopen een volgend maal met de stukken aan te toonen, dat onze bedenking op dit punt tegen hen die met Bula meêgaan, metterdaad *niet* ongegrond is.

XIII.

ZONDER SCHULD.

Wie van u overtuigt mij van zonde?
Joh. 8: 46.

Eer we onze lezers met de eigenaardige denkbeelden van een der Neo-Kohlbrüggianen, den heer Bula, ter waarschuwing bekend maken, dient vooraf de gezonde, zuivere leer omtrent dit gewichtig stuk der waarheid aan de liefhebbers van het heilgeheim herinnerd.

De vraag die zich hier voordoet, is namelijk: of de Christus op eenige wijze aan de gevolgen van Adams zonde deel heeft gehad, hetzij dan naar het lichaam, hetzij naar de ziel.

Oppervlakkig beschouwd maakt deze vraag den indruk van zeer licht ter beantwoording te zijn, gelijk dan ook de meeste belijders van onzen Heere en Zaligmaker er zich zeer gemakkelijk van afmaken.

Maar voor wie dieper doordenkt rijzen hier tal van moeilijkheden, die nauwkeurige onderscheiding onmisbaar maken.

Christus heeft *de menschelijke natuur* aangenomen, en wel die menschelijke natuur die de onze is en waardoor hij met ons gemeenschap kon hebben. Nu staat intuschen onze menschelijke natuur niet meer in haar oor-

spronkelijke volkomenheid, maar is zoo naar ziel als naar lichaam door de zonde verdorven. Daarop afgaande zou men dus geneigd zijn, te belijden, dat ook de door Christus aangenomene menschelijke natuur zoo naar ziel als naar lichaam aan dit verderf der zonde onderworpen was. Daar echter dit bederf in onze natuur, zoo naar ziel als lichaam, niet werken kan, tenzij ook de zonde zelve in ons werkt, zoo zou hieruit volgen, dat in Christus zelf de zonde had gewerkt; iets dat met geheel de openbaring van het Woord in strijd is.

Zegt men daarentegen omgekeerd: er was in Christus noch aangeborene noch werkelijke zonde, weshalve ook de verdervingen die de zonde over ziel en lichaam brengt, aan zijn menschelijke natuur vreemd waren, dan ligt het zeker voor de hand, om aan den Christus een menschelijke natuur toe te kennen, rein en volkomen gelijk Adam vóór den val had, maar dan stuit men weer op de tegenovergestelde moeilijkheid, dat de menschelijke natuur van Adam vóór den val niet aan den dood was onderworpen, terwijl Jezus een menschelijke natuur aannam, die, zonder zonde gedaan te hebben, toch sterven kon en stierf.

Zeer terecht heeft de Christelijke kerk dan ook van oudshe in haar scherpzinnigste tolken begrepen, dat het ten deze aankwam op teedere, heilige onderscheiding, en heeft ze haar dienaren van het Woord steeds groote soberheid en omzichtigheid in het bespreken van deze verborgenheid op het hart gedrukt.

Wat dan het lichaam des Heeren aangaat zoo heeft de Christelijke kerk er op aangehouden, dat aan de menschelijke natuur van Christus zeer zeker de *algemeene*

zwakheden des lichaams zouden worden toegekend, maar alleen voor zoover ze *buiten personeele zonde* konden bestaan.

Naar het lichaam is onze menschelijke natuur behoeftig, afhankelijk, zwak en menigerlei nooden onderworpen. Een zondaar is naar het lichaam onderworpen aan de werking van honger en dorst; aan inspanning, vermoeienis en uitputting; aan het lijden van pijn onder den indruk van vorst of felle hitte; van regen en droogte; van de plaag der insecten; van geweldadige aanranding door slagen of verwonding; en eindelijk aan de mogelijkheid van gedood of vermoord te worden.

In hoeverre deze gebrekkelijkheden ook vóórdien val aan onze lichamelijke natuur eigen waren, is niet uit te maken; maar wel weten we dat in den staat der heerlijkheid geene dezer gebrekkelijkheden ons lichaam meer verzwakken zullen.

In volmaakten toestand is 's menschen lichaam dus aan geen dezer gebrekkelijkheden onderworpen, en in zooverre nu vaststaat, dat onze Heere en Zaligmaker aan al deze zwakheden naar het lichaam wel onderworpen was, zoo volgt hier dus uit, dat het lichaam dat door den Persoon des Zoons is aangenomen, niet in staat van volkomenheid verkeerde, maar aan de zwakheden onzer natuur onderworpen was.

Toch voegden we er beperkenderwijze bij, dat de Middelaar naar het lichaam niet aan alle, maar slechts aan de *algemeene* zwakheden onderworpen was. Dus niet aan de bijzondere.

Tot de *bijzondere* lichamelijke zwakheden der men-

schen behooren lichamelijke verminkingen, mismaakt-heden, verwrongenheden in de ledematen, bijzondere ziekten van melaatschheid, geraaktheid, blindheid, en wat dies meer zij.

Dit zijn dáárom bijzondere zwakheden, omdat niet alle menschen ze hebben, maar slechts enkele personen. En overmits nu de Persoon des Zoons niet een menschenlijken *persoon*, maar alleen de menschelijke *natuur* heeft aangenomen, zoo mogen bij den Christus, naar het lichaam, ook alleen die zwakheden gedacht worden, die aan de menschelijke *natuur* als zoodanig gemeen zijn, en moeten daarentegen van hem worden weggedacht al die overige zwakheden, die hooren niet bij onze natuur, maar bij het gestel van bijzondere personen.

Het opmerkelijke feit, dat ons nergens op het Evangelieblad bericht wordt gegeven van eenige ziekte, krankheid of ongesteldheid des Heeren, is hiermeê geheel in overeenstemming. Verreweg de meeste ziekten vinden haar oorsprong in ziekelijkheid van het gestel of onmatigheid des levens. Ziekelijkheid van gestel nu kon niet in hem zijn, die, zonder den wil des mans, uit den Heiligen Geest was ontvangen, en onmatigheid des levens bleef immer verre van hem, die geen zonde heeft gekend.

En hierin ligt dan tevens de tweede beperking opgesloten, t. w. dat de Heere Jezus alleen zoodanige zwakheden des lichaams aan- en overnam, als *zonder zonde of schuld* in het lichaam bestaan kunnen. Wat wij gewoon zijn zinlijken hartstocht te noemen, d. i. zoodanige neiging, waardoor het vleesch, ook zonder prikkel der ziele, den persoon meêsleeps in de zonde,

'tzij door overmatig gebruik van spijsz of drank, of wildheid der spieren of zenuwen, die in moedwil of ongebondenheid overslaat, moet dus geheel en volstrekkelijk van den persoon des Middelaars weg worden gedacht. Vleesch en bloed op zichzelf zondigen niet. De zonde zit altoos in de ziel en neemt vleesch en bloed slechts tot instrument. In het lichaam van Jezus soortgelijke neigingen of begeerlijkheden te stellen, zou dus onmiddellijk de reinheid en heiligheid zijner ziel aantasten, en daarmee weerspreken het feit, dat de Heere Jezus in zijn ziel onmiddellijk met den Persoon des Zoons verbonden was, en ten andere het feit, dat de menschelijke ziel en geest des Heeren aangedaan waren met de volstreckte volheid van geestelijke gaven. Hij ontving den Geest niet met mate. De Geest daalde neder en *bleef op hem*.

Een tweede hiermeê samenhangende vraag is, of de Heere Christus, evenals wij, aan deze algemeene en onzondige zwakheden des lichaams *noodzakelijkerwijs* onderworpen was, dan wel vrijwillig.

Wij, zondaren, kunnen aan deze zwakheden niets doen. Een macht, van onzen wil onafhankelijk, brengt ze over ons. En hoezeer een uiterste spanning van wilskracht soms voor korten tijd de nooden en eischen van het lichaam kan afslaan, zoo is er toch niemand onder menschen, die duurzaam aan de behoefte van spijs, drank, slaap, enz. weerstand kan bieden.

Nu is het door sommige dwaalleeraars voorgesteld, alsof dit ook bij Jezus zoo was.

Dit is intusschen niet zoo.

De almacht des Zoons bekwaamde hem elk oogenblik, om elk dezer zwakheden haar werking te beneemen. De zaak staat dus zoo, dat de Christus, door onze verzwakte menschelijke natuur aan te nemen, wel een natuur aannam, waaruit met noodzakelijkheid de eisch van dorst, honger, slaap, rust, enz. sprak, maar dat van de andere zijde deze noodzakelijkheid voor Jezus geen enkel oogenblik een volstrekte en onafwendbare noodwendigheid wierd, doordien hij als God elk oogenblik de macht bezat, om den op hem uitgeoefenden dwang te ontwapenen.

De verzoeker in de woestijn doelde daarop, toen hij zeide: Indien gij de Zone Gods zijt, zeg dat deze steenen brooden worden.

Geleerd moet derhalve, dat de Christus wel zeer zeker ook aan de noodzakelijkheid van deze lichamelijke nooden onderworpen was, maar onderworpen niet *ondanks* maar *tengervolge van* zijn wil. En dat wel in tweeërlei opzicht. Vooreerst doordien de Persoon des Zoons een aldus gestelde menschelijke natuur heeft *willen* aannemen; en ten andere doordien hij heeft *gewild*, dat zijn goddelijke almacht deze zwakheden van onze lichamelijke menschelijke natuur *niet* zou opheffen.

En wat men heeft tegengeworpen, dat deze zwakheden toch een gevolg van en straf voor de zonde zijn, zoo-dat ze bij den onzondigen Middelaar niet voegen, is een ijdele bedenking, die geheel het karakter van den Middelaar voorbijziet.

Middelaar te wezen is juist *niet* een menschelijke persoon te zijn, maar God Almachtig, zich in de men-

schelijke natuur aan ons openbarende, om onze schuld te dragen.

Zoo heeft hij dan niet alleen aan het einde zijns aardschen levens in de eigenlijke lijdensure, maar *al de dagen zijns levens*, den last des toorns Gods tegen de zonde van ons geslacht gedragen. Want als u hongert, als u dorst, als ge uitgeput inzinkt en snakt naar slaap, dan zijt ge uiterst oppervlakkig, door daarin niets dan de behoefte van uw natuur te zien, en gaat de Schrift oneindig dieper die u de klacht op de lippen legt: „Door uwen toorn vergaat ons kwijnend leven.“

Men late dus af van elk denkbeeld, alsof de Christus slechts eenmaal den wil had gehad, om uit vrije liefdeskeus zichzelven te vernietigen, de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende; maar om dan nu ook voorts geheel willoos, lijdelijk en onmachtig onder het eens gekozen lot te verkeerren. Wie alzoo leert doet in den Christus de godheid te niet, daar de Persoon des Zoons als zijnde God eeuwiglijk, nooit één oogenblik zonder de majesteit zijner almacht denkbaar is of kan bestaan.

En wie derhalve waardiglijk en naar waarheid van de oneindige ontfermingen des Middelaars gevoelen wil, die belijde, dat hij al de dagen zijns levens, door wilskenze, uit ontferming over ons, goddeloozen, zijn goddelijke almacht met almacht in heeft gehouden, opdat hij de lichamelijke zwakheden onzer natuur voor ons en om onzentwil zou dragen.

Nóg ingewikkelder dan de vraag naar de zwakheden

des *lichaams* die de Middelaar in onze aangenomene natuur droeg, is de vraag naar de zwakheden der *ziel*, die hij om onzentwil dragen wilde, en met name op dit punt is veel onzuivere leer in de gemeente des Heeren ingeslopen.

Verwonderen kan ons dit niet.

Immers staat het eenmaal vast dat de nakomelingen van Adam in Adam gezondigd en overtreden hebben; niet overdrachtelijk, maar doordat ze in Adams lendenen in waren, en hij, als aller Verbondshoofd optredende, al zijne nakomelingen schuldig stelde in zijn ééne misdaad, dan schijnt het metterdaad moeilijk te begrijpen, hoe ook de Christus naar luid van Lucas 3: 38 een der zonen van Adam kon zijn, en desniettemin volgens Joh. 8: 46 buiten alle verband met de zonde stond.

Voor de Doopers bestaat deze moeilijkheid niet, overmits de Doopers leeren, dat Christus zijn vleesch en bloed niet uit Adam, maar uit den hemel nam. Maar deze leer, als in openbaren strijd met de leer der Heilige Schrift, kan ons niet baten. Veeleer moet ze bestreden en verworpen.

Wij mogen niet loslaten de stellige en besliste belijdenis, dat het vleesch Christi vleesch was herkomstig uit datzelfde vleesch, dat in het paradijs uit het stof der aarde geformeerd was, en door de zonde van Adam verderf aan zich had getrokken. Nu nog, zoo belijdt de Christelijke kerk, zit de Middelaar in den hemel aan de rechterhand des Vaders in datzelfde Adamietische vleesch, en aller eeuwen eeuwigheid zal de Zoon in deze aangenomen natuur (nu verheerlijkt) blijven.

Nu nam de Middelaar dit rechtstreeks van Adam afstammende vleesch aan uit de maagd Maria, in wie dit vleesch wel terdege zondig was en die het dus ook niet anders dan zondig aan haar kind schenken kon. Een omstandigheid, die niet oppervlakkig in de schaduw mag gesteld, maar die om den ernst der zaak met volkomen ernst moet ingedacht en besproken, zonder dat Romes leer ons daarbij uitkomst biedt.

Want wel *ontwijkt* de Roomsche leer de moeilijkheid, door te belijden dat Maria zelve onbevlekt was ontvangen. Dan toch was uit haar vleesch het bederf der zonde uitgenomen en kon zij uit haar schoot ook zonder bederf van zonde haar vleesch aan haar kind mededeelen. Maar deze uitkomst is slechts schijn. Immers, indien een menschelijke persoon door tusschenkomst van den Heiligen Geest onbevlekt kon ontvangen worden, zoo hadde God de Heere Adams eerste kind reeds buiten zonde kunnen doen ontvangen, teneinde daardoor de geheele jammerlijke en goddelooze ontwikkeling te stuiten.

In plaats van het schouwspel der teederste ontfermingen wordt zoodoende dus de historie des heils het jammerlijk tafereel van goddelijke hardheid, die alzoo schriklijk en toch onnoodig den gruwel der zonde op aarde doet uitbreken, en ten slotte zijn eigen geliefden Zoon in den dood geeft, waar ook zonder zulk een offer, eenvoudig door de onbevleete ontvangenis van Kaïn, Abel en Seth, hetzelfde doel van de vernietiging der zonde ware bereikbaar geweest.

Wil men dus én onze belijdenis van de volstreckte onzondigheid des Middelaars, én de rechtstreeksche

afstamming van zijn vleesch uit Adam, én de belijdenis van de erfschuld als grond der erfzonde, vasthouden, dan staan we hier metterdaad voor een zeer ernstige en ingewikkelde moeilijkheid, die niet ontweken, maar onder de oogen gezien moet, en waarvoor een volgend artikel de oude oplossing biede, die de Christelijke kerk steeds in haar beste en uitnemendste tolken aanvaard heeft.

XIV.

DAT HEILIGE, DAT UIT U GEBOREN ZAL WORDEN.

Daarom dat heilige, dat uit u zal geboren worden, zal Gods Zoon genaamd worden.

Luc. 1 : 35.

Christus is uit Adam ; Christus is mensch ; alle mensch uit Adam geboren is zondig ; en toch staat van den Christus geschreven : „Daarom *dat heilige*, dat uit u zal geboren worden, zal Gods Zoon genaamd worden ;“ vrage dus, hoe moet deze schijnbare tegenspraak verklaard ?

Een mensch uit Adam geboren is zondig. Niet allereerst doordien hij de zondesmet in het vleesch overerft, maar in de eerste plaats doordien de schuld van Adam hem wordt toegerekend, en eerst daarna doordien als uitwerking van die toegerekende schuld, het bederf des vleesches hem aanhangt. Immers, met de zonde is het gesteld, gelijk het met de genade gesteld is. En nu is het met de genade zoo gesteld, dat we eerst van onze schuld worden verlost en daarna van onze smet. Eerst rechtvaardigt God den goddelooze, d. w. z. Hij neemt zijn schuld weg. En daarna als hij gerechtvaardigd is, baart God hem weder, d. i. Hij neemt

zijn smet weg. Aldus leert een heilig apostel het ons in Romeinen 5, en aldus wordt het ons door heel de Heilige Schrift gepredikt: De rechtvaardigmaking gaat voorop, en dan pas volgt de heiligmaking. Op dien grond nu zeggen we, en dat in overeenstemming met alle degelijke gereformeerde godgeleerden, dat ook in de zonde de schuld voorop gaat en dan pas de smet komt. Eerst wordt de schuld van Adam ons toegerekend, en dan eerst de smet van zijn onreine natuur ons meêgedeeld.

Brengen we dit nu op den Persoon des Middelaars over, dan hangt alles aan de vraag: Is Jezus een menschelijke persoonlijkheid? heeft de Zoon een menschelijken persoon aangenomen? of wilt ge nog duidelijker: is de persoon in Jezus een menschelijke persoon dan wel de Persoon des Zoons?

Antwoordt men nu hierop met de moderne orthodoxie (en gelijk men zien zal ten deele ook met Bula), dat Jezus een menschelijke persoon was, dan is het pleit beslist: dan is Christus als onzer één; dan is ook hij in Adam gevallen; en moet de smet der zonde ook tot hem gekomen zijn. Willekeur betaamt ons in zoo ernstige materie niet. Viel in Adam alle persoon des menschen die in Adams lendenen was, dan viel ook Jezus in hem, zoodra ge stellen durft, dat Jezus een *menschelijke persoon* was.

Leert ge daarentegen, gelijk de Christelijke kerk alle eeuwen door met zooveel teedere zorg geleerd heeft, dat de Persoon des Zoons *niet* een „persoon des menschen“, maar alleen *de menschelijke natuur* aannam, dan, het spreekt vanzelf en springt in het oog, is er van een vallen van Christus in Adam geen sprake, kan

noch mag er aan een overgang van Adams schuld op Jezus gedacht worden, en vervalt tevens alle noodzakelijkheid, om de smet der zonde, die slechts gevolg van de schuld is, te doen overgaan op Jezus.

Daarom legden we er in heel dit betoog zulk een nadruk op, dat men toch aflate van een menschelijke persoonlijkheid in Jezus te spreken, en wederkeere tot de sobere en zuivere belijdenis: dat de Persoon des Zoons aannam de menschelijke natuur, en derhalve de persoon in den Middelaar niet eens menschen persoon, maar de Persoon des Zoons is.

Wie aan die menschelijke persoonlijkheid in Jezus vasthoudt, kan zijn heiligheid niet handhaven. En dus ook omgekeerd: wie met de Heilige Schrift belijdt, dat het uit Maria geborene *heilig* was, weet van zulk een menschelijke persoonlijkheid niet.

Ook hier merkt men dus weer, hoe verre het er vandaan is, dat de moderne orthodoxen althans in de leer van den Christus nog zuiver zouden staan. Och, alle waarheid hangt innerlijk samen. Wie tornt aan een enkelen zoom van het kleed, tornt aan heel het kleed zelf.

Maar nu verder.

Het is dan nu duidelijk, waarom de schuld van Adam, en als gevolg daarvan de zondesmet niet op Jezus overging. Maar in elk geval nam de Persoon des Zoons uit Adam dan toch onze natuur aan; een natuur die zoo bedorven was, dat wij in zonde ontvangen en geboren worden. Het onderzoek dient dus nog dieper voortgezet en gevraagd: hoe dan deze natuur, dit vleesch in Jezus *heilig* kon zijn.

Ziehier de oplossing!

Wij, goddeloozen, hebben uit Adam niet alleen ons vleesch, maar ook ons beeld. De heilige apostel zegt: dat wij *het beeld des aardschen gedragen hebben*, d. i. van Adam. Uit en naar dit beeld is onze persoonlijkheid als mensch, zij het ook met eindeloze schakeering, gevormd, en het is door den wil des mans, dat onze menschelijke persoonlijkheid, hoewel door God geschapen, met dit beeld van Adam in verband staat.

Aldus was het echter bij onzen Borg en Middelaar niet. Hij droeg niet *het beeld des aardschen*, maar bracht uit den hemel *zijn eigen beeld*, door den heiligen apostel *het beeld des hemelschen* genoemd.

Bij Christus kan daarom van teling door den wil des mans dan ook geen sprake zijn. Hij was er eer hij ontvangen wierd. Tot zijn ontvanging werkte de Persoon des Zoons zelf mede. En hij die van eeuwigheid gegenereerd was, kon niet geteeld worden in het beeld van Adam. En overmits nu de inwonende zonde niet in het vleesch op zichzelf kleeft, maar juist uit dat beeld des aardschen komt, zoo was Jezus van zonde vrij.

Maar, zal men zeggen, de Persoon des Zoons nam toch niet enkel vleesch uit Maria aan, maar wel terdege nam hij ook aan een menschelijke ziel en een menschelijken geest. Vleesch nu drukt in de Heilige Schrift geheel dit samenstel der menschelijke natuur uit, gelijk het in zijn gedrukten, ellendigen, verdorven staat thans onder de zonde verkeert. Hoe kon Jezus dan dit samenstel onzer natuur aannemen en toch van onreinheid vrij blijven?

En ook deze vraag wenschen we scherp onder de oogen te zien, en antwoorden dan drieërlei:

1°. Stemmen we volmondig toe, dat onze natuur niet enkel uit bloed en vleesch bestaat, maar uit heel dat organisch samenstel dat in de Heilige Schrift nu eens *tweeledig* als „lichaam en ziel“, dan eens *drieledig* als „lichaam, ziel en geest“ onderscheiden wordt. Evenzoo geven we toe, dat Jezus geheel dit samenstel onzer natuur aannam. En eindelijk ook, dat, hoewel ons de gegevens ontbreken, om te beoordeelen, op welke wijs deze drie in de geboorte ontstaan, toch niettemin de smet van onreinheid kleeft aan geheel deze natuur, in elk harer samenstellende deelen. Althans, dat de uitdrukking: „dat *heilige*, dat uit u zal geboren worden“, op onze menschelijke natuur gelijk ze thans is, zich niet wel laat toepassen.

2°. Erkennen we even volmondig, dat de Persoon des Zoons deze onze menschelijke natuur uit den schoot van de maagd Maria heeft aangenomen en niet rechtstreeks uit Adam. Hierin nu ligt opgesloten dat er van Adam tot Maria een geslachtslinie bestaat; een lange reeks van personen, in wier lendenen de kiem van deze menschelijke natuur van geslacht op geslacht is overgedragen. En overmits nu deze personen van Adam tot op Maria niet slechts zondaars zijn geweest, maar sommigen uit hen zelfs bovenmate zondigende, zoo kan en mag en moet beleden, dat de menschelijke natuur, die de Persoon des Zoons uit Maria aannam, haar uit Adam toekwam door een stroom van zonde heen.

En 3°. dient erkend, dat derhalve ook het vleesch en bloed, d. i. de menschelijke natuur in Maria waaruit de Persoon des Zoons zijn menschelijke natuur aannam, was een zondige, een onreine natuur, en dat

derhalve deze onreine natuur ook onrein op Jezus zou zijn overgegaan, indien ze niet vooraf gereinigd en geheiligd ware.

Dit nu belijden we dan ook.

We erkennen en belijden namelijk: dat de Heilige Geest over Maria is gekomen en dat de kracht des Allerhoogsten haar heeft overschaduwd, en dat „daarom dat heilige“, dat uit haar geboren is, Gods Zoon zou genaamd worden.

We hebben hier dus met een ethische werking van den Heiligen Geest te doen, die, in verband met Maria's geloof, de onreinheid der natuur stuitte, bij haar overgang op den Persoon des Zoons; zoodat deze mensche-lijke natuur *voor* de ontvanging in Maria onrein was, en toch *in* de ontvangenis geheel rein door den Persoon des Zoons is aangenomen.

Bij dit punt veroorloven we ons een opmerking.

In een vorig artikel spraken we uit, dat Maria de „maagd“ Maria heet; niet enkel wijl ze maagd was toen ze den Christus baarde, maar ook omdat ze maagd daarna bleef.

Dit heeft enkele onzer lezers bevreemd. Ze zagen hierin Roomsche leer. Of althans Luthersche dwaling. En meenden voor het minst, dat onze gereformeerde vaders het tegenovergestelde gevoelen hadden aangekleefd.

Tot antwoord op deze bedenking diene, dat Zanchius, onze grootste gereformeerde dogmaticus uit de 16de eeuw, in het werk, dat hij opzettelijk over „de Vleeschwordinge des Woords“ schreef, zich in het tweede boek, p. 33a, hierover aldus uitlaat: „*Ofschoon er geen stellige*

uitspraken der Heilige Schrift bestaan, die ons leeren, dat Maria maagd gebleven is, zoo geloof ik nochtans liever met heel de kerk der oudheid, dat dit zoo was, dan dat ik met Elvidius en andere spotters het tegendeel zou aannemen. Teeder en kiesch geroel dwingt ons dit aldus te belijden; en stellig is er niets in de Heilige Schrift dat dit geroelen weerspreekt^u.

En evenzoo zegt à Marck in zijn *March der Christelijke godgeleerdheid*, Holl. vertaling, p. 496, cap. XVIII; § 11 : *„Tegenover sommige bestrijders der oudheid houden wij het voor verreweg het waarschijnlijkst, dat, uit aanmerking van het groote en machtige wonderwerk van Jezus' geboorte, Maria en Jozef zich ook naderhand nooit met elkanderen hebben vermengd en Maria alzoo altoos maagd gebleven zij.^u*

Zoo zouden we een geheele reeks van schrijvers kunnen citeeren, maar zien hiervan af, daar Zanchius en à Marck gezag te over hebben.

Onze meening op dit punt stond dus niet op zichzelf, en is zoomin Roomsch als half Luthersch, maar wel terdege de meening die steeds door de beste en kundigste gereformeerde leeraren beleden is, zij het ook niet als leerstuk.

Wat men nu hiertegen aanvoert, dat dan toch in Matth. 1 : 25 geschreven staat : *„En bekende ze niet, totdat zij dezen haren eerstgeborenen zoon gebaard had,^u* als lage hierin opgesloten, dat het alzoo later wel had plaats gevonden, hierover zegt dezelfde à Marck : *„Toldat* beteekent volstrekt niet altoos het laatste einde eener zaak, zoodat ze daarna ophoude, maar ook menigmaal een zeker tijdeinde zonder uitsluiting, ja ook wel met insluiting van den volgende tijd.^u

Wie hier voorbeelden van in de Heilige Schrift wil naslaan, zie b.v. Gen. 28 : 15, waar de Heere tot Jacob zegt: „Ik zal u niet verlaten *totdat* Ik zal gedaan hebben hetgeen Ik tot u gesproken heb,” waaruit wel niemand zal afleiden, dat de Heere daarna Jacob wel verlaten heeft. Evenzoo als Jezus zegt: „Ziet, ik ben met ulieden al de dagen *tot aan* de voleinding der wereld,” zal dit wel in niemands oog beteekenen, dat Jezus hen daarna wel zou verlaten.

Evenmin ligt tegenbewijs in het feit, dat Jezus in Matth. 1 : 25 en Luc. 2 : 7 „de eerstgeborene” van Maria genoemd wordt; daar van een kind te zeggen: „Hij is de eerstgeborene”, wel *uitsluit* dat er vroeger kinderen uit dezelfde vrouw geboren zijn, maar *volstrekt niet insluit*, dat er meerdere kinderen uit dezelfde vrouw daarna geboren zijn. In de Heilige Schrift heet „eerstgeborene” al wat de baarmoeder opent. Zie Ex. 13 : 12, op Jezus toegepast in Luc. 2 : 23.

Dat eindelijk van broederen des Heeren gesproken wordt, heeft evenmin kracht van bewijs. Immers in Genesis 14 : 14, 16. coll. 12 en 29 : 15 zien we, dat Loth en Abram, en evenzoo Laban en Jacob broeders van elkaar genoemd worden, terwijl het toch zonneklaar is, dat ze geen broeders waren in dien zin van geboren uit ééne vrouw.

Wie zich de moeite wil geven, om onze kantteekeningen op deze plaatsen na te slaan, zal dan ook bespeuren, dat onze kantteekenaars er evenzoo over dachten. Ze bestrijden beide meeningen, zoowel de meening, dat uit Matth. 1 : 25 zou volgen, dat Jozef

daarna met Maria in gewonen echt geleeft had, als die andere, dat „eerstgeborene“ de geboorte daarna van andere kinderen in zou sluiten.

Deze kleine uitweiding houde men ons ten goede. Zoodra van meer dan één kant ons bedenkingen toekomen tegen hetgeen we schreven, leggen we er ons altoos op toe, die bedenkingen weg te nemen. Ook opdat onze lezers vertrouwen mogen, dat hetgeen we hun voorleggen steeds op deugdelijk onderzoek steunt, ook waar we, om den aard dezer artikelen, niet altoos de bronnen noemen, waaruit we hebben geput.

Er was in de oude kerk een teeder en kiesch en heilig gevoel, een sobere, zuivere tact, om zulke uiterst teedere vragen richtig te beantwoorden.

Thans is men veel ruwer in zijn oordeel, veel grover in zijn opvattingen, en het is daarom gewoonte geworden, er lust aan te hebben zulke teedere vragen juist in tegenovergestelden zin te beantwoorden.

Dit is de grond, waarom we steeds de gewoonte hebben in zulk een materie ons eigen oordeel te wantrouwen en te rade te gaan met het dieper inzicht en den zuiverder smaak van onze vaders in het tijdperk van onzen geestelijken bloei.

Oordeelt dus iemand, dat hij, in deze onbewezen, en onbewijsbare quaestie, liever het min kiesche en min teedere moet kiezen, wij kunnen noch mogen dezulken volgen en blijven bij hetgeen we neerschreven.

Niet dat we anderen daarin oordeelen of hun vrijheid te na komen om anders te denken.

Slechts zouden we hen, die anders gevoelen, wel bidden willen: „Onthoudt u toch liever van elk oor-

deel, dan dat ge in stelligen zin zulk een onkieschheid van Maria leert."

Calvijn, altoos kort, maar scherp, zegt er van:

"Wij voor ons aarzelen niet te verklaren, dat het dom en dwaas is uit dit wordeke „totdat" te willen afleiden wat er na Jezus' geboorte zou geschied zijn. Hij wordt ja ook eerstgeborene genoemd, maar alleen opdat we weten zouden dat zijn moeder vroeger geen kinderen gehad had."

XV.

DE GELIJKHEID DES ZONDIGEN VLEESCHES.

Ik heb mijnen Geest op hem gegeven.
Jes. 42 : 1.

Er heeft zich te allen tijde eene neiging in de Christelijke kerk geopenbaard, om de beide naturen in onzen Borg en Middelaar dooreen te mengen en uit die door-eenmenging te formeeren zijne menschelijke persoonlijkheid; een persoonlijkheid die dan zoo hoog zou staan, dat men ze, in tegenstelling met onze zondige persoonlijkheden, wel „godmenschelijk” noemen kon.

Dit kettersche streven kon steeds daaraan getoetst, of men in den Middelaar al dan niet *ééne wil* stelde. Immers wie dweept met deze menschelijke, zij het dan ook godmenschelijke persoonlijkheid, smolt de twee naturen in *ééne* godmenschelijke natuur saâm, en kwam er, dusdoende, vanzelf toe, om aan deze godmenschelijke natuur toe te kennen *ééne* godmenschelijke *wetenschap*, *ééne* godmenschelijke *kracht* en *ééne* godmenschelijke *wil*: een standpunt, bewust of onbewust, door de meeste modern-orthodoxe godgeleerden aanvaard, en waarmee dan wederom hun voorgeven, dat de Middelaar had kunnen zondigen enz., saamhangt.

Intusschen ligt geheel dit stel gevoelens eens voor-

goed door de Christelijke kerk geoordeeld. Reeds in de oude kerk zijn de Monophysieten opgestaan en na hen de Monotheleten, dat zijn juist dezulken, die van één godmenschelijke natuur in den Middelaar leeraarden, en slechts één godmenschelijken wil zich in Jezus denken konden. Maar de Christelijke kerk heeft het verderfelijke van al dergelijke leering zoo terstond en zoo diep getast, dat ze niet gearzeld heeft in plechtige kerkvergadering deze onschriftuurlijke voorstellingen als kettersch en verwerpelijk in den name des Heeren te veroordeelen.

Dit feit plaatsen we ditmaal op den voorgrond, overmits verreweg onze meeste godgeleerden thans in een omgeving zijn opgegroeid, waarin het voor onwetenschappelijk, onwijsgeerig en bekrompen geldt, om niet juist die ééne godmenschelijke natuur en dien éénen godmenschelijken wil in den Christus als den steen van alle Christelijke wijsheid te roemen.

o, We zonken reeds zoo diep !

En indien de meeste godgeleerden, die zich te goeder trouw nog voor orthodox honden, eens wisten hoe verre ze ook in de Christologie reeds afdoodden, ze zouden schrikken van hun eigen beeld.

Wat we nu verder zeggen gaan, steunt dus op de alonde Christelijke belijdenis, dat er in den Christus *niet* is ééne godmenschelijke natuur noch ook één godmenschelijke wil, maar dat er in den Christus was een dubbele natuur, t. w. een goddelijke en een mensche-lijke, en dat elk dezer twee naturen werkte door een eigen wil, zoodat er in den Christus was én een goddelijke én een mensche-lijke wil.

Nemen we nu, na deze broodnoodige herinnering, onze uiteenzetting van het heilig mysterie der Vleeschwording van het Woord weer op, dan weet men, hoe we het laatst staan bleven bij de belijdenis, dat de Middelaar een menschelijke natuur aannam, die uit Adam, door de heilige geslachtslinie heen, hem onrein in Maria was toegekomen, maar die in het eigen oogenblik der ontvangenis door den Heiligen Geest in Maria's schoot *geheiligd*, d. i. van alle onreinheid ontdaan was; en dat derhalve de natuur die de Persoon des Zoons aannam metterdaad was een *onbevleete*.

Hierbij echter is eene scherpe onderscheiding noodig.

De zonde is iets *negatiefs*, in zooverre ze gemis is van geestelijk goed. Maar als eigenschap van het wezen, en als overgaande tot daad, draagt ze tevens een *positief* karakter. Vergelijkte wie hierover meerder licht wenscht, gemakshalve slechts de *Synopsis purioris theologiae*, in Dr. Bavincks uitgave thans algemeen verkrijgbaar.

Wie dus zegt: *de zonde is alleen iets negatiefs*, zou feil gaan. Voor hem toch zou „onbevlekt ontvangen“ dan zeggen willen, dat in Christus al het geestelijk goed ware aangevuld, dat door de zonde ontbrak. Zegt en leert men daarentegen: de zonde draagt een *negatief* karakter als *gemis* van geestelijk goed, maar tevens een *positief* karakter als *afkeer* van dit geestelijk goed, voor dien ligt in de heiliging van de menschelijke natuur bij Jezus' ontvangenis alleen dit, dat deze afkeer van het geestelijk goed, die als neiging in onze onreine natuur inwoont, opgeheven en weggenomen was uit de menschelijke natuur die Jezus aannam.

Terwijl bij ons dus in onze natuur door de erfsmet tweeërlei zijn, en wel ten eerste *ontstentenis* van geestelijk goed, en ten tweede *vijandschap* tegen dat geestelijk goed; zoodat we dan ook niet kunnen opleven, of die vijandschap toont zich, — was het omgekeerd, in de menschelijke natuur die Jezus aannam aldus gesteld, dat deze vijandschap er uit was weggenomen, er niet in kon komen, en zich dan ook nooit heeft getoond.

Hiermeê zou intusschen de menschelijke natuur van onzen Borg en Middelaar nog iets zeer armelijks en ledigs hebben gehad, want uit Maria kon hij geen andere natuur aannemen, dan *ontbloot van alle geestelijk goed*.

Bij ons moet er, zal onze natuur rijk worden, tweeërlei gebeuren: we moeten den ouden mensch laten sterven, en den nieuwen mensch laten opstaan. Bij Jezus nu kon de oude mensch niet sterven, omdat er in Jezus nooit een mensch der zonde geweest is. Dientengevolge is er bij Jezus dan ook van geen wedergeboorte sprake; en dat wel, *ten eerste*, omdat hij geen menschelijke persoon was, maar een *goddelijke* persoon, die aan had genomen een menschelijke natuur; en, *ten andere* niet, overmits men om wedergeboren te worden, eerst zondig moet hebben bestaan. Maar wel moest bij Jezus de menschelijke natuur eerst onbevlekt worden gemaakt, doordien de Heilige Geest er in de ontvangenis de erfsmet afnam, en moest voorts in de tweede plaats, deze menschelijke natuur *verrijkt en versierd worden met geestelijk goed*, teneinde aan den Zoon van God tot een geschikt voertuig voor zijne levensuitingen te strekken.

Nu is er allerlei verrijking van onze menschelijke natuur denkbaar. Heel anders schittert de rijkdom onzer natuur in een idiotenkind en in Newton; maar ook heel anders in een overkundig man die zichzelf voor den kop schiet en in een vroom kind van God, dat in het bangste lijden nog eerbiedig neerknielt; en zoo ook heel anders weer in een pelgrim op aarde en in een zaligen hemelling; en eindelijk nog weer anders in een gezaligde, die nu nog afgescheiden van zijn lichaam is, en een verheerlijkte, wiens lichaam eens gelijk zal wezen aan het verheerlijkte lichaam Christi.

Wie nu zegt, dat de menschelijke natuur in Christus niet alleen vrij van *erfschuld* was (overmits hij niet aannam een menschelijken persoon), en vrij van *erfsmet* (overmits de Heilige Geest die smet in de ontvangenis wegnam), en dat ze bovendien *verrijkt* en *versierd* was met heerlijke gaven, moet derhalve nog nauwkeuriger onderzoeken, *welke* die verrijkingen en versieringen waren.

En dan springt het in het oog dat deze gaven minder waren *voor* zijn opstanding dan *na* zijn verhooving aan de rechterhand des Vaders, nademaal hij toen pas als loon voor „zijn zelfsofferande tot in den dood“ ontvangen heeft een naam boven allen naam. Ook is het uit de schriften des Nieuwen Testaments duidelijk, dat er ook in het verloop van Jezus' aardsche leven een *vermeerdering* van gaven des Geestes heeft plaats gehad. Wat bij Thabor is gezien stelt een scheiding midden in Jezus' aardsche optreden. En de gaven, verrijkingen en versieringen die de menschelijke natuur van Christus reeds in haar ontvangenis ontving, kunnen noch

mogen dus verstaan worden, alsof ze in ongemeten volkomenheid reeds in Maria's schoot de hoogste uitingen der menschelijke natuur aan Jezus hadden toebedeeld.

Dit zou ook in strijd zijn geweest met geheel den staat van *vernedering* waarin Jezus verkeerde; daar toch „de verrijkingen en versieringen van de menschelijke natuur in haar hoogste volkomenheid“, gelijk nu in den hemel, wel terdege ook de hoogste uitnemendheid van lichamelijke hoedanigheden en van uitwendig levenslot in zich sluiten.

Hij kwam op aarde om ons te verlossen.

Dit doel beheerscht geheel het mysterie der Vleeschwording; en eischt daartoe den voorafgaanden staat van *vernedering*, opdat daarna de tweede staat, die van *verhooving*, volge.

Wie derhalve reeds voor de opstanding zich de menschelijke natuur van Christus liefst zoo denkt, als ze in den staat der verhooving nu is, vergist zich ganschelijk.

Veeleer hebben we op het voetspoor der Christelijke kerk aller eeuwen ons dit mysterie aldus voor te stellen; dat de Christus vrij was van alle *erfschuld* doordien hij geen menschelijke persoon, maar natuur aannam; vrij wierd van *erfsmet*, doordien in het oogenblik der ontvingenis de Heilige Geest de smet wegnam; en dat hij *verrijkt* wierd met geestelijk goed, doordien de Heilige Geest reeds in de ontvanging aan Jezus' menschelijke natuur al die gaven en krachten (maar ook geen meerdere) meêdeelde als hij noodig had, om onder voortdurende inwerking van den Heiligen Geest, zijn Middelaarswerk te kunnen volbrengen.

Van een *kunnen* zondigen was bij Jezus dus nimmer sprake.

Niet naar zijn goddelijke natuur noch naar zijn goddelijken wil, overmits het goddelijke elk denkbeeld van zonde uitsluit.

Maar ook niet naar zijn menschelijke natuur, ten eerste, overmits zijn menschelijke natuur van oogenblik tot oogenblik door zijn goddelijke natuur werd ondersteund; maar ook, ten andere, omdat door de ontvan-genis uit den Heiligen Geest de prikkel tot zonde was weggenomen *en terens al zulke gaven des Heiligen Geestes aan den Christus waren ingestort, als alle zondigen onmogelijk maakten.*

Die gaven des Heiligen Geestes waren aan Jezus niet tot zekere grens ter beschikking gegeven, maar in het onbepaalde: „Hij geeft hem den Geest *niet met mate*“. „Op hem zal de Geest des Heeren *rusten*, de Geest der wijsheid en des verstands, de Geest des raads en der sterkte, de Geest der kennis en der vreeze des Heeren.“

Deze gaven des Geestes waren deels in hem blijvende en inklevende, deels aan zijn menschelijke natuur verleend naar de behoefte van het oogenblik. Vandaar zijn *bidden* en de gevolgde *verhooringe* des gebeds.

Deze gaven konden toenemen naar gelang zijn jaren en de strijd zijns levens toenamen. „Hij *nam toe* in genade bij God en bij menschen.“

Maar ook ze konden weer *tijdelijk* van hem genomen. „Eli, Eli, Lamma Sabachtani!“

Hoewel dus onze Heere en Heiland naar zijn goddelijke natuur al de dagen zijns aanzijns op aarde alle

goddelijke eigenschappen behield en deze niet *kon* afleggen, zoomin zijne almacht als zijne alwetendheid, zoo moet desniettemin met alle beslistheid vastgehouden, dat zijne menschelijke natuur geen geschikt voertuig was, om deze goddelijke eigenschappen geheel te laten werken; dat hij uit barmhartigheid en gewillig de uiting en werking van deze goddelijke eigenschappen aldus ingebonden heeft binnen het perk van zijne menschelijke natuur; en dat wel, *niet* van onze menschelijke natuur, *gelijk hij ze nu verheerlijkt in den hemel draagt*, maar *gelijk hij ze beperkt, zwak en veel niet wetend*, omdroeg in den staat zijner vernedering.

En vraagt men nu ten slotte, waarom, indien de Heilige Geest hem *zonder mate* geschonken is, deze doorwerking dan niet krachtiger was, zoo ligt het antwoord op die vraag in het doel zijner zending, t. w. *om ons te verlossen*.

Niet eerst toch aan het kruis, maar reeds in de kribbe was Jezus onze Middelaar, en *al de dagen zijns levens heeft hij onze zonde om onzentwil gedragen*.

Een dragen der zonde dat niet school in een realistisch uitvloeisel van zekere erfsmet, noch ook in de toerekening van zekere erfschuld, maar in een *vrije wilsdaad* waardoor hij, de Zoon van God, *de zonde der zijnen op zich nam*.

Zoowel het reinigingsoffer in den tempel als zijne besnijdenis, zijn dus niet slechts symbolische handelingen, maar ten volle *werkelijk*.

Even werkelijk is zijn indalen in de Jordaan om

van Johannes gedoopt te worden; niet alsof hij verzoening behoefde *voor zichzelf*, maar zoo dat hij die *voor de zijnen* zocht.

Het „in de gelijkheid des zondigen vleesches“ en het „voor ons tot zonde gemaakt“ hebben dus metterdaad *onderscheidene* beteekenis.

Eigenschap van het zondige vleesch is, dat het geen goed kan doen dan door ingestorte Geestesgenade, die de zwakheid der gevallen natuur te hulpe komt.

In „*gelijkheid* des zondigen vleesches“ komt men dus, indien men draagt een gevallen natuur met haar zwakheid, die door ingestorte Geestesgenade leeft, maar zóó dat er toch een sterk sprekend verschil bestaat met hetgeen plaats grijpt bij een zondig mensch. Anders ware het een komen niet in de *gelijkheid* des zondigen vleesches, maar *in het zondige vleesch zelf*.

En dit sterk sprekend verschil nu bestaat in tweeërlei: 1°. dat hij ons de natuur gedragen wordt door *een zondig persoon*, terwijl in Christus *de heilige Persoon des Zoons* een gevallen natuur aannam; en 2°. dat de instorting van Geestesgenade, door ons eerst in de *wedergeboorte* bekomen, bij Jezus kwam *in de eerste geboorte zelf*, of juister nog in zijn ontvangenis.

Dat hij daarentegen voor ons „tot zonde gemaakt is“ slaat op het *priesterlijk* aannemen van onze schuld. De Christus is *zonde*, ja zelfs *cloek* voor ons geworden, doordien hij onze schuld op zich nam, er onder bedolven werd en, onder onze zonden weggezonden, niets dan zonde aan God kon toonen.

In hoeverre nu het aannemen van onze gevallen natuur, zij het ook op onbevleete wijze, saamhing met

de mogelijkheid om aldus priesterlijk onze zonden te dragen, is ons niet geopenbaard. Daarover zwijgen we dus, al moge in het algemeen beleden worden, dat niets in deze heilige mysteriën toevallig is.

Slechts zij ten slotte nog opgemerkt, dat de voortgaande verrijking met Geestesgaven in den Christus niet omging buiten verzoeking en strijd. Hij is in alle dingen gelijk *als wij verzocht geworden*, doch zonder zonde. Verzocht werd Adam, vergeet het nooit, *ook eer hij viel*, toen hij nog *stond* in den staat der gerechtigheid. Om verzocht te kunnen worden, wordt dus volstrekt geen staat van zondigheid ondersteld.

Verzoeking ontstaat zoodra op onze menschelijke natuur een prikkel wordt uitgeoefend, die het lagere leven gaande maakt: en daar nu Jezus onze menschelijke natuur had aangenomen, niet gelijk ze verheerlijkt in den hemel triomfeert, ja niet eens gelijk ze in Adam nog sterk stond, maar ze had aangenomen, gelijk ze gevallen, en dus in zwakheid verkeerende, *slechts door ingestorte Geestesgaven heilig kon gehouden worden*, zoo is dan Christus niet alleen *in alle dingen* verzocht, maar verzocht *gelijk wij*.

En komt men eindelijk op de vraag, hoe hij, die als God alwetend, almachtig en alomtegenwoordig was en bleef, nochtans om onzentwil in een beperkt weten, in een beperkte macht, in een beperkte aanwezigheid kon ingaan, zoo sluiten wij, evenals alle godvruchtige godgeleerden, diep eerbiedig het oog in dankbare aanbiddensise, hem lovende, die, wat wij zelfs nimmer doorgronden zullen, voor ons en om onzentwille heeft bestaan.

XVI.

HIJ KON NIET ZONDIGEN.

Die, hoewel hij de Zoon was, nochtans gehoorzaamheid geleerd heeft uit hetgeen hij heeft geleden. Hebr. 5 : 8.

De beschouwingen omtrent den Persoon des Middelaars zijn ten onzent meest bedorven door den schadelijken invloed der Duitsche theologie. Niet alsof we aan de Duitsche theologie niet ook veel uitnemends verschuldigd waren, maar omdat alle Duitsche theologie nu eenmaal Luthersch getint is ; een verschijnsel dat zelfs bij Beck en zijn school valt waar te nemen ; en juist door dit Luthersche bestanddeel de natuurlijke ontwikkeling van onze gereformeerde theologie wordt tegengehouden.

Zoo ook op dit punt.

De Lutherschen hebben steeds geleerd, dat aan den Christus reeds in de ontvangnisse zulk een volheid van genade is medegedeeld, dat krachtens de personeele vereeniging, de eigenschappen der goddelijke natuur zich aan de menschelijke natuur mededeelden. Dit nu hebben de gereformeerden steeds geoordeeld niet naar den Woorde Gods te zijn, overmits de Heilige Schrift ons hier niets van leert ; overmits de eigenaardigheid der twee naturen hierdoor

wordt opgeheven ; en overmits op deze wijze de Christus ons niet meer in alle dingen gelijk is geweest, uitgenomen altoos de zonde.

Desniettemin is uit deze Duitsche bron in onze gereformeerde kerk toch wijd en zijd de dwaling ingeslopen, om in Christus een soort bovenmenschelijk persoon te zien, wiens menschelijke persoon boven onze nooden en angsten verheven was ; waardoor men dan wel een machtig Helper kreeg, die ons redden kwam, en dus den dood voor ons te niete deed en de werken des duivels voor ons verbrak ; maar den eigenlijken Middelaar verloor ; het borgtochtelijk lijden prijs moest geven ; en de plaatsbekleeding der diepste ontfermingen afsneed. Het werd geheel in Lutherschen trant een machtige openbaring van den Leeuw uit Juda's stam, maar het heerlijk en vertroostend schouwspel van Gods ondoorgrondelijke barmhartigheden werd losgelaten. En dit had ten gevolge, dat wel de ondiepe, oppervlakkige lieden zich verlost gevoelden, maar dat de ongetroosten en door onweder voortgedrevenen bezweken.

Deze droeve toestand nu heeft Dr. Kohlbrügge bewogen, omforsch en met de uitnemende kracht der eenzijdigheid juist dat bedekte en weggeschoven stuk der Rechtvaardigmaking weer op den voorgrond te schuiven ; en om, opdat die Rechtvaardigmaking in den Borg recht diep en krachtig blijken zou, de Luthersche ketterij omtrent den Persoon des Middelaars in de hartader aan te tasten, door zoo naakt en bloot, als slechts denkbaar was, de beroofdheid en zwakheid en vervallenheid van de door Gods Zoon aangenomene menschelijke natuur in het licht te stellen.

En dit nu was, ook afgescheiden van enkele te sterk gekleurde uitdrukkingen, een ware weldaad; een nieuw uitgangspunt voor de weeropbouwning van onze theologie. In de opvatting van de menschelijke natuur des Middelaars school het euvel. Daar moest het kwaad worden aangetast.

Ons geheel daaraan aansluitende, poogden ook wij daarom in het licht te stellen, dat de menschelijke natuur van den Middelaar, een juist even gebrekkige, ellendige en met zwakheid behepte natuur was, als wij uit onze moeder ontvingen; alleen met dit verschil, dat de positieve prikkel tot zonde in haar niet was, om reden in Jezus niet was een menschelijke persoon, en zijne menschelijke natuur in de ontvangenis uit den Heiligen Geest van deze zondige vijandschap, die in het vleesch tegen God huist, was ontdaan.

Maar dit ééne punt, de zonde, uitgenomen, was deze natuur die de Middelaar aannam, even arm, blind, naakt en ellendig als ze in ons is; en juist daarin aanbidden wij de groote liefde van den Middelaar te onswaarts, dat hij zulk een arme en ellendige en vervallene en ingezonkene natuur wilde aannemen; geheel in de gelijkheid des zondigen vleesches.

Ja, dit zelfs had de menschelijke natuur die de Zoon aannam, met ons zondig vleesch gemeen, dat in zijne natuur zoowel als in de onze geen goed meer woonde. Er was afwezigheid van alle geestelijk goed.

Maar, en hierop verzoeken we onzen lezers wel zeer nauwkeurig te willen letten, die natuur is niet alzoo in Jezus gebleven.

Neen, gelijk het God den Heere belieft, ook in onze

natuur de zwakheid en ellendigheid te stuiten door inwoning van den Heiligen Geest en door instorting van zijn gaven, zoo ook is het des Vaders welbehagen geweest, aan den Christus in zijn menschelijke natuur den Heiligen Geest te verleenen en hem, naar zijn menschelijke natuur, gaven des Geestes in te storten.

Slechts met dit verschil, gelijk we een vorig maal reeds aanstipten, dat, hetgeen bij ons pas in de wedergeboorte gebeurt, bij Jezus reeds gebeurd was in zijn ontvangnisse of natuurlijke geboorte.

Toch bleef deze begenadiging der menschelijke natuur in Christus, altoos het karakter van vernedering dragen. Van *gaven* te moeten leven is smadelijk voor een koning.

Niemand beelde zich dus, naar de zienswijze der hedendaagsche theologen in, dat de Christus, voor wat zijn menschelijke natuur aangaat, doorgegaan is van heerlijkheid tot heerlijkheid, zoo vóór als na zijn opstanding. o, Neen, er bestaat een principieel verschil tusschen die natuur vóór en na zijn opstanding. Dit verschil namelijk, dat deze natuur na zijn opstanding *verheerlijkt* is, d. w. z. de heerlijkheid in zich inwonende en inklevende heeft, als haar eigendom; terwijl ze vóór de opstanding wel verrijkt en versierd wordt, maar uit genade, door gaven, zonder de innerlijke armoede af te leggen.

Zie, gelijk een bekeerd kind van God verheerlijkt is in zijn Borg, maar ziende op zijn eigen natuur blijft uitroepen: „Ik, ellendig mensch, wie zal mij verlossen van dit lichaam des doods?” — zoodat de gaven des Geestes die hij ontvangt altoos genadegaven blijven.

waarvoor wij in God gehouden zijn en niet Hij in ons ; op even dezelfde wijze bleef de menschelijke natuur van Jezus tot op zijn opstanding in staat van vernedering en zwakheid en vervallenheid, slechts uitgenomen de zonde. Er was wel heerlijke kracht en mogendheid en wijsheid en licht in hem, maar in zijn menschelijke natuur was dit alles slechts genadegave. En dat vernederende nu van doodarm te leven en alleen door genadegaven verrijkt te worden, daarin sprak de ontferming die de Borg om onzer behoudenis wil.

Het bewijs dat de menschelijke natuur in Jezus, in staat van vervallenheid en innerlijke vernedering bleef, en slechts bijkomstig met Geestesgaven verrijkt en versierd was, toont Gethsémané en Golgotha. Toen werden al die genadegaven weer teruggenomen, en hield onze Borg niets over dan zijn algeheele verlatenheid. Dat was zijn Lamma Sabachtani.

Hieruit vloeit het dan ook tevens voort, dat de schenking van deze genadegaven in de menschelijke natuur van Jezus evenzoo toeging, als ze bij Gods uitverkoren kinderen toegaat ; altoos uitgenomen alle zonde als positieve vijandschap van het vleesch tegen God ; die toeh was nooit in hem. Maar overigens, ja, dan was er in Jezus' verrijking met genadegaven evengoed als bij ons een toeneming, een uitbreiding over breeder veld, en dan weer een mindering, voortgaande tot verlating toe ; eene verlating zelfs dieper ingaande dan ze bij ons ooit zijn kan.

En overmits nu onze menschelijke natuur van dien aard is, dat ze deze genadegaven niet kan assimileeren of in zich opnemen, dan door verzoeking, strijd en

onderwerping in gehoorzaamheid, zoo is dan ook onze Borg in alle dingen gelijk als wij *verzocht* geweest, doch zonder zonde; kon hij medelijden, d. i. mede-ervaring door lijden, hebben van al onze zwakheden; en staat van hem beschreven, dat hij, hoewel hij de Zoon was, nochtans *gehoorzaamheid* geleerd heeft.

Nu te zeggen, dat hij dus ook in de mogelijkheid moet verkeerd hebben, *om te kunnen zondigen*, is een zeer zondige voorstelling, die hier allerminst uit voortvloeit.

Wat toch is het geval?

Reeds van een uit God geborene getuigt de Heilige Schrift, dat hij niet zondigen *kan*. „Een iegelijk die uit God geboren is, die doet de zonde niet, want zijn zaad blijft in hem; en hij *kan* niet zondigen, want hij is uit God geboren.”

En nu vragen we toch, hoe ernstige belijders van onzen Heere Jezus Christus, met dat woord voor oogen, toch durven volhouden, dat de Christus wél kon zondigen.

Een wedergeborene, zegt de Heilige Schrift, *kan niet* zondigen, en gij onderwindt u van Gods eengeboren Zoon te zeggen, dat hij in zijn menschelijke natuur *wel* kon zondigen.

Schrikt ge dan toch zelf voor het ijselijke van dat woord niet terug?

Komt het u niet zelf met bevende stem als heiligschennis over de lippen?

Maar we verstaan uw tegenwerping. Ja, zegt ge, dat is ook zoo, principieel kan Gods kind niet meer zondigen, maar die persoon, die kind Gods wierd, zondigt toch nog telkens uit zijn eigen onreine natuur.

Dit is ook zoo. Maar hoe wilt ge dit nu op Jezus overbrengen? Op hem, in wiens zwakke, vervallene en ellendige natuur, juist dat ééne (die positieve prikkel tot vijandschap tegen God) dat de natuur in de wedergeborenen nog in zonde doet opwaken, *niet* in was?

Die tegenwerping valt dus geheel, en over blijft alleen dat de menschelijke natuur van Jezus, hoezeer ontbloot van alle geestelijk goed in zichzelf, maar nochtans zonder eenigen positieven prikkel tot zonde in zich, reeds in de geboorte verrijkt en versierd was met die genadegaven des Geestes, die de heilige apostel hier noemt: *Zijn zaad blijft in hem.*

Ten ernstigste bidden we daarom de dienaren van Gods Woord, die dusver, 'tzij op hunne catechisatiën, hetzij op den kansel, hetzij in geschriften, deze schriklijke stelling verkondigd hebben, om toch onze bedenkingen hiertegen met aandacht in overweging te willen nemen, en niet te rusten, eer ze weer openlijk tot de erkennisse zijn gekomen, van uit misverstand en naar hun beste weten te hebben gedwaald.

Ten slotte voegen we hier nog bij, dat zeer terecht door onze vaders steeds is volgehouden, dat de Heere Jezus Christus ook heeft *geloofd, gehoopt en liefgehad*, gelijk Gods kind in zijn worsteling op aarde.

Geloof, hoop en liefde zijn de drie noodwendige levensuitingen van een kind van God in den staat zijner vernedering.

Geloof is niet een blijvende vorm van levensuiting. Eens gaat het geloof te niet. Geloof staat tegenover

aanschouwen en vervalt dus zoodra als het aanschouwen komt. Dan als we Hem kennen zullen gelijk we gekend zijn, omdat we Hem zien zullen gelijk Hij is, houdt het geloof vanzelf op. Geloof is een bewijs van zaken die men *niet* ziet. Een soort zien, maar als in een spiegel door een donkeren nevel heen. De uitlegging alsof het zeggen: „Maar nu blijven deze drie, geloof, hoop en liefde“, beduiden kon, dat ook geloof en hoop eeuwig zouden voortduren in den staat der heerlijkheid, moet dan ook met beslistheid verworpen, tenzij men met Calvijn het woord „geloof“ hier in geheel eigenaardigen zin neemt voor onze kennisse van God en zijn wil.

Nu zeggen we, dat we met onze gereformeerde kerk belijden, dat onze Middelaar naar zijn menschelijke natuur ook metterdaad *geloofd* heeft. Geloof toch is die zielsuiting, die, terwijl de menschelijke natuur middenin den dood en in de ellende en onder den vloek ligt, en dus niets dan verderf voor oogen heeft, nochtans klaarlyk Gods Woord aangrijpt en door dat Woord haar God weer bezit. Dit is het geloof dat een rechtvaardige leven doet. Welnu, van dit geloof nu zeggen we, dat het ook in Jezus was. Natuurlijk niet naar zijn goddelijke natuur, want naar zijn goddelijke natuur bleef hij ook al de dagen zijns levens op aarde almachtig, alwetend, volkomen goed en een fontein aller goeden. Naar zijn goddelijke natuur was hij dus God niet kwijt, maar was hij zelf God en kon hij zich God niet meer toeëigenen door het geloof. Maar met zijn menschelijke natuur stond het anders. Die menschelijke natuur was in staat van ellendigheid, zij het ook uitgenomen alle zonde; en in dien staat van el-

lendigheid droeg die Middelaar onze zonde, en dus ook den last des toorns Gods die er op drukte.

Naar zijn menschelijke natuur was hij dus van zijn God beroofd en kon hij alleen door geloof zijn God weer bezitten.

Onze oude vaders drukten dit in hun strijd met de Luthersche broederen meest zoo uit: Is Christus pelgrim of gezaligde op aarde geweest, of om hun eigen woorden te gebruiken, *viator* of *conceptor*?

Deze woorden beduiden dit: Men onderscheidt den toestand van een kind Gods *eer* hij is ingegaan, en *naadat* hij in den hemel inging. Voor hij ingaat, is hij een reiziger of pelgrim, maar na zijn ingaan is hij een gezaligde of bevatter.

Nu leeft een pelgrim door *geloof*, maar een gezaligde door *aanschouwing*.

En dat nu op Jezus toepassende, dient beleden, dat hij wel door zijn goddelijke natuur eeuwig in zichzelf God Drieëenig aanschouwde in ongestoorden luister, maar dat hij naar zijn menschelijke natuur wel terdege pelgrim was en dus leetde uit *geloof* en nog niet door aanschouwen.

Zoo was er dan ook in hem de *hoop*, overmits hij uitzag naar de heerlijkheid die komen zou, maar die hij tot op zijn opstanding en hemelvaart dierf.

Ook was de *liefde* in hem niet eene liefde die in zijn menschelijke natuur van natuurswege inwoonde, want in de natuur die hij van ons aannam was geen geestelijk goed; maar aan die ontbloote natuur was de Heilige Geest geschonken, niet met mate, en zoo woonde in hem overvloediglijk en zaliglijk *de liefde*, naast de hope en het geloof.

XVII.

BULA'S DWALING.

Die geen zonde gekend heeft.

2 Cor. 5: 21.

Vergissen we ons niet, dan is in de voorgaande artikelen met eenige doorzichtigheid aangetoond, dat de Persoon des Zoons wel waarlijk de menschelijke natuur heeft aangenomen, gelijk die door de zonde wierd, d. i. ontbloot van geestelijk goed; maar dat met dien verstande, dat de Heilige Geest in de daad zelve der ontvangenis, *alle positief element van zonde* volstrekt uitbande, en daarentegen, én in de ontvangenis én onder het opwassen van het kindeke Jezus, zijne menschelijke natuur met heerlijke genadegaven verrijkte en versierde.

Is evenzoo aangetoond, waarom er uit dien hoofde van een *leven van den Middelaar*, dat door ontwikkeling voort zou schrijden, in den thans gangbaren zin geen sprake kan vallen, maar terug dient gekeerd naar de aloude belijdenis van den staat der *vernedering*, gevolgd door dien der *verhoogening*.

En is eindelijk aangetoond, hoe volkomen juist Dr. Kohlbrügge tegen de nieuwere theorieën die scheiding

tusschen den zondaar en zijn Borg maakten, de bewering overstelde, dat de menschelijke natuur in Christus wel waarlijk dezelfde menschelijke natuur was, die wij in ons omdragen.

Geperst en gedrongen door de noodzaak, om *de rechtvaardiging alleen door geloof* weer in kracht en eere te zetten tegenover de valsche leer van een heiligmaking, die niets dan een weeroprichten van het Werkverbond was, heeft Dr. Kohlbrügge zeer terecht gevoeld en ingezien, dat de Borg niet in onze plaats kan staan, of hij moet er van de ontvanging af staan, opdat, gelijk de Catechismus zegt, elk geloovige wete, dat ook zijn zonde waarin hij ontvangen en geboren is, voor Gods aangezicht bedekt is.

We kunnen uit dien hoofde niet anders inzien, of in het hoofdpunt had Dr. Kohlbrügge gelijk; ook al stemmen we volkomen gaaf toe, dat in zijn predicatiën en in enkele geschriften, vooral in de *Betrachtung über das erste kapittel des Evang. nach Matthæus*, Elberfeld 1844, enkele uitlatingen en zegswijzen gebezigd worden, die op het kantje af gaan, en soms, door het leggen van een altoos eenzijdigen nadruk, dat kantje overschrijden. Iets, wat volstrekt niet gezegd wordt, om de waardij van zijn woord te verkleinen; daar toch immers geen enkel schrijver, naar de beperktheid onzer natuur, het *alzijdige* omvatten kan; en het *niet*-systematische van Dr. Kohlbrüggés geschriften aan een iegelijk het recht ontnemt, om elke door hem gebezigde uitdrukking in haar volle kracht te laten gelden.

Nu zijn er intusschen jongere mannen, die, aangegrepen door Kohlbrüggés diepgaanden ernst en in hem

hun vader in Christus begroetende, met onmiskenbaar goeden wille, maar desniettemin met zekere beperktheid van geestelijk en Schriftuurlijk inzicht, zulke uitdrukkingen van Dr. Kohlbrügge uit haar verband nemen, als uitgangspunt van een gedachtenlijn kiezen; en alsnu op grond van zulke eenzijdige uitdrukkingen een nieuwe soort van systeem der Christelijke waarheid zoeken op te bouwen.

Deze noemden we Neo-Kohlbrüggianen; volstrekt niet in den ons toegedichten zin van een „scheldwoord“, maar in den gewonen, gangbaren zin, waarin men thans b. v. in Duitschland van *Neo-Lutheranen* spreekt. Be-doeld met dezen naam is alleen dit: dat deze jongere mannen, door hun zucht, om in dankbre erkentenis voor hetgeen God de Heere hun in dezen vader in Christus schonk, zijn denkbeelden getrouwelijk tot de gemeente te brengen, hun doel voorbijstreven door hetgeen bij Dr. Kohlbrügge slechts eenzijdig uitvloeisel van een diep ware geloofsgedachte was, als absoluut stuk der belijdenis te systematizeeren.

Het ligt in den aard der zaak, dat de één daarbij anders te werk gaat dan de ander, en men deze jongere mannen niet onderling voor elkanders schrijven aansprakelijk mag stellen.

Indien we dan ook uit deze Neo-Kohlbrüggianen, thans op Bula wijzen, geschiedt dit volstrekt niet, om daarmee te beweren, dat *alle* predikanten, die in den engeren kring dezer volgelingen zijn opgenomen, voor Bula's dwalingen verantwoordelijk zijn. Dit volstrekt niet. Maar alleen om in een voorbeeld te toonen, in welke zonderlinge en onverantwoordelijke stellingen

men verloopt, indien men de sterk gespannen uitdrukkingen van een man als Dr. Kohlbrügge kiest tot uitgangspunt van een systeem.

De overige mannen van dezen kring zijn slechts in zooverre ten deze aansprakelijk, als het verschijnsel, dat hier bestreden wordt, ook bij hen, zij het ook minder sterk en op andere punten, evenzeer valt waar te nemen; ten andere in zooverre sommigen hunner de lezing van Bula's werk zonder critiek niet zelden aanbevelen; en met name in zooverre nog geen hunner naar de pen greep, om tegen het scheeve in Bula's voorstelling de gemeente van Hoog- of Nederduitsche tale te waarschuwen.

We zullen den heer Bula met zijn eigen woorden laten spreken en telkens de plaatsen uit zijn geschrift opgeven, waar de gewraakte woorden te vinden zijn.

Het geschrift van Bula, waaraan deze citaten ontleend zijn, draagt ten titel: *Die Versöhnung des Menschen mit Gott durch Christus, oder die Genugthnung, aus der heiligen Schrift dargestellt, von J. Fr. Bula, Pfarrer in Blumenstein, bei Thun. Basel, 1874* ¹⁾.

En in dit boek nu vestigen we de aandacht op deze uitspraken:

1°. „Maar nu hij in 't „vleesch“ verscheen; geringer, onheiliger, onmachtiger, meer ongoddelijk, veracht en gesmaad optrad, en omwandelde dan iemand, nu werden jegens Hem de geesten der menschen openbaar in hun

¹⁾ Om de mogelijkheid af te snijden, dat de vertaling partijdig zou zijn, heb ik iemand, geheel buiten de quaestie staande, verzocht deze citaten voor mij over te brengen.

eigen diepste wezen en bedoelen. Nu bleek, dat zij en hoezeer zij slechts het aardsche, eigen eer en vergankelijk genot zochten; van gerechtigheid en zaligheid, dus van den levenden God, noch gevoel hadden, noch er naar verlangden; hoezeer hun ijver voor God en wet, heel hun vroomheid en godzaligheid enkel op inbeelding en aanmatiging rustte; en dat zij over God en zijn zaak naar goedvinden beschikten en wilden beschikken" (p. 128).

Waar alzoo van Jezus gezegd wordt, dat hij *onheiliger* en *ongoddelijker* was dan iemand; dus b. v. ook dan een Judas of Nero.

2°. „God en mensch moeten één, d. i. met elkaar verzoend, persoonlijk allernauwst verbonden worden, indien wij gered zouden worden, in waarheid van zonde, dood en verderf verlost, waarlijk zalig zijn, en eeuwig leven en ongestoorden vrede genieten. Indien nu echter juist deze persoonlijke wedervereeniging van God met den geheel vernederden mensch het onmogelijkste en ondenkbaarste is, dan wilde en moest God zelf persoonlijk en zichtbaar die verzoening en vereeniging op aarde tot stand brengen, menschelijk wezen en natuur, *zondig vleesch en bloed* aannemen, en worden wat wij zijn" (p. 219).

De Schrift zegt: *in de gelijkheid* des zondigen vleesches. Hier is dit nu geworden: in *zondig* vleesch en bloed.

3°. „Zijn wij toch enkel en alleen geholpen en te helpen met zulk een onvoorwaardelijke, vrijwillige, onverdiende en onbegrensde liefde, zoo kon en wilde God

deze liefde slechts daardoor bewijzen, dat Hij ons vleesch en bloed aannam, dat Hij werd wat wij zijn, dat Hij *in ons blind, verkeerd, verdorven, God hatend en steeds weerstrevend, en dus verdoemd vleesch verscheen*; dit vleesch als zoodanig wel is waar *doodde, te schaude en te niet maakte*, maar het toch opnam tot zich in den hemel zijner heerlijkheid, om ons ongeloof en hoogmoed, onze eigenwaan en aanmatiging te beschamen, en ons tot de kennis van Hem, dus tot geloof, gerechtigheid en wederliefde te brengen" (p. 220).

Hier wordt derhalve geleerd, dat ook het positief-zondige, d. i. de *haat tegen God*, inklevend was in Jezus' menschelijke natuur.

4°. „Zijn kennis, wijsheid en kracht heeft Hij alzoo niet van den hemel medegebracht. Zij werd Hem ook niet onmiddellijk van den hemel ingegoten en aangebracht. Maar als kind zijner ouders was Hij ook dezen toevertrouwd, en behoefde hun tucht, onderwijs, bewaking en opvoeding; behoefde Hij in zijn jeugd onderwijs uit de Schrift en vooral deze zelf. Door ouders en onderwijzers met de Schrift bekend gemaakt en er op gewezen, heeft Hij haar gelezen en onderzocht; *niet haar den Vader*, diens raad en wil en zichzelf evenals zijn bestemming en taak *leeren kennen*" (p. 223).

Alle kennisse Gods, zoo wordt hier geleerd, zou aan Jezus dus van buiten en door menschen zijn toegekomen, en de innerlijke kennisse Gods wordt geloochend.

5°. „Aldus heeft Jezus ook heel zijn werk *als mensch* volbracht en *niet als God*. Godheid en menschheid zijn

wel is waar nooit, in geen omstandigheid een oogenblik gescheiden geweest, maar toch heeft Hij alles in menschelijke onmacht, raad- en hulpeloosheid gedaan, en als mensch is Hij rechtvaardig, alwetend, almachtig, heerlijk en Gods Zoon geweest. *Zoodat Hij niets op ieder ander sterfeling voor had, en 't Hem geen bijzondere gave of voortreffelijkheid schonk, in betrekking tot zijn werk hier beneden, dat Hij God was.* Het viel Hem daarom even zwaar en was Hem even *onmogelijk* Gods wil te doen, Hem gehoorzaam en onderdanig te zijn als dat voor een onzer is" (p. 224).

Hier wordt dus geleerd, dat het Jezus even onmogelijk was den wil van God te doen, als den diepst gevallen zondaar. De Schrift zegt: *Gods wil te doen was zijn spijze.*

6°. „Bezat Hij ook al krachten, bijzondere gaven en deugden — en dat was zoo — dan moest Hij ze toch steeds verloochenen en prijs geven. Zoo waren voor Hem dan zijn Zoonschap en al zijn gaven, voorrechten en krachten niets dan een *ontzettende verzoeking* en geen *stenn*; zoo konden zij Hem de taak slechts *verzwaren*, doch niet *verlichten*“ (p. 225).

De godheid heeft dus, naar de heer Bula leert, de zwakheid der menschelijke natuur *niet* ondersteund, maar *bestreden* en in *verzoeking* gebracht.

7°. „Zoo zegt ook de Heere in vollen ernst tot zijn jongeren: „Geeft *gij* hun (den 5000) te eten“ (Matth. 14 : 16; Marc. 6 : 37), dewijl zij van den Vader hetzelfde hadden kunnen afsmeeken en verkrijgen, als Hij,

zoo zij *verstand* en *geloof* bezeten hadden" (p. 226).

Het spijszigen van de 5000 gaat dus volgens den heer Bula geheel om buiten de godheid des Heeren.

8°. „Hoezeer Jezus een arm, ellendig zwak mensch was en daarvoor eenerzijds wilde gehouden zijn, blijkt ook daaruit, dat hij zich bijna uitsluitend „den Zoon des menschen" noemt, waarmee Hij zijn onbeschrijfelijke liefde en nederbuigendheid wil uitdrukken. Maar het zou geen nederbuigendheid en liefde zijn, als Hij zich niet geheel uitgeledigd had *en geheel geworden ware, wat wij, wat al zijn broeders zijn*. Evenzoo uit zijn opmerking tot Johannes: „Laat van mij af; want aldus betaamt het ons, alle (of elke) gerechtigheid te vervullen," toen Johannes Hem, wegens zijn hoogheid, grootheid en heerlijkheid weigerde te doopen. Zich niet te laten doopen en een uitzondering te maken, ware dus voor den Heere een ongerechtigheid geweest. Als Adams zoon en erfgenaam wilde Hij dan ook *in zonde en schande, in dood en vloek ingaan*" (p. 229).

Let op de woorden: „*geheel* datgene geworden wat wij zijn", in verband met hetgeen volgt: *ingegaan in zonde*.

9°. „*Als Adams zoon en erfgenaam*, als de mensch in onze plaats, als onze *plaatsvervanger* moest Hij tot stof vermalen, trawijze geheel tot niet gemaakt worden, en alles, alles loslaten, zich *als zonde en vloek* laten behandelen, en alzoo gevoelen en ondervinden, wat Gods oppergezag, heiligheid, gericht en toorn is voor het vleesch, voor een zondig, ellendig schepsel, gelijk dan

ook de hoogepriester slechts met reukwerk en bloed 't allerheiligste mocht ingaan" (p. 233).

Hier wordt alzoo geleerd, dat de erfschuld van Adam op Christus overging.

10°. „Liet Hij zich alleen door God, zijn Woord, Geest en kracht den weg wijzen, leiden en dragen, dan moest Hij juist daartoe de oogen sluiten, van allen zelfgekozen weg en eigen keus, *alle kennis van goed en kwaad, afzien*" (p. 235).

Jezus zou dus, volgens den heer Bula, geen onderscheid gekend hebben tusschen goed en kwaad.

11°. „Ontschuldigt gij u eindelijk met uw ellende en onmacht, met uw zondige, zwakke, verdorven natuur en wezen, zoo had de Zoon Gods juist *uw* verdorven wezen en natuur aangenomen, *zoo bevond Hij zich juist in uw ongebreidelde, opstandig, weerbarstig, lijdensschuw vleesch* en was 't juist *uw* ellende en onmacht, in welke Hij hier beneden ingegaan is, en den geheelen wil Gods gedaan heeft, in God heeft geloofd, Hem vastgehouden, zonde, dood en duivel overwonnen. *De Zoon Gods heeft dus niet het geringste op u voor. Hij had niets meer dan gij, en gij hebt niets meer dan Hij*, namelijk den levenden, sterken, trouwen God, met heel zijn goedheid, macht en heerlijkheid" (p. 240).

Jezus zou alzoo niet slechts het zwakke, maar ook het verdorvene en „*untuchtige*", en trotsche uit onze natuur hebben aangenomen. Iets wat op p. 242,3 weerlijnrecht weersproken wordt in deze, ten deele schoone woorden :

„Maar is er dan nu geen onderscheid tusschen Christus en ons? Neen, geen! Hij was volkomen *wat wij zijn*. En toch een *hemelsbreed* onderscheid, dat het bij Hem om Gods eer, wil en wet te doen was, terwijl wij slechts naar ons zelf, onze begeerte en ons gemak vragen, en wel beschouwd enkel uit onzinnige, verderfelijke zucht naar genot, God, zijn wil en heil haten en verwerpen. 't Onderscheid bestaat dus hierin, dat Jezus God kende, ontzag, eerde en vurig beminde, Hem in de worsteling op leven en dood vasthield, en midden in den uitersten strijd en dood, nacht en ontzetting, ja door 't verderf en de kaken der hel omgeven en verslonden, Hem niet losliet, terwijl wij God miskennen, verachten, verwerpen en haten, en boven Hem het aardsche en vergankelijke, dood en ellende, eeuwige versmaadheid en smart kiezen. Voorwaar, een *hemelsbreed onderscheid*, want het eerste is *goddelijk*, het tweede *duivelsch*.“

We voegen met opzet deze laatste woorden er bij, om te doen zien, dat de heer Bula, waar hij een oogenblik uit zijn systeem uitvalt, een warm aanbieder en minnaar van zijn Heiland is.

Maar dit neemt niet weg, dat het systeem er werkelijk op neerkomt, dat van Jezus' goddelijke natuur niets te bespeuren viel, dat het letterlijk hetzelfde was of men tijdens Jezus' omwandeling op aarde een goddeloos zondaar of wel hem aanzag, en dat het eenige onderscheid daarin bestond, dat Jezus geloofde en die andere goddelooze zondaar niet.

Zulk een systeem nu oordeelt zichzelf, en we weten

dat ook vele warme aanhangers van Dr. Kohlbrügge zich met ons ten zeerste aan deze Neo-Kohlbrüggiaansche zonderlingheden hebben geërgerd.

Ten slotte, hoewel het ter zake niet dient, voegen we hier nog een kort woord aan toe, over Bula's beweren, dat we alleen zóó een Middelaar hebben die ons baat. Hij betoogt op blz. 239, op dien grond, dat alleen een Christus die ons geheel gelijk is, ons ten voorbeeld kan strekken; o'ermits ik, is Jezus meer geweest dan ik, zoo licht geneigd ben om te zeggen: „Ja, Jezus kon dat wel, maar die was ook God, en ik ben maar een hulpeloos mensch.” — Hij schrijft letterlijk:

„Of welke zijn onze gedachten en gevoelens betrekkelijk het werk Christi? Dit: „Hij kon het ook wel. Hij was de Zoon Gods, en als zoodanig zondeloos, onverzwakt en almachtig. Ik echter ben een mensch, zondig, verdorven en zwak van natuur; dus niet door mijn schuld; ik kan er toch niets aan doen. Daarom kan men van mij niet hetzelfde eischen als van Christus. Bijgevolg behoef ik ook niet volmaakt te zijn als Hij en mag ik mij wel iets veroorloven. Of, ik ben toch niet strafbaar, al houd ik niet de geheele wet, al ben ik niet volkomen rein en rechtvaardig.” Dat nu is eenerzijds Christus en heel zijn werk verlagen, smaden, en te niet doen en zichzelf Hem gelijk stellen, anderzijds zich aan de gehoorzaamheid des geloofs, dus aan zijn plicht onttrekken. Beiden zijn de grond van alle onzedelijkheid, de hoogste, eenige onzedelijkheid, de Paradijszonde (Gen. 3:5). Als we nu echter vaststellen: Christus was mensch geheel als gij, en heeft

zonder eenig middel en kracht in de volkomenste onmacht, zwakheid en verlatenheid door *het geloof* den ganschen wil Gods gedaan, zich omhoog gehouden, zonde, wereld, dood en hel overwonnen; God verlangt niets van u dan het geloof, dan dat gij Hem erkent, u blindelings Hem toevertrouwt, zooals gij zijt, in uw volkomen onmacht en verlorenheid; blijkt dan niet alles enkel uitvlucht wat wij tegen het doen van Gods wil inbrengen? En wordt Christus' persoon en werk op die wijs niet ten hoogste verheven en verheerlijkt" (p. 239)?

Dit nu is puur modern. Jezus ons voorbeeld zonder meer. Gelijk op p. 245 dan ook geleerd wordt:

"Jezus' zelfontlediging wordt ons op eenmaal duidelijk, als wij 't geval stellen, dat een koningszoon zich laat zenden tot een huisgezin, dat door eigen schuld, lichtzinnigheid, trots, hoogheid, ongerechtigheid en wanorde geheel verwaarloosd, verarmd, aan den rand des verderfs gebracht is, *om dat gezin door zijn eigen voorbeeld* weer op den goeden weg te brengen, zoodat hij al hun ellende, hun zorgen en moeiten met hen deelt, ja alle zorgen alleen draagt, met hen eet en drinkt, zich kleedt als zij, op een zelfde ellendig leger neerligt als zij, de geringste, moeielijkste werkzaamheden aanvat, en overal voorgaat".

Ieder in de Schrift geoefend lezer tast en voelt waar hier de fout schuilt.

Moesten wij *zonder* Jezus, *als* Jezus, den strijd strijden, ja, dan ging dit zeggen op, en kwam er geen onzer.

De waarheid daarentegen is, dat 1°. wie achter een

ander komt niets heeft te doen, in vergelijking met wat hij doet die vooraan gaat, en 2°. dat Christus den strijd had te strijden zonder een Middelaar die alle dingen in Hem werkt, en dat de uitverkorenen bij en in hun worstelingen niet slechts gesteund en gedragen, maar *er doorgeholpen worden* door hun verhoogden Middelaar.

En mochten er nu zijn, die oordeelden, dat het beter ware, zulke uitspattingen met den mantel der liefde te bedekken, dan zij geantwoord, dat gereformeerde belijders alzoo vanouds niet geleerd zijn, maar dat ons, evenals een iegelijk, van God *bevolen is* in zijn Woord: Nooit uit inschikkelijkheid voor menschen te zwijgen, waar de liefde voor God spreken gebiedt. „Wie ook maar zijn eigen kind liefheeft boven Mij, is mijns niet waardig.“

XVIII.

WEERLEGGING.

Een kind is ons geboren, een zoon is
ons gegeven : de heerschappij is op zijne
schouders. Jesaia 9: 5.

Na kennis te hebben genomen van de aanhalingen uit Bula's boek over de *Verzoening* (waarvoor we, men herinnere zich dit wel, volstrekt niet alle volgelingen van Dr. Kohlbrügge aansprakelijk stellen), mag een kort woord van beoordeeling niet uitblijven.

En dan spreekt het vanzelf, dat we zoo streng en zoo beslist mogelijk de dwaalleer van Bula als tegen de Heilige Schrift ingaande veroordeelen.

Elke leer die er, langs welken omweg ook, toe komt, om in onzen gezegenden Heiland ook maar één enkel stipje persoonlijke zonde of zondes-gelijke aan te wijzen, verwerpen we onvoorwaardelijk en zullen we in de mogendheid des Heeren HEEREN tegenstaan met al de kracht die in ons is.

„*Uitgenomen de zonde*“ blijft in alle beschouwingen van den Persoon des Heeren het plechtanker onzer hope, en wie, op wat manier of onder wat voorgeven ook, zonde, wezenlijke zonde, in den Persoon des Heeren wil zoeken, van diens leer zeggen we, op grond van

het woord des Apostels, *anathema*; want diens voor-
geven randt de eere onzes Heeren aan.

Ook tegenover den heer Bula, en wie zijn partij
mochten kiezen, staan we derhalve zoo beslist mogelijk
over, en zoolang er in de kerk van onzen Heere Jezus
Christus nog mannen zullen zijn, die door Godes on-
eindige ontfermingen verwekt, hem liefhebben in on-
verderfelijkheid, zal noch hier te lande noch elders ooit
de moed ontbreken, om in kalme verontwaardiging te
getuigen tegen zoo feilgaand systeem.

Toch, en dit voegen we er aanstonds bij, zij men
in zijn oordeelen over Bula niet te hard, en wachte
zich wel van in hem een vijand te zien, die uit booze
bedoeling de heiligheid onzes Heeren aantast.

Dit is bij Bula volstrekt *niet* het geval. En wie het
in de gedachte mocht nemen, om Renan, die Jezus' zon-
deloosheid verwierp, en Bula, die hem „vijandschap
tegen God“ toedicht, op één lijn te stellen, zou verre
blijven van een rechtvaardig oordeel.

Neen, ook bij al zijn bittere afdwaling is ook Bula
een arm zondaar, die bij Golgotha nederknielt om te
aanbidden Gods grondelooze barmhartigheden, en die
bij het geopend graf uitroept: „Mijn Heere en mijn
God!“

Daarom spare men in deze den persoon; aarzele niet,
gelijk wij allermint aarzelen, om ook in Bula een
broeder te zien, die, zag hij zijn dwaling maar in, ze
even diep als gij verfoeien zou, en die nu afzwerft, niet
door verkeerdheid van het hart, maar enkel door feil
van het systeem bedwelmd.

Vraagt men waar dan Bula's feil in bestaat, dan

antwoorden we in deze *drie*: 1°. dat hij het hoogepriesterlijk dragen van de zonde verwart met het zich mengen van de zonde in het persoonlijk bestaan des Heeren; 2°. dat hij de Luthersche leer van de *ontleding* voor de gereformeerde van een *verberging* in plaats schoof; en 3°. dat hij de zonde te zeer afscheidt van den persoon in onze menschelijke natuur.

Gunne men ons elk dezer drie met een kort woord toe te lichten.

Vooreerst dan, *hij verwart het priesterlijk dragen van onze zonde telkens met het zich mengen van de zonde in Jezus' persoonlijk zieleleven.*

Er is, wie zou het ontkennen, een *priesterlijk dragen* van onze zonde door den Middelaar en Borg.

Het borgtochtelijk lijden van onzen Heiland en leere is en vormt en blijft het middelpunt van geheel onze Christelijke belijdenis, en feilgaande, zoo niet dood, in zichzelf, is elke predicatie des Woords, die eenig ander middelpunt stellen wil.

Dit hoofdstuk van de leere der zaligheid te hebben verzwakt, is de hoofdgrief, die de gemeente onzes Heeren, en zeer terecht, tegen de moderne orthodoxie heeft ingebracht. Wel niet ontkend, veeleer beleden, maar uit de *rechtssfeer* naar dusgenaamd *ethisch* terrein overgetrokken, lag en ligt nog deze kostelijke, eenig troostelijke belijdenis, in hun voorstelling en predicatie, met doorgesneden zenuwen, tot innige zielsbegenadiging onbekwaam.

Wel verre van in dezen deele dus tegen Bula op te komen, danken we hem veeleer hartelijk, dat ook hij dit steunsel onzer zaligheid en onzer vertroosting zeer

krachtig en kernachtig op den voorgrond heeft geschoven. In zooverre drukte hij waardiglijk de voetstappen van den grooten meester, dien hij zich in Kohlbrügge koos.

Als onze Borg en Hoogepriester is de Heere volkomenlijk in onze plaats gaan staan; heeft hij zich diep gebogen onder den last *onzer* zonde; heeft hij dien last onzer zonde *op zich* genomen; en is hij onder dien zondelast als *bedolven*, voor het heilig oog des Heiligen getreden, als een, die *zonde* voor ons gemaakt, *vloek* voor ons geworden was, en op wien deswege niet het welbehagen, maar *de last des toorns* Gods rusten moest.

Voor wat dat hoogepriesterlijk dragen van *onze* zonden aangaat, kan niet licht een uitdrukking sterk, een woord scherp en vlijmend genoeg gekozen worden, om u al de diepte van versmading en wegwerping te doen peilen, waarin de Zoon van God om u te redden wegzonk. En de moderne orthodoxie, die aan deze uitdrukkingen aanstoot neemt, en nooit nog den Christus als een *gevloekte* voor zich zag staan, toont, helaas, daardoor het meest, dat ze de diepte der zonde nog nimmer tot op den bodem doorzien heeft in al hare afschuwelijkheid.

Ook dit is in Bula uitnemend, dat hij onzen Heere en Heiland den last des toorns Gods tegen *onze* zonde niet alleen tegen het einde zijns levens en op Golgotha, maar *al de dagen zijns levens* dragen laat.

En goed niet minder, dat hij dit „al de dagen zijns levens“ ook doorvoert tot op de dagen en uren zijn aanzijns, en alzoo laat teruggaan *tot in zijn ontvangenis*.

Met iets minder kunnen we niet toe; eenvoudig

omdat we zelven in zonden *ontrangen* en *geboren* zijn.

Maar, en hier nu komt de fout: een borg, een priester, een hooge priester, een offerlam draagt nooit *eigene* zonde, maar altoos de zonde van *een ander*.

Hij droeg *onze* zonde, nooit zijn *eigene* zonde; dáárin ligt de grenslijn, die ten deze scherp en beslist waarheid en dwaalleer vanéén scheidt.

Ga dus in het leggen op den Christus van *uwe* zonde zoo ver gij wilt, daar kunt ge nooit *te ver* in gaan, want uw zonden *zijn* schriklijk, en wat van uw zonden op Christus *niet* gelegd wierd, dat blijft voor uwe rekening en verdoemt u voor eeuwig.

Maar wees op uw hoede en zie wel toe, dat ge nooit, al ware het ook maar één enkel snipperke van uw zonde laat invloeiën *in het zieleleven* van den Heere.

Dat ware schrikkelijk, en dat is het schrikkelijke waartoe Bula, helaas, kwam. Door ook van „vijandschap tegen God“ bij Jezus te spreken, beging hij zelf zonde. Zonde die God hem genadiglijk vergeve, maar die geen oogenblik zonder tegenspraak mag geduld.

Steeds en onveranderlijk moet het *ik* in Jezus verstaan, begrepen en beleden worden, als *alle* zonde absolutelijk verfoeiend, zonder dat hij ooit een anderen wil in zijn leden had, die met de zonde instemde. Hij droeg zonde gelijk niemand voor of na hem; maar de zonde die hij droeg bleef altoos een *vreemde* zonde, waar hij *niet* meê instemde; integendeel die hij diep *verafschuurde*; maar die hij, niettegenstaande die diepe verafschuwung, hooge priesterlijk, uit louter erbarmen *om onzent wil* droeg.

Ten tweede, hij schoof voor de gereformeerde leer van de *verberging* van 's Heeren godheid, de Luthersche leer van de *ontlediging* in plaats.

Het is voor ons geen oogenblik twijfelachtig, of de meeste dwalingen, waarin we sommige volgelingen van Dr. Kohlbrügge verlopen zien, zijn van Lutherschen oorsprong.

Dit ziet niet licht in, wie Luther slechts van hooren zeggen kent.

Mogen we daarom, eer we verder gaan, aan onze lezers eens deze gespannen woorden van Luther voorleggen uit zijn uitlegging van den brief aan de Galaten :

„Christus, wat zijn persoon betreft, is voor zichzelf wel onschuldig, en had dus ook niet aan het hout gehangen en een vloek behoeven te worden. Daar echter, krachtens de wet, elke moordenaar moest gehangen worden, moest naar Mozes' wet ook Christus worden gehangen. Want Hij heeft de persoonlijkheid van een zondaar en moordenaar aangenomen, ja niet slechts van een, maar van alle zondaars en moordenaars samen. Hij heeft juist moeten worden wat wij zijn, namelijk een zondaar, moordenaar, overtreder, enz. (Jes. 53 : 12). En zeer goed hebben alle profeten in den geest voorzien, dat Christus de allergrootste zondaar zou zijn, wiens gelijke op aarde nooit was geweest. Want doordat Hij een offer is voor de zonde der gansche wereld, is Hij thans niet onschuldig en zonder zonde, niet Gods Zoon in de heerlijkheid, maar een zondaar die draagt en op wien rust de zonde van Paulus, die een Godslasteraar, vervolger en boosdoener is geweest; van Petrus, die Christus verloochend heeft; van David, die

een echtbreker en moordenaar was, en maakte dat 's Heeren naam onder de heidenen werd gelasterd. *In 't kort*, Hij is degene, die in zijn lichaam draagt en op zich genomen heeft alle zonde voor alle menschen in heel de wereld, die ooit geweest zijn, zijn of zijn zullen.

Mocht nu iemand zeggen, dat het kwalijk klinkt, ja zelfs smadelijk, Gods Zoon een zondaar en vloek te heeten, zoo antwoord ik: Wilt gij niet erkennen, dat Hij een zondaar en vloek is, zoo moet gij ook niet zeggen, dat Hij geleden heeft, gekruist en gestorven is. Want, indien alleen 't verstand oordeelen zal, luidt het even smadelijk te zeggen: Gods Zoon is gekruist, heeft de straf der zonde en des doods gedragen, als te zeggen, dat Hij een zondaar en een vloek is geworden. Alle zonde, die ik, gij en wij te zamen gedaan hebben en nog steeds doen, zijn dus al te zamen Christus' eigen zonde, als had Hij die zelf bedreven. Zoo spreekt de profeet: De Heere heeft alle ongerechtigheid op Hem doen aanloopen. Deze woorden moet men niet veranderen of verzwakken, maar hen verstaan zooals zij luiden, en inzien, dat zij met grooten ernst gesproken en bedoeld zijn.

Daaruit volgt verder, dat in den grond der zaak de zonde niet is waar men haar ziet en voelt. Want naar Paulus' leer is er zonde, dood noch vloek meer in de wereld, maar 't al te zaam is op Christus gelegd. Daarentegen echter leeren de wijsgeeren, dat zonde, dood en vloek nergens zijn dan in de wereld, het vleesch en de zondaren. Want geen sophist kan van de zonde anders spreken dan een heidensch wijsgeer, namelijk: *Qualitas haeret in substantia aut subjecto*, dus dat de

zonde aan wereld, vleesch en geweten zoo hangt en kleeft als de verf aan den muur. Doch de Heilige Schrift leert, dat in de wereld volstrekt geen zonde meer is, wyl Christus, op wien de Vader alle zonde geworpen heeft, deze in zijn eigen lichaam overwonnen, verdelgd en uitgeroeid heeft."

Ook hier is het of men soms Bula hoort spreken. Zoo echter, dat Luther toch altoos in het borgtochtelijke blijft, en slechts daardoor bepaald feil gaat, dat ook hij spreekt van een *persoon des zondaars* in Jezus. Dit nu mag nooit. Een „persoon des zondaars" was er niet in hem.

Dit nu hangt saâm met de Luthersche leer van de zelfvernietiging in Filipp. 2: 7. Onze kerk namelijk heeft steeds, en we meenen naar waarheid, geleerd, dat de Zone Gods met het kleed der menschelijke natuur wel zijn Godheid omsluiert en er achter verborgen heeft, zoodat ze meest onzichtbaar was, en slechts enkele malen doorstraalde om eerst in, door en na de verhooging weer uit te breken in vollen glans; maar dat hij desniettemin aldoor zijn Godheid bleef behouden en in zich droeg te zaâm met zijn majesteit en heerlijkheden.

De Luthersche godgeleerden daarentegen ontkennen dit en leeren dat de Zone Gods zijn goddelijke majesteit metterdaad vernietigd heeft, en dat op zulk een wijs, dat ze niet meer in hem was, maar dat de eigenschappen van zijn Godheid als ingezogen zijn in zijn menschelijke natuur, en alsnu uit die menschelijke natuur ons tegenschitteren.

Wie nu Bula leest, merkt dan toch aanstonds: „Daar zit 'em de diepste fout!" Hij is in de geheele opvatting

van zijn Christologie Luthersch. Reeds daaraan blijkbaar dat hij b. v. de spijziging der 5000, en dus de voortbrengende en scheppende kracht, niet uit Jezus' Godheid, maar uit zijn menschelijke natuur verklaart.

Maar, *ten derde*, en dit glijdt uit het dolende in het zondige over, hij heeft Jezus een menschelijken persoon, in steê van een menschelijke natuur laten aannemen, en de gebondenheid van alle zonde aan den persoon verloor hij daardoor uit het oog.

Zonde is de *persoonlijke* verkeerdheid. Onpersoonlijke zonde is er niet. Wie dus in het oog houdt en volstandig belijdt, dat de Zone Gods wel een menschelijke *natuur*, maar geen menschelijken *persoon* heeft aangenomen, die gaat altoos veilig en kan niet afdolen.

Immers, overmits de zonde in den persoon, en niet in de natuur schuilt, kan onze Borg en Middelaar door onze natuur aan te nemen, dus nooit zonde of schuld in zijn wezen hebben ingelaten. Zijn *ik* blijft dan aldoor het *ik* van den Zoon van God, en dus heilig, rein en onschuldig, en van eenig zondig innengsel in zijn wezen is schijn noch schaduw aanwezig.

Maar bega ik daarentegen de font, om evenals Luther te zeggen, dat de Heere onze Borg in den *persoon* van een *sondaar* gestaan heeft, dan ligt de weg gebaad, om tot al Bula's extravagantiën ongemerkt voort te schrijden.

Immers uit onze natuur is geen menschelijke persoonlijkheid aan te nemen, anders dan zondig evenals wij. Heeft dus Christus een menschelijken persoon aangenomen, dan *moet* dat wel een *sondaar* geweest zijn,

en zoo kom ik dan vanzelf tot de monstrueuze leer, dat de persoon van den Zoon van God vernietigd was, en de *persoon van den zondaar* in hem leefde.

Daarom drong onze kerk er steeds met zulk eene beslistheid op aan, om vast te houden aan de belijdenis, dat zonde niet buiten een *persoon* bestaat, en dus niet een soort *stoffelijk* iets is, dat als *smet* overgaat, maar eerst daardoor overkomt van persoon uit persoon, doordien namelijk ons *ik*, in Adam schuldig gesteld, ter oorzaak dier schuld in zonde geboren is.

In die lijn is het dus niet anders denkbaar, of elke persoon uit zondaren geboren, is ook zelf zondaar. Uit den onreine is geen reine.

Maar zie, bij den Immanuël is die lijn nu doorbroken.

Hij heeft zijn „*ik*,” zijn „persoon”, *niet* uit vader en moeder aangenomen.

Niet uit den wil des mans, maar uit den Heiligen Geest was zijn ontvangenis.

En doordien nu de Heilige Geest de invloeiing in Jezus' persoon van het onreine uit Maria's natuur afsneed, zoo was hetgeen uit haar geboren werd *heilig*.

„Heilig,” doordien het *ik*, de persoon, was en bleef de persoon des Zoons.

Maar „heilig” ook, doordien de Heilige Geest in de ontvangenis alle inmenging van het onreine uit Maria's natuur tegenging en belette.

Heilig, geheel heilig, volstrekt heilig schitterde de persoon des Middelaars inwendig in den spiegel van zijn eigen goddelijk zelfbewustzijn.

En juist, omdat hij volstrekt heilig in zichzelf

was, juist daarom kon hij komen in „de gelijkheid des zondigen vleesches“ tot zonde gemaakt, ja een vloek voor ons geworden.

En mochten nu enkele onzer lezers meenen, dat met het bovenstaande iets onbroederlijks tegen de nagedachtenis van Dr. Kohlbrügge ware gezegd, zoo is het ons aangenaam nog aan het slot van dit artikel hier een schrijven van Prof. Dr. Ed. Böhl te Weenen te kunnen voorleggen, dat hij ons na lezing van ons vorig artikel onder dagteekening van 20 Mei uit Weenen zond, en aldus luidt: „Met genoegen bevestig ik uwe meening (*Herant* 20 Mei), dat Ds. Bula in geen geval de bedoeling van zijnen leermeester Dr. Kohlbrügge in zake der Vleeschwording van het Woord juist heeft weergegeven. Wat hem voor zeventien jaren van Dr. Kohlbrügge scheidde, was lang voorbereid, en in zijne isoleering heeft deze Zwitsersche predikant zich nu op dit punt in eene denkwijze verward, die mijns wetens noch door Kohlbrügge noch door een enkelen zijner volgelingen werd goedgekeurd noch ooit kan goedgekeurd worden. Lafontaine had wel gelijk, toen hij zeide: *Mieux vaut un sage ennemi qu'un malencontreux ami.*

Met bijzondere hoogachting, enz.“

En in een privaat schrijven voegt deze hoogleeraar er zelfs bij: „Wir sind Ihnen zu Dank verpflichtet, dass sie den Herrn Bula censirt und auf sein richtigen Mass zurück geführt haben.“

Och, waren alle tolken van wijlen Dr. Kohlbrügge als de hoogleeraar Böhl, hoeveel heerlijker zou de vrede wassen en bloeien kunnen onder hen, die één in hun Heere en Heiland zijn!

Maar hieraan juist hapert het.

Toen we de vijf punten van het Neo-Kohlbrüggianisme ter sprake brachten, hebben we uitdrukkelijk verklaard, ze naar ons beste weten geformuleerd te hebben, en verzocht, dat men, doolden we hierin, ons op den betteren weg zou helpen.

Maar zulk een stem der billijkheid vindt geen gehoor.

Men redeneert niet, men expectoreert slechts, en het einde is, dat door de tegenwoordige houding van vele dezer mannen, een smalle zoom van de gereformeerde groep almeer wordt afgetrokken naar paden, die uit kerkrechtelijk oogpunt niet Gereformeerd, maar Doopersch zijn, en diensvolgens afvoeren naar het gezelschap der uit Deutschland herkomstige ethisch-irenische kerkpolitici.

XIX.

DE VLEESCHWORDING ZELVE VERNEDERING.

Die, daar hij rijk was, om onzentwil
is arm geworden. 2 Cor. 8 : 9.

Eer we deze artikelenreeks sluiten, staan ons nog twee punten te bespreken; en wel 1°. de tegenspraak door onzen geachten bestrijder den hoogleeraar De Cock van de Theologische School te Kampen tegen ons ingebracht; en 2°. de bedenking tegen ons gevoelen ontleend aan „de verkiezinge van den Man Jezus.”

Bepalen we ons voor heden tot het eerste punt.

Door ons was in den aanvang van deze artikelenreeks beweerd, dat reeds de Vleeschwording des Woords als zoodanig voor den Zone Gods een *vernederinge* was geweest; iets wat we uitlegkundig uit de woorden van den heiligen apostel in Filippensen 2 poogden te bewijzen.

Hiertegen nu is de heer De Cock in verzet gekomen, en dat wel door te leeren, dat de vernedering des Heeren pas begonnen is, *toen hij reeds mensch was*; zijnde het volgens dezen geleerde op zichzelf nog geen vernedering voor den Heere geweest, dat hij *vleesch* wierd.

Toen deze tegenspraak kwam, hebben we terstond

ons voornemen te kennen gegeven, om dit punt te zijner tijd nader ter toetse te brengen; iets waar we thans toe overgaan.

De heer De Cock beriep zich, als steun voor zijn gevoelen, vooral op Wilh. à Brakel, die in zijn *Red. godsd.* II. p. 472 (ed. Rott. 1757) aldus schrijft:

„Dat Christus *Godtmensch* in armoede is geboren, geene gestalte noch schoonheyt, maer de gedaente van eenen dienstknecht, van een allergeeringhsten mensch hadde, ja van de menschen, op den grondt dat alle menschen sondigh zyn, mede als een sondaer, ende haer gelijk aengesien wierde, dat was ja waerlyk een trap van vernederinge van Christus *Godtmensch*: maer het aennemen van de menschelyke nature op sich selve ende sonder die vernederde omstandigheden aangemerkt, en was noch kan geene eygenlyke vernederinge zyn; want

(a) Christus was voor de menschwordinge nog niet *Godtmensch*; daerom konde hy als soodanigh ook niet vernedert worden, ende na de Goddelyke nature had de eygenlyk geseyde vernederinge in hem geene plaets.

(b) Daer by, de vereenigingh der Goddelyke nature met de menschelyke blijft ook in den staet van sijne verheerlykinge, ja tot in eeuwigheyt; diesvolgens is de menschwordinge op sich selve aangemerkt sonder die vernederde omstandigheden, die hier gantschelijk moeten afgetrokken worden, geene vernederinge, maer eene bequaemmakinge des Persoons om Middelaar te konnen syn.

De plaetse 2 Cor. VIII : 9. *Hij is om uwent wille arm geworden, daer hij rijk was.* Spreekt niet van de aenneminge der menschelyke nature op sich selve ende

in afgetrokkenheyt aengemerkt, maer van de vernederde omstandigheyt *de armoede*. Gal. IV : 4. *Geworden uyt eene vrouwe, geworden onder de wet*. Hier is geene meldinge van vernederinge, hoewel het stellen onder de Wet vernederinge is; maer daer uyt volgt niet dat dan het worden uyt eene vrouwe vernederinge is. Phil. II : 7. *Hij heeft hem selven vernietight, de gestaltenisse eens dienstknechts aangenomen hebbende*. Hier wordt de vernederinge gestelt, niet in de aenneminge van de menschelyke nature, maar in de vernederde omstandigheden, de gestalte eens *dienstknechts*, den Vader gehoorsaem te zyn tot *den doot des Kruyces*.^u

Hieruit blijkt, dat de heer De Cock metterdaad het zeer beslist gevoelen van à Brakel op zijn hand heeft, en evenzoo dat à Brakels gevoelen zeer van het onze verschilt.

Volgt hieruit nu echter, dat de heer De Cock zijn pleit gewonnen heeft?

In geenem deele.

Immers wat zijn beroep op à Brakel aangaat, zoo zal ieder deskundige ons toestemmen, dat à Brakels werk, hoe uitnemend ook als populair handboek, nu juist niet *het* godgeleerde werk bij uitnemendheid is, waarnaar men verwijst, om meer nauwkeurig het gevoelen der gereformeerde godgeleerden te leeren kennen.

Voor dat doel heeft het getuigenis van godgeleerden als De Moor, à Marck, Maestricht, Junius, Zanchius, Amesius en anderen uiteraard veel hoogere waardij. En dat te meer daar reeds à Brakel in een dampkring schreef, die zelfs den beste min of meer schadelijk aandeed.

We beginnen daarom met tegenover het getuigenis van den predikant Wilh. à Brakel in zijn populair handboek, een reeks getuigenissen te plaatsen van godgeleerden uit den besten tijd die *ex officio* dit punt onderzochten.

En dan wijzen we 1°. op Prof B. de Moor in zijn *Com. Pers.* op à Marck, Tom. IV. p. 24, waar hij zegt : „De vleeschwording zelve des Woords wordt in de Heilige Schrift *wel terdege tot de vernedering gerekend*. Zoo in 2 Cor. 8 : 9, die, daar hij rijk was, arm werd om onzentwil ; in Gal. 4 : 4, Efeze 4 : 9, Phil. 2 : 7. Bovendien volgt dit uit den aard der zaak, zoo we slechts letten op zijn zwakken, armelijken, ellendigen, slaafschen toestand, waarin hij tegelijk met de vleeschwording inging.”

Ten 2°. wijzen we op Prof. à Marck zelf, die in zijn *Merch der Chr. godgel.* Holl. vert. 584 aldus zich uitlaat :

„De eerste staat Christi is die van zijne Verneederinge, of Vernietiginge. Welke twee woorden, onder anderen wel ten meesten hier gebruikt uit Phil. 2 : 7, 8 wel eenichsins kunnen worden onderscheiden, voor soo verre de Vernietiginge siet op de voorgaande heerlijkheit Christi de welke Christus in uiterlijke schijn als afgeleit heeft, en de Verneederinge op de eelende aan welke hij sich heeft onderworpen, maar hier eevenwel door malkanderen pleegen gebruikt te worden, terwijl Paulus van het woord van Vernietiginge zich bedient bij de Menschwordinge, en van dat van Verneederinge bij sijne kruis-doot, sonder dat eevenwel die besondere kracht in die woorden steekt of door hem

dus aan de selve gegeven wort. In de saake verstaan wij door de Verneederinge Christi: *De doorgaande Staat des Middelaars, in de welke hij met bedekkinge van de glans zijner Goddelijke majesteit onze swakheden en straffen met onderwerpinge onder de Goddelijke Wet op sich genomen heeft, tot eere van zijn Vaader, tot saaligheid der Uitverkoorenen, en tot Verkrijginge van deese roor sich als zijn besouder Eigendom.*^a

Want wel liet à Marck zich op de voorgaande bladzijde eenigszins zwevend uit; maar hij laat hierop onmiddellijk dit andere volgen:

„Hoewel men ook te rechte, niettegenstaande der Papisten ijdele lasteringe, seit, dat Christus ook naa Zijne Gotheit verneedert is, voor soo verre hij als Soone sich vrijwillichlijk aan den Vaader heeft onderworpen tot aanneminge der menschheit en des selfs gevolgen, en dan voorts de luister van sijne Goddelijke heerlijkheit in de selve verborgen, soo nochtans dat deselve door het deksel des geringen vleesches op veelereleijse wijze in sijne Geboorte, Leeven en Doot heeft doorgescheenen tot bevestiginge van ons geloove in hem; en dat hij van gelijken naa sijne Gotheit is verhoogt, door eene nieuwe meerdere ontdekkinge van des selfs majesteit in zijn persoon en werken. Waartoe wij ook geleidet worden door de plaatsen Joh. XVII. 5. en nu *verheertlijkt mij gij Vaader bij u selven met de heerlijkheit die ik bij u hadde eer de wereld was*; 2 Cor. VIII. 9. want gij weet de genaade onses Heeren Jesu Christi, dat hij om nuwent wille *is arm geworden daar hij rijk was*, op dat gij door sijne armoede zoudet rijk worden; Phil. II. 6. 7. 8. 9. 10, die in de gestaltenisse

Gods zijnde geen roof geacht heeft Goode eeven-gelijk te zijn, maar heeft hem selven vernieticht, de gestaltenisse eenes dienstknechts aangenoomen hebbende, en is den menschen gelijk geworden ens. daarom heeft hem ook Got uitermaaten verhoogt ens., op dat in den name Jesu sich soude buigen alle knie ens. en alle tonge soude belijden dat Jesus Christus de Heere zij, ens."

Blijkbaar ligt dus bij à Marek het punt van kentering. Hij zelf is nog voor het oude gevoelen, maar toch geeft hij reeds eenigszins het andere gevoelen toe, dat bij à Brakel met beslistheid geleerd wordt.

Komt men daarentegen bij de oudere godgeleerden, dan ontbreekt zelfs meest alle aarzeling.

Zoo bij den man dien we ten 3°. noemen, Prof. JUNIUS die in de beste dagen onzer theologie te Leiden doceerde. Zie zijn *Theses theol. Leidenses*. (ed. Kuyper p. 197); waar hij schrijft: „De staat van vernedering doorloopt twee graden en *wel ten eerste de vleeschwording zelve* en daarna de vernedering van den vleeschgewordene, gelijk de apostel dit leert in Philipp. 2 : 7 en 8. De eerste graad van vernedering is derhalve, dat Christus, die in de gestaltenisse Gods bestond, zichzelven vernietigd heeft, de gestaltenisse eens dienstknechts aangenomen hebbende. Wat toch is aanbiddelijker, dan dat de hooge God zich zóó vernedert, dat hij mensch wordt?"

Geheel in gelijken zin leerde, 4°. HIER. ZANCHIUS in zijn *lib. de Incarnatione*, Tom. VIII, pag. 30: „Het eerste stuk van de vernedering Christi bestond daarin, dat hij de gestaltenisse van een dienstknecht, d. i. de menschelijke natuur aannam; het tweede stuk was, dat hij, als mensch gevonden zijnde, zich vernederd heeft in

gehoorzaamheid, tot in den dood." En op blz. 26 nog duidelijker en beslister: „De zegswijze: gestaltenisse eens *dienstknechts* bewijst nog krasser dan dat er stond „gestaltenisse van een *mensch*“ zijn diepe vernedering. Immers Christus had ook als *mensch* kunnen komen (zonder slaaf te worden), en reeds dit zou op zichzelf een zeer groote vernedering en vernietiging geweest zijn (*magna fnisset humiliatio*)."

Gelijk ook Prof. MAESTRICHT, ten 5°, in zijn *Besch. en pract. godgeleerdheid*, Tom. II, pag. 609:

„Die vernedering blijkt, *vooreerst*, in zijne *ontfanknisse*, voor zooverre door het aannemen van de menschelijke nature, met zich in eenheit van denzelfden Persoon, de eeuwige Zone Godts, de Schepper van alles, gelijk als *geworden* is in den tijdt, en uit ene Vrouwe, welker Schepper hij was, Gal. 4 : 4 vergeleken met 1 Thim. 3 : 16, en op die wijze als *verborgen* geworden is in het vleesch, Joh. 1 : 14.

Ten tweeden, in de *geboorte*, voor zooverre hij, die van eeuwigheit, tot in eeuwigheit, *was* de levendige Godt, boven alle te prijzen in der eeuwigheit, desniet-tegenstaande, in de volheit der tijden, heeft willen *geboren worden* uit ene Vrouwe, Ps. 90 : 2, vergeleken met Matth. 1 : 25, en die aan allen het leven, den adem, en alle dingen geeft, Hand. 17 : 25 van een ellendige Vrouwe het leven en den adem ontfangen heeft."

Voorts wijzen we ten 6°, op Prof. WOLLEBIUS van Bazél, in zijn *Chr. godgeleerdheid*, 3de druk. Amst. 1664, p. 133: „Sijn staat is de gelegentheydt waardoor Christus als Godt en Mensch, zijn Middelaars-ampt heeft uitgevoerd.

Ende wordt verdeelt in den staat der vernederingh, ende den staat der verhoogingh.

De staat der vernederingh is die, door de welcke hy, daar hy in de gedaante Godes was, *de gedaante eenes dienstknechts aangenomen hebbende*, den Vader voor ons heeft gehoorsaamt, is gestorven, begraven, ende ter hellen nedergedaalt.^u

Ten 7°. op Prof. H. VAN DIEST, in zijn *Theol. Biblic.* Dev. 1643, p. 208, waar hij zegt: „De tweevoudige staat van Christus voor hij het vleesch aannam en in het aangenomen vleesch, wordt behandeld bij de leer van de Drieëenheid. Maar ook de staat in het aangenomen vleesch is tweevoudig, t. w. van *vernedering* en *verhooging*. Zijn vernedering nu bestond hierin, *dat hij zijn godheid als nittoog*, en na deze omsluiert te hebben, verscheen in de gestalte van een dienstknecht.[?]

Ten 8°. op Prof. AMANDUS POLANUS A POLANSDORE, in zijn *Syst. Theol. Christianae*, 1. VI, c. 13, waar hij zegt: „De deelen der vernedering zijn twee in aantal, 1°. de vleeschwording zelve en 2°. de vervulling der wet. Tot de vleeschwording behooren, zoo de ontvan-genis, als de aanneming der menschelijke natuur en zoo de vereeniging der beide personen, als zijn geboorte.“

Ten 9°. op Prof. SAMUEL MARESIUS, in zijn *Syst. Theol.* loc. 9, § 39: „De eerste graad van vernedering *is de ontvaangenisse zelve*. De tweede is zijn geboorte uit de maagd Maria. De derde is zijn moeitevol leven. De laatste is zijn lijden en sterven.“

Ten 10°. op R. AEMILIUS, Regent van het Leidsch Hospitium, in zijn *Het licht der Waerheydt*, III, p. 394: „Over den Staat der Vernedering van onzen Gezegen-

den Heiland, waar omtrent vermaarde Godtgeleerden, twee voorname trappen hebben waargenoomen, volgens het dubbeld onderscheid, dat Paulus Filipp. II: 7 8 stelt, te weeten.

α. De eerste, die zij noemden *ζέρωσις*, een vernietiging, welke daarin bestaat, dat hij, die in de Gestaltenisse Godts was hem zelfs heeft vernietigd, en de gestaltenisse van eenen dienstknecht heeft aangenomen, gelijk wij die reeds hebben verklaard, in het Eerste Smaldeel van dit Hoofdstuk, wanneer wij daer in hebben aangetoond, hoe dat het Woord is Vleesch geworden.

β. De tweede noemden zij *ταπείρωσις*, 't welk zegt een vernedering volgens het zeggen van Paulus in die aangetoonde plaats. Ende in de gedaante geworden als een Mensch, heeft hij hem zelven vernederd, enz. En deze vernedering ziet op al het geene de Messias heeft moeten doen en lyden, van zijn geboorte af aan, tot op zyn dood toe, en zoo veelderlei elende en verdrukkingen; om nu deeze vernedering wat nader te beschouwen, zoo moeten wij acht geven^a enz.

Ten 11°. op Prof. BURMANN, in zijn *Synops. Theol.* II, p. 39, waar hij zegt: „Er zijn in deze zaak twee graden op te merken, t. w. de ontvangenis en de geboorte^a; en p. 44: „De vernedering van Christus is zoowel in zijn levens-existentie als in zijn dood gezien. De apostel noemt in Philipp. 2 de ééne de trap die der vernietiging of van *ζέρωσις*, de andere die van de vernedering of van *ταπείρωσις*.^a”

Ten 12°. op Prof. DAN. GERDES in zijn *Comp. Doctr. Chr. Relig.* p. 198: „De staat van Christus' vernedering wordt met twee zeer onderscheidene woorden aan-

geduid, t. w. van *ontlediging* en verlaging, zoodat enkele dingen tot de ééne, andere tot de andere gebracht worden."

Ten 13°. op J. H. HEIDEGGER in zijn *Merek der Chr. Gottergel.* p. 333: „Dat hij, toen hij in de gestaltenisse Gods was, de gestalte van een dienstknecht aannam en als een onzer mensch wierd en stierf, . . . is een *vernederig* die plaats greep naar beide naturen, de godheid heeft hij een tijdlang verborgen gehouden ter oorzaak van zijn zelfvernietiging."

Ten 14°. op Prof. MELCHIOR LEYDEKKER in zijn „*Verborgenschap des geloofs*“ p. 180: „De Godheid *vernederde* als zichzelve onder het voorhangsel van een nederig vleesch."

En ten 15°. op Prof. BEN. PICTET in zijn *Chr. godg.* I. p. 562: „Om ons zijn vernederig te doen kennen zegt zij (sc. de Schrift) 1°. dat hij zich zelven heeft *vernederd*, hetwelk een denkbeeld geeft van de heerlijkheid, die Christus van te voren bezat, 2°. dat hij zich zelven heeft vernietigd. Philipp. 2 : 7 enz."

Hier kunnen we ons getuigenverhoor staken, of wil men nog een der oudere, welnu hoor dan ten 16°. nog AMESIUS in zijn *Medulla*, p. 84: „In zooverre de aanneming van de menschelijke natuur een daad van God alleen was (en God onveranderlijk is), zoo kan daarin op zichzelve geen vernederig zijn gelegen, maar de gestaltenisse van den dienstknecht die de aanneming van het vleesch vergezelde, *was wel terdege het eerste beginsel dezer vernederig*; en omdat dit nu zoo was, en dit door de ontstane betrekking ook op de goddelijke natuur overvloeide, wordt ook de goddelijke persoon zelf

gezegd vernietigd te zijn geworden, omdat hij nu kwam te bestaan in een gestaltenisse, die voor een tijd ontbloot was van goddelijke majesteit en heerlijkheid."

Waartoe intusschen meer?

Uit al deze getuigen blijkt toch op overtuigende en afdoende wijze, dat de wolke der gereformeerde getuigen wel terdege ook de menschwording zelve tot de vernedering heeft gerekend; al dient volledigheidshalve opgemerkt, dat de meesten hunner dit met name zeggen met het oog op den vernederden staat van zijn menschelijke natuur; en om de duurzame menschheid van den Christus ook na zijn verhooging, het menschworden zelf vaak in een ander licht beschouwen.

Doch hiervan een volgend maal.

Onze geachte bestrijder kan zich voor zijn gevoelen beroepen op BRAKEL, op de *Synopsis*, op den Cartesiaan HEYDANUS in zijn *Corpus Theol. Christ.* I. p. 571, op BRAUN in zijn *Doctrina foederum*, en min of meer ook op WENDELINUS. Bij nader bezien zal echter blijken, dat de *Synopsis* en *Wendelinus* hier slechts schijnbaar toe hooren, omdat deze korthedshalve feitelijk van de vernedering alleen deze drie trappen bespreken: t. w. 1e. de kruisiging, 2e. de begrafenis en 3e. de nederdaling ter helle.

Wil men echter weten op wat lijn deze theorie het eerst opkwam, dan leze men in ARMINIUS, *Disputationes privatae*, disp. p. 38 p. 386, waar hij schrijft: „De ééne staat Christi is die van zijne vernedering en is animalis naar het vleesch, de andere is glorieus naar den geest. Tot dezen eersten staat, of dien der vernedering behooren deze artikelen van ons geloof: ge-

leden onder Pontius Pilatus, is gekruist, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle."

Hier is dus de ontvangenisze zeer beslist *buitengesloten*.

Een opmerking, waaruit intusschen niemand, ook maar in de verte afleide, dat we onzen geachten bestrijder wenschen voor te stellen als op Arminius' paden afgedoold.

Zooveel slechts geve hij ons na lezing van dit eerste artikel toe, dat wij ook *onze* getuigen en nog *wel zoo goede* hebben, waarop we ons beroepen kunnen.

Op de zaak zelve, die hier in geschil is, werpe een volgend artikel meer licht.

XX.

GEEN VERNEDERING IN DE AANNEMING VAN DE VERHEERLIJKE NATUUR.

Dat hij om uwentwil is arm geworden.
daar hij rijk was. 2 Cor. 8: 9.

Een vorig maal konden we niet verder gaan, dan om tegenover Brakel, op wien de heer De Cock zich had beroepen, een reeks van andere getuigen over te stellen.

Thans echter dient het geschil, dat door 's heeren De Cocks tegenspraak aan de orde kwam, eenigszins nader toegelicht.

En dan sta op den voorgrond, dat noch de heer De Cock noch iemand van godgeleerde ontwikkeling, ontkennen zal, dat het eeuwige Woord door in het *zwakke* vleesch in te gaan, *zich metterdaad vernederd heeft*.

De tweeledige uitspraak van den heiligen apostel Paulus : 1°. in 2 Cor. 8 : 9 : „dat hij om uwentwil is *arm* geworden, daar hij *rijk* was“; en 2°. Filipp. 2 : 7 : „In de gestaltenisse Gods zijnde, heeft hij zichzelf *vernietigd*, de gestaltenisse eens dienstknechts aangenomen hebbende“, sluit hier zelfs de mogelijkheid van twijfel uit. Het kan niet.

Wie rijk is, en arm wordt, ondergaat daardoor een *vernederings* wat aangaat zijn uitwendigen staat. Wel kan men zeggen, dat een kind, dat om de schulden van zijn vader te dekken, tot zijn hui smeubelen toe verkoopt, *geestelijk* grooter wordt. Maar van die onderscheiding is hier geen sprake, daar toch nooit iemand ontkend heeft, dat juist in Jezus' diepste vernedering zijn innerlijke zielsgrootheid op het schitterendst uitblonk. Het kan dus als toegegeven worden beschouwd, dat te dezer plaatse uitsluitend van een vernedering naar den *uitwendigen* staat wordt gehandeld. En nu houden we staande, dat niemand ontkennen zal noch kan, dat wie van schatrijk doodarm wordt, *naar het uitwendige* metterdaad eene vernedering van toestand ondergaat; en evenzoo dat diegene, die de gestaltenisse *Gods* met de gestaltenisse eens *dienstknechts* verwisselt, zeer wezenlijk in vernederden toestand komt.

Want wel, dit geven we voetstoots toe, noemt de heilige apostel dit met een nog sterker woord, niet „vernederings,” maar zelfs „vernietiging;” maar wie hierop zijn tegenspraak grondde, zou in een woordenstrijd verloop, waarin wij niet wenschen meê te gaan.

Het denkbeeld toch van „vernietiging” is nóg sterker, nóg scherper, nóg dieper gaande, dan het begrip van „vernederings.” Maak ik dus al onderscheid, dan komt dit onderscheid hierop neer: Het eeuwige Woord onderging achtereenvolgens twee verlagingen van toestand; eerst iets *nog erger*s dan vernedering, t. w. vernietiging, en daarna in dien vernietigden staat nóg een eenvoudige vernedering.

Gelijk de vleeschwording nu eenmaal feitelijk tot

stand kwam, d. w. z. in het zwakke, met zwakheid omkleede vleesch, is de quaestie dus beslist en uitgemaakt, en kan er niet wel verschil over zijn, of ook de vleeschwording zelve behoort *feitelijk* tot de vernedering.

En overmits we nu in de heilige godgeleerdheid ons niet naar mogelijke onderstellingen hebben te richten, maar ons te orienteeren hebben aan het feitelijk gegeven, zoo is hiermeê de zaak als zaak eigenlijk uitgemaakt, en doolt men met de verdere bespreking af op het terrein der speculatie.

Toch willen we onzen geachten bestrijder ook op dit terrein volgen, vooral opdat het voor onze lezers duidelijk worde, welk belang Brakel dreef in zijn tijd, om afwijkend te oordeelen, en welk belang hier thans tegenover staat, om Brakels voorbeeld *niet* te volgen.

Vraagt men zich namelijk af, of, indien de mensch *niet* gevallen ware, een menschwording van den Zoon van God *buiten alle zwakheid om*, op zichzelve een vernedering zou geweest zijn, dan is er metterdaad schijnbaar veel voor te zeggen, om te antwoorden: *neen*.

Onze vaders hebben toch herhaaldelijk de opmerking gemaakt, een opmerking die zeer ter snede was: dat in de menschwording als zoodanig kwalijk een vernedering kon gelegen zijn, daar immers de Heere Christus ook tijdens den toestand zijner *verhooving* in dezelfde menschelijke natuur verkeeren blijft, als die hij op aarde droeg.

En metterdaad op dit punt dient zeer ernstig gelet.

Nu nog leeft en heerscht de Christus in onze menschelijke natuur. En niet slechts nu, maar eeuwiglijk zal hij daarin leven en heerschen. Alle grond ontbreekt toch voor de meening, dat de Christus, wanneer ook, de menschelijke natuur weder zou afleggen. Eer blijkt het tegendeel. Dit afleggen toch van de menschelijke natuur zou, hoe ook bezien, een sterven zijn, en dit nu getuigt de Schrift ons klaarlijk, dat hij die eenmaal gestorven is, niet meer sterven kan.

Ook wij belijden dus van heeler harte, dat de Messias tot in aller eeuwen eeuwigheden in onze menschelijke natuur zal blijven bestaan, leven en werken.

En naardien nu ieder onzer tevens belijdt, dat de Heere onze Middelaar thans *niet meer* in den staat van vernedering, maar wel terdege in dien van *verhooging* verkeert, zoo is hiermeê tevens erkend, dat een verkeeren in de menschelijke natuur voor den Zone Gods mogelijk en denkbaar is, zonder dat dit vernedering met zich brengt.

Zonder aarzelen geven we dan ook toe, dat een verkeeren van den Zone Gods in de menschelijke natuur, en dus ook een aannemen van de menschelijke natuur op zichzelf denkbaar is, zonder dat dit vernedering behoeft in te sluiten.

Uitnemend! zal wellicht onze geachte bestrijder hierop antwoorden, ik verlang niet beter; zoo geeft ge dan *mijn* beweren toe!

Volstrekt niet.

Immers vooreerst spreken we nu slechts over een *ondersteld* geval, en handelt Filipp. 2:7 over hetgeen *werkelijk* voorviel. Daadwerkelijk nu verscheen Jezus in

het vleesch der zwakheid. Feitelijk wint de heer De Cock hiermeê dus *niets*.

Maar ten andere, zulk een onderstelde menschwording zou nooit hebben *kunnen* leiden tot een aansluiting *aan ons geslacht*; ook al ware Adam *niet* gevallen.

Om dit helder in te zien, moeten we onzen lezers en lezeressen verzoeken, zich wel klaar en duidelijk te willen voorstellen, dat men de menschelijke natuur in vierderlei toestand heeft te denken: 1°. in den *oorspronkelijken* toestand, waarin ze door God aan Adam geschapen werd, d. i. onzondig, maar nog niet verhoogd; 2°. in den *gevallen* toestand, waarin wij thans verkeeren, d. i. zondig en verlaagd; 3°. in den *verloren* toestand, waarin de hel den doemeling brengt, d. i. verdorven en verdaan; en 4°. in den *verheerlijkten* toestand, d. i. geheiligd en verhoogd, gelijk ze thans in Jezus is.

Hadde God de Heere nu oorspronkelijk den mensch in den *verheerlijkten* toestand geschapen, en ware de aldus geschapen mensch *niet* gevallen, dan ja geven we toe dat de Zone Gods zich aan deze, aldus bestaande natuur, had kunnen aansluiten zonder zich te vernederen.

Maar nu dit *niet* zoo is; nu vaststaat, dat Adam in het paradijs *niet* een verheerlijkte menschelijke natuur heeft bezeten; en dat de Zone Gods, ook al ware de zonde uitgebleven, *niet* op aarde een menschelijke natuur zou gevonden hebben gelijk staande met de verhoogde natuur waarin hij thans verkeert; — nu blijkt hieruit, dat in de feitelijk geschapene menschelijke natuur de gegevens *ontbraken*, die vereischt wierden, zou de Zone Gods zich *zonder* vernedering aan haar aansluiten.

Het hoogste wat men zeggen kan, is derhalve dit : Indien het Gods welbehagen ware geweest, 'buiten samenhang met onze natuur om, een menschelijke natuur aanstonds in verhoogden staat van heerlijkheid te scheppen, dan ja, zou de Zone Gods zonder zich te vernederen déze nieuw geschapen natuur hebben kunnen aannemen.

Maar let wel, dan zou hij *niet* onze Middelaar zijn geweest; geheel *buiten* ons gestaan hebben; en ons *niet* zijn aangegaan.

Dit echter is 's Heeren welbehagen *niet* geweest.

Zijn welbehagen koos integendeel den vlak omgekeerden weg.

Hij schiep vooreerst den mensch *niet* in staat van verhoogde, verheerlijkte natuur.

Hij liet daarna toe, dat die mensch nog viel en zijn natuur verloor. En aan die verdorven natuur nu heeft de Zone Gods zich aangesloten.

En toen nu die Zone Gods eerst onze *gevallen* natuur had aangenomen, en toen in die gevallen natuur zich vernederd heeft tot het dragen van *helsche* smarten, en alzoo in *verdorven* natuur verkeerde, toen heeft het Gode liefd, hem uit die diepte op te brengen, eerst door hem te *verhoogen* en toen door hem in dien verhoogden staat te *verheerlijken*.

Die verheerlijking droeg een geheel eenig karakter, want hij ontving een Naam boven alle namen in hemel en op aarde. De menschelijke natuur werd in Jezus als *boven zichzelf* uitgevoerd, om voertuig voor goddelijke majesteit te kunnen zijn.

En nu in dien toestand gekomen, zond hij ons de

belofte, niet dat hij onze menschelijke *natuur* oot aan zijn verhoogde natuur gelijk zou maken, maar alleen dat hij ons vernederd *lichaam* gelijk zou maken aan zijn verheerlijkt *lichaam*, door de kracht waardoor hij ook alle dingen aan zichzelf kan onderwerpen.

Tusschen zijn verhoogde natuur en de verheerlijkte natuur van de geloovigen blijft dus altoos dit tweërlei verschil bestaan: 1°. dat Christus macht bezit om anderen aan zich *gelijk te maken*, terwijl zij steeds passief blijven; en 2. dat er wel gelijkheid van lichaam ontstaan zal, maar dat de natuur van Christus een naam behoudt boven allen naam, d. i. een geheel éénig ongeëvenaard karakter.

Zoo ziet men dus, dat men met dit beroep op Jezus' verhoogde natuur niets vordert.

De Zone Gods kon als engel verschijnen zonder zich te vernederen; hij kon ook als mensch bij zijn geboorte zoo verhoogd in zijn staat zijn geweest, dat elk denkbeeld van vernedering ware weggefallen; maar *vooreerst* dit is feitelijk niet alzoo geschied; *ten andere*, alzoo zou hij niet *onze* natuur hebben aangenomen, en dus onze Middelaar niet zijn geweest; en *ten derde*, de menschelijke natuur waarin hij thans triomfeert is een geheel exceptioneele.

Een tweede bedenking door sommige vaderen opgeworpen, waar we slechts even bij stilstaan, is het beweren dat God *onveranderlijk* is; dat vernedering het denkbeeld van verandering *insluit*; en dat de Middelaar derhalve eerst toen voor verandering (en dus verne-

dering) vatbaar was, toen hij mensch was geworden.

Deze bedenking heeft alleen kracht tegen de Luthersche, niet tegen de gereformeerde voorstelling.

De Lutherschen toch vatten de vernietiging op, alsof Gods Zoon zijn heerlijkheid *aflegde*. En zeker dat ware een verandering die in den Zone Gods niet vallen kon. De gereformeerden daarentegen hielden zich steeds van deze verkeerdheid vrij en leerden, dat de Zone Gods zijn glorie *niet* afgelegd, maar slechts met den sluier van zijn menschelijke natuur *bedekt* had.

Neem nu een schitterend licht en plaats dat in een rondom gesloten vat, zoo ziet ge er niets meer van, en het licht dat eerst helder scheen, is metterdaad ganschelijk verduisterd.

Toch is daarom aan het licht zelf geen de minste *verandering* in het wezen toegebracht, want indien ge het vat opent en het licht er uitneemt, straalt het zijn glans nog even sterk uit.

Terecht hebben onze vaders uit dien hoofde dan ook tegen de Lutherschen staande gehouden, dat de Heere Christus *naar zijn beide naturen* vernederd is.

Niet alsof de goddelijke natuur in haar wezen veranderbaar ware, maar omdat het voor de goddelijke natuur vernederend is, indien de uitstraling van haar glorie wordt belemmerd.

Uit het bovenstaande zal men licht kunnen bevroeden door wat gedachte geleid, sommige onzer vaders, evenals Brakel, ten deze van het rechte spoor eenigermate afgingen.

Bij hen namelijk had dit een vrome bedoeling, t. w. de handhaving van de *onveranderlijkheid* Gods, en het geloof in de *verheerlijkte* natuur van den Heiland.

Hun fout was daarbij, dat ze den vierderlei toestand van onze natuur niet scherp genoeg onderscheidden; te veel speculeerden in steê van zich aan de Heilige Schrift te houden; en het denkbeeld van „verberging” uitruilden voor de gedachte van „ontlediging” en „aflegging”, in meer Lutherschen zin.

Toch zou men over deze stroospier niet behoeven te vallen, indien in onze dagen niet andere godgeleerden, door geheel andere drijfveer gedrongen, dezelfde afdoling met geheel ander doel dreven.

Diegenen namelijk onder onze godgeleerden, die uit de pantheïstische wateren dronken, dringen tegenwoordig op een fusie van de goddelijke en menschelijke natuur in den Godmensch; wiens godmenschelijke natuur dan door de wedergeboorte in ons zou worden ingeplant, om alzoo een nieuw soort menschen in deze schepping in te scheppen.

Welnu, zij die dit drijven hebben er nu behoefte aan, om steeds op den voorgrond te stellen, dat de menschwording op zichzelf *geen* vernedering was.

Alleen zoo toch kunnen zij hun pantheïstisch gevoelen handhaven.

En het is daarom, dat het o. i. thans vooral plicht van alle goed-gereformeerde theologen is, om op dit punt alle aarzeling te laten varen, en de mogelijkheid zelfs van insluiping van dat pantheïstisch kwaad af te weren door Brakels bedenkelijk spraakgebruik voor-

goed opzij te zetten, en zich weer aan te sluiten aan de zuivere lijn, waarvoor de beroemde hoogleeraar Franciscus Junius de stippen zoo volkomen juist aan Nederlands eerste academie gezet heeft.

XXI.

DE MAN CHRISTUS JEZUS.

Een onbestraffelijk en onbevlekt lam ;
dewelke wel voorgekend is geweest voor
de grondlegging der wereld. maar geopenbaard in den laatsten tijd om uwentwil.

1 Pet. 1 : 19 en 20.

Nog één punt rest ons ter bespreking, t. w. de praedestinatie gelijk men het noemt van „den Man Christus Jezus.“

Door ons is namelijk in den aanvang van deze artikelen beweerd, dat de vleeschwording des Woords ons in de Heilige Schrift altoos wordt voorgesteld in verband *met de zonde*. Het Woord wordt vleesch *om zondaren te verlossen*. Buiten het verlossingswerk om weet de Heilige Schrift van geen Middelaar.

Op dien grond is de veel besprokene vraag : „Zou de Zoon van God toch mensch zijn geworden, indien Adam eens niet gevallen ware?“ door ons in ontkenningen zin beantwoord.

Indien geen zonde, dan ook geen Middelaar, en indien geen Middelaar dan ook geen Vleeschwording des Woords.

Deze stelling handhaafden we zoo streng en stellig omdat vele moderne orthodoxen er lust aan hebben,

om er juist zoo'n bijzonderen nadruk op te leggen, dat Christus, ook al denken we ons de zonde weg, toch bij ons hoort; dat hij toch Hoofd der menschheid zou geworden zijn, ook al ware hij geen Hoofd der gemeente geworden; en dat de hooge, eigenlijke roeping van den Zone Gods juist in zijn menschwording gelegen is; zoodat de zonde hier wel wijziging in bracht, en hem nu verplichtte om als Lam Gods op te treden, maar dat in dit Verlossingswerk nooit het eigenlijk einddoel van zijn komen lag.

Tevens is toen door ons aangetoond, dat dit in den grond een pantheïstisch gevoelen was, er op uitlopende, dat in den Middelaar een soort fusie van de menschelijke en goddelijke natuur werd gesteld: waaruit dan een hooger soort natuur, genaamd de *godmenselijke*, zou voortkomen; welke natuur dan in de wedergeboorte den mensch zou worden ingeplant.

Bij dat gevoelen blijven we nog.

Maar zie, tegen dat gevoelen nu is bezwaar ingebracht; niet van den kant der moderne orthodoxie, maar omgekeerd van streng gereformeerde zijde, en wel op grond van wat het *Examen van Tolerantie* in de *7de Samenspraak*, Deel II, p. 345 vv. verhandelt over „den Man Christus“, en het is op die tegenspraak dat wij beloofden terug te komen.

Vraagt men welke voorstelling het *Examen van Tolerantie* dan van den Man Christus geeft, zie ze dan hier.

In de praedestinatie der zaligheid, d. i. in het besluit der voorverordineering ten leven, zeggen de uitnemende schrijvers van dit *Examen*, zijn niet alleen de

uitverkoren engelen en uitverkoren menschen begrepen, maar is ook begrepen Christus.

Niet echter de Christus in zooverre hij Zoon van God was, maar alleen de Christus naar zijn mensche-lijke natuur. Op dien grond zeggen ze dan verder, dat gepraedestineerd was niet de Zoon van God, maar die „Man Christus“ met wien de Persoon des Zoons zich indertijd vereenigen zou.

Deze „Man Christus“ was niet op zichzelf gepraedestineerd, maar in verband met „de zijnen“, die hem van den Vader gegeven waren.

Hij was dus voor hen en zij voor hem gepraedestineerd, ook afgescheiden van alle zonde, en de zonde is wel later hier tusschen ingeschoten en heeft gemaakt, dat het Hoofd der uitverkorenen ook tevens hun Verlosser moest worden, maar stel, die zonde ware uitgebleven, zoo lag toch het besluit der praedestinatie, ook zonder de zonde vast.

Hun voorstelling komt dus hier op neer, dat God van eeuwig zich den „Man Christus“ en in hem als Hoofd zijn engelen en menschen heeft uitverkoren. Dat de uitverkorenen op dien grond bij Christus hooren, en door hem, ondanks hun zonden, worden aangemerkt gelijk ze rein in Christus van eeuwig liggen. En dat nu wel de zonde tusschen beide is gekomen, maar slechts als een storende tusschenphase, die echter in het minst niets aan deze praedestinatie heeft kunnen veranderen.

Dat dit metterdaad het gevoelen van deze mannen was, kan blijken uit deze aanhalingen uit hun woorden :

„Gods Praedestinatie dan, met opzigt op de *Verkiezinge*,

zynde de verordininge van eenige reedelyke Schepzelen tot de aldernauwste vereeniging met zig zelve, door een eeuwige en onveranderlyke bepalinge van zyn Wil, zoo is er een Verkiezinge van den Man Christus Jezus, tot een Personeele en onafscheidelyke vereeniging met de Persoon des Zoons Gods, en te gelyk van die, welke Godt in de Vereeniging met den Man Christus Jezus, dat is de *Theanthropos*, verkiest."

Waar de uitverkorenen dan in begrepen zijn blykens deze woorden :

"Ik noem hier wel de Verkiezinge van den Man Christus Jezus voor de Verkiezinge der Uitverkorenen *in* en *met* hem ; maar begryp het zoo niet, als of deze uitverkoren waren *naa* hem ; wyl dit *beide te gelyk* geschied is in de volstreckte eeuwigheid Gods, toen Hy, een voornemen der Genade in hem zelve hebbende, om eenige reedelyke Schepzelen op het aldernauwste met zig te vereenigen, en zyne gunste tot dezelve uit te laten, op een wyze niet alleen boven hunne geschapene staat, maar zelfs boven alles dat hun uit genade konde gegeven worden, zoo 'er geen *Middelaar* of *Middel* was, om hun, die in zulken afstand van hem waren, tot die naauwe vereeniging met zig te brengen, *den Man Christus Jezus* gepraedestineert heeft, als de *Middelaar*, of de Middelste Persoon, tot de nauwste vereeniging met Hem, om die geene, die met en in hem gepraedestineert zyn, tot dat uiterste einde te brengen."

De zonde verbreekt dezen band niet.

„Voorts dat, gelyk de man Christus Jezus, tot die nauwe vereeniging met de Persoon des Zoons Gods gepraedestineert is, alzoo ook teffens de vereeniging der Uitverkorenen in en met Hem, als een Hoofd en Man, in dit Besluit vastgesteld is, het welk het *Huwelyk* is, ofte die ondertrouwe tusschen den Man Jezus Christus en de Uitverkorenen in hem, waar door die beide in den Raad Gods een gemaakt zyn, en zoo onafscheidelyk verbonden, dat, alzoo min als de vereeniging tusschen den Man Jezus met de Persoon des Zoons Gods kan verbroken worden, wat hem ook overkome, alzoo min de vereeniging van het Hoofd en hun, die in en met hem Uitverkoren zyn, om door Hem als Middelaar de uitlatinge van Gods hoogste gunste te genieten, zal kunnen worden verbroken, hoedanige rampspoeden hun bejegenen mogen op den wegh tot dat uiterste einde waar, toe zy uitverkoren zyn. Dit is het begin van *het zyn der Uitverkorenen in Christus*, het welke zoo onverbreekelyk is, dat zoo hun, die in hem tot de hoogste genietinge van Gods gunste in een bovennatuurlyken staat gepraedestineert zyn, iets weder-varen mochte, dat hen hinderlyk zoude zyn om daar toe te komen, Hy hun lot moet aanneemen, om ze onfeilbaar tot dat einde te brengen.“

Of stelliger nog in deze woorden :

„Deze Voorverordineeringe en Verkiezinge van Christus, en de gegevene aan hem, maakt dat Godt deze, die hy in en met den Man Christus gepraedestineert heeft, nooit anders aanziet dan in den Man Christus

Jezus, welken Hy uit den onbedorven klomp, *ex massa pura*, uitverkoren heeft, om als Man en Middelaar hen in hem tot dat hooge einde te brengen, en zoo ziet Hy ze in de vereeniging met hem, altoos aan als volmaakt in Hem. Vallen zij door misbruik van de vryheid van hun eigen Wil, deeze vereeniging, waar toe zy voorverordineert zyn, word daar door niet vernietigd, maar gelegenheid gegeven, dat de *Theanthropos*, de God-mensch, in een ander aanschyn, als Zaligmaker en Middelaar der Verzoeninge, de geheele Schuld op zig neemt, en die zoo bedekt voor de oogen van Godt, en uitdelgt, als hadden zy nooit Zonden gehad nog gedaan, jaa alle gehoorzaamheid volbragt, die hy voor hun volbrengt, waarom ze Gode altyd zoo zuiver voorkomen in Christus Jezus, gelyk zy in hem en met hem uit de onbedorven Massa uitverkoren zyn."

Over de meening van het *Examen van Tolerantie* kan moeielijk geschil bestaan. Die is duidelijk.

En nu, dit geven we volkomen toe, indien deze meening van het *Examen van Tolerantie* juist is, dan is de door ons gehandhaafde bewering: „Geen Vleeschwording des Woords buiten de zonde om", niet houdbaar. Want metterdaad deze opinie van het *Examen* komt zoo na aan hetgeen heden ten dage van pantheïstische zijde geleerd wordt, dat menig modern-orthodox theoloog, met verrassende blijdschap bespeuren zal, hoe hij ten deze mannen als Holtius en Comrie kan oproepen als *zijn* bondgenooten. Vooral de uitdrukking, dat God zijn uitverkorenen gepraedestineerd heeft, om „hun, die in zulken afstand van

Hem waren, tot die nauwe vereeniging met zich te brengen„ (hetgeen, let hier wel op, niet van *den zondaar*, maar van den mensch in den staat *der rechtheid* wordt gezegd), is letterlijk wat de moderne orthodoxen bedoelen.

We aarzelen dan ook geen oogenblik onbewimpeld uit te spreken, dat de bedoelde voorstelling van het *Examen van Tolerantie* naar onze vaste overtuiging onzuiver loopt en troebel is tengevolge van *philosophische* innengselen; iets waarbij men vooral niet uit het oog verliese, dat Comrie geen doctor in de godgeleerdheid, maar in de *philosophie* was, en zijn kennis der philosophie ontleend had aan mannen, wier afwijking van het geloof openbaar is. Het behoeft ons dus volstrekt niet te verwonderen, indien we ook bij Comrie soms een vreemd innengsel vinden. De schat in hem aan onze kerk gegeven, wordt er niet minder om, ook al blijkt hij feilbaar.

Toch eischt eerbied voor de uitnemende verdienste van dit *Examen van Tolerantie*, dat we eenigszins breeder aantoonen, dat we metterdaad dit gevoelen omtrent „den Man Christus“ niet *mogen* overnemen.

Vooreerst sta op den voorgrond, dat dit gevoelen vreemd is aan onze gereformeerde theologie in de dagen harer kracht. Want wel beroept het *Examen van Tolerantie* zich op Amandus Polanus van Polandorf, die in 1610 als hoogleeraar te Bazel overleed; maar in de woorden, die de schrijvers van het *Examen* daarvoor uit Polanus' *Syntagme* aanhalen, staat hungevoelen volstrekt niet. Polanus toch zegt: „De eeuwige verkie-

zing van Christus is eene voorverordineering, waardoor God *zijnen eeniggeboren Zoon* van eeuwigheid bestemd heeft, opdat hij, *mede* naar zijn menschelijke natuur, zoude zijn de Zone Gods en het Hoofd der engelen en menschen." Dit is heel iets anders. Hier is niet zekere „Man Christus“ voorwerp van de praedestinatie, maar de Middelaar als zoodanig.

En nog minder gaat zijn beroep door op Maestricht. Immers in de door het *Examen* aangehaalde woorden, zegt Maestricht nadrukkelijk, dat we in Christus *hersteld* zijn, wat dus wel terdege op inmenging van zonde ziet.

Zijn woorden zijn deze:

„Het is beter dat men aanmerke, dat het Voorwerp der Verkiezinge is de geheele Verborge Christus (*Christus Mysticus*) dat is Christus *met alle de zijnen*, van waar wy gezegd worden *Uitverkoren in Christus*, Eph. I : 4 en *voorverordineert tot hem*, vers 5. Desgelyks *begenadigt in den Geliefden*, vers 6, *in hem de verlossinge te hebben*, vers 7, *in hem een erfdeel te verkrijgen* (of geworden te zyn) vers 11, *in hem geroepen en verzegelt te worden*, vers 13. Dat het God behaagt heeft alles *tot een Hoofd te vergaderen in Christus*, vers 10. Op dat gelijc wy alle in den *eersten Adam gezondigt* hebben en verloren zyn gegaan, zoo ook wij alle in den *tweeden Adam hersteld* worden, Rom. V : 12 enz. Zoo nochtans dat Christus, *Persoonlijk* aangemerkt, in deeze Verkiezinge zig hebbe als het *Hoofd*, geheel onbevlekt en regtvaerdig, Rom V : 18, 19, gelyk de Menschen als *Leden in hem* Eph. I : 4, als *gevallene en ellendige*.

Ten *tweede* zij het ons vergund er op te wijzen, dat

van Luthersche en Remonstrantsche zijde aldoor beweerd is, dat de eerste bewegende oorzaak van onze zaligheid in Christus zou liggen, en dat onze gereformeerde vaders daartegenover altoos beweerd hebben: „Onmogelijk! Dat kan niet! Want het besluit van Gods welbehagen is vrij.” Op dien grond hielden ze steeds staande, dat de eerste, de bewegende oorzaak van onze zaligheid uitsluitend in Gods welbehagen, in zijn wil, in zijn voornemen, in zijn raadslag lei.

Wel erkenden ze van heeler harte, dat er een verordineering niet enkel van ons *heil*, maar ook van de *middelen* was om dat heil te realiseeren en dat de werkende oorzaak dier *middelen* in den Christus lag. Maar elke gedachte, alsof Christus de oorzaak ware geweest die God Almachtig in het besluit bepaald hadde en bewogen, om schepselen tot zijn kinderen te verkiezen, loochenden ze beslist.

Hierbij nu gingen onze vaders altoos, gelijk b. v. Maccovius, uit, van deze stelling: „Christus is gepraedestineerd om ons als zondaren te redden. Derhalve moet in God eerst *de wil* geweest zijn, om zondaren te redden, en daarna eerst om het middel te besluiten waardoor dat heil ons zou toekomen.”

Hier is dus met de zonde wel terdege rekening gehouden, en weet men van een praedestinatie van den Christus *buiten* de zonde om, niets af.

Onze *derde opmerking* is, dat de sterkste aanleiding tot deze onzuivere voorstelling gevonden wordt *in de engelen*. De Heilige Schrift leert namelijk, dat Christus

niet alleen Hoofd der uitverkorenen, maar ook der engelen is. En overmits nu die engelen, wier Hoofd hij is, *niet* vielen, en hij dus der *engelen* Hoofd is, buiten de zonde om, zoo brengt men dit nu ook op zijn betrekking tot zijn uitverkorenen onder de *menschen* over, en komt hierdoor tot min juiste slotsoni.

Met de engelen is Christus *niet* door aanneming van der engelen *natuur* vereenigd geworden. Met de engelen staat de Christus *niet* in heiligen *huwelijksband*. Hij is enkel hun Hoofd als Vorst en Gebieder.

Hoezeer we dus volgaarne medebelijden, dat de Christus Hoofd der engelen evengoed als Hoofd der gemeente is, zoo kunnen we toch niet toelaten, dat beide verward worden.

Hoofd der engelen is hij deels (zie Col. 1 : 16) als het scheppende eeuwige Woord, en deels als ingezet monarch, die als loon voor zijn vernedering tot in den dood, ja, den dood des kruises, deze eere en glorie over de engelen ontvangen heeft.

Maar noch het één noch het ander staat met het Hoofd-zijn over de gemeente gelijk.

In de *vierde plaats* houden de uitspraken der Heilige Schrift, waarop men zich ten deze beroept, geen steek. In 1 Pet. 1 : 19 wordt zeer zeker uitgesproken, dat ook de Middelaar voorwerp van praedestinatie is. Er staat toch, dat hij is *voorgekenl van voor de grondlegging der eeuwen*, maar dit wordt zoo weinig van „den Man Christus“, buiten de zonde om, gezegd, dat er veeleer uitdrukkelijk bij staat: *een onbestraffelijk en onberlekt Lam*“, de sterkste

uitdrukking die zich wel denken laat, om te doen uitkomen, dat hier geen sprake is van een vleeschwording buiten de zonde om, maar wel terdege en alleen van een komen als Verlosser, om de zonde der wereld te dragen op het hout. Evenzoo in Jesaia 42 : 1 : „Ziet, mijnen knecht, dien ik ondersteun, *mijn uitverkorene*, in denwelken mijne ziel een welbehagen heeft,” duidt het ééne woord „*dien ik ondersteun*”, reeds overtuigend aan, dat ook hier van een komen in de zwakheid des vleesches, dus *om der zonde wil*, sprake is. Terwijl het bovendien nog zeer te bezien staat, of deze uitspraak wel metterdaad op een uitverkiezing van Christus doelt, of wel dat „uitverkoren” te dezer plaatse, gelijk Calvijn wil, alleen beteekenen zou „voortreffelijk, uitnemend, door innerlijke heerlijkheid boven alle anderen verheven.” Hetgeen door sommigen aan Efeze 1 : 4 is ontleend, alsof de woorden : *Hij heeft ons uitverkoren in hem* zouden willen zeggen : Hij is uitverkoren en wij zijn meê uitverkoren in zijn uitverkiezing, gaat evenmin op. Reeds Augustinus toch leerde ons, dat deze woorden beteekenen : *niet*, Hij verloor ons uit, die in Christus waren, maar *opdat wij in Christus zouden zijn*. „Non elegit nos qui in Christo eramus, sed ut in ipso essemus.” Den schijn althans voor zich heeft dan ook eigenlijk alleen de laatste plaats, waarop men zich beroept, t. w. het zeggen van den Heere Christus in het hooge priesterlijk gebed Joh. 17 : 2 : „Verheerlijk mij, Vader, met de heerlijkheid, *die Ik bij U had eer de wereld was*.” Met het oog op dit woord toch kan beweerd, dat de heerlijkheid, waarom de Christus bad, niet was zijn goddelijke heerlijkheid, maar die godmenschelijken eere, waartoe hij

als de verhoogde Middelaar inging. Intusschen verschalke de schijn ons ook hier niet. Immers van voorverordineering is hier met geen enkel woord sprake, en indien we niets meer nemen dan hetgeen Psalm 2 en Psalm 40 ons openbaren, is reeds uitnemend te verstaan, hoe de godmenschelijke heerlijkheid van den verhoogden Middelaar hem als reële profetie reeds omzweefde, eer de wereld was. Daargelaten nog de vraag, of Calvijns uitlegging niet veel eenvoudiger en meer waar is, die verklaart: „Geef, dat nu ook in mijne menschelijke natuur diezelfde goddelijke majesteit doorblinke, die Ik eenwig bij U genoot.”

Het getuigenis aan de Heilige Schrift ontleend, moet dus zeer zwak heeten. Intusschen dient in een volgend artikel nog nader onderzocht, wat er van het beweren van het *Examen* aan is, waarin zijn fout schuilt, en hoe over deze zaak is te oordeelen.

XXII.

PRAEDESTINATIE VAN DEN MIDDELAAR.

Zoo ontfermt hij zich dan diens Hij wil
en verhardt dien Hij wil.

Rom. 9: 18

Is de voorstelling aannemelijk, dat God Drieëenig in zijn voorverordineering o. a. besloten zou hebben een „Man Christus Jezus“ te scheppen, en bij zichzelf zou hebben voorgenomen, om dezen „Man Christus Jezus“ te zijner tijd met den Zoon te verbinden, ten einde dezen „Godmensch“, ook al ware er geen zonde tusschen beide gekomen, als Hoofd van het engelenheir en de menschheid aan te stellen?

In het *Eramen van Tolerantie* wordt dit beweerd. Grond in de Heilige Schrift, zoo toonde reeds ons vorig artikel, heeft dit beweren niet. Onderzoeken we dan thans, of dit gevoel wellicht uit anderen hoofde houdbaar zou zijn.

En dan brengen we tegen dit gevoel tweeërlei bezwaar in; en wel, ten 1°. dat men niet spreken mag van een „Man Christus Jezus“, tenzij daarmee bedoelende den Persoon, d. i. het „ik“ van den Zoon Gods;

en 2°. dat de Middelaar *wel* voorwerp van voorverordineering, maar *niet* van uitverkiezing is.

Sta men ons toe, beide deze bezwaren kortelijk toe te lichten.

Bij onze belijdenis van den Christus komt alles aan op een juiste onderscheiding en verbinding van hetgeen in den Christus *God* is en hetgeen hij van ons *menschen* aannam.

De leer der twee naturen blijven we daarom tegenover de Ethischen met alle beslistheid handhaven. Wie deze leer prijsgeeft verloopt in pantheïstische fusie, of eindigt, met evenals de Modernen, in Jezus niets dan een diep godvruchtig mensch, *den* godvruchtigen mensch in voorbeeldeloozen zin, te zien.

Wil men nu geen dier beide heillooze wegen op, en houdt men diensvolgens aan de leer der beide naturen in den Christus vast, dan heeft men vervolgens duidelijk uit te spreken, wat men onder die leer der beide naturen verstaat.

Hij was en is der goddelijke én der menschelijke natuur deelachtig ! Uitnemend ! Zoo waren er dan en zijn er in den Christus *twee* naturen. Maar, en dit is nu de vraag waaraan het *Examen van Tolerantie* dient getoetst: zijn er nu in den Christus ook twee „personen“, twee „ikken“, twee zelfstandige „wezens“?

En op die vraag nu antwoorden we in beslist ontkenningen zin. In den Christus zijn *niet* twee personen, maar slechts *één* persoon; in den Godmensch spreken *niet* twee „ikken“, maar slechts *één* „ik“; en in den Middelaar zijn *niet* twee „wezens“, maar is slechts *één* „wezen.“

Dit stemmen de schrijvers van het *Examen van Tolerantie* elders dan ook van heeler harte toe.

In deze liepen ze zuiver.

En niets is dus gemakkelijker noch ligt meer voor de hand, dan om te onderzoeken, of hun „praedestinatie van den Man Christus Jezus“ hiermede overeen is te brengen. En dat nu juist ontkennen we.

Is er een „Man Christus Jezus“ gepraedestineerd, dan moet die Man als *persoon*, met een *ik*, als hebbende een *eigen wezen*, gepraedestineerd zijn; en is nu daarna deze „Man Christus Jezus“, als hebbende een *eigen ik*, als zijnde een *eigen* persoon en als dragende in zich een *eigen* wezen, met den Persoon des Zoons vereenigd, dan ontstaat metterdaad een bijeenvoeging van *twee* personen, een saamsmelting van *twee* „ikken“, een dooreenvlechting van *twee* wezens.

Dit nu riekt naar Nestorianisme en mag niet worden toegelaten.

Steeds en met opzet hebben onze vaders, en zeer terecht, er op gewezen, dat de menschelijke natuur in Christus *geen* eigen persoonlijk bestand had, *niets* eigens was of had, maar aan *ons* was ontleend.

Wat hij aannam was *onze* natuur.

Voor zoover dus de menschelijke natuur van Christus in de praedestinatie begrepen was, is deze natuur niet in hem, maar in, voor en aan ons gepraedestineerd, en van *ons* nam hij die aldus gepraedestineerde natuur, nadat ze geschapen en gevallen was, aan.

Reeds om bovenstaande redenen mogen we de voorstelling van het *Examen van Tolerantie* dus niet overnemen.

De leer van den „Man Christus Jezus“ is met de gereformeerde, d. i. zuivere belijdenis van de twee naturen in Christus niet wel overeen te brengen.

Iets langer moeten we stilstaan bij ons tweede bezwaar: dat namelijk de Middelaar wel *gepraedestineerd* maar niet *uitverkoren* is.

Dit zeggen zal misschien bij den eersten oogopslag niet voor ieder duidelijk zijn.

Vergunne men ons daarom het toe te lichten.

De *uitverkiezing* is die eeuwige daad van den Drieëenigen God, waardoor Hij als souverain Schepper besloten heeft, om aan bepaalde personen, bij Hem met name bekend, de eeuwige heerlijkheid te schenken.

Daarentegen is de praedestinatie of voorverordineering van veel wijderen omvang.

Immers de *voorverordineering* is die eeuwige daad van den Drieëenigen God, waardoor Hij als souverain Schepper bij zichzelf besloten heeft, om de einduitkomst van de ontwikkeling zijner zedelijke en redelijke schepselen dienstbaar te maken aan zijn eigen verheerlijking.

Terwijl dus de *uitverkiezing* alleen doelt op de bepaling van de *personen* die in de *heerlijkheid* ingaan, doelt de voorverordineering tevens op het lot van hen die *niet* zalig worden, en evenzeer op de toebeschikking van *alle middelen*, die strekken moeten, om het beslotene ook uit te werken in den tijd.

Men merkt dus wel, dat uitverkiezing en praedestinatie volstrekt niet hetzelfde is.

Wel is de uitverkiezing ook in de praedestinatie of voorverordineering *begrepen*, maar slechts als *een deel* er van, terwijl tot de voorverordineering als van veel wijder strekking, o, nog zooveel meer behoort; met name ook de toebeschikking van *alle middelen*, die genade bezigen wil, om het bepaalde einddoel te bereiken.

Vraagt men nu, of ook de Middelaar begrepen is in de praedestinatie, dan luidt ons antwoord: Zeer zeker! God Almachtig heeft niet alleen van te voren de *verheerlijking* van zijn uitverkorenen bepaald, maar ook wel terdege alle *middelen* vooruit besteld, waardoor zijn uitverkorenen tot die heerlijkheid zouden komen. En overmits nu die middelen niets zijn buiten den Middelaar, en in dien Middelaar eigenlijk alle middelen ter zaligheid geconcentreerd liggen, zoo spreekt het wel vanzelf, dat ook de Middelaar in de praedestinatie begrepen is.

Begrepen, let wel, niet als een *zelf* te zaligen persoon, maar als een persoon die *middel* zou zijn om *anderen* te zaligen.

Stelt men dus, om nu het allernoodzakelijkste slechts aan te stippen, stelt men nu dat in de praedestinatie, *ten eerste* een besluit Gods is om zichzelven te verheerlijken in de betooning van zijn ontferming en zijn gerechtigheid; *ten tweede*, de aanwijzing van de personen in wie Hij zijn ontferming en in wie Hij zijn gerechtigheid zal verheerlijken; en *ten derde* de bestelling van de *middelen*, die daartoe strekken zullen, — dan ziet nu een ieder, dat de Middelaar gepraedestineerd is onder wat we hier in de *derde* plaats noemen, t. w. *onder de middelen*.

Praedestinatie van den Middelaar geven we dus van beeler harte toe.

„Hij is voorgekend van voor de grondlegging der eeuwen“, maar als het *Lam Gods*, dat de zonde der wereld wegneemt, en dus uitsluitend als *Middelaar*.

Dus niet als de „Man Christus Jezus“; niet enkel

naar zijn „menschelijke natuur“ ; maar in zijn geheelheid, als Godmensch, in den persoon des Middelaars is de Christus het voorwerp van praedestinatie ; niet als voorwerp van begenadiging, maar als werker van anderer zaligheid, en dus onder de *middelen* begrepen.

Maar kan nu ditzelfde gezegd van de *uitverkiezing* ?

Uitverkiezing is *vrij*, niet waar ; is aan niets *gebonden* ; rust en steunt alleen op het vrijmachtig welbehagen Gods.

Wie voor de uitverkiezing ook maar eenigen den minsten grond of ook de minste bewegende oorzaak in het uitverkoren voorwerp zoekt, heeft de uitverkiezing vernietigd ; den mensch tot God gesteld ; en God Almachtig onderworpen aan den wil van zijn schepsel.

Daarom is elke, ook de minste afwijking in deze, vervalsching der waarheid, en of men nu met heele, halve of kwart, of zelfs een duizendste deel Arminianen te doen heeft, dat blijft om het even, alle drijven van den vrijen wil doet aan de eere Gods te kort en moet dus weerstaan.

Uit dien hoofde hebben onze vaders er dan ook steeds op gedrongen, dat men in de besluiten Gods nooit eenige innerlijke noodzakelijkheid stelle, alsof God de Heere aldus had *moeten* besluiten, en niet ook anders zou hebben *kunnen* besluiten.

Dat juist, zoo spraken ze steeds, is het alles afdoende verschil tusschen het fatalisme der Mahomedanen en Stoïcijnen en de voorverordineering der Heilige Schrift, dat de drijvers van het *noodlot* zeggen : Het *moest* zoo,

het *kon* niet anders!, — terwijl de Heilige Schrift al-
lerwegen getuigt, dat het zeer wel anders kon, dat er
meerdere mogelijkheden waren, maar dat God de Heere
naar den raad zijns willens, naar zijn eeuwig voorne-
men, naar zijn eeuwig welbehagen *deze* ééne mogelijk-
heid koos en in zijn besluit vaststelde.

Ze verwezen daarbij steeds naar het scherpgeteekend
Schriftwoord, dat we boven dit artikel plaatsten: „Zoo
ontfermt Hij zich dan, *diens Hij wil.*”

Hierover bestaat dan ook tusschen ons en het *Examen*
van Tolerantie geen zweem van verschil; want zelden
is zuiverder dan in dit kerkelijk *Examen* het Armini-
aansche gif nagespeurd tot in zijn fijnste sluiphoecken.

Maar pas dit nu eens op hun voorgeven van „den
Man Christus Jezus” toe.

Stel dan nu het ondenkbare eens, dat er metterdaad
een „Man Christus Jezus” afgescheiden van den Per-
soon des Zoons bestaat, maar met de uitsluitende be-
stemming, om met dien Persoon vereenigd te worden,
bestond dan, zoo vragen we, de mogelijkheid, dat deze
„Man Christus Jezus” in de „verwerping” besloten
wierd?

Neen, immers en nogmaals neen! Indien zulk een
„Man Christus Jezus” denkbaar was, *moest* hij verheer-
lijkt worden, en was God de Heere dus in zijn keuze
niet vrij. Iets waarmee het noodzakelijk kenteeken van
de uitverkiezing wegvalt, en er alzoo van verkiezing
geen sprake meer is.

Maar bovendien, wat we daar stelden *is* volstrekt on-
denkbaar. Ook Comrie en Holtius geven voetstoots
toe, dat de „Man Christus Jezus” niet bestond noch

bestaat anders dan in de persoonlijkheid van den Eeuwigen Zoon.

En houdt men dat nu in het oog, dan wordt een uitverkiezing van den „Man Christus Jezus“ natuurlijk nog veel onhoudbaarder.

Immers de „Man Christus Jezus“, wiens persoonlijkheid in den Persoon des Zoons ligt, *kan* niet zondigen, *kan* niet verloren gaan, *moet verheerlijkt* worden, en dat niet krachtens het welbehagen Gods, maar op grond van de *onmogelijkheid* dat de Persoon des Zoons aan zijn eigen Godheid ontvalle.

Verstaat men nu de woorden „mijn uitverkorene“ in Jesaia 42 : 1, met alle betere uitleggers, in den zin van Matth. 3 : 17, d. i. van „mijn geliefde“ (dilectus voor electus), dan is dit met het bovenstaande in volkomen harmonie, en hiermeê alle gevaar ontweken, om de belijdenis van den Christus te kwetsen.

Wie met de Ethischen belijdt, dat de Christus *zondigen* kon, en tevens, gelijk zij, een *uitverkiezing* leert, in Saumurschen zin, d. i. afhankelijk van wat 's menschen wil kiest, — ja, die heeft voorzeker alle recht, om te leeren dat ook de Christus uitverkoren is.

Onze moderne orthodoxen moeten daar zelfs met voorliefde op wijzen. Moderne orthodoxen zeggen we, omdat deze godgeleerden zich metterdaad als „orthodoxen“ aandienen, maar er bijvoegen dat ze „orthodox“ in een vorm, geschikt voor onzen „modernen“ tijd, wenschen te zijn. Door dezen naam van „moderne orthodoxen“, is dus niet aangeduid, dat ze wezenlijk orthodox zijn; dat zijn ze *niet*; maar alleen dat ze zichzelve als orthodoxen, edoch in een modern gewaad, aandienen.

En nu spreekt het toch vanzelf, dat deze godgeleerden er op uit zijn, om juist deze eenzijdige uitlating van een zoo orthodox boek als het *Examen van Tolerantie* met zekere voorliefde aan te wijzen, daar ze zoo geheel past in hún stelsel.

Ze verstaan dan wel onder „uitverkiezing“ iets heel anders dan onze Comrie er onder verstond, en onder „Man Christus Jezus“ iets heel anders dan Holtius bedoelde, maar in de conclusie vallen ze toch met hen saam.

En het is daarom nu, dat we het van onzen plicht en van onze roeping hebben geacht, om deze conclusie opzettelijk te bestrijden.

Bij de schrijvers van het *Examen van Tolerantie* hing deze afwijking van de goede lijn saam met hun sterk gedreven supralapsarisch standpunt.

Zij stelden het toch voor, als hadde God de Heere eerst naar zijn welbehagen eenige personen besteld om zijn glorie door eeuwige zaligheid en andere personen om zijn glorie door eeuwige rampzaligheid te openbaren; en alsof God de Heere nu in de tweede plaats deze aldus uitverkorene en verworpene menschen, *opdat* Hij ze zou kunnen vergeven of verdoemen, *opzettelijk in zonde*, zij het ook door hun eigen toedoen, *geworpen had*.

Naar deze voorstelling nu volgt de straf niet op de zonde, maar komt de zonde er, om de straf mogelijk te maken.

Dit nu kan niet.

Daar revolteert het zedelijk besef tegen.

Dat zou niet zijn een betooning van zijn rechtvaar-

digheid, maar een schrikkelijke openbaring van rechtsverkrachting.

En zeer terecht hebben onze vaders dan ook steeds, zelfs in de lijn van Gomarus en Maccovius, dit uiterste gemedend.

Het geldt hier onnaspeurlijke dingen, wegen die voor ons ondoorzoekelijk zijn, maar waarover dan ook geen stellige uitspraak vallen kan.

In geen geval kan hierover hier ter plaatse breder uitgeweid.

Waar we op komen wilden is dan ook slechts dit.

Stelt men zich, gelijk het *Examen*, de zaak aldus voor, dat er uitverkiezing plaats had, eer nog de zonde in de gedachte Gods was gekomen, en scheidt men den „Man Christus Jezus“ van den Persoon des Zoons af, dan zeer zeker laat het zich begrijpen dat men ook van een *uitverkiezing van den Christus* rept.

Immers dan ligt hierin volstrekt niet toegegeven, dat de Christus *zondigen kon*.

Hoezeer het dan ook schijne, dat de Ethischen thans hetzelfde leeren als Comrie, zoo is dit in het allerminst niet waar.

Achter de gelijklopende conclusiën liggen twee gansch tegenstrijdige onderstellingen.

Noch over de *uitverkiezing* noch over den Persoon des *Middelaars* zijn onze moderne orthodoxen het met ons *Examen van Tolerantie* eens.

We eindigen deze bespreking met te verwijzen, naar het gezonde en kloeke woord van Calvijn in Boek II. cap. 12, § 4, van zijn *Institutie*, waar hij zegt :

„IJdele speculatiën dienen gemeden, die geen ander effect hebben, dan om onvaste geesten en nieuwsgierige denkers te prikkelen. Tot deze ijdele speculatiën nu behoort de vraag: *of Christus, ook al ware hij niet als Verlosser gekomen, toch mensch zou zijn geworden.* Gaarne kom ik er voor uit, dat de Christus ook in den eersten stand der dingen toen er nog geen zonde was, nochtans hoofd van engelen en menschen was, zooals hij door Paulus de eerstgeborene aller creaturen wordt genoemd. Maar, zoo voegt hij er bij, overmits heel de Schrift door ons geleerd wordt, dat de Christus daarom het vleesch aannam, *opdat hij onze Verlosser zou worden*, zoo maakt zich aan vermetelen overmoed een iegelijk schuldig, die zich veroorlooft nog een andere bedoeling of andere oorzaak daarvoor ook maar als *mogelijk* te stellen!“

XXIII.

BESLUIT.

De verborgenheid der godzaligheid is groot. 1 Tim. 3: 16.

Met dit drie-en-twintigste artikel loopt de taak, die we ons hadden voorgesteld, ten einde.

De belijdenis van den Christus vormt ook nu nog het door God zelf gegeven middelpunt van onze belijdenis omtrent God en menschen, en naar uw antwoord luidt op de vraag: „Wie zegt gij dat de Christus, de Zoon des menschen is?“, kan ook zonder nadere verklaring uw verdere belijdenis afgemeten.

Het mocht dus niet toegelaten, dat velen, die in onze, ook op geestelijk terrein woelzieke dagen, allengs verder van de waarheid afgeden, den schoonen schijn voor zich hielden, als stonden ze toch in de belijdenis van den Christus nog recht en zuiver.

Er diende aangetoond, dat deze schijn misleidt; en dat de moderne orthodoxie, die de vastigheid der Heilige Schrift loswrikte door ze halverwege te humaniseeren, ook in de belijdenis van den Persoon des Middelaars sinds lang de rechte paden verliet; terwijl anderzijds in het licht diende gesteld, hoe een goedgemeende over-

drijving van onze gereformeerde belijdenis, die in het laatst der vorige en het begin van deze eeuw, zonder terugkeer tot de bronnen en zonder critiek van beginselen op haar weg voortholde, ongelukkigerwijs, geheel tegen haar bedoelen, ten slotte met deze moderne orthodoxie op eenzelfde punt van den doolweg uitkwam.

Niets lag daarbij verder van ons bedoelen, dan om den volgers dezer moderne orthodoxie, of ook dezen verdoelden op min gereformeerde paden, persoonlijk, voor hun eigen zielsbestaan, deelgenootschap aan den echten Middelaar, den waarachtigen Godmensch, te ontzeggen.

Over het bestaan eens menschen in zijn diepsten hartegrond voor zijn God, zal die God, en kan niet een mensch oordeelen.

Gemis aan juiste verlichting in het heilige kan met bezit van het echte geloofsleven, in troebele tijden, zeer wel gepaard gaan.

Tot een anathema heeft alleen de kerk, en de kerk dan alleen recht, als die kerk zelve tot geestelijk oordeelen in haar concilie of wettige synode bekwaam is.

Maar, terwijl dit domein des harten eerbiediglijk door ons gemeden wordt, en we, naar het oordeel der liefde, veeleer aannemen, dat de dolenden op deze paden toch desniettemin op „den heiligen, hoogen weg“ met hun ziele wandelen, mocht anderzijds de tentoonstelling en bestrijding van hun afdoling in de *openlijke* belijdenis, om geen lief ding, achterwege blijven.

Wat iemand belijdt, stelt hij, juist door die belijdenis, ter beschikking en dus ook ter beoordeeling van anderen.

Spreken is *mededeelen* van zijn gedachte. Wie dus zijn belijdenis van den Christus Gods uitspreekt, *deelt die mede aan anderen*. Die anderen hebben dan die belijdenis, en mogen die niet zonder keur of critiek aannemen; maar zijn verplicht zich de vraag te stellen: in hoeverre deze belijdenis van den Christus Gods al dan niet met het Woord overeenstemt.

Het eeuwige Woord is in de Heilige Schrift als we ons zoo mogen uitdrukken „schrift geworden.“ Het is zijn schitterende photographie, waarvan de fijnste en heiligste trekken op het Bijbelblad liggen opgevangen. Die bij de kribbe van Bethlehem vleesch zou worden, zond in schrift, ter herkenning als hij kwam, zijn beeltenis reeds vooruit.

Aan die Heilige Schrift, aan dat *schrift-geworden* Woord moet dus de echtheid van uw belijdenis omtrent het *vleesch-geworden* Woord steeds getoetst worden.

En dat niet, naar gelang gril of inval u dat geschreven Woord doet opvatten, maar veelmeer naar *de Heilige Geest* in de geheelheid van *Jezus' kerk* den inhoud en de beteekenis van dat Woord heeft uitgelegd.

En naar *dien* maatstaf nu beoordeeld, een maatstaf dien onze tegenstanders zelven kwalijk kunnen afkeuren, bleek ons, hoe op alle wijzen en langs alle gangen het pantheïsme in de belijdenis van den Christus insloep.

Want wel wordt het pantheïsme door de meesten slechts opgevat als een soort dwaling, die waant „dat het al God is“, maar bij beter onderzoek blijkt dan toch, dat de invloed van het pantheïsme veel verder strekt. Wat het pantheïsme opheft zijn de *grenzen*. Het pantheïsme heft in het Darwinisme de grenzen op

tusschen dier en mensch, en evenzoo nu aan de andere zijde der lijn, de grens tusschen den mensch en zijn God.

Welnu, onder de macht van dat wijsgeerig streven zijn thans schier alle denkende geesten geraakt. Fusie, ineensmelting, moet er zijn en de grenzen moeten uitgewischt. Op staatkundig terrein uitgewischt de grenzen tusschen overheid en onderdaan, om daarvoor het pantheïstisch denkbeeld in plaats te stellen van een staat met staatsburgers, die in dien staat zichzelve regeeren en ter overheid zijn. Uitgewischt moeten op maatschappelijk terrein de grenzen der standen, om in de schrille eenvormigheid van een „fatsoenlijk mensch“ alle gradatiën der maatschappij te doen opgaan. Uitgewischt, roept de socialist, de communist, de nihilist, uitgewischt moeten zelfs de grenzen, die bezit en eigendom dusver stelden, om in het gemeenschappelijk bezit van alles aller nieuwe toekomst te verzekeren.

Ja, nog voort en verder gaande is het de machtige idee van het Cesarisme en het wereldrijk, die uit ditzelfde pantheïstische streven geboren wordt. In de dagen van Romes keizers uit de pantheïstische strevingen van de toenmalige Stoïcijnen, en in de dagen der Napoleons en Bismarcken uit de pantheïstische scholen van de Kants en Fichtes of ook van de Fransche revolutionairen.

Overgebracht op zedelijk terrein heeft voorts deze valsche theorie van de pantheïstische uitwisseling der grenzen de schuldige zielen verlokt, om met het schriklijk woord „*tout comprendre c'est tout pardonner*“, d. w. z. „zoo ge een zonde slechts in haar oorzakelijk verband

naspeurt, verliest ze in uw oog haar schuldig karakter," alle volstrekte grens tusschen zonde en heiligheid op te heffen.

De Voltaires en Dumas en Sues hebben op dit stramien hun apotheose van de zonde geborduurd, en ten leste is *dit opheffen van alle grenzen* ook op *zedelijk* terrein zóó ver voortgeschreden, dat ten slotte het gruwelijk woord door menschenhand is neergeschreven : „God heeft twee incarnatiën gehad in den aanvang onzer jaartelling, de ééne in den rabbi van Nazareth en de andere in den keizer Nero.“

Welnu, geheel ditzelfde streven, om op pantheïstische wijze door fusie de grenzen op te heffen, heeft ten leste dan ook de belijdenis van den Christus aangetaast.

Reeds in oude dagen had Sabellius hiertoe den weg gebaand.

Maar toch tot haar schitterende opvoering kwam dit pantheïstisch spel eerst toen Fichte, Schelling en Hegel, de drie heroën van het modern pantheïsme, elk op zijne wijze, onverwachts de vrome wereld met hun belijdenis kwamen verrassen, dat ook zij tot de orthodoxe belijdenis van het Christendom waren bekeerd.

Als een kreet van victorie weerklonk die stem der Fichtes, der Schellings en der Hegels in de toentertijd vooral diep gesmade Christelijke wereld.

Onder den geesel van het rationalisme had de kerke Christi zich het ééne voor, het andere na, haar prachtige mysteriën zien ontfutselen, en het scheen uitgemaakt, dat aan de kerke Christi geen andere keuze bleef, dan om óf de belijdenis van haar Drieëenheid, Vleeschwor-

ding des Woords enz., te laten varen, óf wel zich gebannen te zien buiten den kring van het denkend deel der menschheid.

En zie, te midden van dien smaad en hoon, verschijnen daar opeens de renzengestalten van een Fichte en Hegel en Schelling, om aan de ontnuchterde wereld aan te zeggen, dat zij, aller denkeren coryphaeën, die oude mysteriën der Christenheid nogmaals onderzocht, en ze uitdrukking van de hoogste waarheid hebben bevonden.

Verbeeld u het verleidelijke, het wegsleepende van zulk een bezielende gedachte: „Uw mysteriën, o, kerk van Christus, zijn gered. Ge wordt gewroken van den smaad waarmee ge door het rationalisme geslagen zijt. En zie, de keurbende der edelste denkers komt eerbiediglijk vragen om uw doop!”

Gods dieper ingeleide kinderen zelfs werden een oogenblik door dat geroep bedwelmd.

De heilige leuze: „Den verstandigen *verborgen* en den kinderkens *geopenbaard*” werd vergeten, en in Schleiermacher, ongetwijfeld een man van diepe vroomheid, stond toen de machtige godgeleerde op, die het waagstuk bestond, om aan dit filosofisch streven zijn godgeleerde of theologische uitdrukking te geven.

Schleiermacher werd daardoor de stichter van de moderne orthodoxie, en moest wel aan geheel de theologie in al haar vakken en onderdeelen een geheel nieuwe uitdrukking geven.

Hij toch bouwde niet voort op het fundament der apostelen en profeten, maar legde zelf een nieuw fundament, in de zekerheidsleer van het subjectief bewustzijn.

Dit trok aan; dit boeide; dit bezielde. En toen nu onder de oordeelen Gods in Napoleons dagen, de wuftheid voor ernste week en de reveil Europa doortoog, behoefde het niemand te bevreemden, dat edele geesten als Tholuck en Vinet (om slechts deze beide polen te noemen) met prijslijke omzichtigheid deze nieuwe paden insloegen.

De kerk was te versuft en te onkundig en te ongeestelijk geworden. De kerk als kerk oordeelde niet meer. Elk leek, elk prediker, elk theoloog had te drijven op eigen wiek. En hoe zou het dan kunnen verwonderen, dat men smaak kreeg in een nieuwerwetsche orthodoxie, die u veroorloofde alle orthodoxe mysteriën te behouden, en ze tevens zoo wist uit te leggen, dat ze den prikkel van het stuitende verloren voor uw denkenden geest.

De heilige apostel Paulus had wel geroepen dat de wijsheid van God ons *dwaasheid* behoort te zijn; maar vanwaar zou in den aanvang dezer eeuw kracht, geestelijke kracht zijn gekomen, om zulk een uitspraak vast te houden?

Te minder kon dit, toen ten slotte in deze moderne orthodoxie weer een nieuwe phase opdook, die naar de ijzeren wet van het pantheïsme, ten slotte ook de grenslijn tusschen het godsdienstige en zedelijke leven ophief, en allen godsdienst in *ethische verschijnselen* deed opgaan.

Deze *ethische* richting trok hiermeê de lijn slechts door op een ander terrein, die door Tholuck en Vinet op het terrein van het goddelijke en menschenlijke reeds was uitgeteekend. Men kon alzoo Vermittelungstheo-

loog zijn, zonder *ethisch* te wezen. D. w. z. men kon de pantheïstische fusie van het goddelijke en menselijke beamen, zonder daarom nog bovendien de grenslijn tusschen het godsdienstige en *ethische* leven te hebben opgeheven.

Maar, en dit dient klaar en duidelijk uitgesproken, alleen de Ethischen zijn ten deze consequent, en wie hun consequentiën niet aandurven, verdienen deswege lof over de instinctieve gebondenheid hunner ziel aan de lijnen die God zelf trok op de erve van zijn Koninkrijk, maar in beginsel staan ze even verkeerd als de Ethischen, en de Ethischen zijn meer consequent.

Uit dit oogpunt beschouwd, behoeft het ons dan ook volstrekt niet te bevreemden, dat mannen als Comrie en Brakel en Bula ten dezen met Schleiermacher, Martensen en Rothe, zij het ook langs geheel andere paden, tot eenzelfde conclusie kwamen.

Het belang van het pantheïsme bij de beschouwing van den Persoon des Heeren hangt uitsluitend aan de vraag: *of Jezus, ook buiten de zonde om, toch mensch zou zijn geworden.*

Dit *moet* voor het pantheïsme het kritieke punt zijn.

Immers wordt dat eenmaal toegegeven, „dat Christus ook buiten de zonde om, vleesch zou zijn geworden“, dan vormt metterdaad de Godmensch een soort van *tusschenwezen*, dat elke grens tusschen het goddelijke en menschelijke opheft.

Nu vervielen het eerst de Hernhutters in deze dwaling, want bij hen stond feitelijk het *Godmenschelijke* in Christus én boven den Vader én boven den mensch. Hun eigen geschriften spreken dit klaarlijk uit.

Maar ook verliep onze gereformeerde dogmatiek in de tweede helft der vorige eeuw ten deele in deze doolpaden, doordien men zich in de uitverkiezing van den „Man Christus,“ vóór alle gedachten van zonde, een soort brug, overgang of schakel voorstelde die God en mensch verbond.

Dit nu tastte ongemerkt het mysterie der verzoening aan, overmits alle pantheïstisch streven er op uitloopt, om de verzoening niet ten principale in *het kruis*, maar in de *menschwording* Gods te zoeken.

En gaat men nu na wat sinds Schleiermacher door onze orthodoxen geleerd is, dan vindt ge, dat ten deze de moderne orthodoxen systematisch en op een wijsgeurig fundament als eigen denkbeelden ontwikkelden, wat ge bij Comrie en Brakel nog slechts als vreemde bestanddeelen, als woekerplanten kruipen ziet om den echten ouden gereformeerden stam.

Bij onze gereformeerde theologen, die aan de revolutie voorafgingen, vindt ge nog de oude, heerlijke belijdenis, maar hier en daar een rooden draad door het netwerk heengevlochten. Terwijl omgekeerd bij onze moderne orthodoxen het fundament, de wortel der zaak een geheel andere is geworden, en de oude termen en namen slechts dienst doen ter aanprijzing van een geheel verschillenden inhoud.

Dat Bula op eenigszins andere wijze zich verliep, werpt deze voorstelling allerminst omver. Alleen was Bula nog meer consequent dan de Ethischen.

Immers de voorstelling der Ethischen, dat Christus, ook buiten de zonde om, de grens tusschen God en menschen ophief, was en bleef *een abstractie*, want, he-

laas, de mensch bestond nu eenmaal *niet* buiten de zonde om, de zonde *was* er wel terdege.

Volkomen practisch stelde Bula dus het machtig probleem, op welke wijze de pantheïstische aaneenschakeling van God *en den zondaar*, en niet abstract, hoe ze tusschen God en den *onzondigen mensch* moest verklaard.

Wij *zijn* nu eenmaal zondaren, en op ethisch-pantheïstisch terrein heeft dus alleen *die* Christologie voor mij vertroosting, die mij toont, hoe Christus in zijn *vleeschwording* door fusie God en den *zondigen* mensch verbindt.

Op alle paden en sporen is het alzoo éénzelfde onheilig, wijsgeerig drijven, dat beiden Schleimacher en Bula bezielde, en om consequent te zijn, zullen de Ethischen moeten eindigen met Bula als hun wegwijzer te begroeten.

Wij voor ons daarentegen verwerpen met alle beslistheid deze pantheïstische opheffing der grenzen in de Christologie, 'tzij die over Schleiermacher, 'tzij die door Vinet, of ook aan de hand van Bula tot ons komt.

En om dat te kunnen doen, handhaven we met beslistheid de leer der Heilige Schrift:

1°. dat de Zone Gods vleesch is geworden *om der zonde wil*, en dus, gelijk Calvijn het uitdrukt, alle reppen van de vleeschwording des Woords buiten de zonde om, dwaasheid is.

2°. dat de Zone Gods de persoon is, die een menschelijke *natuur*, en niet een menschelijken *persoon* aannam; een belijdenis waardoor én de „Man Christus“, én de erfschuld van Christus, volgens Bula, én

het „leven van Jezus“ voor onze ethische godgeleerden wegvalt.

3°. dat de mogelijkheid tot gemeenschap van den mensch met God, niet in de vleeschwording Christi, maar in ons geschapen zijn naar Gods beeld ligt.

En 4°. dat tegenover de valsche theorie van een verzoening die bij de kribbe in steê van bij Golgotha zou liggen, naar Kohlbrügges uitnemend en krachtig initiatief, niet een methodistische heiligmaking, maar de belijdenis van de *rechtvaardigmaking van den goddelooze* op den voorgrond dient te staan.

En hiermeê deze artikelenreeks besluitende, is het ons behoefte aan allen, wier naam of richting er in ter sprake kwam, onze verontschuldiging aan te bieden, indien ons soms een woord ontviel, dat niet recht was, en hen te bidden bij de liefde Gods, dat ze toch uit persoonlijke antipathie zich niet aan de taak mogen onttrekken, om óf onze ernstige aanklacht te weerleggen, óf wel, wat God de Heere geven moge, aflaten van hunne dwaalwegen, om weer het pad der Schrift te zoeken.

Dit toch is het resultaat, waartoe deze studie kwam : De gemeente behoort te gaan inzien, dat de moderne orthodoxie, allengs zoo meer, een Christus aan de gemeente voorstelt, die, hoe uitnemend ook bedoeld, en met hoe vele attributen van den Christus ook omhangen, toch de waarachtige Christus *niet* is.

I N H O U D.

	Blz.
I. WAT DUNKT U VAN DEN CHRISTUS?	1
II. ZOO ADAM NIET GEVALLEN WARE!	10
III. THEOLOGEN VAN VOORHEEN EN THANS	19
IV. LES DER HISTORIE	29
V. GEEN VERNEDERING ?	38
VI. DE TWEEDE PERSOON	47
VII. PANTHEÏSME	57
VIII. GEEN MENSCHELIJKEN PERSOON AANGENOMEN	66
IX. GEEN GODMENSCHELIJKE NATUUR	76
X. ONZE VERZWAKTE NATUUR	86
XI. GEEN NIEUWE SCHEPPING	96
XII. HET ZIJPAD DER NEO-KOHLBRÜGGIANEN	105
XIII. ZONDER SCHULD	116
XIV. DAT HEILIGE, DAT UIT U GEBOREN ZAL WORDEN	126
XV. DE GELIJKHEID DES ZONDIGEN VLEESCHES	136
XVI. HIJ KON NIET ZONDIGEN	146
XVII. BULA'S DWALING	155
XVIII. WEERLEGGING	168
XIX. DE VLEESCHWORDING ZELVE VERNEDERING	180
XX. GEEN VERNEDERING IN DE AANNEMING VAN DE VER- HEERLIJKTE NATUUR	192
XXI. DE MAN CHRISTUS JEZUS	202
XXII. PRAEDESTINATIE VAN DEN MIDDELAAR	214
XXIII. BESLUIT	225

